

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

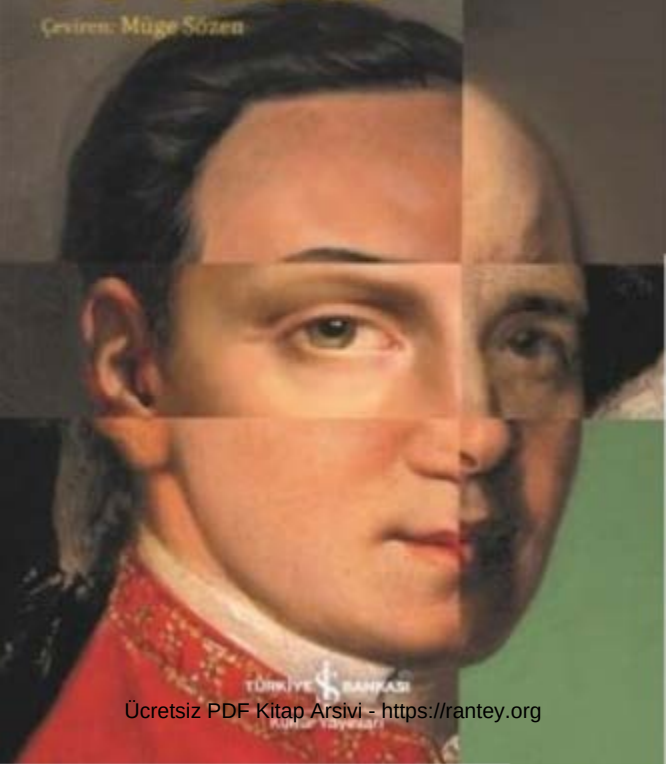
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Barbara Caine

Biyografi ve Tarih

Çeviren: Müge Sözen

TÜRKİYE & SAHİPASI
KUTUP YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

TARİH

**BARBARA CAINE
BİYOGRAFİ VE TARİH**

**ÖZGÜN ADI
BIOGRAPHY AND HISTORY**

COPYRIGHT © BARBARA CAINE 2010

**İNGİLİZCE ÖZGÜN METİNDEN ÇEVİREN
MÜGE SÖZEN**

**© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2012
Sertifika No: 40077**

**EDİTÖR
DEVRİM ÇETİNKASAP**

**GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM**

**REDAKSİYON
CAN SEMERCİOĞLU**

**DÜZELTİ / DİZİN
IŞIK DOĞANGÜN**

**GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI**

1. BASIM: OCAK 2019, İSTANBUL

ISBN 978-605-295-681-6

**BASKI
AYHAN MATBAASI
MAHMUTBEY MAH. 2622. SOKAK NO:6/3 1 BAĞCILAR/İSTANBUL
Tel: (0212) 445 32 38 Fax: (0212) 445 05 63
Sertifika No: 22749**

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.

**Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek
metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz,
yayınlanamaz ve dağıtılamaz.**

**TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr**

Barbara Caine

Biyografi ve Tarih

Çeviren: Müge Sözen

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

İÇİNDEKİLER

Teşekkürler.....	VII
------------------	-----

Giriş.....	1
------------	---

I	
Tarih Yazarları ve Biyografi Sorunu.....	9

Giriş.....	9
17. ve 18. Yüzyıllarda Biyografi ve Tarihyazımı.....	11
Thomas Carlyle ve Tarih Olarak Biyografi Düşüncesi.....	14
Tarihin Profesyonelleşmesi.....	18
Marksist Tarih ve Biyografi Sorunu.....	22
20. Yüzyılda Biyografi ve Tarih.....	24
Tarihte Biyografinin Rolü Hakkında Değişen Düşünceler.....	30

II	
Bir Biyografi Tarihi.....	35

Giriş.....	35
Modern Biyografinin Ortaya Çıkışı.....	38
“İngiliz Biyografisi Ne Kadar Hassas, Ne Kadar Edepli; İkiyüzlülüğü Çok Yaşasın!": 19. Yüzyılda Değişen Biyografi Biçimi.....	44
20. Yüzyılın Başlarında “Yeni” Biyografi ve İç Yaşam.....	50
Biyografi ve Anlayış Arayışı.....	53
Feminist Dürtüler.....	57

III	
Kolektif Biyografi.....	61

Giriş.....	61
Ansiklopediler ve Evrensel Biyografi.....	63

19. Yüzyılda Ulusal Biyografi.....	65
Kadınlar ve Kolektif Biyografi.....	71
Prozopografi.....	74
Çağdaş Biyografi Ansiklopedileri.....	76
Kollektif Biyografiden Grup Biyografisine.....	78
Grup Biyografisi.....	79

IV

Oto/biyografi ve Yaşamöyküsü Yazımı.....	87
Giriş.....	87
Yaşam Yazımı.....	91
Oto/biyografi.....	93
Tarih ve Otobiyografi.....	97
Tarihçilerin Otobiyografileri.....	106

V

Yaşamların Yorumlanması ve İnşası.....	113
Giriş.....	113
Biyografi Yazarının Ustalığı.....	115
Biyografi ve Psikanaliz.....	122
Metinler ve Performanslar.....	129

VI

Değişen Biyografi Pratikleri.....	137
Giriş.....	137
Biyografinin Toplumsal Cinsiyeti.....	141
Yeni Biyografi Özneleri.....	148
Birey ve Dış Dünya.....	155

VI

Sonuç.....	163
Sözlükçe.....	167
Ek Okumalar.....	171
Notlar.....	177

Teşekkürler

Tarihçiler arasında biyografiye gösterilen ilgideki artışa rağmen, biyografi ile tarih arasındaki değişen ilişkiler konusunda, veya gerek tarihçilerin gerek geçmiş yaşamlarla ilgilenen başkalarının biyografi yazımına yaklaşımlarının nasıl değiştiğine dair kapsamlı bir tartışmaya çok nadir girilmiştir. Bu kitap bu soruları ele almaya çalışıyor. Henüz atıfta bulunulacak tatmin edici bir külliyat var olmadığından, kitaptan makaleler verdiğim seminer gruplarına ve bunları benimle tartışan dost ve meslektaşlarıma minnettarım. Burada tartıştığım soruların pek çoğuyla ilgili düşüncelerini benimle paylaştığı, her zaman sorduğu zorlayıcı soruları ve kitabın daha önceki bazı versiyonlarıyla ilgili son derece yararlı eleştirel yorumları için Mark Salber Phillips'e özellikle teşekkür borçluyum. Monash Üniversitesindeki Tarihsel Araştırmalar Okulundaki personel-öğrenci araştırma seminerinin, Avustralya Ulusal Üniversitesindeki Beşeri Bilimler Araştırma Okulunda devam eden seminerin, Essex Üniversitesindeki sosyoloji seminerinin, Goldsmith's Kolejindeki yaşamöyküsü yazımı seminerlerinin ve Londra'da Tarihsel Araştırma Enstitüsündeki psikanaliz ve tarih seminerinin organizatörlerine ve katılımcılarına, onlardan aldığım çok değerli geribildirim için teşekkür ederim. Ayrıca kitabın belirli bölümleri hakkında çok

VIII BİYOGRAFİ VE TARİH

yararlı yorumları, önerileri ve eleştirel geribildirimleri için bir dizi meslektaşına ve dostuma da teşekkür ederim: Sally Alexander, Jane Drakard, Susan Foley, Michael Hau, Jim Hammerton, Katie Holmes, Rhys Isaacs, Carolyn James, Jim Mitchell, Clare Monagle, Pauline Nestor, Mark Peel, Ros Pesman, Charles Sowerwine, Alistair Thomson, Christina Twomey ve Glenda Sluga. 2007’de Avustralya Ulusal Üniversitesindeki Beşeri Bilimler Araştırma Okulundan aldığım bir burs, kitabı yazmaya başlamak için ideal ortam sağladı ve yine 2009’da Avustralya Ulusal Üniversitesindeki Sosyal Bilimler Araştırma Okulundaki tarih programından gelen benzer bir burs, kitabı bitirmemi sağladı. Onlara derinden minnettarım. James Cannon kitap için araştırma yapmamda ve kitabı tamamlamamda paha biçilemez yardım sağladı. Karen Gillen’a dizini derlediği için teşekkür ediyorum. Son olarak, meşguliyetime uyum sağladıkları, moralimi yüksek tuttukları ve çalışmamın dışında bir yaşam olduğunu anımsattıkları için aileme, Larry, Tessa ve Nicholas’a teşekkür etmek istiyorum.

Giriş

Yalnızca genel okuyucular arasında değil, farklı disiplinlerde çalışan akademisyenler arasında da bugün biyografiye duyulan ilgi o kadar büyük ki, birçok bilimadamı beşeri ve sosyal bilimlerde artık “biyografik bir dönemeçten” söz ediyorlar.¹ Tanımladıkları “dönemeç” hem çağdaş toplumları, hem de toplumsal ve tarihsel değişimle ilgili süreçleri anlamının bir yolu olarak, bireysel yaşam ve öykülere karşı yeni bir ilginin yükselişini ifade ediyor. Biyografi uzun zamandır, tarihin bir parçası ve geçmişi “daha insancıl, daha canlı, daha samimi, daha erişilebilir, kendimizle daha bağlantılı” kılarak tarihi canlandırmanın bir yolu olarak görülüyordu zaten.² Ancak siyasi kurumlar ya da toplumsal ve ekonomik yapılar tarihte merkezi işgal ederken, biyografinin anlatı biçimi ve bireylere yönelik ilgisi, bu türün çoğunlukla tarih çalışmalarının sınırlarına itilmesine neden olmuştur. Ancak biyografi, bir dizi farklı tarihsel dönem ve soruna yeni bir ışık tutmanın ve daha önce ihmal edilmiş olan bireyleri ve grupları tarihsel analiz çerçevesine dahil etmenin yollarını sunduğu için artık daha merkezi bir konum işgal etmeye başlıyor.

Bazıları için, biyografinin tarihe en önemli katkısı, önemli kişilerin yaşamlarına ve düşüncelerine dair sunduğu kavrayıştır. Arthur

M. Schlesinger'in de söylediği gibi bu kavrayış sayesinde, Amerikan başkanları da dahil olmak üzere siyasi liderlerin süpermen değil, yalnızca "kararlar hakkında endişelenen, eşleri ve çocuklarıyla ilgilenen, aynı anda pek çok işi birden yapan, herkes gibi" insanlar olduklarını hatırlarız.³ Ancak sosyal, feminist ve bazı postkolonyel tarihçiler de dahil pek çok başka tarihçi için en önemli şey güçlü bireylerin yaşamlarına tutulan ışıktan çok, o kadar yüceltilmeyen sıradan insanların yaşamlarından ne öğrenilebileceğidir. Bireylerin, ailelerin ve diğer grupların yaşamlarının ayrıntılı incelemesi; belirli kurumların, olayların ve daha büyük ölçekli toplumsal, ekonomik ve siyasi gelişmelerin, bunları yaşayanlar tarafından hissedilme, deneyimlenme ve anlaşılma yollarına dair olağanüstü kavrayışlar sunar. Demek oluyor ki sosyal bilimlere ve tarihe biyografik açıdan yaklaşmak, kavrayış ve deneyimlere öznel bir erişim yolu sağlayarak, daha genel değişimlerin anlaşılmasına ciddi katkılar sunar.⁴

Tarihçiler tarafından yazılmış biyografiler öteden beri mevcuttu; ancak son yirmi ya da otuz yılda, daha önce biyografi üzerine araştırma yapmayı ya da yazmayı hiç düşünmemiş olanlar da dahil, sayıları artan pek çok yazar biyografiye yöneldi. Burada, biyografiye yayıncılar tarafından büyük değer verildiğini ve biyografinin tarihçilere, tarihyazımı biçimlerinden pek azının yapabildiği ölçüde, geniş okur kitlelerine ulaşma fırsatı sunduğunu belirtmek yerinde olur. Öte yandan tarihçilerin son zamanlarda biyografiye daha çok önem vermelerinin başka önemli nedenleri de vardır. İşlerinden bazıları bireysel yaşamlara olan yeni ilgilerini, çağdaş tarihsel analizde yaşanan daha geniş çaplı gelişmelere bağlayarak açıklamaktadır. Son otuz kırk yıldır tüm sosyal bilimlerde belirgin bir izi olan yapısalcı yaklaşım ve açıklamalardan uzaklaşma özellikle önemlidir. Marksizmin hem kuramsal bir yaklaşım hem de entelektüel bir etki olarak, 1960'ların ve 1970'lerin sonlarında başlayan ve 1980'lerde Sovyet Bloku'nun çöküşüyle daha da belirgin hale gelen zayıflayışı, bir dizi yeni tarihsel sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁵ Sınıfsal ayrışmanın başatlığı yerini çoğunlukla toplumsal cinsiyet, etnik köken ve cinsel kimlik gibi sınıf sınırlarını aşan kategorilere dair endişelere bırakıyor; 20. yüzyıl

boyunca yaygın kabul görmüş tarihsel ve toplumsal değişim kuramları ve analizlerinden de kuşku duyulmaya başlanıyordu; bu kuram ve analizler madun grupların görüşlerini ve bakış açılarını susturur ya da bastırırken, egemen grupların görüşlerine ve bakış açılarına ayrıcalık tanıyan “büyük anlatılar” olarak görülüyordu. Tarihçilerin herhangi bir zamanda üretilmiş, hepsi de özgül durumlar ve mekanlarla ilintili pek çok farklı tarihsel anlatıyı kapsama ihtiyacına vurgu yapmak istedikleri bir devirde bireysel yaşamlar giderek daha fazla önemsenmeye başladı, çünkü bireylerin yaşamları üzerinden, zenginlik, güç, sınıf ve toplumsal cinsiyet, etnik köken ve din farklılıklarının tarihsel deneyimleri ve anlayışı nasıl etkiledikleri farklı biçimlerde örneklendirilebiliyordu. Bu çerçevede biyografi, arketip niteliğinde bir “olumsal anlatı”; tarihsel deneyim ve değişimin farklı katmanlarını ve özgül mekân ve koşulların taşıdığı büyük önemi en iyi gösteren tür sayılabilir.

Son yirmi otuz yılda daha da hissedilir hale gelen biyografik konu çeşitliliğindeki ciddi artış, biyografinin açıklayıcı kapasitesinin fark edildiği gerçeğini yansıtıyor. Bir zamanlar siyasi, toplumsal, düşünsel ya da edebi katkılarıyla haklarında biyografi yazılmaya layık görülen kişilerle sınırlı olan bu tür, artık pek çok sıradan insanı da konu almaktadır. Bu insanların en ilginç görülen yanları sıradışı nitelikleri ya da statüleri değil, daha çok emsalleriyle olan benzerlikleridir. Sıradan birinin yaşamöyküsü; kendi sınıfını, cinsiyetini, etnik kökenini, ilgilerini veya sorunlarını paylaşan diğer insanların özgül tarihsel gelişmeleri nasıl anlayıp bunlardan nasıl etkilendiklerini gösterebildiği için değerlidir. Bu çerçevede bireylerin yaşamları, içinde yaşadıkları dünya hakkında ortaya koydukları ve o dünyanın başka türlü erişilemeyecek yönlerini ortaya çıkarma kapasiteleri nedeniyle önemli hale gelir.

“Yeni toplumsal tarih”, mikrotarih, kadınların tarihi, siyahların tarihi ve postkolonyel tarih gibi, 1970’lerden bu yana büyük önem kazanan yeni tarihyazımlarının yükselişi de biyografikle ilgili bahsettiğimiz bu yeni yaklaşıma eşlik etti. Nispeten daha az siyasi ve ekonomik güce ya da toplumsal statüye sahip grupların faaliyetlerini, deneyimlerini ve tarihsel eylemliliğini keşfetmek, daha

önceki tarih eserlerinde sözlerine kulak verilmemiş olanların seslerini saptayıp dinlemek kaygısı, tüm bu tarihyazımı biçimlerinin ortak noktasıdır. Kadınlar, etnik ve dini azınlıkların üyeleri ve yerli halklar gibi marjinal gruplara odaklanırlar; amaç bu insanların deneyimlerinin doğasını, içinde yaşadıkları dünyayı anlama biçimlerini kavramaktır. Toplumsal cinsiyetin, ırk ve sınıfın önemi, öznel deneyim ve siyasi temsil gibi meseleler ön plana çıktıkça, bireysel ya da kolektif yaşamların ayrıntılı analizinin bu konuları incelemenin en iyi yollarından birini sunduğu kabul edilmeye başlamıştır.

Tanınmış kişilerin yaşamları biyografi yazarlarının, tarihçilerin ve okuyucuların gözünde ilginçliğini yitirmemiştir. Aksine, önemli siyasi, dini ve askeri liderlerin biyografileri, gerçekten de sanatçıların, yazarların ve biliminsanlarının biyografileri gibi büyük ilgi görmeye devam etmektedir. Bu biyografilerin çoğu oldukça geleneksel bir tarzda yazılmaya devam ediyor. Bu tarzda, o kişide eşsiz ya da önemli olan şey gösterilmeye çalışılır; çoğunlukla, özellikle ilerici görüşleri, sıradışı perspektifleri ve içgörülerini açısından veya başarıları ve güçleri sayesinde diğer insanlardan ne kadar farklı oldukları vurgulanır. Ancak bazı siyasi biyografilerde veya seçkin erkek ve kadınların hayatlarıyla ilgili incelemelerde bile bahsettiğimiz yeni yaklaşım gözlemelenebilir; zira sadece bireylerin yaşadığı toplumsal ve siyasi koşulları anlamaya değil, yaşadıkları dünyalarla kurdukları karmaşık ilişki biçimlerini daha ayrıntılı incelemeye de ihtiyaç bulunduğu giderek daha çok vurgulanmaktadır. Dini ya da siyasi açıdan büyük öneme sahip figürler –örneğin, Augustinus, Charlemagne ya da Hitler ve Mussolini– hakkında son zamanlarda yapılan bazı biyografik çalışmalarda, içinde yaşadıkları toplumsal ve siyasi dünyayı aydınlatmak amacıyla, bu başat figürlerin bile, belli koşullarda nasıl hizmet ettiklerine (ya da alternatif olarak, ön plana çıkıp güç kazanmalarını sağlayan özel toplumsal, düşünsel ve siyasi koşulları ayrıntılı biçimde anlama gerekliliğine) ciddi vurgu yapılmaktadır.⁶

Bireyleri kendi toplumsal dünyaları içinde gösterme anlayışının bir sonucu olarak öne çıkan meselelerden biri de, tek bir bireyin yaşamına çokça odaklanan geleneksel biyografinin, sık dokunmuş

ailevi ve toplumsal ağlar içine gömülü yaşayan insanlara dayattığı yapay yalıtılmışlıktır. Yaşamları gerçekten yaşandıkları şekilde, kapsamlı olarak anlama ve pek çok kişinin “önemli yakınlarıyla” ya da daha geniş ağ ve topluluklarla sahip olduğu ilişkilere gereğince ağırlık verme arzusu, bireylerin yanı sıra, çiftlerin, ailelerin ve grupların biyografik incelemelerine de ilginin artmasına yol açtı. Grup biyografisine duyulan bu ilgi, kadınların belirli toplumlarda ve dönemlerde müzakere etmek zorunda kaldıkları kadın doğasıyla ilgili ideallerin ve tabi tutuldukları hukuki, ekonomik ve toplumsal kısıtlamaların etkilerini anlamak isteyen feminist araştırmacıları kuvvetle cezpt etti. Çeşitli tarihçiler, birkaç kızı olan bir aileyi ele alarak ve bunların ailevi, cinsel ve toplumsal deneyimlerindeki benzerlikleri ve farklılıkları çözümleyerek, makbul fikirleri sorgulamayı ve belirli toplumlarda kadınların genel durumuna ilişkin yeni kavrayışlar sunmayı amaçladılar.⁷ Bu çalışmanın da büyük bölümü, kadınların hem aile içinde hem de dışında, kendi aralarında kurdukları bağların önemini vurgulamaya hizmet ediyor. Ancak bu yaklaşım kadınlarla sınırlı değildir; erkek kardeşler ile hem kadınları hem de erkekleri içeren kuşaklar aşırı aile grupları çalışmalarında da açıkça görülür. Ayrıca, siyasi ve toplumsal eylemcilikte ya da entelektüel, edebi ve kültürel dünyada öne çıkan insanlar arasında paylaşılan ortak deneyimlere ve arakadaşıllıklara odaklanan yakın tarihli biyografik eserlerde de keza, aynı yaklaşım belirgindir.

Ailelerin, grupların ve entelektüel zümrelerin yaşamlarını yazmaya yönelik bu nispeten yeni ilgi, başka biçimlerde tarihçiler için uzun süredir önem arz eden bir tür olan kolektif biyografinin yeni bir formunu oluşturur. Genel olarak biyografi alanında yazanlar her ne kadar esasen bireyler hakkında araştırma yapmanın, onları anlamının ve onlar hakkında yazmanın en iyi yöntemleriyle ilgilenirler de, kolektif biyografi sorunu doğrudan tarihle ilişkili olan, çok önemli bir sorundur. Hükümdarların karşılaştırmalı kolektif biyografileri klasik zamanlardan beri yazılmıştır; sanatçılar ile yazarların, daha yakın zamanlarda ise biliminsanlarının ve mühendislerin yaşamlarına adanmış çalışmalarla birlikte bunların sayıları

son birkaç yüzyılda artmıştır. Hiç değilse 17. yüzyılın sonlarından bu yana öne çıkan biyografi ansiklopedileri özellikle önemlidir. Bunlar bazı durumlarda, belirli grupların tarihsel önem iddiasını desteklerler; bazen de, ulus inşasına ve ulusal bir geçmiş duygusu yaratılmasına önemli ölçüde yardımcı olurlar. Şu anda göze çarpan yenilik, iki unsurun, yani hem (gerek ulusal gerek belli alanlara ve dönemlere has) biyografi ansiklopedilerinin *hem de* aile içindeki ya da arkadaş ve meslektaş çevrelerindeki insanlarla ilgilenen kolektif biyografinin yeni biçimlerinin önemini eşzamanlı olarak bir kere daha onaylanmasıdır. Bu sonuncu yaklaşım, hem insanları haliha-zırdaki toplumsal koşullarına daha güvenli olarak yerleştirmeye hem de belirli yaşamların yaygın veya nadir özelliklerini göstererek biyografinin açıklayıcı kapasitesini genişletmeye hizmet etmektedir.

Biyografinin günümüzdeki büyük popülerliği onunla tarih arasındaki ilişki sorununa özel bir somutluk kazandırsa da, bu ilişki hakkındaki tartışmalar yeni değildir. Aksine, biyografi ve tarih arasındaki benzerlikler ve farklılıklarla ilgili sorular yüzyıllar boyunca, tarihin ne olduğunu ve bir söylem biçimi olarak nasıl anlaşıldığını tanımlama ve belirlemede önemli rol oynamıştır. Bunlar arasındaki benzerlikler, olayları ve gelişmeleri anlatma, insan motivasyonlarını, eylemlerini ve deneyimlerini keşfetme ve açıklamaya dair ortak ilgilerinden kaynaklanır. Geleneksel olarak, kamusal ve özellikle siyasi olay ve eylemlerle ilgilenmesi, tarihi özel yaşam odaklı biyografiden ayırır. Ancak Plutarkhos ve Suetonius'un devrinden bu yana hem tarihçiler hem de biyografi yazarları, önemli kişilerin –çoğunlukla da hep aynı kişilerin– eylemleri, motivasyonları ve bıraktıkları izlerle ilgilenmişlerdir. Zaman içinde (ve aslında herhangi bir zamanda da) tarihçiler biyografi ile tarih arasındaki ilişkiye, benzerlik ve farklılıklara dair çok farklı görüşler dile getirmişlerdir. Konu sık sık hararetli tartışmalara konu olmuştur. Bu tartışmada ayrıca bazı önemli odak kaymaları da söz konusudur. Örneğin biyografinin bireyin tarihteki rolüne aşırı önem verdiğine dair endişe, son otuz kırk yılda yerini yeni bir endişeye, bireysel bir yaşamın geniş çaplı bir tarihsel değişimi yansıtmaya kapasitesiyle ilgili bir endişeye bırakmıştır.

Biyografi yazarlığı ve onun tarihle ilişkisi hakkındaki tartışmalar en azından Klasik Dönem'e dek geriye gider; ancak bu kitap esas olarak 17. yüzyıl sonlarından günümüze kadar olan döneme odaklanacaktır. Hem modern biyografinin bir tarihini, hem de biyografi ile tarih arasındaki ilişkiye dair farklı düşünce ve kavrayış biçimlerinin analizini sunmayı amaçlamaktadır. Bireyciliğin doğuşunu ve 17. yüzyıl sonlarındaki dini ve siyasi çalkantılarla ilişkili olarak yaşamöyküsü yazmaya karşı oluşan yeni ilgiyi başlangıç noktası kabul eden bu kitap, yaşam öykülerinin nasıl yazılıp anlaşılması gerektiğine dair kapsamlı yeni bir tartışmanın yanı sıra, bu dönemde ortaya çıkan biyografik konuların genişleyen yelpazesini de incelemektedir. "Biyografi" sözcüğü İngilizcede ilk kez yine bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır; sözcüğün dile girişi, hem yaşamöykülerine artan ilgiyi, hem de yalnızca edebi kültürlerde değil, ulus temalı yeni fikirlerde de bu öykülerin giderek önem kazandığını gösterir. "Biyografi" teriminin kullanılması ve tartışılması ayrıca, yaşamöykülerinin nasıl yazılması gerektiğine dair yeni bir anlayışın da göstergesidir. Kişinin gerçekten kim olduğuna dair açık fikir veren benzersiz bir birey sunma kaygısı, modern biyografinin belirleyici özelliklerinden biridir ve bu özelliğiyle o, daha ziyade örnek niteliğindeki makbul karakterler üzerinde çalışma eğilimi gösteren klasik dönem ve Ortaçağ'a ait öncüllerinden ayrılır. Keza bu dönem, tarihin bir disiplin olarak görülüp tanımlanmaya başladığı ve biyografiyle olan ilişkisinin önemli hale geldiği zamanların da başlangıcıdır. Biyografi ve tarih arasındaki ilişki konusunda bir dizi yeni tartışma ortaya çıkar: Bazıları biyografinin diğer bütün tarihyazımı biçimlerine üstünlüğünü savunurken, başkaları, biyografinin içinde olsa olsa küçük bir yer tuttuğu tarihyazımı için, yeni yöntemler ve kurallar öne sürmüşlerdir.

Biyografiyle ilgili farklı tarihçilerin dile getirdiği fikirler ve biyografi ile tarih arasındaki ilişki hakkında uzun süredir devam eden tartışma 1. Bölüm'ün konusudur. 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkan ve kitabın geri kalanı için çerçeve oluşturan önemli değişiklikleri göstermek amacıyla bu bölümde, biyografi ve tarih arasındaki ilişkiye dair Klasik Dönem'de ve Ortaçağ'da belirgin hale

gelmiş fikirlerle ilgili tartışmaları konu aldık. 2. ve 3. Bölümler değişen biyografi pratiklerine odaklanıyor. 2. Bölüm’de, biyografi yazma pratiğinin ve bu pratik için uygun görülen yaşamların kimi boyutlarının nasıl değiştiğini inceliyoruz. 3. Bölüm’de bireylerin yaşamlarından, 17. yüzyıldan bu yana çok önem kazanan kolektif biyografilere ve günümüzde çok yaygın hale gelen grup biyografilerine dönüyoruz. 4., 5. ve 6. Bölümlerde biyografi yazarlığındaki bazı çağdaş gelişmeleri tartışıyoruz. 4. Bölüm’de, son dönemde yaşamöykülerinin yazılmasına yönelik yeni ilgiyi; otobiyografi ve biyografiyi de bunun içine katma eğilimini ve ayrıca, bunun tarihçiler tarafından ele alınma biçimlerini araştırıyoruz. 5. Bölüm’de biyografiye farklı yaklaşımları ele almak amacıyla tarihin de ötesine geçiriyoruz. Biyografiye bir edebiyat biçimi olarak yaklaşanların düşüncelerine, biyografi içinde psikanalizin önemi hakkındaki argümanlara ve bazı yeni biyografi yazarlarının metinlere ve performans konusuna duydukları ilgiye bakıyoruz. 6. Bölüm’de, özellikle toplumsal cinsiyetle ilgili meselelere ve bireyin içinde yaşadığı toplumla ilişkisine dair yeni düşünme tarzlarına odaklanarak, son yirmi otuz yıldır tarihçiler arasında yaygınlaşan bazı yeni biyografi pratiklerine göz atıyoruz.

Tarih Yazarları ve Biyografi Sorunu

Giriş

Biyografinin önemi ve popülerliği tarihçiler arasında yaygın kabul görmesine rağmen, tarihçilerin çoğu bu konuda ciddi bir kararsızlık sergilemeyi sürdürüyor. David Nasaw’a göre biyografi “ancak isteksizce zaman zaman kapıdan içeri sokulan, daha sıklıkla ise süprüntülerle birlikte dışarı atılan, mesleğin sevilmeyen üvey evladı olmayı sürdürmektedir”. Ancak Nasaw bu iddiayı biyografi ve tarihyazımıyla ilgili önemli ve geniş bir tartışmaya giriş niteliğinde yazdığı metinde ileri sürer;¹ amacı kısmen, biyografinin tarihyazımı açısından taşıdığı önemin daha çok fark edilmesini teşvik etmek ve biyografi yazarken tarihçilerin bir dizi önemli tarihi soruyu çok farklı biçimlerde ele alabildiklerine dikkat çekmektir. Ne biyografinin bir tarihyazımı biçimi olarak kabul edilmesi, ne de geçmişle ilgili eksiksiz ve incelikli yorum getirme kapasitesinin diğer tarihyazımı biçimlerine denk olup olmadığıyla ilgili kaygılar yenidir. Aksine biyografi ve tarihyazımı arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, ikisi arasındaki uygun ilişkinin nasıl olması gerektiğiyle ilgili sorular Antikçağ’dan günümüze süren, binlerce yıllık bir tartışmanın konusudur.

Bazı yeni edebiyat uzmanları tarafından sorgulanmasına rağmen genel olarak, klasik dünyada tarihyazımının biyografiden oldukça farklı ve çok daha fazla kalite, ciddiyet ve öneme sahip addedildiği tarihçiler arasında halen kabul görmektedir. Tarihyazımının yüksek statüsü büyük ölçüde bir dönemin önemli yasal, siyasal, askeri işleri ve eylemleriyle ilgisinden kaynaklanmıştır. Ancak klasik tarihçiler de araştırmalarının titiz yöntemleri, doğru niteliği ve olayları açıklama güçleri üzerinde ısrar ediyorlardı.² Örneğin, Herodotos “insan başarıları zamanla unutulmasın; kimi Yunanlar kimi barbarlar tarafından gerçekleştirilen büyük ve fevkalade işler ihtişamını yitirmesin” diye ve “özellikle de iki halkın neden birbiriyle savaştığını göstermek için” *Tarih*’ini yazdığını açıklıyordu.³ Farklı milletler ve halklar arasında geçen, özellikle de savaş içeren ilişkilere duyulan bu ilgi, tarihyazımını siyasi hayatla ilgilenen herkes için son derece önemli bir bilgi türü haline getirmiştir.

Tarihyazımının biyografiden daha yüksek statüye sahip olduğunu ileri sürmek, biyografinin klasik dünyada önemsiz olduğunu söylemek değildir. Aksine, mühim bir kişiliğin anısını yaşatmanın belli başlı yollarından biri olarak kabul görüyordu. Biyografi ayrıca soylu karakterleri akla getirmekte ve önemli halk adamlarının işlerini ve yaşamlarını değerlendirmekte çok önemli bir ahlaki işleve de sahipti. Örneğin yüzyıllar boyunca en çok okunmuş, klasik biyografileri en çok etkilemiş *Paralel Yaşamlar* adlı eserinde Plutarkhos, Romalı ve Yunan hükümdarları, askeri liderleri ve filozofları hem güçlü hem de zayıf yönlerini gösterecek şekilde eşleştirip kıyaslamış; bu kişilerin davranış ve motivasyonlarını, temsil ettikleri uygarlıklar hakkında ahlaki ve felsefi düşüncelere geniş bir kapsam sunacak biçimde karşılaştırmıştır. Biyografi ve tarihyazımı arasındaki farklılıkları en güçlü biçimde vurgulayan ve biyografi yazarının, tarihyazımında çok önemli olan titizlikten yana daha serbest davranmasını isteyen de yine oydu. Plutarkhos, biyografi yazarı için eylemlerin karakter kadar önemli olmadığı konusunda ısrar ediyordu; karakterin tarifi genellikle tarihyazımında önemsiz sayılan halktan insanların özel yaşamlarının kimi boyutlarına dikkat edilmesini gerektiriyordu. Plutarkhos ele aldığı yaşamların

siyasi ve askeri boyutuyla kendisini sınırlandırmayı da, kamusal yaşayışlarını kronolojik ve ayrıntılı bir şekilde kapsamayı da reddediyordu. Aksine bilinçli olarak seçiciydi; her insanın karakterini en çok ortaya koyduğunu düşündüğü yönleri tercih ediyordu; bunların illa ki tarihsel bakış açısından en önemli bölümler olmayabileceğini kabul ediyordu. İskender'in yaşamının başındaki ünlü bir parçada Plutarkhos bir tarihçinin aksine, İskender'in yapmış olduğu her şeyle kapsamlı bir biçimde ilgilenmeyeceğini vurgulayarak biyografi ve tarihyazımı arasındaki farklılıklara işaret eder:

Çünkü tarih değil, biyografi yazıyorum ve gerçek şu ki, en parlak kahramanlıklar onları gerçekleştiren insanların erdemleri ya da ahlaksızlıkları hakkında genellikle bize hiçbir şey söylemezken, tesadüfi bir söz ya da şaka yalnızca binlerce kişinin öldüğü bir savaşı kazanmanın, büyük orduları bir araya getirmenin, ya da şehirleri kuşatmanın başarısından çok daha fazla bir adamın karakterini ortaya koyabilir.⁴

Plutarkhos'un biyografi için talep ettiği "karakter ve eğilimleri" ortaya koyan olayları seçme özgürlüğü, biyografinin düşük statüsünü daha da ön plana çıkarmaya hizmet etmiştir. Biyografi özel bir düşünüş için pekâlâ temel sunabilir ve ahlaki bir amaca hizmet edebilir; ancak bireye olan vurgusu, özel dünya ve günlük yaşam ile ilgisi onun yüzyıllar boyunca tarihten daha düşük ve daha az önemli bir yazım biçimi olarak görülmesiyle sonuçlanmıştır.

Bu bölümde tarihyazımı ve biyografi arasındaki son üç yüzyıllık ilişkiye dair bu tartışmayı inceleyeceğiz ve bu ilişkinin; tarihin konusu, yöntemi ve yaklaşımıyla ilgili fikirlerdeki değişimi nasıl yansıttığına işaret edeceğiz.

17. ve 18. Yüzyıllarda Biyografi ve Tarihyazımı

Tarihyazımı ve biyografi arasında yapılan klasik ayırım ve klasik dünyada tarihyazımına daha büyük bir önem ve ciddiyet verilmesi 16. yüzyılın sonuna kadar genel kabul görmüştü. Ancak 17.

yüzyılın başında Francis Bacon bireysel yaşamların tarihten çok farklı bir şey gibi değil onun bir parçası olarak görülmesi gerektiğini savunarak bu genel kabule karşı çıktı. Bacon için tarihyazımının bir değil, biyografinin de aralarında yer aldığı pek çok kategorisi ve türü vardı. *Bilimin İlerlemesi*'nde şöyle yazıyordu:

Tarih, yani doğru ve mükemmel denilebilecek tarih, ileri sürdüğü ya da takdim eder görüldüğü konuya göre üç türe ayrılır: Ya bir dönemi ya bir kişiyi ya da bir eylemi konu alır. Birincisine vakayinameler, ikincisine hayat hikâyeleri, üçüncüsüne de anlatılar ya da ilişkiler diyoruz. Bunların ilki, tarihyazımının en tam ve eksiksiz halidir ve en büyük itibara ve üne sahiptir; ancak ikincisi tarihi, fayda ve kullanım, üçüncüsü ise gerçeklik ve samimiyet bakımından en üst düzeye çıkarır. Çünkü dönem tarihi eylemleri, kamusal figürleri, kişilerin hal ve hareketlerini konu alır; olayların ve şahısların önemsiz edimlerini ve dönemlerini sessizlikle geçirir (...) Ancak hayat hikâyeleri, büyük ya da küçük, kamusal ya da özel eylemlerin şahsında toplandığı bir kişiyi konu aldıklarında, eğer iyi yazılmışlarsa, mutlaka daha sahici, yerli ve renkli bir canlandırma içerirler.⁵

Bacon'ın bireysel yaşamların büyük siyasi ve askeri olayların kroniklerinden daha yararlı ve canlı olabileceği yönündeki vurgusu, 18. yüzyılda tarihyazımına karşı biyografinin yapacağı çok daha kapsamlı meydan okuyuşun habercisidir.

Biyografinin tarihyazımının diğer biçimlerinden daha canlı ve çekici olduğu inancına, 18. yüzyıldaki pek çok yazar güçlü bir biçimde sahipti. Örneğin, Hugh Blair'ın çok okunan *Retorik ve Edebiyat Üzerine Dersler*'i (1783), biyografinin yararlılığını ve önemini vurguladığı "tali tarihyazımı türleri" başlıklı bir tartışma içeriyordu. Biyografi tarihyazımından daha az resmiydi, ancak gündelik küçük ayrıntıları çekici ve öğretici bulacak okuyucular için genellikle çok öğreticiydi. Bir dizi tarih kitabının yanı sıra Edmund Burke'ün bir biyografisini de kaleme alan Robert Bisse de benzer bir yorumda bulunuyordu: Ona göre "Hiçbir yazın türü, ilgi ve öğretim işlevlerini biyografiden daha güçlü biçimde kendinde birleştiremez" idi.

Sempati bizde en güçlü biçimde, hayal gücünün küçük bir çabasıyla kendimizle ilişkilendirebildiğimiz durumları gördüğümüzde uyanır. Dolayısıyla biyografi genellikle ilgimizi ve sevgimizi, tarihyazımından daha derin bir biçimde kendine çeker. Politik tedbirlerden çok karakterlerle, ulusların refah ya da sıkıntısından çok bireysel zevk ve acılarla ilgileniriz. Tarihyazımında bile, biyografik pasajlar bizi herhangi bir bölümden daha fazla ilgilendirir.⁶

Biyografinin sempati uyandırma kapasitesine yapılan bu vurgu, 18. yüzyılda ortaya çıkan ve geleneksel tarihyazımının tatmin edemediği taleplerde bulunan yeni bir okur kitlesine duyulan ilgiye işaret eder. Bu yeni okur kitlesinin önemli bir bölümü en sevdiği tür roman olan orta sınıf kadınlarından oluşmaktaydı. Romanın yükselişi ve göze çarpması, duygulara hitap eden şiirin ortaya çıkışı ve kadınların ne okuması gerektiğine dair kapsamlı tartışmalar “hisli okurun” önemini ön plana çıkarmıştı; tüm edebi biçimlerde hem erkeklerin hem de kadınların duygularına hitap edilmesi gerektiği kanaati hâkim oluyordu.

Eski zamanlarda, tarihyazımı ile devlet adamları arasındaki bağlantı tarihin yüksek statüsünü güvence altına alıyordu. Genel olarak tarih okuyucusunun kamusal meselelerle ilgilenen, alışkanlıklarına bağlı, eğitilmiş biri olduğu varsayılıyordu. Tarih okumaktan en büyük yararı elde etmek için, okurun “kafası karışık, oradan oraya savrulan ve amaçsız bir okuma yapmaması (...) berrak ve sağlam bir muhakemeye sahip olması, okuduğunu ustalıklı anlayabilmesi ve neyin seçilmesi gerektiğini iyi ayırt edebilmesi” gerekliydi.⁷ Kadınlar ve kamusal yaşamla uğraşmayanlar arasında okuryazarlığın artması, pek çok yazarın, yalnızca devlet adamlarına hitap eden bir tarihyazımının “insanlığın büyük bölümü için anlamsız” olacağını savunmasına neden oldu. Bu, herkese hitap eden biyografiyle belirgin bir tezat oluşturunuyordu.⁸

Bu yeni okur kitlesinin ortaya çıkışına tarihyazımı hakkında bazı yeni düşünceler eşlik ediyordu. Örneğin, David Hume kadınların, okudukları romanlardan hem daha öğretici, hem de daha eğlenceli olan tarihe vakit ayırmaları gerektiğine inanıyordu. Ona

göre tarih “hassas insani erdem duygusunda en ufak bir eksilme olmadan beşeri işlerle tanışmanın” en iyi biçimiydi; ayrıca tarih, kadınların “duygu ve akıldan” mahrum olmayan erkeklerle makul biçimde temas edebilmeleri açısından da tek olası temeli sunuyordu. Kısmen bu okuyucu kitlesini çekmenin bir yolu olarak, Hume tarih yazılarına okurlarını etkileyecek dönem ve olayları katmaya çalışmış ve genellikle kurguyla ilintilendirilen ve kadın okur kitlesi için özel olarak tasarlanmış duygusal yaklaşımları bizzat uygulamıştı. Örneğin I. Charles’ın idamına dair anlatısı, bazıları gözyaşına boğacak kadar dikkatli biçimde yazılmıştı.⁹ David Wootton’un söylediği gibi, Hume daha önce anlatılmış bir öyküyü yeniden anlatma amacı güderken yeni bir tarih yaklaşımı da sunuyordu. Bundan önce, tarih bilgisi arayanların, betimledikleri olaylara katılmış büyük tarihçilerin eserlerini okuyarak bu bilgiye ulaşabilecekleri varsayıyordu: Roma hakkında bilgiye sahip olmak isterlerse Livius ya da Tacitus; Elizabeth İngiltere’si hakkında bilgiye sahip olmak isterlerse Clarendon okumalıydılar. Hume bu orijinal kaynaklarla çalışmanın, hem bilgi hem de zevk verecek, dikkatle oluşturulmuş kısa bir açıklamaya ihtiyaç duyan çağdaş okurların çoğu için külfetli ve kafa karıştırıcı olduğunu savunuyordu. Bu yaklaşım tarihsel bilgide yeni bir ilerleme anlayışını içeriyor, ama aynı zamanda bireysel yaşamları tarihsel açıklamalarla birleştirme yolunda yeni bir yöntem de sunuyordu.¹⁰

Thomas Carlyle ve Tarih Olarak Biyografi Düşüncesi

Eski zamanlardaki günlük yaşamın niteliğine yönelik 18. yüzyılda başlayan ilgi –ve geçmişe dair gerçek bir kavrayış için bunun gerekli olduğu düşüncesi– 19. yüzyılda da devam etti. Aslında bu ilgi, siyasi gelişmeleri merkeze koyan eski tarih yaklaşımlarına yönelik eleştirinin temelini oluşturuyordu. Etkili bir dergi olan *Edinburgh Review*’un ilk editörü, tanınmış denemeci ve eleştirmen Francis Jeffreys 19. yüzyılın ilk yıllarında, ulusun karakterini biçimlendiren güçleri anlamak isteyen birinin, “alışılmış tarihin” si-

yasi alanının ötesine uzanması gerektiğini vurguluyordu. Çünkü bu güçler “bireylerin karakterini etkileyen her şeyi” kapsıyordu: “Görgü, eğitim, geçerli meslekler, din, beğeni ve her şeyden önce zenginliğin dağılımı ile önyargı ve kanaatlerin durumu”. Edebiyat “önyargı ve kanaatlerin durumunu” gözler önüne sermesinden ötürü özellikle önemliydi, ancak belli bireylerin yaşamları, eylemleri ve düşünceleri hakkında benzersiz bir kavrayış sağlayan bireysel anı yazıları ve günlükler de öyleydi. Jeffreys, Lucy Hutchinson’ın *Anılar*’ı ve Pepys’in *Günlük*’ü gibi, ilk kez 1825’te yayımlanan eserleri büyük heyecanla karşıladı. Ona göre Pepys’in günlükleri, “eski zamanların görgü ve alışkanlıklarına vâkıf olma—atalarımızın yaşam tarzını ve ilişkilerini en ince ayrıntılarına varıncaya kadar anlama— arzusunu tatmin ediyordu”.¹²

Britanya’da, biyografi ile tarihi birbirine bağlamaya, hatta birbirinden ayrılmaz olduklarını savunmaya yönelik en güçlü iddiayı Thomas Carlyle ortaya koydu. 1830 tarihli “Tarih Üzerine” adlı makalesinde Carlyle, tarihin “sayısız biyografinin özü” olduğunu vurguluyordu. İnsanın iç dünyasına, bilincinde olduğu veya olmadığı amaçlarıyla manevi inançlarının değişen doğasına dair bir inceleme ona göre, siyasi kurumlara ya da askeri olaylara ilişkin incelemelerde görülenden daha önemli bir tarihi ortaya koymaktaydı.¹³ Cromwell üzerine çalışması, dini inançlarının önemine yaptığı vurgu ve böylece 17. yüzyılı anlamaya yönelik farklı bir yola işaret etmesiyle, savunduğu bu yaklaşımın bir örneğini sunmaktaydı.¹⁴

Carlyle’in bireysel yaşamların önemine duyduğu inanç, *Fransız Devriminin Tarihi* kitabında açıktır; bu kitap siyasi gelişmeleri, hatta Fransa’nın durumu ile devrimin biçim ve sürecini açıklarken sürekli belli bireylere atıfta bulunur. Sonrasında da Carlyle, *Büyük Frederick Adı Verilen Prusyalı II. Friedrich’in Tarihi* isimli büyük kitabında “tarih” ve “biyografi” terimlerini birbirinin yerine kullanmıştır. Bireysel yaşamlara odaklanma yöntemi, tarihsel figürleri “yalnızca birer gölge ve müphem soyutlama gibi değil, bir zamanlar canlı ve etten kemikten olan gerçek varlıklar” olarak sunması nedeniyle takdir görmüştür.¹⁵

Carlyle'in düşüncesinin bağnaz ve antidemokratik yapısı, hem bireylere hem de tarihsel olaylara karşı fazlasıyla yargılayıcı yaklaşımı ve ekonomik, toplumsal ve siyasal koşul ve gelişmelere dair geniş çaplı bir analizi tamamen ihmal etmesi, üslubunun karmaşıklıkla birleştiğinde yazılarının ve düşüncelerinin geçtiğimiz yirmi otuz yıldır göz ardı edilmesine yol açtı. Ancak son zamanlarda, eserlerini yeniden ele alma ve tarihsel araştırmalarından bazılarının yarattığı etkiyi teslim etme yönünde adımlar atıldı. Örneğin, Blair Worden, Carlyle'ın Oliver Cromwell ile ilgili eserinin yalnızca 19. yüzyılın ortasında Cromwell'in itibarını iade etmeye hizmet etmediğini, İngiliz İç Savaşı'nın görülme ve anlaşılma şeklini de belirgin bir biçimde değiştirdiğini öne sürdü. Cromwell ile ilgili tartışmalarında Carlyle, 18. yüzyılda egemen olan ve Cromwell'in bir ikiye bölünmüş ve manipülatör olduğu yönündeki görüşe tamamen karşı çıkıyordu; bu yorumlar ona göre, Cromwell hakkında bir kavrayış sunmaktan çok, 18. yüzyıl düşüncesinin körlüğünü ve sağlığını göstermekteydi. Carlyle için önemli olan, Cromwell'in dinsel inançlarının yoğunluğu ve samimiyetiydi. Cromwell üzerine eserinde İngiliz İç Savaşı'nı Püriten bir devrim olarak tanımlıyor, ahlaki sorunların ve tutkuyla bağlanan dinsel inançların, 18. yüzyılda üzerinde durulan anayasal ve yasal sorunların önüne geçtiğini söylüyordu. Aynı zamanda biyografinin, bireylerin eylemlerine derinden etki eden gizli çatışmaları anlamaya yardımcı olacağına işaret ediyordu.

Carlyle'a göre Cromwell kamusal ve siyasal dünyayla uğraşmayı son derece zor bulan, ancak dinsel inançları ve davasının haklılığına duyduğu bağlılık nedeniyle buna mecbur kalan, azap içinde bir adamdı. Worden ve diğerlerinin işaret ettiği gibi Carlyle, kendisiyle benzer ıstırapları çeken Cromwell'e derin sempati besliyor, hatta ona karşı ruhani bir yakınlık hissediyordu. Bir insan ve bir yönetici olarak Cromwell'e duyduğu yoğun kişisel ilgide ve onun hakkındaki yazılarında, Carlyle büyük bir tarihi olayın oldukça yeni bir yorumunu sunmak için biyografik bir yaklaşım benimsemişti; Britanya tarih yazımına hâkim olmaya devam edecek bir yaklaşımdı bu.

Carlyle’ın biyografiye ve tarihle ilişkisine yönelik yaklaşımını Amerika’da Ralph Waldo Emerson devraldı; Emerson açısından biyografi, geçmişini anlamak için tarihten daha iyi bir yöntem sunuyordu. Carlyle’ın “Doğrusu, tarih diye bir şey yoktur; yalnızca biyografi vardır” inancını yineleyen Emerson’a göre “her kafa alacağı dersi bizzat bellemeli, her şeyi tekrar gözden geçirmeliydi”, zira “görmediği, yaşamadığı şeyi bilemeyecektir”.¹⁷ Emerson ayrıca, tarihin özünde önemli kişilerin yaşamlarından oluştuğunu ve büyük adamların özellikle saygıyı ve ilgiyi hak ettiğini vurguluyordu. Evrensel açıdan en büyük öneme sahip gördüğü insanlar hakkında bir dizi makale yazmış, genel görüşlerini ortaya koyduğu giriş yazısında “büyük adamların faydalarına” değinmişti:

Dünyayı erdemli adamların doğruluğu ayakta tutar: Yeryüzünü onlar sağlıklı hale getirir. Onlarla birlikte yaşamış olanlar yaşamı mutluluk verici ve doyurucu bulmuştur. Yaşam yalnızca böyle bir topluma olan inancımızla keyifli ve katlanılabilir olur; idealde ve gerçekte, yaşamayı bizden üstün olanlarla birlikte başarırız. Çocuklarımıza ve topraklarımıza onların isimlerini veririz. İsimleri dilin fiillerine işlemiştir, eserleri ve büstleri evlerimizdedir ve her gündelik olay onlara ait bir hikâyeyi anımsatır.¹⁸

Emerson’ın kitabının başlığı, “Örnek Adamlar”, bazı önemli kişilerin, özellikle Platon, Montaigne, Swedenborg, Napolyon, Shakespeare ve Goethe’nin, yaygın olarak paylaşılan ve Amerikan Cumhuriyeti’nde bilhassa savunulan insani nitelikleri örnekleme güçlerine duyduğu inancın altını çizer.

Emerson’ın ulus hakkında fikirler geliştirmek ve dile getirmek için biyografiyi kullanması, 19. yüzyılda Amerika’da birçok kişi tarafından taklit edildi; bu dönemde pek çok farklı yazar, ulusal ya da yerel düzeyde toplum hayatında önemli rol oynamış adamların (ve çok nadiren kadınların) yaşamlarını ve eylemlerini kaydetmeyi ve başarılarının niteliğini açıklığa kavuşturmayı amaçlıyordu. Belli insanların hayatlarının kayda geçirilmesi kendi içinde önemli bir iş olarak görülüyor, ama aynı zamanda yeni kurulmuş bir ülke olarak

Eski Dünya karşısında kendini ortaya koyan Amerika'nın önemi ni gösterdiği de düşünülüyordu. *American Law Journal* dergisine göre seçkin Amerikalı adamların anıları ve biyografileri, “kıskanç bir dünyaya, Amerika'nın hem zaferin beşiği hem de özgürlüğün koruyucusu olduğunu” öğretmeye hizmet edecekti.¹⁹ Başkanların ve askeri kahramanların biyografileri burada önemli bir rol oynuyordu çünkü George Washington, Thomas Jefferson ve Andrew Jackson gibi figürler Amerikan karakterini ve değerlerini tanımlamaya yardımcı olacak biçimlerde tasvir ediliyordu. Muhtemelen 19. yüzyılın en önde gelen Amerikalı biyografi yazarı olan James Parton bunda çok başarılıydı. Parton *Andrew Jackson'ın Yaşamı ve Benjamin Franklin'in Yaşamı ve Dönemi* isimli kitaplarıyla, Amerikan karakterinin iki yönünü gösterdi. Jackson Uzakbatı'yı ve Uzakbatı ruhunu cisimleştirmeye hizmet ederken, Franklin pek çok farklı yeteneği ve ilgi alanıyla Amerikan hünerliliğini ve insanların toplumsal konumlarını, doğuştan sahip olduklarından ziyade yetenekleriyle belirleme güçlerine duyulan Amerikan inancını örnekliliyordu.²⁰

Tarihin Profesyonelleşmesi

Carlyle ve Emerson tarih ve biyografi arasındaki yakın ilişkiyi vurgularken, Avrupa'da tarihin doğası ve ona nasıl yaklaşılması gerektiğiyle ilgili çok farklı fikirler, özellikle Almanya'da tartışılmaktaydı. Tarihin Almanya'da tam olarak ne zaman bir disiplin olarak kabul edildiğine ilişkin tartışmalar sürüyordu. 18. yüzyılın sonundaki gelişmeler ve 1804'te ilk Alman Tarih Kürsüsünün kuruluşuna gösterilen yoğun ilgi, tartışmaların merkezindeydi. Ancak kapsamlı arşiv araştırmasının önemine yönelik yeni vurgu, tarihsel kaynakların eleştirel analizine dair ihtiyaç ve genç insanlara nasıl profesyonel tarihçi olunacağını öğretildiği özgün eğitim seminerleri, 1820'ler ve 1830'lara kadar belirgin değildi.

Tarihin Almanya'da disiplin ve meslek olarak kabul edilmesi, hem tarihe yeni bilimsel bir yaklaşım getirmek hem de onun uygun eğitim yöntem ve biçimlerini oluşturmak isteyen Leopold von Ran-

ke'nin çalışmalarıyla yakından ilişkilidir. Carlyle'ın etkisinin İngiltere'de zirvede olduğu ve Emerson ile paylaştığı fikirler ve yaklaşımlar sayesinde Amerika'da da yayıldığı 1820'ler ile 1840'lar arası dönemde, Ranke ilk kitabı *History of the Latin and Teutonic Nations from 1494 to 1514*'ı yayımladı ve Berlin Üniversitesinde tarih seminerleri vermeye başladı. Öğrenciler bu seminerlerde kendi araştırmalarını sunuyor ve kullandıkları yöntemler ve özellikle büyük bir şüphecilikle yaklaşımları istenen kaynaklara yaklaşımları hakkında sınava tabi tutuluyorlardı. Amaç onları mümkün olan en titiz inceleme standartları için eğitmektir. Bu yaklaşım daha sonra Ranke'nin öğrencileri tarafından diğer Alman üniversitelerine de sokuldu. Öğrencilerinin tamamı genç erkeklerdi ve hem bu yeni eğitim hem de tarihin profesyonelleşme süreci, tarihin amatörler tarafından yazıldığı dönemle kıyas kabul etmeyecek şekilde, kadınların tarihten dışlanmasına hizmet etti.²¹

Carlyle'ın yaklaşımına herhalde Ranke'ninki kadar uzak bir yaklaşım olamazdı. Carlyle kendi hayal gücünün çağrışımlarıyla geçmiş olaylardan faydalanıyordu; bireyler ve olaylar hakkında sabit ve genellikle kaba yargılar ileri sürüyordu; oysa Ranke'ninki geçmişin tarafsızca kaydedilmesi ve dokümantasyonuna yönelik titiz bir yaklaşımdı. İlk kitabının önsözünde her türlü yargı biçiminden açıkça kaçınıyordu: "Tarih, gelecek çağların menfaati için kendine geçmiş yargılamaya, şimdiki zamanı da eğitime görevi vermişti. Oysa bu çalışma bu tür yüce işlevlerin peşinden koşamaz. Amacı yalnızca gerçekte nelerin olup bittiğini göstermektir."²² Ranke'ye göre tarihçiler, siyasi gelişmelerle, özellikle de Avrupa'dakilerle ilgili sorulara odaklanmalıydılar. Ranke ayrıca 16. ve 17. yüzyıllardaki önemli dinsel çatışmalarla da ilgileniyordu; ancak çalışmalarında bireylerin incelemesi ya da herhangi bir biyografi türüne çok az yer vardı. Ranke'nin Hıristiyan idealizminin, tarihte Tanrı'nın rehberlik eden elini bulma hevesinin etkileri ve bu teolojik yaklaşımın hem onun ampirizmini hem de tarafsızlık ve nesnellik talebini ne ölçüde zayıflattığı son yıllarda enikonu tartışılmıştır. Ancak bu özelliklerin hiçbirisi onu, biyografi ya da tarihte birey sorunuyla daha ilgili veya sempatik biri kılmadı. Ranke'nin

Katolik Kilisesinin tarihiyle ilgili *History of the Popes* başlıklı eserinde, biyografik ilgiye dair fikirleri bulunur. Bu eser gerçekten de Ranke açısından bir dizi problem ortaya çıkarmıştı. Diğer eserleri, bireylerden oldukça bağımsız bir biçimde tartışılması mümkün olan ulusal siyasi tarihin seyri etrafında yapılandırılmıştı.²³ Oysa Katolik Kilisesi hakkında bu şekilde yazılamazdı. Herhangi bir tarihsel anda, papalığın yarattığı etkinin kapsamı ve mahiyeti büyük ölçüde papanın kişiliği ve yeteneklerinin sonucuydu ve bu nedenle papaların birey olarak incelenmeleri ve çalışmanın temelini teşkil etmeleri sahiden de gerekliydi. Gel gelelim onun için bu biyografik çerçeve yalnızca bir tür inşaat iskelesi görevi görebilirdi, zira Ranke Papalık kurumunun gelişimini ve modern Avrupa üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla çabucak bireylerin ötesine geçecekti.

Ranke'nin yaklaşımı 19. yüzyılda İngilizce konuşulan ülkelerde epey tanınıyordu, ancak tarihin profesyonelleşmesi ve yönteminin tam olarak tanımlanması ihtiyacına gösterdiği ilgi, 19. yüzyılın son on yılına kadar İngiltere'de rağbet görmemişti. Tarih 1850'lerde üniversite müfredatına alınmıştı, ancak Ranke'nin epey önemsemediği titiz yöntem ve nesnellikte ısrar edilmemişti. Aksine üniversite müfredatına dahil edilmesi, tarihin statüsünü yükseltmek bir yana, belirgin bir biçimde düşürdü. 1852'de, Cambridge'te Modern Tarih'in kıdemli profesörü Sör James Stephen, tarihin beşeri bilimler sınavına dahil edilmesinin sebebini, klasiklerde ya da matematikte yüksek standartlara ulaşamayan ama yine de "heba edilmiş bir gençliğin müsibet ve ayartmalarından kurtarılabilecek, ümit kesmenin haksızlık olacağı" genç erkeklerin ihtiyaçlarını karşılamak diye açıklıyordu. Üniversite komisyon üyeleri "daha güçlü fikirler ve daha müşfik duygular" geliştirme yetisi sayesinde tarihin, akademik açıdan yetersiz, ancak soylu olan genç beyefendilerin yararına olabileceğinde uzlaşıyorlardı.²⁴ Elbette biyografi burada oldukça önemli rol oynuyordu çünkü bireysel figürler, tarihin sağlaması gereken ahlaki sorular ve değerlendirmeler için ideal bir odak noktası oluşturabiliyordu.

Sonraki yıllarda tarih alanında onur derecelerinin verilmeye başlaması, daha yetenekli genç erkeklerin de tarih okumasına yol

açtı, ancak 19. yüzyılın sonuna kadar eğitim alanı olarak tarih, araştırmaya bizzat girişmek isteyebilecek erkeklerden çok, kamusal hayatta faal olacaklar için önemli kabul ediliyordu. 1880’lerde Cambridge’de kıdemli profesör olan J. R. Seeley, tarihin her şeyden önce “kamuyu anlama ve vatanseverlik açısından bir okul” olduğunda ısrarcıydı.²⁵ David Amigoni, Seeley’nin kamuoyunu yeniden şekillendirmek ve geleceğin devlet adamlarını eğitmek yolunda tarihi yardımcı bir disiplin olarak kullanma girişiminde biyografinin stratejik bir araç olduğunu savunuyordu.²⁶ Daha titiz bir tarihsel yönetime ihtiyaç olduğunun Britanya’da anlaşılmaya başladığı 19. yüzyılın sonunda bile, biyografinin ahlaki önemi hâlâ kabul edilmekteydi. “The Study of History” başlıklı ve 1906 tarihli açılış konuşmasında Lord Acton, özellikle de siyasi fikir ve kurumları ele alırken tarihyazımına ihtiyaç duyulduğuna işaret ediyor, bireysel yaşamlar üzerine çalışmanın ahlaki önemiyle ilgili düşüncelerine açıklık getiriyordu: “Büyük adamları ve unutulmaz yaşamları sebpsizce bir yana atamayız. Hayranlık celbeden hikayeleri olabil-diğince biriktirmek durumundayız.”²⁷

Yorumunun tınısının gösterdiği gibi, Acton artçı bir eyleme karşı mücadele verdiğinin farkındaydı. 19. yüzyılın son birkaç onyılında giderek artan bir biçimde, akademik tarihyazımı İngiliz hukuku ve anayasa tarihine ve de yasal, siyasi ve dini kurumların gelişimine odaklanmıştı. Ahlaki soruların göz ardı edildiği anlamına gelmez. Aksine, özellikle de Oxford’da öğretilen tarih, Reba Soffer’ın sözleriyle “zaman, mekân, düşünce ve kurumların sürekli öznelliği ile ahlaki, entelektüel, maddi ve siyasal ilerlemenin mutlak gerçekliğini aynı anda barındıran, takdire değer gelişmelerin ölümden kurtarılan bir kaydı” idi.²⁸ Yalnızca İngiliz ilerlemesinin altında yatan nedenlerini değil, inkişafında önemli rol oynayanların motivasyon ve karakterlerini de anlamaya dönük ilgi hâlâ canlıydı. Bununla birlikte hukuki ve siyasi gelişmeleri açıklayan birincil belgelerin toplanması ve okunmasına yapılan vurgu, bireysel yaşamlara önceki yıllardakinden çok daha az odaklanıldığı anlamına geliyordu.

Bu konu 1886’da *English Historical Review*’in ilk sayısında net bir şekilde ele alınmıştı. Yeni girişimlerinin nedenlerini açıklayan

derginin editörleri, akademik araştırmayla ilgilenenlerin çalışmalarını yayımlayıp birbirleri ile düzenli olarak iletişim kurmalarına olanak sağlayan, tarih çalışmasına adanmış bir dergiye İngiltere'nin sahip olmadığına ve bu açıdan büyük Avrupa ülkeleri arasında tek olduğuna işaret ediyorlardı. Yeni dergilerinin, yalnızca devletler ve hükümetlerle ilgilenen siyasi tarihten daha geniş bir alanı kapsamasını istiyorlardı; ancak tüm geçmişi, insanların şimdiye dek düşünüp inşa ettiği her şeyi kapsayan bir resmini sunma girişiminde de bulunulmayacaktı.

Tarihe insan eyleminin ve yalnızca insan eylemini doğrudan etkileyen düşüncenin kaydı gözüyle bakmayı tercih ediyorlardı. Bu nedenle tarihin konusunun gövdesini devletler ve siyaset oluşturacaktır çünkü ulusların eylemleri genellikle özel vatandaşların eylemlerinden daha önemli olmuştur. Ancak tarih, Sokrates, Aziz Pavlus, Erasmus ya da Charles Darwin gibi, tamamen özel konumlarıyla diğer insanları derinden etkileyen özel bir vatandaş bulduğunda, böyle bir etkinin kaynağı olarak onunla bir kanun koyucu ya da bir general ile ilgilendiğinden daha az ilgilenir.²⁹

Derginin belirli yasal gelişmeler ve askeri olayları barındırdığı kadar “önemli kişilerle ilgili makaleleri” de içereceği varsayılmıştı, ancak dergi biyografinin diğer biçimlerinde çok önemli olan karakter ve kişilik sorularını araştırmaktan ziyade, bu “önemli kişilerin” kamusal hayatı etkileme biçimleriyle ilgiliydi.

Marksist Tarih ve Biyografi Sorunu

18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyıl, insanlığın tarihine yön veren ve toplumların geçtiği evreleri birbirinden ayıran örüntülere, gelişim yasalarına veya temel yapılarla dair farklı teorilerin neşvünema bulunduğu bir dönem oldu. Tarih yazımı ile ilgilenenler için, bu genel teorilerin en etkili olanı, Marx ve Engels'in öne sürdüğü ve tarihte sınıf mücadelesinin önemini merkeze koyan materyalist tarih anlayışıydı. Marx'a göre, toplumsal değişimin ve gelişimin niteliğini

açıklayan şey, işgücü ve kaynakların düzenlenme ve kontrol edilme biçimlerinin değişmesiydi. Fikirlerin ya da inanç sistemlerinin değişmesiyle toplumsal evrelerin tanımlanabileceğini ve toplumsal değişimin açıklanabileceğini savunanlara karşı çıkan Marx, insan düşüncesinin niteliğini belirleyen şeyin diğerlerinin aksine toplumsal varoluş olduğunda ısrarcıydı. Toplumsal yapı ve gelişime dair sorularla öncelikle ilgili olan her yaklaşım gibi, Marksizm de dik-kati bireylerin incelenmesinden ve biyografiden uzaklaştırıyordu. Feodalizmin doğası, kapitalizme geçiş ve sanayileşmenin toplumsal yapılar ve gruplar üzerindeki etkisi gibi ekonomik ve toplumsal süreçler Marksist tarihçiler için en önemli olan şeydi.

Bizzat Marx'ın ya da sonra gelen Marksist akademisyenlerin biyografiye hiç ilgi duymadıkları anlamına gelmez bu. Marx, tarihe Carlyle gibi "büyük adamlar" üzerinden yaklaşılmasını da, önemli liderler ve mucitlerin başarılarının övülmesinin tarihin görevi olduğu düşüncesini de kati surette reddediyordu. Ancak Marx, "İnsanlar koşulları yarattığı kadar koşullar da insanları yaratır" düşüncesindeki ısrarıyla, bireysel yaşamlar hakkında düşünmek için Carlyle'inkine alternatif bir yol sunuyordu. Marx'ın "İnsanlar kendi tarihlerini yaratırlar ama bunu öylece arzu ettikleri şekilde yapmazlar; kendi seçtikleri değil, doğrudan verili olan ve geçmişten aktarılmış koşullar altında yaparlar" sözü, hem Marx'ın bireylerle kendi yaklaşımının temelinde yer alıyordu hem de sonra gelen ve Marksist olmayan tarihsel biyografi yazarları için çok etkili oldu.³⁰

19. yüzyılın sonlarında, tarihte bireyin rolü ile ilgili sorular Napolyon ve Bismarck gibi liderlerin büyük önemine dair düşüncelerini, kapitalizme geçiş süreciyle ilgili daha geniş bir analiz içine yedirmenin yollarını arayan pek çok Marksist tarihçiyi rahatsız ediyordu. Rus tarihçi ve teorisyen G. V. Plekhanov, bu soruyu *Tarihte Bireyin Rolü* başlıklı makalesinde uzun uzadıya tartışmıştı. Plekhanov'a göre büyük bir adam "kişisel nitelikleri büyük tarihsel olaylara bireysel özellikler kattığı için değil, zamanının büyük toplumsal ihtiyaçlarına, genel ve özel nedenlerin sonucu olarak ortaya çıkan ihtiyaçlara en iyi şekilde hizmet etmesini sağlayan niteliklere sahip olduğu için" büyüktür.³¹

Plekhanov kendi iddiasını savunurken, Carlyle'ın büyük bir adamın diğerlerinden daha ileriye görebildiğine ve daha güçlü arzuları olduğuna dair düşüncesini över. “Carlyleci bir kahraman” der Plekhanov, “şeylerin doğal akışını durdurabilmesi ya da değiştirebilmesi anlamında değil, bu kaçınılmaz ve bilinçsiz akışın bilinçli ve özgür ifadesi olan eylemlerde bulunması anlamında bir kahramandır.”³²

20. yüzyıl boyunca birçok Marksist tarihçi önemli biyografiler yazdı. Bazı durumlarda bu bireysel bir tercih olmaktan çok, biyografinin popülerliğinin bir sonucuydu. Örneğin Isaac Deutscher ilk biyografisi *Stalin: A Political Biography*'yi, Stalin üzerine bir biyografinin planlamış olduğu Sovyetler Birliği eleştirel tarihinden çok daha fazla okunacağına onu ikna eden yayıncısının ısrarıyla yazmıştır.³³ Deutscher daha sonra, yoğun hayranlık duyduğu Troçki'nin, otobiyografisi *Hayatım*'da ortaya koyduğunu düşündüğünden daha sıcak bir portresini çizmek adına, onunla ilgili kapsamlı bir biyografi de yazdı. Deutscher “tüm zamanların en önemli devrimci liderlerinden biri, önde gelen bir savaşçı, düşünür ve şehit” olarak kabul ettiği birinin resmini sunmayı istiyordu. Troçki ile ilgili tartışmasında, Rus komünizminin gelişiminin Stalin'in iktidara yürüdüğü vesiyonuna muhtemel bir alternatifini de ortaya koymak istiyordu.³⁴ Deutscher'ın yazdığı anıtsal biyografi onlarca yıl baskıda kaldı ve ya Troçki'ye ya da Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarına ilgi duyan herkes için temel bir eser haline geldi. İronik bir şekilde, eserin muazzam kapsamı ve gücüne bir yana, Troçki'yle sıkı sıkıya özdeşleşmesi Deutscher'ın eleştirel analiz sağlama yetisini azaltır; doğrusu, bu biyografiyi kahramana tapınma eseri olarak gören bazı tarihçiler de vardır ancak bu, eleştirel tarih yazarlığı hakkındaki mevcut fikirlerle uyumlu değildir.

20. Yüzyılda Biyografi ve Tarih

Tarihçilerin 20. yüzyıl boyunca biyografiyi nasıl gördükleri ve onun hakkında nasıl düşündükleri sorusu karmaşık bir sorudur. Biyografinin tarih bünyesinde taşıdığı önem üzerinde her zaman

duran tarihçilerin yanı sıra, biyografinin bireylere çok fazla vurgu yapma ve daha geniş tarihsel süreçleri ihmal etme eğiliminden korkarak ona karşı çıkan çok sayıda tarihçi de vardı. Biyografi yazmanın sıklıkla tarih yazmaktan daha kolay olduğu, çünkü siyasal kurum ve partilerin, ekonomik ve sosyal yapıların ve gelişimlerin karmaşık ve incelikli analizi gibi tarih için şart olan işlere girmektense bir kişiyle mutabık kalmanın daha kolay olduğu yaygın düşüncesi de bu fikri destekler. Bu nedenle genellikle tarihin bir parçası olarak kabul edilmesine rağmen, biyografi genel olarak daha alt düzey bir tarih biçimi olarak küçümseniyordu. Öte yandan bu türü en çok eleştirenler de dahil, pek çok tarih yazarı kariyerinin bir noktasında biyografi yazmıştır. Burada genellikle bir denge meselesi vardır: Az sayıda tarih yazarı biyografinin biraz olsun işe yaradığı düşüncesini tamamen reddeder; çoğu ise, bireylerin motivasyonları ve belirli olayların anlamları açısından hiç değilse bir kavrayış sunduğunu kabul eder. Fakat çoğu tarihçi biyografideki bireysel güdü ve eylemlere vurgunun, dikkati geri plandaki toplumsal ve ekonomik nedenler ile siyasi gelişmelerle ilgili daha kapsamlı ve daha önemli sorulardan uzaklaştırmasından korkar. Denge zaman içinde önemli ölçüde değişmiştir ve kuşkusuz yine değişecektir. Ancak değişen bu dengenin kaydını okumanın kendisi bazen oldukça zordur çünkü geçmiş düşünce ve bakış açıları farklı biçimlerde temsil edilebilir. Bu tespitin doğruluğu Marksizm ile ilgili olarak açıkça görülebilir. Biyografinin hem son derece popüler olduğu hem de çok önemli olarak görüldüğü günümüzde, Marksist tarihçiliğin mahiyetini ve değerini açıklamak ve değerlendirmekle ilgilenenler, bizzat Marx'ın biyografi hakkında düşündüğü ve onu ele almak için sunduğu yöntemlerin kapsamını vurgularlar. Buna karşılık aynı konuda 20. yüzyılın ortalarında yazılmış kitaplar, Marx'ın biyografiye yaklaşımından neredeyse hiç söz etmez.

Aynı tespit 20. yüzyılın ilk yarısında çok önemli ve etkili olan Fransa'daki Annales grubu ile ilgili olarak da yapılabilir. Annales ile bağlantılı olanlar, yalnızca ekonomik gelişmeleri değil, tarihsel coğrafya ve antropolojiden gelen kavrayışları da içerecek biçim-

de tarihin sınırlarını genişletmekle ilgileniyorlardı. Olayları vur-gulamayı reddeden bu yazarlar, daha çok toplumsal örgütlenme, faaliyet ve inançların daha uzun erimli biçimlerine bakıyorlardı. *Mentalité*lere (yani genel bakış açıları ve zihinsel çerçevelere) olan ilgileri, *Annalistlerin* birçoğunun aynı zamanda psikolojiyle ve psikolojinin, eski toplumlardaki entelektüel bakış açılarını ve duygusal yapıları anlamaya sunacağı katkılarla da ilgilendikleri anlamına geliyordu. Ancak bu kesinlikle bireysel düzeyde değil, daha genel düzeyde yapılması gereken bir şeydi: Lucien Febvre *La Terre et l'évolution humaine* isimli kitabında “İnsan değil, asla insan değil, insan toplumları, örgütlü gruplar” diyordu. Kendisinin, Marc Bloch’un ve onlarla ilişkili olanların sonraki eserlerinde belirgin olan bir tür slogandı bu.³⁵

Gel gelelim yakın bir geçmişte Annalistler biyografi, özellikle de otobiyografi sorununu yeniden düşünmeye başladılar. Bilhassa tarihçileri giriştikleri tarihsel araştırma ile kendi yaşamlarını ilintilendiren otobiyografik makaleler yazmaya teşvik etmesi bakımından Pierre Nora’nın çalışmaları merkezi yer teşkil etti (Bu yaklaşım 4. Bölüm’de daha ayrıntılı tartışılacaktır.). Bu makalelerin birkaçı, öncü kitabı *Essais d’ego-histoire*’da yayımlandı ve o zamandan bu yana, yaşamları ve çalışmaları arasındaki yakın bağlantı hakkında uzun uzadıya yazan bir dizi başka tarihçi de olmuştur.³⁶

Yakın geçmişte Annalistlerin biyografik yaklaşımlara gösterdikleri bu ilgiyle birlikte, biyografinin Annales’in ilk çalışmalarındaki yerine de yeni bir vurgu yapılmaya başladı. Bu yüzden Annales için çok merkezi olan *mentalité*lerin keşfi, tıpkı bazı mikrotarih biçimlerinde söz konusu olduğu gibi, biyografiye açılan yol olarak görülmüştür. Öte yandan Annalistler tarafından yapılan çalışmaların bazılarında artık biyografi çerçevesinden de bakılmaktadır. Bu, Lucien Febvre’in Martin Luther ile ilgili çalışması için geçerlidir örneğin. Febvre’in bizzat kendisi, *Un destin: Martin Luther* isimli kitabının bir biyografi değil, daha ziyade birey ve grup arasındaki ilişkiyi keşfetme ihtiyacının yarattığı sorunun bir analizi olduğunu savunuyordu. Luther’in hayatında kritik yıllar olan 1517-35 arasına ve endüljans konusuna yoğunlaşan Febvre, Luther’in

ilk yılları, Katolik Kilisesi ve V. Charles'la çatışması, köylülük ve Lutheranizmin kurulması konularında çok az bilgi sunar. Ancak, daha sonraki yazarlar bu çalışmayı alışkanlıkla biyografi olarak tanımlarlar. Bahsettiğimiz dönemde bu tanımlama kolay bir şekilde yapılmıştır, çünkü artan sayıda biyografi toplumsal ve entelektüel ilişkilere dair bu sorulara odaklanmaktadır ve biyografinin bireyin yaşamının her veçhesindeki ayrıntıları eşit biçimde ele almaya ihtiyaç duymadığı kabul edilmektedir.³⁷ Böylece ekonomik, toplumsal, dini ve entelektüel yaşamın uzun vadeli örüntülerine tarihin yeniden odaklanabilmesi için vaktiyle biyografiden kaçınan bir tarih yaklaşımına, tam da yerinden etmek istediği bu biçimin tarihinde mümtaz bir konum verildi.

Bireysel öykülerin Analistler arasındaki belirgin reddi, toplumsal ve ekonomik tarihle ilgilenenlerin pek çoğu arasında tipik bir tutum iken, 20. yüzyılın ortalarında giderek daha yaygın hale geldi. Biyografiyi müdafaanın bir azınlık tarafından benimsenen bir tutum olduğu, insan davranışının dış baskılar ve güçler tarafından belirlendiği düşüncesini kabul edenlere karşı biyografiyi ve bireyin rolünü savunanların söylemlerindeki savunmacılıkta belirgin hale gelir.³⁸ Sözgelimi Butterfield'in "Taihte Bireyin Rolü" konusundaki konuşma ve makalelerinde yaptığı tespitte bu savunmacılık barizdir. Sıradan insanların ataları hakkında bilgi sahibi olma arzusu, yani Butterfield'in "tarihe duyulan ana ilgi" dediği şey, artık yalnızca tarihi popülerleştirenlerin ellerinde varlığını sürdürebilecek duruma iken, bilimsel tekniklere yönelik heyecan akademik tarihi "cebir benzeri bir şeye" dönüştürebilecektir. Buna karşı Butterfield şu vurguyu yapar:

Tarihsel olayların doğuşu insanlarda yatmaktadır. Düşüncelerin gerçek doğumu insan beyninde meydana gelir. Bunun nedeni, insanların canlılığa sahip olmasıdır. Tarihçilerin bakış açısından dünyayı döndüren budur (...) Ekonomik faktörler, mali durumlar, savaşlar, siyasi krizler hiçbir şeye neden olmaz, hiçbir şey yapmaz; soyut terimler ve uygun stenografi parçaları dışında hiçbir şekilde var olmaz (...) Tarihi yapan insanlardır.³⁹

Biyografinin tarihin bir parçası olarak kabulüne karşı çıkan eşit derecede güçlü sesler bulmak kolay değildir çünkü genellikle biyografinin tarihyazımı ya da yorumunda önemli bir role sahip olarak görmeyenler, onu düpedüz yok saymışlardır.⁴⁰ Tek bir birey üzerinde yoğunlaşan biyografinin, tarihten çok daha basit ve daha az titiz ya da talepkâr olduğuna dair yaygın bir görüş vardı; biyografi işine girişmekten şiddetli biçimde men edildiklerini hatırlayanların pek çoğubu görüşe atıfta bulunur. Bu genel anlayış o kadar yaygın olarak paylaşılıyordu ki, resmi olarak ifade edilmeyi çok az gerektiriyordu. Bu sebeple, 20. yüzyılın ortalarının tarihinin doğasına dair en çok okunan genel tartışmaların ikisinde, biyografiyi reddetmek için iki cümleden daha fazlasına tenezzül edilmemiştir: E. H. Carr'ın *Tarih Nedir* (1964) ve Geoffrey Elton'ın *The Practice of History* (1967) isimli kitaplarında durum budur örneğin. Hem Carr hem de Elton, biyografi yazan büyük tarihçiler grubu içinde yer alır. Bununla birlikte, Carr bireylerin yaşamlarına odaklanmanın, kitle içindeki yapıların ve insanların önemine kıyasla, bireylerin rolü ve önemini abartmaya meylettğini savunuyordu.⁴¹ Elton ise bireylerin önemini kabul ediyordu ancak önceliğin kurumlara verilmesi gerektiğinde ısrarcıydı. Ayrıca, biyografiye odaklanılması halinde disipline uymayacak biçimde tarihe edebi bir yaklaşım getirme riskinden kaygı duyuyordu.⁴²

Buna rağmen biyografi tarihin, özellikle de genellikle üstünlük iddia eden siyasi tarihin ayrılmaz bir parçası olmaya devam etti. Hem İngiltere'de hem de ABD'de, büyük siyasi liderlerin ayrıntılı biyografileri tarih derslerinde her zaman zorunlu okumaydı. Esasında büyük siyasi biyografiler genelde, aynı dönemde üretilen diğer tarihsel çalışmalar tedavülünden kalktıktan çok sonra da okunmaya ve incelenmeye devam etmektedir. Örneğin İngiliz tarihinde John Morley'nin üç ciltlik Gladstone biyografisi, Moneypenny ve Buckle'ın beş ciltlik Disraeli biyografisi 20. yüzyılda da baskı yapmaya ve 19. yüzyıl tarihi öğrencileri için zorunlu okuma olmaya devam etti. 20. yüzyıl boyunca siyasi liderlerin mükemmel biyografilerinin (John Griggs'in Lloyd George biyografisi, David Marquand'ın Ramsay Macdonald biyografisi ve Jose Harris'in Be-

veridge biyografisi biyografilerin), tarihçiler açısından temel okumalar olduğu ortaya çıktı. Hâlâ da böyledir bu.

1960 ve 1970’lerde postyapısalcılığın ortaya çıkmasıyla fazlasıyla baskın hale gelen dilin ve kültürel kodlamayı anlamanın önemine yapılan vurgu biyografinin bu düşük statüsünü pekiştirdi. Burada önemli olan zaten pek ilgiye mazhar olmayan biyografiye açıkça saldırılması değil, müeffili yerinden eden ve metinde saklı olan anlamlara yoğunlaşan okumaların ve metinleri düşünmenin yeni yollarının ortaya çıkmasıdır. Benliğin tekil ya da tutarlı bir varlık olduğu şeklindeki geçmiş düşüncelerin eleştirilmesi ve birey benliğinin kendi iradesine göre hareket edebilen, özerk bir varlık olduğu düşüncesinin kurgusal bir inşa olduğu ısrarı bu yeni okuma yaklaşımına eşlik etmekteydi. Bu çerçevede en ilgi çekici olan şey yazarın fikrini eleştirmektir ve burada kilit metin Barthes’ın “Yazarın Ölümü” metni idi. Bu metin mecazi bir olayı, “Yazarın ölümünü” bir metnin özgün anlamının kaynağı olarak ilan ediyordu.⁴³ Barthes her edebi metnin birden çok anlamı haiz olduğunu savunuyordu; eserin semantik içeriğinin ana kaynağı yazar değildi. Hem kendi bilgi dağarcıkları ve kültürel konumlarından hem de metnin bir dizi farklı söylem biçimi, farklı bilgi biçimi ve farklı güç yapısı içindeki konumuna dair düşüncelerinden yararlanarak metni anlamlı kılan, okurlardı. Bireysel yaşamlarla ilgili meseleler bu çerçeveye hiç ilgili değildi ve giderek daha alakasız ve önemsiz hale geliyormuş gibi görünüyordu.

Ancak burada bile biyografi tamamıyla yok olmadı. Aksine bizzat Barthes bile, 19. yüzyıl Fransız tarihçisi Michelet üzerine çalışmasıyla biyografinin bir türüne girişmiş oldu. Barthes kitabın Michelet’nin düşüncesinin ya da yaşamının tarihi değil, ona yeniden tutarlılık katma ve yaşamının yapısını “ya da, daha da iyisi: takıntılar tarafından örgütlenmiş bir ağı” ele geçirme çabası olduğunda ısrar ediyordu. Daha çok Michelet’nin tarihyazımı pratiğini yaşamındaki belirli dönem ve olaylarla, fiziksel sağlığıyla ve kişilik özellikleriyle ilintilendiren bu bu çalışmada kronolojik anlatı iddiası hiç yoktu. Geleneksel bir biyografi olmamakla birlikte, açıkça bireysel bir yaşam üzerine, o yaşamın önemini Michelet’nin tarihi anladığı ve yazdığı biçimde vurgulayan bir çalışmaydı.⁴⁴

Tarihte Biyografinin Rolü Hakkında Değişen Düşünceler

Beşeri ve sosyal bilimlerde bir “biyografik dönemeç” yaşandığı düşüncesi yalnızca son onyılda tartışma konusu edilmesine rağmen, hiç değilse 1970’lerin başından itibaren tarihçiler arasında biyografiye yaklaşımda değişiklikler olduğu görülebilir. 70’lerde bir dizi tarihçi, bireysel yaşamların daha geniş tarihsel izlek ve gelişmeleri aydınlatma yeteneği konusunda ısrar etmeye başladı. Bu yaklaşımla ilgilenen tarihçiler, yasal ve toplumsal kurumlar ile geniş ölçekli toplumsal, ekonomik ve siyasi gelişmelerin belirli birey ve grupların yaşamları üzerindeki etkisini göstererek, bireysel yaşamlarla daha geniş bir tarihsel bağlamı bir araya getirmek istiyorlardı. Mikrotarihçiler gibi onlar da toplumsal değişimin belirli kurum ve biçimlerinin, belirli bireyler tarafından nasıl anlaşılıp müzakere edildikleri tahlil edildiğinde genellikle çok daha iyi anlaşıldığını savunuyorlardı. Bu nedenle pek çok tarihçi biyografinin giderek daha büyük oranda, “bireylerin yaşam imkânları üzerinde siyasi, ekonomik, kültürel, toplumsal ve kuşaklara dair süreçlerin görece gücünü değerlendirmeye yarayabilecek benzersiz bir lens” ya da daha sonra gelecek tarihçilerin belirli bireylerin kendilerini nasıl anladıklarını ya da yapılandırdıklarını ve de yaşamlarını ve toplumlarını nasıl anlamlandırdıklarını görmelerini sağlayan bir prizma sağladığını düşünüyordu.⁴⁵

Biyografiye dair bu görüşü açıklayan genel tarih çalışmalarını 1990’lara kadar ortaya çıkmadı. Belirli tarihçilerin daha geniş tarihsel kalıpları ayırt etmek için kendi çalışmalarını biyografi ve tarih ile ilintilendirme, bireysel bir yaşamdan yararlanma biçimine dair tartışmaları ise 1970 ve 1980’ler boyunca belirginlik kazanmıştı. Örneğin Kathryn Kish Sklar’ın epey takdir edilen *Catharine Beecher: A Study in Domesticity* (1973) isimli kitabı, bu türdeki öncü çalışmalardan biriydi. Sklar, kendi kitabında, 19. yüzyılın ortalarını bir kadının yaşamı üzerinden incelediği konusunda ısrarcıydı: “Bu kitap, aynı zamanda kadınlar ve Amerikan toplumu arasındaki ilişki hakkındaki önemli soruları ortaya çıkarmak ve

ayırt etmek amacıyla kişinin hayat hikayesinin yoğunluğunu ve motivasyonel dürtülerini kullanma çabasıdır.”⁴⁶ Mary S. Hartman’ın *Victorian Murderesses* isimli kitabı, bu yaklaşımı bir dizi biyografik makale aracılığıyla kolektif bir şekilde geliştiren bir başka önemli ve öncü çalışmaydı. Konularının belirli karakterlerini ya da koşullarını görmezden gelmek istememekle birlikte, Hartman bu sıradışı kadınların yaşamlarının nasıl “daha tipik kadın emsallerinin yaşamlarına bağlı” olduğunu ve 19. yüzyılda pek çok kadının karşı karşıya kaldığı bazı ailevi gerilim ve çatışmalara ışık tutmaya nasıl hizmet ettiklerini vurgulamak istediğini açıkça söylemekteydi.⁴⁷

Bu yeni yaklaşımın en net biçimde kadınlarla ilgili çalışmalarda belirgin hale gelmesi hiç de şaşırtıcı değildir. 1970’lerin başında kadın tarihinin ortaya çıkışı, kadınların tarihsel deneyimlerine yönelik ilgi ve araştırmada büyük bir artışı beraberinde getirdi, bireysel yaşamlar üzerine ayrıntılı çalışmalar da, kadınların özel ve aile yaşamlarının niteliği ile özel ve kamusal faaliyetleri arasındaki ilişkiyi anlamamanın bir yolunu sundu. Fakat biyografi, hem zulüm hem de ayrımcılığa uğramış marjinal gruplarla ilgili diğer tarih türlerinin ortaya çıkışında, yani Siyah ve Afroamerikan tarihi ve post-kolonyal tarihin bazı alanlarında da önemli rol oynadı. Afroamerikan biyografisi söz konusu olduğunda, Nathan Huggins herhangi bir siyah biyografisinin tasvir edilen yaşamdan “daha geniş ırksal ve toplumsal bir anlama sahip olduğunu, yaşamın reform ihtiyacını örneklendirmeye” ve bireylerin kendilerini görme ve anlama biçimleriyle ilgili olduğu kadar köleliğin ve Afroamerikan geçmişin etkisiyle de ilgili daha derin sorular yöneltmeye ittiğini savunur.⁴⁸

1980 ve 1990’larda Sklar, Hartman ve Huggins’inkine benzer bir yaklaşım birkaç yüzyıl boyunca işçi, asker ve zanaatkarların yaşamlarına uygulanmıştı. Bu çalışmaların birçoğu, Carlo Ginzburg ve Giovanni Levi’nin çalışmalarının bir sonucu olarak 1970’lerde İtalya’da ortaya çıkan mikrotarihle yakın benzerlik taşır ve aslında onun bir parçası olarak görülebilir. Ayrıca, Amerikan ve İngiliz tarihi üzerinde çok etkiliydi. Buna karşılık Clifford Geertz’in etnografik yaklaşımından etkilenen mikrotarih ilgilileri “oldukça

sınırlı olguların –bir köy topluluğu, bir grup aile, hatta tek bir kişinin– son derece yakın mesafeden analizi” üzerinde yoğunlaştılar.⁴⁹ Mikrotarih ile yeni biyografi tarzları arasındaki benzerlikler, bireysel yaşamların, geçmişte tarihçilerin göz ardı etme eğiliminde oldukları gruplara ışık tutabildiği durumlarda, açıkça belirgindi; bazı tarihçiler ise mikrotarihin az bilinen bireylerin yaşamlarını biyografiden daha iyi tanımladığını savunmaktadırlar.⁵⁰ Ancak daha sonraki bir bölümde enikonu savunacağım gibi, daha önemli görünen şey daha ziyade bazı mikrotarih biçimlerinin yaklaşımı ve kaygısı ile biyografinin yaklaşımı ve kaygısı arasındaki benzerliktir, çünkü her ikisi de daha geniş bir toplumun işleyişini birey aracılığıyla göstermek ister. Biyografinin bu kullanımı kadın tarihinin ilk aşamalarında açıkça görülürken, postkolonyal ve ulusötesi tarihlerde son birkaç yıl içinde bariz hale gelmiştir, çünkü tarihçiler kültürler arasında yaşayan ya da toplumlarının ırksal, etnik ve dinsel beklentilerine karşı gelen marjinal insanların yaşamlarını keşfetmeye dönük ilgilerinde belirli bireylere yönelmişlerdir.⁵¹

Son on yıl içinde, tarihte biyografinin önemine dair bu yeni ve kapsayıcı anlayış, tarihin mahiyetini ve pratiğini tanımlamak isteyen bazı genel çalışmalarda belirgin hale gelmiştir. Örneğin Ludmilla Jordanova, son zamanlarda yayımlanan *History in Practice*’inde biyografinin farklı ve önemli bir tarih biçimi olduğunu ileri sürerek, “bütüncü tarih” olarak adlandırır ve geçmiş için önemli kavrayışlar sunduğunu belirtir. Kişiyi “analizin birimi olarak” ele almanın, “yaşam süresini doğal bir zaman dönemi olarak kabul ederken, bireysel varlığı vurgulayan ve bireyi çeşitli tarihsel güçlerin kesiştiği bir nokta olarak gören oldukça özel bir tarihsel yaklaşımı benimsemek olduğunu” öne sürer. Bu şekilde, biyografinin farklı türdeki bir dizi tarihsel alanın ve yaklaşımın ötesine geçme ve diğer tarihsel yaklaşımların yapamadığı biçimlerde bir araya getirme yeteneği vardır.⁵² Biraz farklı ancak daha da büyük bir iddiada bulunan Shirley A. Leckie, biyografinin sürekli değişen bir dünyada giderek daha büyük bir role sahip olduğunu savunur: “Dünyamız küçüldükçe ve toplumlarımız farklılaştıkça, salt nüfus sayımı verilerine olanak tanıyan ve yüzünü demografik tablolara

çeviren biyografi, yeni grupların hikâyelerini ulusal kumaşımıza dokuyan bir araç haline gelecektir.”⁵³

Yeni tarihçilerin tümü biyografiye o kadar önemli bir yer vermeyecektir. John Tosh, *The Pursuit of History* isimli kitabında “The Problem of Biography” adını verdiği şeye birkaç sayfa ayırmakla birlikte, biyografinin tarihsel önemi ve değerine daha az inanır. Bir bireyin kamusal eylemini geniş bağlamından soyutlayan biyografinin bozulmaya her zaman teşne olduğunu kabul eder, ancak yine de biyografinin güdü ve amaca odaklanması yoluyla tarihçiye sunacak çok şeyi olduğunda ısrar eder. Biyografi, ellerinde muazzam güç toplayan bireylerin yanı sıra, şahsen özel önemde olmasa da “geçmişin başka türlü karanlık bir yönünü” aydınlatmaya yardım edebilen bireyler üzerine ayrıntılı bir araştırma yapılmasına izin verir. Ayrıca biyografik araştırma birincil kaynakların eleştirel kullanımı bakımından da önemlidir, zira hangi zamanda ve hangi koşullarda belirli eylemlerin icra edilip belgelerin üretildiği konusunda araştırmacıya yardımcı olur.⁵⁴ Ancak biyografinin ne sunabileceği ile ilgili bu öneriler, Jordanova’nın yaptığı gibi biyografinin sunacak farklı ve benzersiz kavrayışları olduğunu savunan bir görüşten çok, “(biyografiyi) tamamen gözden çıkarmamak için iyi gerekçeler” olduğunu ortaya koymak için ileri sürülmektedir.

Tarihte biyografinin hem önemine hem de kısıtlarına dair en açık ifadelerden biri, Adolf Hitler’in önemli bir biyografisinin yazarı olan Ian Kershaw’a aittir. Tosh gibi Kershaw da biyografinin “eylemlerin arkasındaki güdüyü ve bazen anlık öneme sahip kararların nasıl alındığını aydınlatmaya yardım” edebilmesini vurgular ve bireyin eylemlerinin can alıcı olabileceği belirli olaylar ya da kısa vadeli gelişmeleri ele alırken bu türün sunabilecek bir şeyleri olduğunu düşünür. Ancak Kershaw’a göre biyografi, tarih malikânesinde yalnızca bir odadır ve uzun vadeli tarihsel dönüşüm süreçlerini anlamada, hatta aydınlatmada yardımı dokunmaz.⁵⁵

Burada hem Tosh hem de Kershaw’ın Jordanova ve Leckie’nin önerdiğinden farklı bir biyografi modeliyle, dolayısıyla biyografi ve tarih arasındaki ilişkiye dair çok farklı bir anlayışla çalıştıklarını belirtmek gerekir. Kershaw, hem biyografi ile ilgili genel tar-

tışmaları hem de Hitler ile ilgili çalışmasında, bireyler ve içinde yaşadıkları toplum arasındaki yakın bağlantıyı görme ihtiyacının altını çizer. Yine de ona göre biyografinin önemine dair tartışma, bireyin tarihteki rolü sorusuna ve dolayısıyla önemli ve güçlü insanların görüşleri, motivasyonları, eylemleri ve faaliyetine ne kadar tarihsel ağırlık isnat edilebileceği sorusuna doğrudan bağlıdır. Kershaw biyografi öznelerinin önde gelen erkeklerin ya da –söylediği gibi, arada sırada– kadınların oluşturacak olmasını doğal karşılar. Tosh da esas olarak siyasi biyografi ve baskın bir figürün yaşamını anlamanın, o figürün önemli rol oynadığı politikalar ya da dönemleri anlamaya ne ölçüde yardım edebildiği ile ilgilenir. Ancak biyografinin kapsamının sınırlamalarındaki ısrarları göz önünde tutulsa dahi hem Tosh hem de Kershaw, biyografiye genel tarihsel metinlerin yazarlarının yarım yüzyıl önce verdiğinden çok daha büyük bir tarihsel rol atfeder; ikisinin de konumu, tarih ve biyografi arasındaki örtüşmeye ve hem geçmiş hem de günümüz toplumlarını anlamanın bir yolu olarak biyografinin önemine günümüz tarihçilerinin gösterdikleri yoğun ilgiyi yansıtır.

Bir Biyografi Tarihi

Giriş

Tarih ve biyografi arasındaki ilişkiyi her anlama girişimi, yalnızca bir bilgi ve anlayış biçimi olarak tarihin doğası hakkında değişen düşünceleri değil, biyografinin değişen anlaşılma, düşünülme ve yazılma şekillerini de göz önüne almalıdır. Bu değişimler, yaşamların sunulma biçimleri veya özellikle bireysel yaşamların biyografi yazarlarının araştırmayı tercih ettikleri ya da herhangi bir tartışma açısından uygunsuz buldukları boyutlar bakımından düşünülebilir. Yaşam nasıl anlaşılmalı ve tasvir edilmeli sorusu yalnızca biyografi yazarlar için değil, okuyanlar için de önemlidir. İki tarafın görüşleri her zaman aynı olmamıştır. Bu yüzden, biyografinin 17. yüzyılın sonlarından günümüze kadar kapsayabileceği bireysel yaşam alanlarında çok belirgin değişimler görülebilmesine rağmen okurlar, öznesinin özel ya da mahrem yaşamı ele alınırken ya çok fazla şeyi ortaya çıkarırmış ya da uygun basiret ve edepten yoksunmuş gibi görünen bir biyografiye bazen itiraz bayrağını yükseltmişlerdir.

Modern biyografi tarihinin en önemli özelliklerinden biri, kendi içinde ayan beyan olan özel yaşama karşı sergilenen tutumun

değişmesidir. Bu yalnızca, tartışılan bir konu olan kişinin yaşamının boyutlarıyla değil, daha geniş pencereden bakıldığında, “özel” sözcüğüne biyografi bağlamında atfedilen anlam kaymalarıyla ilgili olarak da görülebilir. Şair John Dryden biyografi ve özel dünya arasındaki bağlantının altını, “biyografi” terimi ve içeriğiyle ilgili 17. yüzyılın ta başındaki tartışmaların birinde kalınca çizmiştir. Dryden tarihin pek çok insan ve kamusal eylemi ele almasına rağmen, biyografinin bireysel yaşamın “küçük eylemleri ve önemsiz koşullarına” doğru bir inişi içerdiğini savunmuştur. Tarihte bir devletin odalarına sokulursunuz, ancak biyografide

Kahramanın özel konutuna yönlendirilirsiniz: Onu çıplak halde görürsünüz ve en mahrem eylem ve konuşmalarına aşina kınırsınız (...) Yaşamın şatafatı çekilip alınmıştır: Zavallı makul hayvanı doğanın onu soyduğu kadar çıplak görürsünüz; tutkuları ve ahmaklıklarıyla tanışırsınız ve Yarı Tanrı'nın aslında bir insan olduğunu keşfedersiniz.¹

Dryden'ın biyografinin özel yaşama odaklanma biçimine dair anlayışına göre bu tür, kamusal figürleri, özellikle hükümdarları ya da askeri liderleri, devletin ya da yüksek makamların tüm tuzaklarından arındırılmış bir bağlamda, bireyin aslında olduğu gibi gözüktüğü daha samimi ev ortamlarında ele alır. “Özel” olanla ilgili bu anlayış sürdürüldü ve 18. yüzyıl boyunca biyografik ilginin odağı hükümdarlar ve büyük devlet adamlarından uzaklaşıp, yazarlar, sanatçılar, din adamları ve tam manasıyla devlet işleriyle meşgul olmayanların yaşamlarına yöneldiği ölçüde, biraz farklı bir anlayış ile daha da güçlendirildi. Samuel Johnson “hane içi mahremiyetle” uğraşmanın önemini vurgularken, ele aldığı kişilerin çalışma yaşamından çok toplumsal yaşamlarını kastetmek istiyordu. Johnson bu başlık altında onların ailelerinden söz ediyor ancak arkadaşlıklarını, konuşmalarını ve boş saatlerinde keyif aldıkları şenlik biçimlerini keşfetmeye daha çok özen gösteriyordu. Bazen bu şenlikler evin içinde düzenleniyordu, ancak han, otel ya da kahve dükkânında olması da aynı şekilde muhtemeldi. Ailelerden söz edilmesine karşın evlilik, cinsel ilişkiler ve ev yaşamının

asıl mahiyeti 18. yüzyıldaki biyografilerde detaylarıyla nadiren tartışılıyordu. 19. yüzyıl boyunca, “özel” kavramı bir kez daha değişti. Yaşamın ilk dönemlerine ve çocukluğa, biyografik kökeni olan aileye, ebeveynlerin etkisine ve bu ilk dönemdeki özel ve aile hayatının karakterin oluşumu üzerindeki etkisine bir hayli dikkat ediliyordu. Ancak birey ve ebeveynleri arasındaki ilişki tartışılabilmesine rağmen, eşler ve çocuklar söz konusu olduğunda böyle bir özgürlük mümkün değildi. Aksine, bireyin ev yaşamı hususunda ciddi bir ketumluk sergileniyordu ve evdeki mutsuzluk ya da cinsel uygunsuzluğa dair herhangi bir ipucu, biyografik yaklaşım için tamamen uygunsuz kabul ediliyordu. 20. yüzyılda psikolojik sorular ve kimlik meseleleri biyografi yazarlarının ilgisini çekmeye başladıkça, “özelin” anlamına ilişkin bütünüyle yeni düşünceler öne çıktı. Böylelikle “özel”, bireyin samimi duygusal yaşamına, içsellğe veya deruna dönük ilgiye ve kişinin kimlik anlayışına atıfta bulunmaya başladı. Günümüzdeki pek çok okura göre “özel”, bireyin cinsel, duygusal ve ev yaşamının ayrıntılı bir tasvirini içerir. Her şeyden önce, özel ve kamu yaşamların ilişkilenme biçimleriyle ilgileniriz. Ancak “özel” anlayışımızın önceki yüzyıllardaki biyografilerde yeri yoktur.

Biyografik öznenin karakterinin ve kişiliğinin anlaşılma ve tartışılma biçimlerinde de benzer değişimler görülebilir. 17. ve 18. yüzyıllarda biyografi için çok önemli olan, bireyleri gerçekteki halleriyle sunma ve karakterlerini enine boyuna göstermeye yönelik ilgi, genellikle kişisel zaafaların ve zayıflıkların yanı sıra biyografi yazarlarının yere göğe sığdıramadığı cömert ve soylu niteliklerin de takdimini içeriyordu. Ancak 19. yüzyılda itibarın korunması bütünü ortaya çıkarmaktan çok daha önemli görülmeye başladı. Bu nedenle bir bireyin düşüncesizliklerinin ve başarısızlıklarının ortaya çıkarılması, öznelere mümkün olan en iyi şekilde sunmaktan yana çıkarları bulunan biyografi yazarlarının dikkate alınması gereken bir şey olarak görülmeye başladı. 20. yüzyılda, zaaf ve başarısızlıkların dönüşü intikamla oldu. Lytton Starchey gibi yazarlara göre bunlar açığa çıkarılması gereken neredeyse en ilginç ve en önemli yönlerdi. Fakat Victoria Dönemi'ne özgü saygınlık ve

başarısızlık fikirlerinin manasızlığını ortaya koymakla daha az ilgilenen biyografi yazarları için bile bireyin yaşamının, karakterinin ve davranışının tüm yönlerini tam olarak keşfedemeden biyografi yazmayı düşünmek imkânsız hale geldi. İnsanların gizli ya da bilincinde olmadıkları güdüler, arzuları ve çelişkilerine duyulan yeni ilgi, Victoria Dönemi'nin kabul edilebilir davranış ideallerinden uzaklaşmayı, insanın tutarsızlık ve zaaflarına daha az yargılayıcı bir şekilde yaklaşmayı içeriyordu.

Özel yaşamın nasıl tasvir edildiği ve karakterin nasıl ortaya çıkarıldığıyla ilgili sorulara özellikle dikkat edeceğimiz bu bölümde, modern biyografinin tarihine bakacağız. Ayrıca biyografilerin, 20. yüzyıl boyunca genişleyen konu yelpazesinde belirgin hale gelen kimi yeni yaklaşımlara da göz atacağız.

Modern Biyografinin Ortaya Çıkışı

Asırlar önce başlamasına, Klasik ve Ortaçağ dönemlerinde önemli ölçüde benimsenmesine rağmen biyografi yazımı, modern dünyada epey genişlemiştir. Modern biyografinin doğuşu, bilime dair, kimi zaman devrim diye anılan yeni yaklaşımların ortaya çıkışıyla yakından bağlantılı bir gelişme olarak görülmüştür: Yeni bilimsellik anlayışına göre yaşam da tıpkı diğer doğal fenomenler gibi yakın ampirik gözlem ve analizine tabi tutulması gereken bir fenomendi.² Bu değişim, aynı zamanda otobiyografilerin yanı sıra bireylerin yaşam, düşünce ve duygularının kaydını sağlayan günlük ve hatıratın giderek daha sık yazılmaya başladığı 17. yüzyıl boyunca, tüm yaşam yazımı biçimlerine duyulan ilginin artmasıyla ilintilidir. Tüm bu yaşam yazımı, aile ya da topluluktan farklı bir varlık olarak bireyin öneminin giderek daha çok kabul edilmesi yönünde 16. ve 17. yüzyıllar boyunca ortaya çıkan eğilimi yansıtmakla kalmaz sadece, aynı zamanda, genellikle içsel ve manevi yaşamı ve bunların Püriten uyanışa eşlik eden gelişimini önemseyip kaydetmeye dönük çabaları da yansıtır.

17. yüzyılın sonunda “biyografi” diye yeni bir terimin tedavüle girmesine eşlik eden bir diğer olay, sadece artan sayıdaki biyogra-

filer değil; yazarlar, ilahiyatçılar ve dikkate değer dini figürler de dahil olmak üzere biyografiye konu olan özneler yelpazesindeki genişlemedir. Bu biyografilerin birçoğu, sayılan ve sevilen akraba ve arkadaşların yaşamı, başarı ve görüşlerini kaydetmek için yazılıyordu. Ancak yazarın kişisel olarak tanımadığı edebi ve dini figürlerin yaşamlarını araştırıp yazması biçiminde gelişen yeni bir ilgi de söz konusuydu. İlk kez 17. yüzyılın başlarında yayımlanan, William Roper'ın, kayınpederi Sör Thomas More hakkında yazdığı biyografisi ilk grubun önemli bir örneği iken, John Donne, George Herbert ve Richard Hooker hakkında Izaak Walton'ın yazdığı belagatli ve cana yakın yaşam öyküleri ikinci gruba örnek teşkil ediyordu.

Biyografiye konu olan kişiler yelpazesi İngiltere'de İç Savaş ve Restorasyon sonrasında genişledi. Savaşa doğrudan katılan ya da dini ve siyasi bağlılıkları sebebiyle mülk kaybeden yahut hapsedilen veya sürgüne gönderilen çok sayıda kişi ya kendi hikâyelerini yazmayı ya da savaş sırasında veya sonrasında ölen ya da tarifi imkânsız acılar çeken sevdikleri, patronları ve öğretmenleri anısına bir şeyler bırakmak istediler. Bir kadın tarafından yazılan ilk biyografilerden biri olan Margaret Cavendish'in *Life of the Thrice Noble, High and Puissant Prince William Cavendish* (1667) isimli kitabı bu dönemde ortaya çıktı. Yazarı bu kitabı, İç Savaş sırasında kral yanlısı askerlerin komutanı olan kocasının onurlu davranış ve becerilerini vurgulamak; İngiliz Milletler Topluluğu döneminde sürgüne gönderilip gayrimenkulüne haciz konması sonucu çektiği sıkıntıları ve uğradığı mali kaybı ortaya sermek amacıyla kaleme almıştı.

“Biyografi” teriminin kullanımı insanların yaşamları hakkındaki hikâyelere yeni ve büyüyen ilgiye işaret ederken, çağdaş gelişmeler ile daha öncekiler arasında bağ kurmak için yol görevi de gördü. Dryden büyük klasik yazar Plutarkhos'un pek etkili biyografik çalışması *Paralel Hayatlar*'ın çevirisine önsöz yazarken “biyografi” sözcüğünü kullandı.³ Dryden, Plutarkhos'un kurmuş olduğu biyografi modeline ve bilhassa ele aldığı kişilerin özel yaşamlarının yanı sıra kamusal yaşamlarını da ele alma tarzına hürmet

gösterdi.⁴ Plutarkhos'un özel yaşama ve karakteri en iyi şekilde ortaya çıkaran küçük ev olaylarına odaklanma ısrarı, 18. yüzyılda İngiltere'de modern biyografinin gelişiminde en önemli figürlerden biri olan Samuel Johnson tarafından devam ettirildi. Johnson 18. yüzyıldaki tek önemli İngiliz biyografi yazarı değildi, ancak yeni bir biyografik dürtü biçimi ile biyografinin önemi ve rolüne dair yeni bir anlayışı en açık biçimde eklemleyen kişiydi.⁵ Johnson'a göre biyografinin esas derdi, bireysel karakterin tasviriydi ve bunun devlet işlerinden çok toplum ve ev yaşamında belirgin kılınmasının daha muhtemel olduğunu düşünüyordu. Biyografi yazarının işinin "genellikle, dış uzantıların bir kenara bırakıldığı ve insanların birbirinden yalnızca basiret ve erdem bakımından üstün olduğu günlük yaşamın küçük ayrıntılarını sergilemek, kaba büyüklüğe yol açan performans ve olayların üzerinden hafifçe geçmek, düşünceleri evrensel mahremiyetlere yönlendirmek olduğu" konusundaki ısrarıyla Johnson, Plutarkhos'u epey andırıyordu.⁶

Fakat daha önce de ileri sürdüğümüz gibi, Johnson'ın mahremiyet anlayışı Plutarkhos'unkinden çok farklıydı. Plutarkhos'un aksine Johnson, bir devlet figürünü "çıplak" bir halde ya da devlet işleriyle ilgilenmediği zaman olduğu gibi göstermekle değil, ele aldığı kişilerin ailevi ve toplumsal ilişkileriyle (bilhassa da arkadaşlarına karşı davranışlarını ve 18. yüzyıl edebiyat dünyasında önemli bir konu olan himaye bağlarını keşfetmekle) ilgileniyordu. Yunanlı ve Romalı yaşantıları karşılaştıran Plutarkhos için geçerli olanın aksine Johnson için önemli olan, ait oldukları uygarlığı somutlaştırıp temsil ettikleri görülebilen önemli kamusal figürler değildi. O daha ziyade, yazarların yaşamlarıyla ilgiliydi; günlük yaşamlarındaki mücadeleleri ve çatışmaları karşı karşıya kaldıkları zorluk ve anlaşmazlıkları, bazen de onları sorgulanabilir karar ve eylemlere sürükleyen "görünmez koşulları" araştırıyordu.

Johnson bir yaşamı tasvir etmenin ahlaki anlamı konusunda klasik görüşleri ve Hristiyan inanışları tümüyle paylaşmakla birlikte bu anlama çok farklı bir açıdan da bakıyordu. Onun nazarında biyografiden elde edilecek ahlaki yarar, örnek teşkil eden bir yaşamı taklit etme olasılığından değil, daha ziyade gerçek yaşamöy-

külerinin insanların kendi deneyimleri kapsamı dışındaki sorun ve meseleleri anlama ve onlara sempati duyma yeteneklerini arttırma kapasitesindendi: “Hiçbir yazı türü biyografiden daha fazla geliştirmeye değer görünmemektedir çünkü hiçbiri daha keyifli ya da yararlı olamaz, hiçbiri yarattığı dayanılmaz ilgi sayesinde kalbi kendine daha fazla bağlayamaz ya da bilgiyi her türlü duruma uyduramaz” diye ısrar ediyordu.⁷ Bu tür yaşamöykülerinde bulunacak derslerin faydası hakiki olmalarına dayanır. Hakikiliğe yapılan bu vurgu, başarısızlık ve ahlaksızlıkları da dahil olmak üzere biyografik öznenin yaşam ve karakterinin tüm yönlerinin sunulmasına önem kazandırıyordu. Zamanın diğer biyografi yazarları gibi, Johnson da doğru biyografi ve *methiye* arasında ayırım yapıyordu; ikincisini biyografiden daha değersiz bir şey olarak görüyordu. “Eğer biri *methiye* yazacaksa” demişti bir keresinde, “ahlaksızlıkları gözden saklayabilir; ama eğer *yaşamöyküsü* yazacaksa onu gerçekten olduğu gibi sunmalı.”⁸ Biyografi yazarı için özneye dair ayıntılı bilgi elbette zorunluydu, aslında Johnson bazen bir kişinin yaşamını yazmak için, onunla sık sık yemek yemek ve onu yakından tanımak gerektiğinde ısrar ediyordu.

Biyografinin belirli herhangi bir zamandaki anlamı, diğer edebi biçimlerdeki çağdaş beğeni ve gelişmeleri de açıkça yansıtır. Mark Salber Phillips’in yakın zamanda gösterdiği gibi; biyografinin sempati ve duygu uyandırarak öğretebilme gücü ve yararlılığına dair düşünceler, o devirde kurgu hakkında ileri sürülen düşüncelere benziyordu.⁹ Kurgu için olduğu gibi, biyografinin de önceden uygun biyografi özneleri olarak görülen kişilerden daha geniş bir yelpazeyi içermesi bekleniyor, hatta bu teşvik ediliyordu. Askeri, siyasi ve dini liderlerin yanı sıra, başarılı hayatları olmayan (ama hayatları büyük mücadeleler ya da zorluklar içeren ve bu sebeple, kişisel başarısızlıkların ve talihsizliğin etkilerini ortaya koyan) kişilerin hikayeleri de artık dikkate alınmaktaydı. Johnson, düzenlenişi ve sunumu dikkat ve beceri gerektiren biyografinin edebi eser olarak kabul edilmesi gerektiğini de düşünüyordu. Çağdaş biyografi yazarlarının aşağıdaki uygulamalarını çokça eleştirmektedir:

Kamu belgelerinden edinilebilecek bilgiden fazlasını nadiren toplayabiliyor, sadece eylemlerin ya da terfilerin kronolojik bir dizisini sunarak bir yaşamöyküsü yazdıklarını sanıyorlar. Kahramanlarının tutum ve davranışlarıyla, kişinin gerçek karakteriyle neredeyse hiç ilgilenmiyorlar; uşaklardan biriyle yapılacak kısa bir görüşme, soyağacı ile başlayıp cenaze töreniyle sona eren resmi ve çalışılmış böyle bir anlatıdan daha fazla bilgi verecektir.¹⁰

Johnson'ın yaklaşımına dair izleri, ilk biyografilerinden biri olan *The Life of Richard Savage*'da (1748) görmek mümkündür. Savage kısa süreliğine Johnson'ın çok yakın arkadaşı olmuştu; Savage'ın ölümünden kısa süre sonra yazılan bu biyografi, şiirinden ziyade hovardalığı, aşırılıkları ve dostu düşman kılma yeteneğiyle tanınan bir adamın çok cana yakın bir portresini sunar. Johnson, “sivil tarihin yanı sıra” genellikle başarıları kadar acıları bakımından da dikkate değer olan “edebiyatın kahramanlarını” ele alan diğerleri gibi, bu kitabın da “kederli bir anlatı” olacağına işaret ederek başlıyordu. Savage, “yazıları kendisine tahsilliler arasında seçkin bir rütbe sağlayan ve talihsizlikleri genellikle daha ziyade başkalarının suçlarından kaynaklandığı için, belli bir merhameti hak eden bir adamdı”. Johnson'ın Savage'ı, annesinin onu evlatlıktan reddetmesi ve böylece hakkı olan rahatlık ve aile bağlarından mahrum olması yüzünden talihsizlikleri daha bebekliğinde başlayan bir adam olarak tasvir etmesinin doğruluğu sorgulanmıştır: Johnson, pek mümkün olmayan bu hikâyeyi Savage'dan almış ve doğrulamakla uğraşmamıştı.¹¹ Ancak burada önemli olan şey, bu çalışmada Johnson'ın, herhangi bir alanda mevki kazanamamış, ancak yaşamları ve acı dolu kişisel mücadeleleri yine de kayda geçirilmeyi gerektirecek kadar ilginç ve önemli kabul edilen erkekleri -ve ara sıra da- kadınları kapsayacak şekilde biyografinin konu aldığı kişiler yelpazesini genişletmeyi dert edinmiş olmasıdır.¹²

Johnson'ın biyografi tarihindeki önemli yeri, hem biyografi yazarı olarak kendi çalışmalarından hem de birçok kişinin 18. yüzyılın en iyi biyografilerinden biri olarak gördüğü, James Boswell'in *Life of Johnson* isimli kitabın öznesi olmasından kaynaklanır.

Boswell'in çalışması, Johnson'ın kişiliği, görüşleri ve konuşmasının mahiyetini resmetme ve canlandırma biçimiyle takdir gören klasik biyografi çalışmalarından biri olmaya devam ediyor. Boswell, bu çalışma için malzeme toplarken Johnson'ın biyografisiyle ilgili verdiği öğütlere uymaya büyük çaba göstermiştir. Yirmi yıldan fazla süre Johnson'ın arkadaşıydı ve bu süre boyunca, "yaşamını yazma tasarısı sürekli kafasındaydı". Johnson hakkında birçok soru sormuştu, ayrıca "Johnson'ın sohbetlerini hatırlamak konusunda ustalık kazanmıştı ve konuşmaları kaydetmek konusunda büyük özen gösteriyordu. Konuşmalarındaki olağanüstü coşku ve canlılık karakterinin başta gelen özelliklerinden birini oluşturunuyordu".¹³

Çok hevesli ve gayretli bir günlük yazarı olan Boswell, Johnson'ı tanıdığı yıllardaki görüşmelerine ve Johnson'ın dahil olduğu her türlü görüşmeyi kaydetmeye özellikle dikkat ederek, kendi günlük yaşamı ve faaliyetlerinin geniş çaplı ve ayrıntılı bir günlüğü tutmuş oluyordu. Kendisine anlatılan hikâyelerdeki bilgileri doğrulamak ve açıklamalarının doğruluğundan emin olmak için büyük özen göstermesine rağmen biyografisi büyük ölçüde günlüklere dayanıyordu. Boswell'in bu biyografinin Johnson ile arasındaki içli dışılığa dayalı olduğu konusundaki ısrarının, çalışmasının bazı ilginç özelliklerini açıklarken yararı dokunur: Bu ikisi, Johnson ellilerinin ortalarındayken tanışmışlardı ve dolayısıyla dostluklarının kapsadığı yirmi yıl yalnızca Johnson'ın yaşamının son yirmi yılından, yani Boswell'in çalışmasında en çok yer alan dönemden ibaretti. Dikkatinin çoğunu Johnson'ın konuşmalarının yanı sıra yazıları sebebiyle edebiyat alanında ünlü olduğu döneme sarf eden Boswell, Johnson'ın çocukluğuna ve yaşamının ilk yıllarına ya da yetişkin yaşamının ilk yıllarına nispeten daha az dikkat ediyordu.

Boswell'in Johnson biyografisinde, belirgin olan yakınlık duygusuna rağmen, pek çok şeyin atlandığını burada belirtmek gerekir. Boswell; Johnson'ın dostluklarının, hal ve hareketlerinin, fiziksel rahatsızlıklarının, sorunlarının ve kimi duygusal zaaflarının yanı sıra fikirlerini ve çalışmalarını da ayrıntılı biçimde irdeler. Ancak kişisel ve duygusal yaşamının pek çok yönünü ortaya koymaz:

Kadınlara düşkünlüğüne biraz atıfta bulunmasına rağmen, Johnson'un karısının ölümünden sonra yeniden evlenme planı da dahil olmak üzere bu karşılaşmaların ve mahrem hadiselerin bazılarını es geçmiştir.¹⁴ Bu nedenle “ev mahremiyetinin” önemi konusundaki tüm bu ısrara rağmen mevcut standartlara göre 18. yüzyılın mahremiyet anlayışı birçok şeyi hâlâ gizli bırakmaktadır.

“İngiliz Biyografisi Ne Kadar Hassas, Ne Kadar Edepli; İkiyüzlülüğü Çok Yaşasın!": 19. Yüzyılda Değişen Biyografi Biçimi¹⁵

Boswell'in *Life of Johnson*'ı, somutlaştırdığı yaklaşım uzun süre hayatta kalmasa da, 19. yüzyıl boyunca yaygın biçimde, o zamana kadar yazılmış en büyük biyografi olarak görüldü. İlk yayımlandığı zaman bile Johnson'un özel yaşamını ve kişisel zayıflıklarını kesinlikle gerektiğinden çok açığa vurduğunu düşünenler oldu. Fransız Devrimi'nin hemen ardından İngiliz siyaseti ve toplumuna hâkim olan gerici haletiruhiyede, insani zaafların ve başarısızlıkların tartışılmasının okurların acıma duygularını artırmaktan çok kınamalarına neden olduğu ve yaşamların daha özenli biçimde yazılması gerektiği görüşü belirginlik kazandı. Bilhassa kadınlar ilgilendiren meselelerde her tür cinsel uygunsuzluk ve yakışsızlığın ince ayrıntıları ve ifşası, sert tepkiyle karşılandı. Karısının trajik biçimdeki erken vefatından kısa süre sonra, William Goldwin onun hikâyesi olan *Memoirs of the Author of a Vindication of the Rights of Women*'ı (1796) yazmak istediği zaman, bunu Mary Wolistonecraft'ın hatırasına saygı olarak amaçlamasına rağmen yaklaşık bir yüzyıl boyunca itibarını zedelemeye hizmet eden bir çalışma üretti.¹⁶ Godwin, Wolistonecraft'a hem âşık hem de hayrandı ve onun yaşamı ve düşüncelerini tasvir ederken karısının hem geleneği yıkmaya hem de dilek ve arzularına uyma konusundaki cesaretini göstermek istiyordu. Böyle yaparak, Wolistonecraft'ın yaşamının daha önce pek bilinmeyen birçok yönünü aleni kıldı. Bunların en şaşırtıcı olanı, evlenmedikleri halde çocuk sahibi olduğu Amerika-lı tüccar ve maceraperest Gilbert Imlay ile olan ilişkisi ile ilgili-

di. Godwin, Wolistonecraft'ın İmley ile ilişkisi sona erdiği zaman içine sürüklendiği intihara meyilli ve umutsuz hali gözler önüne seriyordu. Ayrıca Wolistonecraft'la evlendikten sonra alışılmadık biçimde ayrı yaşamaya devam ettiklerini de açık açık anlatıyordu. Kitap hem Wolistonecraft'ın yaşamı hem de düşüncelerine yönelik eleştiri bombardımanına sebep oldu.¹⁷ Godwin “ölen karısını çırılçıplak soymak”la ve taştan bir kalple yas tutmakla suçlanıyordu. İfşaları Wolistonecraft'a sempati uyandırmaktan çok, muhafazakârlar arasında yaygın bir inanç olan kadın haklarına yönelik ilginin aileye ve münasip ahlaki standartlara yönelik tehdidi de kaçınılmaz biçimde beraberinde getirdiği inancını doğruluyordu. Bu kitabın çıkardığı yaygara, biyografide tartışılabilir şeylerin sınırları hakkında yeni bir kaygıya, özellikle de kişisel yaşam ve ev hayatı hakkındaki sorular söz konusu olduğu zaman ihtiyacın gerekliliğine işaret ediyordu.

Birçok biyografi yazarının Johnson'ın biyografisinin methiyeden farklı olduğu konusundaki ısrarını yeni edep, terbiye ve kısıtlama anlayışıyla birleştirme girişimlerinde karşılaştıkları gerilim ve zorluklar 19. yüzyıl boyunca görülebilir. Pek çok biyografi yazarı, çizgilerin tam olarak nereye çekilmesi gerektiğiyle ilgili kaygılıydı. John Gibson Lockhart, 1830'larda yazdığı kayınpederi Sör Walter Scott'un biyografisinde bunu açıkça ortaya koyuyordu. Johnson'ı yineleyen Lockhart, biyografinin öznenin zayıf yönleri kadar güçlü yanlarını da kapsaması gerektiğini düşünüyordu. Arkadaşına yazdığı bir mektupta “mermerden heykel dikip ona insan deme hilekârlığını” küçümsüyordu. Ancak yaklaşımı bakımından Johnson'dan farklılığına işaret eden bir yoruma, “karakterin hakiki iyilik ve yüceliğine” güvendiğini ve birkaç zayıflık “lekesi” göstermenin, portreyi çok daha etkili kılacağını düşündüğünü söyleyerek cevap vermişti. Fakat Lockhart, Scott için bir anıt olarak gördüğü kitans onun özel yaşamı ve ciddi parasal sıkıntıları hakkında ne kadar ayrıntıya yer vermesi gerektiğine karar vermekte epey zorlanıyordu. Örneğin Scott'un başarısızlıkla sonuçlanan bir evlilik teklifine kadar giden ilk sevdalarından biri ciddi rahatsızlık yaratmıştı, kaldı ki okurların bu tartışmayı “nezakete tecavüz” gibi görebileceğini hissetmişti. Bu konu hakkında hiçbir şey söylememeyi

yeğlerdi ama kendini zorundaymış gibi hissediyordu, çünkü yazdığı biyografinin temelinde yer alan Scott'un kendi yaşam öyküsü taslağı, bu konuyu uzun uzadıya ele alıyordu: “(Ben) gereksiz açıklamalardan kaçındığıma” güvenerek, “hikâyeyi doğru ve anlaşılır bir şekilde anlatmanın görevim olduğunu düşündüm.”¹⁸

Lockhart'ın bir bireyi biraz eleştirmenin ya da “birkaç küçük lekenin” ortaya çıkarılmasının hem kabul edilebilir hem de gerekli olduğu ve bireyin kusursuz insanıyet, erdem ya da asli selamet duygusuna nihayetinde katkıda bulunacağına dair düşüncesi, 19. yüzyıl boyunca biyografi yazımında geniş ölçüde kabul görüyordu. Ancak bundan da anlaşılacağı gibi temel mesele, önde gelen ve dikkate değer kişilerin hatalarından çok, genellikle yaşamlarının örnek ve öykünmeye değer olarak görülmesi gerektiği inancıyla, başarı ve meziyetlerini göstermekti. Biyografi ve methiye arasında ayırım yapma ihtiyacı hâlâ vardı ama biyografi yazarından sağduyulu davranması ve öznesinin yaşamının “fazla acı dolu” ya da görmezden gelinmesi daha hayırlı ayrıntılarını ya da yönlerini atlaması bekleniyordu.¹⁹ İngiltere’de evanjelik dinin yükselişi ve özgüven sahibi bir orta sınıf ile kol kola giden ahlak, edep ve saygınlığa yönelik giderek ön plana çıkan bu yeni vurgu, sarhoşluk, kumar ve herhangi bir cinsel uygunsuzluk biçimi gibi alışkanlıkların da bu “netameli” konular kapsamına girmesi anlamına geliyordu.

Erdemi vurgulamaya yönelik bu ilgi aynı zamanda zekâ gibi sert özelliklerin yumuşatıldığı ya da gözden çıkarıldığı anlamına geliyordu. Öznelere yazılarından, özellikle de mektuplarından elde ettiklerinin yoğun kullanımında çizdikleri portrelerin doğruluğunun görülebileceği konusunda genellikle ısrar etmelerine rağmen 19. yüzyıl biyografi yazarlarının çoğu, fazla hiciv dolu görünen ya da tasvir etmek istedikleri kişinin imajıyla bağdaşmayan sertlikteki pasajları makaslayarak, bu mektupları aşırı derecede sansürlüyorlardı.

Victoria Dönemi yazarlarının tümü bu edep idealini kabul etmiyordu. Thomas Carlyle bu yeni gelişmeleri sert biçimde kınıyordu:

Demokles’in kılıcı, zavallı İngiliz yaşam öyküsü yazarının üzerinde sonsuza kadar *saygınlık* diye sallanır (...) ve onu felcin eşiğine kadar

getirir (...) İngiliz biyografi yazarı, eğer kişinin biyografisini yazarken herhangi bir adamı rencide edebilecek herhangi bir şey yazdıysa, yanlış bir şey yazmış olduğunu uzun zamandır hissetmekteydi. Bunun doğrudan sonucu, gerçek anlamıyla bir biyografinin asla ortaya konulamaması olacaktı.²⁰

Ancak Carlyle kendi biyografi öznelere ilişkin düşünceleri ve inançlarının eleştirel analizlerini sunma konusunda kuşkusuz hazırlıklı olmasına rağmen onların dini şüpheleri, değişen siyasi eğilimleri ve erkek arkadaşlıklarına odaklanıyor fakat evlilik ya da cinsel yaşamlarına dair herhangi bir tartışmasında sınırı çiziyordu. Örneğin arkadaşı John Sterling'in aile mirası hakkında uzun uzadıya yazmıştı ancak evliliğine ve karısına yalnızca "Evlilik: Hastalık; Batı Hint Adaları" başlıklı bölümde kısaca değinmişti.

Şimdiye kadar sözü edilen biyografilerin çoğu, kendilerini yakın şahsı bağ hissettikleri bir kişiye hürmet göstermek için yazmak zorunda hisseden yazarların eseridir. Pek çok biyografi de başka amaçlarla yazılmıştır; bunlar arasında, ölümünden sonra biyografilerinin yazılmasını isteyen kişilerin veya geride hatıra bırakmak isteyen aile ve yayıncıların ricaları vardır. 19. yüzyıldaki en tartışmalı biyografilerinden ikisi bu tür talepleri karşılıyordu: Hem Brontë'nin babası hem de dul eşinin isteği üzerine yazılan Elizabeth Gaskell'in *The Life of Charlotte Brontë*'si ve Carlyle'in talebi üzerine yazılan J. A. Froude'un *Life of Carlyle*'i.

18. yüzyılda olduğu gibi 19. yüzyılda da biyografi ve diğer edebi biçimler, özellikle kurgu arasında yakın bir bağlantı vardı. Bireysel bir yaşamın öyküsü bazı Victoria Dönemi romanlarının konusuydu. Charlotte Brontë'nin *Jane Eyre*'i ve Charles Dickens'ın *David Copperfield*'i gibi bazı dikkate değer örneklerde roman, ana karakterin anlatıcı olmasıyla, otobiyografi gibi görünür. Ancak bu eserlerde tasvir edilen yaşamlar hem biyografi tarafından biçimlendirilmiş hem de biyografinin biçimlenmesine yardım etmiştir. Bu, özellikle çocukluğa duyulan büyük ilgide ve çocukluk deneyimlerinin yetişkin yaşamına tesirinde görülebilir. Victoria Dönemi'nin kurgusu genellikle duygusal durumlarla ve derin duygusal yaşamla biyog-

rafiden daha çok ilgilense de, tartışılabilir konuların neler olabileceği açısından benzer çoğu kısıtlamayı paylaşıyordu. Cinsel edep genellikle evliliği sırasında kadın kahramanın kurgusal yaşamına son verme geleneğiyle muhafaza ediliyordu; bunun yanı sıra, evlilik dışı cinsel ilişkiler yaşayan “düşmüş kadının” evliliği ve yaşadığı buhranlar da romanlarda kendine zaman zaman yer bulabiliyordu.

Bayan Gaskell, zengin sevgilisi tarafından baştan çıkartılan ve terk edilen genç bir kızı tasvir ettiği romanlarından biri olan *Ruth*'ta, Victoria Dönemi edep düşünceleriyle ters düşmüştü. Sıkı sağduyu ile hareket etmesine rağmen *The Life of Charlotte Brontë*'de de yine aynı hataya düştü.²¹ Gaskell'in edebi yeteneği baştan sona barizdir ve Brontë evi, Yorkshire'daki komşuları, hastalık ve ölüm sonucu ailecek yaşadıkları trajedilere dair açıklamalarının tümü onun romanlarının belirgin duygudaşlığını ve cazibesini taşır. Brontë kardeşleri duyarlı ve zekice karakterterize etmesi ve ayrıntılı bilgiye dayanmasına rağmen, yaşamlarının babalarını rencide edebilecek ya da onları halkın eleştirisine maruz bırakabilecek yönlerini atlayacak kadar da sağduyuluydu. Örneğin bazı mektuplarından alıntı yapmasına rağmen, Charlotte Brontë'nin Belçikalı hocası M. Heger ile ilişkisinin duygusal doğasını sezdirmemişti bile. Ama Gaskell yine de okurlarını irkiltmeyi başarmıştı. Brontë ailesini, özellikle rahip ailelerinden beklenecek şekilde, Victoria Dönemi'nin edep fikirlerine tamamen ayak uydurmuş halde sunmak imkânsızdı. Gaskell'in Charlotte Brontë'nin babası Rahip Patrick Branwell Brontë'yi ve onun çocuklarına dayattığı katı yaşam biçimini tasvir edişi nahoş addedildi. Ancak Charlotte Brontë'nin ağabeyi Branwell'in yaşamını ele alma, özellikle de patronunun karısıyla cinsel ilişkisini, ardından işten atılmasını ve ölümüne yol açan alkolizm ve uyuşturucu bağımlılığına saplanışını tasvir etme tarzı, tüm edep sınırlarını aşıyordu. Hatta biyografinin ilk baskısında bu konunun açık sözlülükle tartışılması, dava açma tehdidiyle karşılaşmıştı. Gaskell'dan hem özür dilemesi hem de kitabı yeniden yazması istenmişti; yeniden yazılmış halinde, Branwell'in hazin son yıllarının hikâyesi yalnızca sezdirilmiş, tafsilatıyla ele alınmamıştır.²²

Ancak Gaskell'ın neden olduğu infial, Froude'un Thomas Carlyle biyografisinin kopardığı yaygara ile karşılaştırıldığında hiçbir şey değildi. 19. yüzyıl biyografi yazarlarının öznelerinin yaşamlarını "ikiyüzlü" biçimde sansürlemelerine karşı çıkan ve *kendi* yaşamını yazmak söz konusu olduğunda, bu tür bir sansürün uygulanmaması gerektiğini vurgulayan, ironik biçimde Carlyle'di. Bu, skandal yaratmıştı. Carlyle, dostlarının bildiği gibi son derece zor, çabuk parlayan, alaycı, sık sık hastalık ve fiziksel rahatsızlıklara maruz kalan biriydi ve bu onun asabiyetini daha da pekiştiriyordu. Her tür gürültüye karşı nefreti, erkek egemenliğine ve kocaların karılarından sürekli ilgi görme ayrıcalığına olan katı inancı ile saydımız bu nitelikleri birleştğinde, onu çok zor bir koca haline de getiriyordu. Karısının ölümünden sonra onun günlüklerini okuyup kendisiyle yaşamının karısını ne kadar mutsuz ettiğini görünce, zor bir koca olduğunu kendisi de kabul etmek zorunda kaldı. Carlyle pişmanlıkla karısına çektiirdiği ıstırap hakkında yazdı. Ayrıca arkadaşı J. A. Froude'u yazınsal vasisi olarak atayıp ondan mutlak dürüstlük talep ederek, ona hem bu anıları yayımlama hem de kendi biyografisini yazma görevini verdi.²³ Carlyle'ın 1881'deki ölümünden sonra Froude, kendisine verilen görevi yerine getirdi: Önce, hem Jane Carlyle'in mutsuzluğunu hem de Thomas Carlyle'in pişmanlığını açığa vuran Carlyle'in *Reminiscences*'ini ve *Letters and Memorials of Jane Welsh Carlyle* adlı eserini, ardından da Carlyle'ların mutsuz aile yaşamlarını ve Jane'in katlandığı uzun cefa yıllarını ayrıntılarıyla anlatan dört ciltlik büyük bir biyografi yayımladı.²⁴

Froude'un çalışması hem Carlyle'i tanıyıp saygı duyan ve ev yaşamına dair bu ayrıntıların ortaya dökülmesinin mutlak bir yergi olduğunu düşünen çok sayıda İngiliz ve Amerikan edebiyat kuruluşu mensupları hem de Carlyle'ın ailesi tarafından büyük husumetle karşılandı. *Saturday Review*, Froude'un çalışmasından "tiksindirici bir muameleyle, her bir öznenin diğerinin hastalıklı anatomisini göstermekte kullanıldığı ayrıntılı ve korkunç bir diseksiyon" diye söz ediyor ve "acıklı ya da utanç verici hiçbir ayrıntının eksik bırakılmadığı" yorumunu yapıyordu.²⁵ Diğerleri

Froude'un saiklerini sorguladı ve arkadaşına ihanetinin yarattığı iğrençliği ifade etti. Trev Broughton'un gösterdiği gibi, bu hadise iki farklı kaygıyı bir araya getiriyordu: Victoria Dönemi maskülenliği ve kocaların münasip davranış ve sorumluluklarına dair meseleler, biyografi pratiğine ve bir yaşamın hangi yönlerinin tasvir edilmesinin makbul olduğuyla ilgili sorular birbirine ekleniyordu.²⁶ Bugünkü pek çok okuyucuya göre Froude'un Carlyle biyografisinde dikkat çekici olan şey, onun Victoria Dönemine has kısıtlamaları fazlasıyla kabul etmesi; örneğin Carlyle'lar arasındaki herhangi bir doğrudan cinsel ilişki iddiasını ya da Jane Carlyle'ın kocasının iktidarsız olduğu ve nihayetinde Jane Carlyle'ın çocuğunun olmasının onun için bir yeis kaynağı olduğu yönünde arkadaşlarının iler sürdüğü iddaları göz ardı etmesiydi. Ancak Froude'un, Leslie Stephen gibi çağdaşlarına göre, usturuplu biçimde gizli bırakılması gereken ev içi sırları ortaya döktüğü için Froude, biyografi yazarının ameliyesine ihanet etmiş ve bir biyografi yazarı ile öznesi arasında var olması gereken güveni zedelemişti.

20. Yüzyılın Başlarında “Yeni” Biyografi ve İç Yaşam

19. yüzyıldaki biyografik dürtünün karakteri, düzgün hatıralar yaratma ve önemli kişilerin yaşamlarının bireysel başarısızlıkları akla getirebilecek yönlerini göz ardı ederken erdemlerini yere göğe sığdıramama kaygısından oluşuyorsa, 20. yüzyılın başlarındaki biyografik dürtü bunun çok belirgin biçimde tam zıddını sunuyordu. Kişisel başarısızlıklar ve özel yaşamla uğraşırken itidal ve nezakete ihtiyaç olduğu yönündeki Victoria Dönemi inancına, 19. yüzyılın sonunda farklı şekillerde çoktan meydan okunmuştu bile. Bu meydan okumayı en açık biçimde “yeni kadını” ya da cinsel ahlakta hâkim olan çifte standardın sonuçlarını ve hatta evlilikte cinsel uyumsuzluk sorununu ele alan romanlarda görmek mümkündür. Ancak biyografi yazımında çokça ele alınan mevzular bu tip sorunlar değil, daha ziyade, Victoria Dönemi ebeveynlerinin sorgulanamayan dini inançlarının, dar ve puriten görüş ve yaşamlarının

çocukların sırtına bindirdiği korkunç yüklerdi. Bu meseleye, Samuel Butler'ın güçlü otobiyografik romanı *The Way of All Flesh* (1903) ve otobiyografi ile biyografi arasındaki sınırları 1980'lere kadar yeniden rastlanmayacak biçimde kıran, Edmund Gosse'un *Father and Son: A Study of Two Temperaments*'inde (1907) daha doğrudan değiniliyordu.²⁷ Gosse'un otobiyografik çalışması, mutsuz çocukluk ve imkânsız ebeveyn-çocuk ilişkisinin etkileyici bir resmini sunuyordu. Ebeveynlerinin yoğun dini inancı ve Plymouth Kardeşliği'ne sadık bağlılıklarının etkisiyle sürdürdüğü yalnız ve yoksul yaşamın tasviri, açıklığı nedeniyle dikkat çekicidir ve duygusal müsamaha ya da suçlama barındırmaz. Bir biyolog olan babasının Darwinci evrimi inkârıyla ve bunun doğurduğu alay konusu olma haliyle başa çıkması gereken modern ve eğitilmiş genç bir erkek olarak karşı karşıya kaldığı güçlükleri, keskin bir farkındalık ve duyarlılıkla anlatmaktadır. Ancak tümü içinde en etkili olan, babasıyla kopuşunun neden olduğu büyük acıdır: Babasını her gün fasılasız yazdığı ve oğlunun dini inancını yoklayan mektuplar aldıktan; eve her gidişinde konu üzerine uzun ve ıstıraplı sohbetlere maruz kaldıktan sonra dini inancının olmadığını, tamamen farklı hayat sürme ihtiyacında olduğunu açıklar. Bu çalışma Victoria Dönemin değer ve kabullerine, özellikle de -ebeveynlerin talepleri ne kadar mantıksız olsa da- çocukların ebeveynlerine karşı yerine getirmesi gereken ödevlere yönelik yapılacak eleştirileri önceden haber veriyordu. Ayrıca bu çalışma, anlaşmazlıklar ve onulmaz farklılıkların sonucu olarak sevgi dolu ilişkilerde bile ortaya çıkabilecek kasıtsız zulmü tasvir edişiyse, biyografiye benzersiz bir karmaşıklık katmanı da ekliyordu.

Gosse'un Victoria Dönemi değerleri eleştirisi I. Dünya Savaşı sırasında bir hayli sertleşti. Özellikle Lytton Strachey'e göre bu eleştiri, Victoria Dönemi'nin din, görev ve imparatorluk hakkındaki düşüncelerine eşlik eden güçlü bir yıkıcılık duygusunu beraberinde getirdi. Strachey 1910 civarında, içinde büyüdüğü 19. yüzyıl imparatorluk dünyasına yönelik eleştirel yaklaşımını dile getirmesine olanak tanıyacak geniş çaplı bir dizi biyografik deneme üzerinde çalışmaya başlamıştı. Başlangıçta Henry Sidgwick, ressam

George Watts, Darwin, Mill, Carlyle, Benjamin Jowett, Florence Nightingale, Kardinal Manning, General Gordon ve vicdani retçi Thomas Arnold ile ilgili denemeleri içerecek Victoria Dönemi Silüetleri adında bir kitap planladı, arkadaşlarının birçoğu da dahil olmak üzere genç insanların ölüme gittiğini izledikçe giderek daha çok dehşete düştü ve savaşı gitgide Victoria Dönemi inanç ve kabullerinin –ve özellikle de Victoria Dönemi ikiyüzlülüğünün ve o dönemindeki insanların kendileri hakkındaki gerçeklerle yüzleşmeyi reddetmelerinin– sonucu olarak görmeye başladı. İnsan seçimini, çok eleştirdiği dini, eğitimsel ve askeri yaklaşımları en iyi biçimde betimleyen ve ona göre Viktoryanizmi özetleyen dört kişiye –Florence Nightingale, Kardinal Manning, General Gordon ve Thomas Arnold– indirdi. Denemelerinde onların zaafalarını dile getiriyor, saiklerini sorguluyor ve çok şahsi etmenlerin önemli dini, siyasi ve mesleki faaliyetlerindeki önemine işaret ediyordu. Değerlendirmesinin özlülüğünde, keskin edebi tarzı ve genellikle ironik bir ton içeren açık eleştirisinde olduğu kadar gizli ve bazen bilinçsiz güdülere yönelik ilgisinde de, biyografiye yeni bir yaklaşımın örneği sunuyordu.

Strachey’e göre onu yeni bir biyografi biçimi yaratmaya iten şeyler, Victoria Dönemi’nin en kötü değerlerinin güçlü bir göstergesi olan biyografis formu ve bu değerlerin altında yatan sahtekârlık, ikiyüzlülük ve gizli kusurları eleştirme ve gösterme dürtüsüydü. Biyografinin ihtiyacı olan şeyin ayrıntıya boğmak değil, bilakis itinalı seçim, eleştirel analiz ve yorum olduğunu savunuyordu. Strachey’in nazarında biyografi yazarının görevi, “kendi ruh özgürlüğünü korumasını” gerektiriyordu. “Onun işi iltifat etmek değil; durumun gerçeklerini kavradığı haliyle gözler önüne sermekti”.²⁸

Seçkin Victoria Dönemi İnsanları 1920’ler ve 1930’lar boyunca biyografi hakkında kapsamlı bir tartışma başlattı çünkü pek çok yazar, yaşam ve düşüncedeki modern eğilimler ile biyografi arasındaki ilişkiyi keşfetmek istiyordu.²⁹ “Yeni biyografi” terimini ilk kullanan ve tanımlamaya girişenlerden biri olan Virginia Woolf bu soruyla özellikle ilgiliydi.³⁰ Biyografinin o dönemdeki en önemli sorununun, olgusal gerçeğin en sağlam halini kişiliğin ışığıyla bir-

leştirmek olduğunu ileri sürüyordu. Önceki dönemlerde biyografi yazarları öznelinin dikkate değer eylemlerine odaklanarak onların karakterini resmetmek istemişlerdi. Ancak insanlar “gerçek yaşamın” eylemde değil, daha ziyade kişilikte ve “ruhun gizli kanallarında gizli ve derinden akan içsel yaşamda” kendisini gösterdiği konusunda ısrar etmeye başladıkları için, biyografi yazarının görevi artık oldukça farklıydı. İç yaşama yönelik bu yeni vurguya, biyografi yazarı ve öznesine mahsus ilişkiye dair değişen bir anlayış eşlik ediyordu. Woolf, Victoria Dönemi biyografi yazarına “iyilik fikrinin hâkim olduğunu” savunuyordu. “Soylu, doğru, iffetli, ciddi (...) Silindir şapka ve frak ceketle neredeyse her zaman gerçek boyutlarının üzerinde” olan saygın bir özneyi kahraman gibi resmetmek için didiniyorlardı. Buna karşın yeni biyografi yazarı, hakkında yazdığı kişilere sorgulanabilen, analiz edilebilen ve bağımsız eleştirel yargıya tabi tutulabilen eşitler gözüyle bakıyordu. Bu süreçte biyografi yazarları, daha net biçimde düşünceleri, anlayışları ve yargıları çalışmalarının ayrılmaz bir parçası olan yazarlar olarak görülmeye başlandı.

Biyografi ve Anlayış Arayışı

Woolf’un “düşünce ve duyguların içsel yaşamı” olarak adlandırdığı şeyle meşgul olmak, 20. yüzyıl boyunca biyografi yazımının itici gücü oldu. Son zamanlarda biyografi üzerine çok okunan bir çalışmada, Paula Backscheider bir biyografi yazarının gerçekte yapmak istediği şeyin yüzeydeki ya da yüzeysel izlenimlerin altındaki “insana, insanın çekirdeğine” inmek olduğuna dair iddiasıyla bunu bir bakıma yeniden formüle etmiştir.³¹ Farklı biyografi yazarları bu “çekirdeğe” nasıl ulaşılacağı sorusuna çok çeşitli yanıtlar vermişlerdir: Bazıları bir kişinin yazdıklarına bakar; diğerleri bir tür derinlik psikolojisine yüzünü çevirir; başkaları daha ziyade samimi ev içi ve ailevi ilişkilere ya da cinsel kimliklerin analizine döner. Backscheider edebi biyografinin popülerliğinden, özellikle de büyük ödüller kazanan edebi biyografilerin sayısından söz eder. Edebi biyografinin popülerliğinin, kendi yazılarından yararlan-

bildikleri için yazarların erişebildiği içsel yaşam ile büyülenmenin en azından kısmen yansıması olduğunu ileri sürer; yazarların genellikle bilinmezlerle dolu ve yaratıcı hayal güçleri olduğuna inanılır. Genellikle, diğerlerinin bastırma ya da inkâr etme ihtiyacını hissettikleri duyguları ve sorunları özgürce keşfederler. Şunu ileri sürer Backscheider: “Kaynak ve yayımlanmış eser arasındaki olası ilişki üzerine kafa yorarken, deneyimden içsel yaşama, oradan da yaşanmış ve dile getirilmiş yaşama giden akışta büyüleyici bir değişken görürüz.”³²

Bazı 20. yüzyıl biyografi yazarları, hem biyografi öznelinin yayımlanmış çalışmalarını okurken hem de yaşamlarının diğer yönlerini keşfederken, yüzlerini derinlik psikolojisi ya da psikanalizden gelen anlayış ve önerilere dönmüşlerdir. Richard Altick, “Freudcu psikolojinin” “kişiliğin ve ‘irrasyonel’ davranışa rasyonel biçimde açıklama getirmenin görünürdeki çelişki ve anomalilerine” yaklaşmanın bir biçimini sunduğunu ileri sürüyordu; “biyografi yazarına, aşikâr olanın nispeten iyi aydınlatılmış topraklarından bilinçaltı tiyatrosunun gölgeli topraklarına yol alması için meşale veriyordu”.³³ Göreceğimiz gibi biyografi ile psikoloji arasındaki ilişki her zaman zor olmuştur. Bununla birlikte, artık biyografi yazarlarının çoğunun genel olarak bilinçdışının varlığı ve önemini ve çabucak görülemeyen niyetlere, anlamlara erişme ihtiyacını kabul ettikleri açıktır. Birçok biyografi yazarı için bu durum aile dinamiklerine, çocukluk çağında yerleşen ve genellikle yetişkin hayatta da belirgin olan davranışların tekrarlayan biçimlerine, kendi kendini yıkıymuş gibi görünen bireylerin yaşam ve davranışlarının veçhelerine ve daha genel olarak yaşamın altta yatan gerilim ve çatışmaları akla getiren yönlerine özel ilgi duyulmasına yol açmıştır.

Çağdaş biyografinin büyük kısmının ayırt edici özelliklerinden biri, öznelinin kişiliklerini, onların duygusal yapıları ve iç yaşamlarının yanı sıra kamusal yaşamlarını da kapsayacak şekillerde bütünüyle tasvir etme kaygısıdır. Bu, karaktere, özellikle bir bireyin hem güçlü hem de zayıf yönleri açısından ahlaki karaktere yönelen önceki biyografik ilginin tamamen zıddıdır. Karakter fikri, davranışları ve altta yatan özellikleri doğrultusunda kişiyi övmek

ya da yermek için çerçeve teşkil eder. Ayrıca öykünme olasılığına da işaret eder. Kişilik fikri ise buna zıt olarak, entelektüel ve duygusal niteliklerin altını kalınca çizer ve ahlaki bir yaklaşımdan ziyade psikolojik bir yaklaşım olasılığına işaret eder. Şimdiki pek çok biyografide pek çok ilgiye mazhar olan bireyin doğasıyla uzlaşma, öykünme imkanının yerini alır ve bireyin duygusal ve psikolojik karmaşıklığına onu ve anlama arzusunun daha çok yer verir. Bu anlama güdüsünün bireyin yaşamının hangi yönlerinin ilginç ya da araştırmaya uygun olduğuna dair yeni bir yaklaşım getirdiği açıkça görülmektedir. Çağdaş biyografi yazarları, birçok selefleri gibi özel yaşam anlayışının önemini vurgulamakla birlikte, 20. yüzyıldaki “özel” kavramı, bireylerin ebeveynleri, kardeşleri, cinsel partnerleri ve derin duygusal bağlılık duydukları çok yakın dostlarıyla kurdukları samimi ilişkilere öncekinden çok daha fazla odaklanıyordu. Aile kökeni ve eğitim 19. yüzyıl biyografi yazarları için ilgi odağı olmuştur. 20. yüzyılda ise ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki belirgin zorluk ve gerilimler, yetişkin kimliğinin oluşumunda bu ilişkilerin ve kardeşlerle ilişkilerin etkisi odak noktası olmuştur. Örneğin Leon Edel’in beş ciltlik hacimli Henry James biyografisi, James’in gelecekteki yaşamının şablonunu onun çocuklukluğunda ve özellikle ebeveynleriyle olan ilişkilerinde görür.³⁴

Duygusal ve cinsel yaşamın diğer yönleriyle uğraşmak söz konusu olunca, tamamen yeni topraklar keşfedilmişti çünkü biyografi yazarları öznelarının erotik ve cinsel ilişkilerini etraflıca keşfetmek ve cinsel kimliklerini ve arzularını anlamak istiyorlardı. Bu hususlarla çok ilgilenmelerine rağmen, 1920’ler ve 1930’larda ne Lytton Strachey ne de Virginia Woolf biyografilerinde bu konuları açacak kadar özgür hissediyordu ve bireyin cinsel ilişkilerine dair tartışmalar ancak II. Dünya Savaşı’ndan sonra görülmeye başlandı. Önceki uygulamaların değiştiği, evlilikleri ve evlilik dışı ilişkileri o dönemlerde açıkça tartışılmaya başlanan siyasi liderlerin biyografilerinde özellikle görülebilir. Bu durum bilhassa, bireyin pek saygı uyandırmadığı ve özel yaşamı eleştiri odağı haline geldiği durumlarda söz konusuydu. Örneğin İngiltere Başbakanı David Lloyd George’un ölümünden sonraki on yıl boyunca, biyografileri,

sıgılığını ve dürüst olmayışını tasvir için –karısı Maggie Galler’deki aile evinde kalırken, Londra’da birlikte bir ev kurduğu– sekreteri Frances Stevenson ile uzun süreli ilişkisinden ve başka kadınlarla ilişkilerinden bolca söz etmiştir. Hayran olunan ya da saygı duyulan erkeklerin evlilik dışı ilişkilerinin açıkça tartışılır hale gelmesi ise çok daha uzun zaman aldı: Örneğin Franklin D. Roosevelt’in evlilik dışı ilişkisi 1960’ların sonu ve 1970’lerin başına kadar pek tartışılmadı, ancak kendisi ve Elenor Roosevelt’in yine o yıllarda yayımlanan biyografilerinde gün gibi ortadaydı. Ayrıca Thomas Jefferson ve kölesi Sally Hemings arasında uzun süredir devam eden, 19. yüzyıl boyunca ima edilmekle beraber kesin bir dille inkâr da edilen cinsel ilişkiye dair ayrıntılı tartışmalar da yine o yıllarda görüldü. Her ne kadar “her şeyi afişe etme” ve özellikle her türden sırrı ifşa etmeye yönelik bu ilginin, kamusal figürlerin yaşamlarındaki skandal veya rezilliklere duyulan merakı teşvik ettiği doğruysa da, bu ilgi aynı zamanda, biyografinin başlıca değerlerinden birinin kesinlikle özeli kamusal olanla bağlama yeteneği olduğu yönünde hem biyografi yazarları hem de okurları tarafından paylaşılan anlayışı da yansıtır.

1960 ve 1970’lerde biyografi yazarlarının kafa yormaya başladığı şey kamusal figürlerin yalnızca cinsel ilişkileri değil, bireyin kişiliğinin ve yaşam sürecinin temelini oluşturan en önemli unsur addedilen cinsellik ve cinsel kimliğe dair tüm sorulardı. Bireyin doğası ve davranışını anlama biçimi olarak cinselliğin merkezi önemi, hem Havelock Ellis gibi seksologlar hem de Freud tarafından ilk kez 19. yüzyılın sonlarında tartışılmıştı. Gel gelelim cinsellik uzun süre biyografinin esas özelliği haline gelmedi. Bu yaklaşım 1970’ler boyunca bir dizi farklı biyografide görülebiliyordu. Eşcinsellikleri yaşamlarının en dikkate değer özelliği olarak görülen erkekler üzerine en dikkat çekici iki biyografi şunlardır: Michael Holroyd’un *Lytton Strachey*’i (1967-8)³⁵ ve birkaç yıl sonra bunu takip eden Phyllis Grosskurth’ün *John Addington Symonds: A Biography*’si.³⁶ Holroyd’un özellikle açıkladığı üzere, bu yazarlar kendi girişimlerinin yeniliğinin tamamen farkındaydılar: “Lytton’ın aşk yaşamına kitabımda mesleğiyle eşit önemi vermek, tüm eşcinsellik

konusunu yapay bir edep örtüsü olmadan ele almak, biyografide tamamen yeni bir şey yapmak üzere yola çıkıyordum” diye belirtiyordu Holyroyd.³⁷ Eşcinsel erkekler, özellikle Victoria Dönemi erkekleri için cinselliğin hem önemi hem de sorunlu doğası da bu onyılda biyografilerde araştırılıyordu. Örneğin Derek Hudson’ın *Munby Man of Two Worlds*’ü, kendi sınıfından kadınlara cinsel ilgi duymayan ama işçi sınıfına mensup kadınların sunduğu erotik imkânlarla saplantılı bir orta sınıf erkeğinin yaşamını inceliyordu.³⁸ Susan Chitty ise daha çok heteroseksüel arzusunun 19. yüzyıl din adamları için yarattığı zorlukları ele alıyordu. Chitty *The Beast and the Monk* altbaşlıklı Charles Kingsley biyografisinde, Kingsley’in karısı Fanny’e yönelik muazzam cinsel tutkusunun kendisi için yarattığı sorunları göstermek için, Fanny’nin erotik çizimlerini geniş ölçüde kullandı. Victoria Dönemi rahibi olan Kingsley’in tensel şehvete karşı bağışıklı olması beklenirdi, bu nedenle cinsel tutkusunu manevi açıdan örtmek zorunda kalıyordu.³⁹

İş kadınlar hakkında yazmaya gelince, cinsellik hakkında sorular erkeklerdeki gibi açık açık değil, epey farklı biçimlerde ele alınma eğilimindeydi. Biyografi yazarları, özellikle cinsellikten nadiren söz eden 19. yüzyıl kadınlarını ele alırken, evlilikle veya daha açık bir cinsel bağlantıyla ilgili imgelere başvurmaktansa, kadınların hane içi ve duygusal hayatlarındaki genel örüntülere ve kendileri gibi kadın olan hayat arkadaşlarıyla nasıl yaşadıklarına odaklanıyorlardı. Bu konular sık sık, birlikte yaşayan kadınlar arasındaki yakınlığı ve samimiyeti vurgulamak adına, onları anne ya da çok sevilen kız kardeşe benzeterek, genellikle ailevi açıdan tasvir ediliyordu.

Feminist Dürtüler

Son birkaç onyılda pek çok kadın yazar, kadınların yaşamını yazmakla epey ilgilenmeye başladı. 1960’ların sonu ve 1970’lerin başında feminizm ve “kadınların özgürleşmesi” taleplerinin yeniden ortaya çıkmasıyla gündeme gelen bu ilgi, bir zamanlar siyasi aktivist ya da eğitimci olarak iyi tanınan ancak ölümlerinin he-

men ardından unutulmuş kadınlara odaklanıyordu. Birçoğu yayıncı bulmak için mücadele etmişti. Örneğin Gerda Lerner, şimdi birçok biyografi ve tarih çalışmasının konusu olan Grimke kardeşlerin biyografisini yayımlamakta karşılaştığı zorluklar hakkında belagatli bir üslupla yazmıştır. Kadınların yaşamöykülerinin satış yapmadığı konusunda ısrar eden 25 yayıncı tarafından reddedilen kitabı, nihayet 1967’de Houghton Mifflin tarafından kabul edilmişti.

Diğer birçok feminist akademisyeni yineleyen Lerner, kariyer ve kamusal rol arzusu ile ailevi ve ev içi görev ve sorumluluklarını bir araya getirme yolları bulma ihtiyacını paylaştığı kadın öznelerine duyduğu güçlü bağ hakkında yorum yapmıştır. Kendini “onların dışarılıklı statüleri ile özdeşleştirmiştir”:

Kuzey’de sömürgeci sınıfın kölelik karşıtı faileri haline gelen Güneyli kadınlar olarak, yalnızca göçmen değil, kendi sınıflarından da sürgünlerdi. Angelina’nın çok aktif reformcu kocası ile eşitlikçi bir evlilik sürdürme mücadelesi, yüzyıllar boyunca bana çok kişisel bir biçimde hitap etti. Yoksulluk sınırında yaşarken sosyal aktivizm ve yenilikçi düşünce ile bitimsiz ev ve çocuk yükümlülüklerini birleştirmenin karmaşıklığı, onlara görüldüğü kadar gerçek görünüyordu bana.⁴⁰

Eski kadın aktivistlerle bu özdeşleşme duygusu, 1970 ve 1980’lerde diğer kadınların yaşamlarını keşfederek kendi yaşamlarında göğüs gerdikleri zorlukları anlamanın yeni yollarını aradıklarını fark eden diğer bazı feminist tarihçi ve biyografi yazarları tarafından dile getirildi. Bazıları daha yaşlı bir feminist liderin yaşamını inceleyerek, idealize edilmiş bir anne figürü ya da rol model arıyordu. Örneğin 19. yüzyıl Amerikalı feminist ve transandalist Margaret Fuller’ın biyografisini yazan Belle Chevigny, kadınların biyografisini yazmanın yalnızca kendi tarihlerinin peşine düşmeyi değil, başkaları vasıtasıyla kendini keşfetmeyi de içerdiğini savunuyordu.⁴¹ Elizabeth Kimmick arkadaşlıktaki karşılıklılığın, feminist araştırmacıların eski feministlerin yaşamlarını yazma biçimleri hakkında uygun bir düşünme modeli sunduğunu ileri sürüyordu

çünkü bu, yazarın konumu ve fikirleriyle olduğu kadar yapıtın, yazar ile konu aldığı kişi arasındaki özel ve yakın ilişkiyi içerdiğiyle de ilgili açık bir mesaj vermeyi mümkün kılıyordu.⁴²

Kadınların hem hukuki hem de toplumsal baskının sonucunda karşı karşıya kaldıkları kısıtlamalar ve sınırlamalarla ilgili feminist kaygılar, kadınlık hakkındaki hâkim varsayımlar ve kadınlık klişeleri, 1970'lerden bu yana yayımlanan kadın biyografilerinin pek çoğunda açıkça görülebilir. Örneğin, 18. ve 19. yüzyıldaki kadınların yaşamları kaleme alınırken, erişebildikleri sınırlı eğitime, evlilik ve anneliğe alternatif yollar seçmeleri ya da bu faaliyetleri kamu hayatı veya kariyerle birleştirmeleri durumunda verdikleri mücadelelere özel dikkat sarf edilmiştir. Bu konular ABD'de Catharine Beecher, Elizabeth Cady Stanton ve Eleanor Roosevelt ve İngiltere'de ise George Eliot, Virginia Woolf ve Beatrice Webb'inkiler de dahil olmak üzere, kadınlara dair birçok kolektif ve bireysel biyografinin ana temalardır.

Bu biyografilerin birçoğu, öznelerinin kamusal çalışmaları ya da yazıları kadar duygusal çatışmaları, ailevi ilişkileri ve ev hayatlarına da dikkat eder. Ev ve özel olana bu vurgu başlı başına önemlidir ama aynı zamanda toplumsal cinsiyetin önemini keşfetmenin de bir yolu olmuştur: Kız olarak doğmuş olmanın kadının yaşamında ebeveynlerle ilişkileri, çocukluğu, eğitimi, olası yaşam seçimlerini ve cinsel ilişkiler ile evliliğin doğasını nasıl etkileyip belirlediği önemlidir. Örneğin Kathryn Kish Sklar'ın öncü eseri *Catharine Beecher: A Study in American Domesticity*'de esas mesele buydu. Kitap Catharine'in, karizmatik bir vaiz olan babası Lyman Beecher ile ilişkisinin kendisi için önemini vurguluyordu. Catharine babasına çok düşküncü ve onun izinden gitmek istiyordu. Ancak kızının bunu yapması Lyman Beecher için tasavvur edilemezdi ve bunun mümkün olabileceğine dair söylenen her şeyi reddetti. Babasının yanıtı aralarında gerilime ve Catharine açısından ıstıraba yol açtı çünkü Catharine kendine yeni bir yol çizmek ve babasının sevgi ve desteğini kazanmak istiyordu.

Blanche Cook'un Eleanor Roosevelt biyografisi, bu temaların pek çoğuyla ve kadınların yaşamlarını yazmak açısından ne ka-

dar merkezi olduklarıyla ilgili çok iyi bir başka örnektir. Cook, Eleanor Roosevelt'in 19. yüzyılın sonlarındaki zorlu çocukluk dönemi ve bunun onun üzerindeki etkisini ayrıntılarıyla tasvir ederek başlar işe. Sorumsuz ve alkolik olan, kızına çok az sevgi ya da şefkat gösteren ve açıkça Eleanor'un erkek kardeşlerini tercih eden bir baba ve Eleanor daha sekiz yaşındayken ölen bir anne, onu son derece endişeli ve kendine güvensiz hale getirmiştir. Cook Eleanor'un eğitimini, ilk sosyal yaşamını, evliliğini ve kendi hayatını kurmasını ve 1920'lerde kocası Franklin D. Roosevelt'in başka bir kadınla tutkulu bir ilişkiye girdiğini fark ettikten sonra, kadının eğitimi ve benzeri feminist davalara duyduğu ilgiyi araştırdı. Cook'un belirttiği üzere Eleanor Roosevelt'in yaşamı her zaman, bir eş, anne ve gelin olarak kendisine yöneltilen iddia ve talepleri tartışmasını gerekli kıldı ve kendi amaçları genellikle bu taleplerin ardından, ikinci sırada geldi.

Feminist biyografi yazarlarının dikkatini ilk çeken kadınlar devlet hayatı ve faaliyetleriyle ilgilenen kadınlar olsalar da, feminist hareketler, hayırseverlik ya da yönetim girişimlerinde aktif olmalarına rağmen hiçbir zaman ulusal bir liderlik statüsünü elde edemeyen kadınlara da önem verilmiştir. Kadınların yaşamları sadece kendi başlarına değil, bu tür nedenlerin ve meselelerin hayatlarına nasıl şekil ve anlam verdiğine ve bunların birçok kadın için ne kadar önemli olduğuna dair sundukları içgörüler bakımından da önemli görülmektedir. Malzemenin el altında ve göz önünde oluşu, ilgili kişilerin ön planda bulunmaları, orta sınıf kadınlarının 1970 ve 1980'lerde biyografik uğraşın ana özneleri olmaları anlamına geliyordu. Gel gelelim son yirmi yılda ilgi ABD'deki Afrikalı-Amerikalı kadınlar gibi daha az imtiyazlı kadınlar üzerinde toplanmıştır. Buna mukabil her ikisi de serbest bırakılan köle ve kölelik karşıtlığı ve feminizmin çok önemli figürlerinden olan Sojourner Truth ve Harriet Tubman gibi önemli ve ikonik şahsiyetlere gecikmeli bir önem verilmiştir. Göreceğimiz gibi, kamusal hayatta yer almayan ve kendilerini tamamen aileye ve eve adanmış kadınlara da giderek daha çok önem verilmektedir.

Kolektif Biyografi

Giriş

Kolektif biyografinin tarih yazarları nezdindeki büyük önemine rağmen, konu hakkında çok az şey yazılmıştır. Biyografiye dair teorik tartışmaların çoğunda edebi kaygıların baskınlığı, dikkatin neredeyse sadece bireysel biyografiye odaklanması anlamına gelmiştir. Ancak tarihçilere göre kolektif biyografi son derece önemlidir. Ayrıca kolektif biyografi yazmakla ilgilenenlerin çoğu kendi çalışmalarını, ya başlı başına ya da tarihçilere sağladığı kaynak açısından, esasen tarihsel bir çaba olarak görmüşlerdir. Örneğin 19. yüzyılın sonlarında *Dictionary of National Biography*'ye kimin dahil edilmesi gerektiğine karar verirken, ansiklopedinin ilk editörü olan Leslie Stephen, standart İngiliz tarihindeki bireylerin yaşamları hakkındaki ayrıntıların vitrine çıkarılması gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Ne de olsa ansiklopedi, bariz biçimde, tarihsel bilgi ve çalışmaları genişletmek için tasarlanmıştı.

Kolektif biyografi ile uğraşırken karşılaşılan güçlüklerden biri, bu kategoriye giren farklı türlerdeki çalışmaların kapsamıdır. Kolektif biyografi yalnızca biyografik makale derlemeleri ve her türden biyografi ansiklopedisine değil, aynı zamanda evli çiftlerin,

kardeşlerin, ailelerin ve sosyal ve entelektüel grupların yaşamlarını ele alan çalışmalar da dahil olmak üzere, birden fazla özneye sahip herhangi bir biyografik çalışmaya karşılık gelir. Kolektif biyografinin farklı biçimlerinin nasıl tanımlanması ya da aralarında nasıl ayırım yapılması gerektiği sorusunu ele alma girişimlerinden birinde, Keith Thomas bunun genellikle üç biçimden birini aldığını ileri sürer: Grup biyografisi, evrensel biyografi ve ulusal biyografi.¹ Thomas evrensel ve ulusal biyografi arasındaki bağlar ve farklılıklara dair dört dörtlük bir tartışma sunar ancak grup biyografisi ile hemen her tür biyografi sözlüğünde bulunan biyografi cinsleri arasındaki muazzam farklılıklara çok az dikkat eder. Grup biyografisi ekseriyetle birbirlerine evlilik, kan bağları, arkadaşlık ya da belirli bazı faaliyet ya da düşünceleri benimsedikleri için yakından bağlı insanlara odaklanır. Bu biyografilerin derdi genellikle, grubun kendi çerçevesi dışında yer alan her mensubunun yaşamının bu yönlerine çok daha az dikkat etmek suretiyle, bu bağın doğasını tasvir etmek ve grubun ilişkilerini ya da paylaşılan düşünce ve faaliyetlerini araştırmaktır. Evrensel ya da ulusal bir derleme oluşturan bireysel biyografi makaleleri dizisinden çoğu zaman belirgin bir biçimde farklı bir şeydir bu. “Kolektif biyografi” fikri burada bireysel çalışmaların; ülkenin, profesyonel bir grubun ya da bir tür aktivizmin temsilini oluşturmak amacıyla nasıl bir seçim ve birleştirme yapıldığına işaret eder. Bununla birlikte diğerleri ile birlikte okunmak için tasarlanmış bireysel biyografiler her zaman ilgi görmektedir.

Göreceğimiz gibi, bireylerin ayak uydurabilecekleri gruplara dair daha iyi fikir vermek amacıyla biyografi ansiklopedilerindeki bireysel biyografilerin artık bir dizi okunma ve düzenlenme biçimi vardır. Tüm bunlar kolektif biyografinin ya da onu oluşturan alt grupların sabit bir tanımını sunmayı güçleştirir. Bütün olarak bakıldığında kolektif biyografiyi; bir uçta kolektif bir bütün oluşturmak için birlikte gruplandırılan bireysel çalışmalardan (ulusal biyografi ansiklopedileri gibi), diğer uçta ise ana öznenin bir grup insan olduğu ve üyelerinin etkileşim ve ortak deneyimlerine odaklanan çalışmalara uzanan bir yelpaze olarak görmek daha yararlı-

dır. İkisinin arasında bireysel öyküleri birbirine bağlamanın ya da kişilere çiftler, eşler ya da aileler olarak bakmanın bir dizi farklı biçimi vardır.

Bu bölüm, önce geçmişte, özellikle 18. yüzyıldan bu yana bulunan farklı toplu yaşam biçimlerine, sonra da 20. yüzyılda grup biyografisinin ortaya çıkışı ve ona yönelik artan ilginin izini sürecektir. Ayrıca, bu çalışmalar için uygun özneler olarak görülen kişi tipleri konusundaki aşikâr değişimlere ve yazarlarının çoğunun kendi biyografik çalışmaları aracılığıyla inşa etmek istedikleri tarih türlerine de göz atacaktır.

Ansiklopediler ve Evrensel Biyografi

Kolektif biyografi, neredeyse bireysel biyografi gibi klasik çağlara uzanan uzun bir geçmişe sahiptir. İlk ortaya çıkışından bu yana farklı biçimler almıştır: Plutarkhos'un *Paralel Yaşamlar*'ı karakterlerini keşfetmek, niteliklerini karşılaştırmak ve ahlaki yetenek ve başarısızlıklarını belirlemek amacıyla Yunan ve Romalı hükümdar, askeri lider ve yazar çiftlerinin kıyaslandığı, esas olarak karşılaştırmalı bir biyografi biçimiydi; buna mukabil, Suetonius'un, Roma İmparatorluğu'nun Julius Sezar'dan on iki imparatora kadar halefiyet zincirinin izini süren *Lives of the Caesars* kitabı ise, Roma Principatus Dönemi'nin tarihini sunar. Bireysel yaşamların, belirli kurumların ya da tarihsel dönemlerin geçmişi hakkında biraz fikir verecek şekilde kronolojik olarak sıralandığı bu kolektif biyografi biçimi yüzyıllar boyu varlığını devam ettirdi. Bu geleneği Bede'nin, Wearmouth ve Jarrow başrahiplerini konu eden *Lives of the Abbots* isimli kitabında çok net biçimde görmek mümkündür.² Rönesans sırasında bir dizi birey biyografisi sayesinde daha kapsamlı bir tarih yazma fikri, örneğin farklı sanatların nasıl "insanların kendileri gibi doğduğunu, büyüdüğünü, yaşlandığını ve öldüğünü" göstermeyi amaçlayan Vasari tarafından, *Lives of the Artists* adlı eserinde ele alınmıştı.

Kolektif biyografiye rağbet 17. ve 18. yüzyıl boyunca devam etti ve aslında arttı. Tıpkı Vasari'nin sanatın önemini gösterme bi-

çimi olarak *Lives of the Artists* kitabını yazması gibi diğer grupların mesleki, bilimsel ya da manevi duruşunun önemini vurgulamak (ya da kabul edilmesini talep etmek) isteyenler de kolektif biyografi yazımını kullandılar. Dini figürler, özellikle de Amerika'da önemliydi. Yazarlar da özellikle İngiltere'de belirgin bir biçimde ön plana çıktı ve bazı İngiliz şairlerin toplu yaşamı, bu çalışmaların en ünlüsü olan Samuel Johnson'ın *Lives of the Poets* 1780'lerde görücüye çıkmadan önce yayımlanmıştı. Ancak özel gruplara odaklanan bu çalışmaların yanı sıra sadece yazarlar, filozoflar ve biliminsanlarını değil, aynı zamanda bir dizi "kodamanı" ve ayırksı tipleri de içeren çok farklı türde kişilerin yaşamöykülerine artan bir hayranlık da söz konusuydu. Bu türün ilk eserleri Thomas Fuller'ın *History of the Worthies of England*'ı (1662) ve John Aubrey'in *Brief Lives*'ydi. Ancak, Keith Thomas'ın çekici listesine başvuracak olursak, 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde, "aktörler, amiraller, piskoposlar, botanikçiler, oyun yazarları, Gresham profesörleri, kadın âlimler, hekimler, şairler ya da kral katillerinin" toplu biyografilerini bulmak mümkündü.³

Bir konuya net biçimde odaklanmış ve sınırlı olan bu kolektif biyografiler bir yandan yazılmaya devam etti, bir yandan da 17. ve 18. yüzyıllar boyunca, kapsam ve tuttukları yer açısından çok daha iddialı olan çok daha geniş yaşamöyküsü derlemeleriyle birleştirilip bazı yönlerden aşıldı. Aslında bu yeni çalışmalardan bazıları o zamana kadarki manidar her yaşamı kapsamayı hedefliyordu. Antika merakının yükselişi, geçmişteki önemli kişiler hakkında mümkün olduğunca kapsamlı ve derinlemesine doğru bilgi oluşturma arzusunu teşvik etti. Birçok antika meraklısı tüm bilgiyi tek bir büyük çalışmada kapsama ve sıraya koyma arzusunu paylaşıyordu ve bu özellikle, Fransa'da Aydınlanma'nın özelliği olan hacimli bilimsel bilgi veya bilim ve sanat ansiklopedisi oluşturmak isteyen gruplar arasında belirgindi.

En iddialı ve başarılı evrensel biyografi ansiklopedisi, Pierre Bayle'in *Dictionnaire critique et historique* (1697) isimli kitabıydı. Aslında Louis Moréri'nin eski *Grand dictionnaire historique* isimli biyografi ansiklopedisindeki hatalara yanıt olarak tasarlanan Bay-

le'in ansiklopedisi, hem içerdiği geniş bilgi yelpazesi hem de eleştirel metodolojisi nedeniyle önemliydi. Kendi kaynakları hakkında ayrıntılı bilgi veriyor ve hikâyelerin farklı versiyonlarını kapsamlı ve itinalı bir şekilde kıyaslıyordu. Eserinin ilk yayım tarihinden sonraki elli yıl içinde sekiz Fransızca basımı yapıldı ve İngilizceye 1709'da ve 1734-8'de iki kez tercüme edildi.⁴ Kapsamı Antikçağ'ın ünlü erkekleri ve kadınlarından günümüze kadar uzanıyor ve tanrılarla mitolojik figürlerin öykülerini içeriyordu. Alfabetik olarak düzenlenen ansiklopedi, ele aldığı her bireyin dinsel inanç ve doktrinlere, sanat ve bilime dair fikirlerini topluyor, siyasi ilişkilerine dair pek çok farklı türde bilgiyi bir araya getiriyordu. Dokümantasyon üzerindeki vurgu, genellikle uzunluğu metni büyük ölçüde aşan dipnotlarda görülebiliyordu. Antika merakı ve biyografi ilgisine doğrulukla görsel bir boyut katarak portrelere de yer veriyordu.

Bayle'in ansiklopedisi İngiliz muadilinin üretimini teşvik etti. İngiliz çevirmenler başlangıçta Bayle'in eserinin kendi yaptıkları baskılarına daha fazla İngiliz'in yaşamöyküsünü ekleyerek, kendi milliyetçi kaygılarını tatmin etme peşinde koştu. Aslında bu eserin iki rakip İngilizce çevirisinden (1734-41'de yayımlanan) biri, 900 İngiliz'in yaşamöyküsü daha içeriyordu.⁵

19. Yüzyılda Ulusal Biyografi

18. yüzyıl boyunca, ulusal ve vatansever biyografi yeni bir odak noktası haline geldi. Eskilerin önemli figürlerinin, özellikle Yunan ve Romalı hükümdar ve filozofların yaşamları önemli olmaya devam etmekle birlikte, bu kişiler, kendi halklarından, özellikle de uzak geçmişten ziyade yakın geçmişten alınan kahraman figürlerinden daha az ilgiye değer görüldü. Fransa, "büyük adamlar" külliyatı yaratmak isteyen ilk ülkelerden biriydi. Plutarkhos gibi klasik modellerden ödünç almasına rağmen, bu Fransız külliyatının amacı, Fransa'nın Antik Yunan ve Roma'nın halefi olarak değerini ve elbette diğer Avrupa ülkelerine karşı üstünlüğünü göstermekti.⁶ Benzer bir kaygı, 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve "ata-

larımızın dindarlığı, bilgisi, kahramanlığı, yardımseverliği, sadakati ve diğer her şanlı erdemi için kutsal bir İngiliz Şeref Tapınağı” olması amaçlanan *Biographia Britannica*’da da apaçık görülüyordu.⁷ Benzer bir çalışma İskoçya ve İrlanda için de denendi.

Ulusal kahramanlara yönelik bu ilgi 19. yüzyıl boyunca daha da önem kazandı. Ernest Renan’ın 1880’lerin başında verdiği ve hem o dönemde hem de sonrasında geniş ölçüde yayılan “Ulus Nedir?” isimli konferansı, ulus inşasında ataların ve kahraman figürlerin önemini vurguluyordu. Renan, “Birey gibi ulus da uzun bir çaba, fedakârlık ve özveri birikiminin sonucudur. Tüm kültürlerin arasında atalarımızinki en meşru olanıdır, çünkü bizi biz yapan atalarımızdır” diyordu. Bu çerçeve içinde, ulusal biyografi derlemeleri “Avrupa’da devletleşme sürecinin mecburi refakatçisi” haline geldi.⁹

Büyük bir toplu ulusal biyografi ortaya çıkarmak söz konusu olduğunda İngiltere, diğer Avrupa uluslarının gerisinde kalıyordu. *Dictionary of National Biography* planlanmaya başladı 1880’lere kadar Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya, Danimarka, Belçika, İsveç ve Hollanda da dahil birçok ülke, önemli ulusal yaşamöyküsü derlemelerini çoktan yayımlamıştı.¹⁰ Bu görevi üstlenen Leslie Stephen, 18. yüzyıla özel ilgi duyan bir edebiyat eleştirmeni ve entelektüel bir tarihçiydi. Stephen eski biyografi ansiklopedileri tarihi uzmanıydı ve model olarak *Biographia Britannica*’ya çok yakın bir iş çıkarmıştı. Ancak 19. yüzyılın sonlarına kadar, bu tür bir ansiklopediye hangi biyografilerin dahil edilmesi gerektiğine dair önemli sorularla uğraşması gerekti.¹¹ Stephen’ın UBA planlamasında en önemli olan şey tarih yazarlarının ihtiyaçlarıydı ve dahil edilecek insanların seçimindeki en azından bir önemli kriterin o kişinin yaşadığı dönemin genel tarihindeki mevcudiyeti olduğu konusunda ısrar ediyordu. İlk elden önemli olmasa da ikinci ya da üçüncü sırada kabul edilebilecek ve ancak bu büyüklükte bir eserde haklarında yazılabilecek insanlara özel önem vermek gerekiyordu. Stephen büyük edebi ve siyasi figürlerin biyografilerin bulunacağı yerin UBA olmadığını ve UBA’nın zaten mevcut olan standart biyografilerin yerini almayı amaçlamadığı konusunda ısr-

rarcıydı; bilakis amaç siyasi, toplumsal, ekonomik ya da kültürel yaşamın bir alanında kayda değer olmakla birlikte daha az önem taşıyan bireylere dair eksik detayları tamamlamak olmalıydı. Stephen ayrıca katı içerik yönergeleri ve bu tür yaşamöykülerinin nasıl yazılması gerektiğine dair sert yaklaşımı ile de ünlüydü.

Stephen UBA'ya dahil edilen her kişinin fikirlerinin uygun düşünsel çerçeveye oturtulması gerektiği konusunda ısrar ederek, biyografik makalelerin yazımında bağlamın önemini vurguluyordu. Ancak aynı zamanda görevi *ulusal* bir ansiklopedi üretmekti ve bu mutlaka ulus tanımını da içermeliydi. Tüm ulusal biyografi ansiklopedilerinde olduğu gibi, yeterince kaynaştırıldığında ulus haline gelen bir şey üretmek için farklı grup ve bireyleri en iyi şekilde nasıl bir araya getirmek gerektiğine dair zor kararlar vermek gerekiyordu. Buradaki önemli sorunlardan biri, İskoçya, Galler ve özellikle İrlanda'yı İngiliz tarihine yeterince katmak için bu ülkelerin nasıl ele alınması gerektiği idi. Ancak ulusların ayırt edici özellikleri de bir meslekti; Stephen ulusal karakteri tüm boyutlarıyla kapsamak amacıyla, edebiyat, sanat ve düşünce yaşamının yanı sıra yargı, Kilise ve orduda tanınanlara ek olarak, ünü yayılmış bazı suçluları ve ayrıksı kişilikleri de dahil etmişti.

Kimlerin *Dictionary of National Biography*'ye dahil edilmesi gerektiği tartışması, 1896'dan 1912'ye kadar eseri yayına hazırlayan Leslie Stephen'ın halefi Sidney Lee tarafından uzun süre devam ettirildi. Tacitus ve Plutarkhos'u anımsatan Lee, yayımlanmış bir biyografinin saygın ataları anmanın en uzun ömürlü biçimini sunduğu konusunda ısrar ediyordu.¹² Ancak iş ulusu tanımlamaya ve ansiklopediye kimlerin dahil edileceğini belirlemeye gelince, Lee'nin tanımı biraz dolaylı kalıyordu ve çok yararlı değildi; ulusal biyografi ansiklopedisinin, ulusal hayatın herhangi bir kısmındaki yaşam ve başarılarıyla vatandaşlar arasında anma arzusu uyandıran herkesi içermesi gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Bunun, "vatandaşların yaygın saygısına nail olan her devlet adamı, ilahiyatçı, ressam, yazar, mucit, tiyatrocu, hekim, bilimadamı, gezgin, müzisyen, asker ve denizciyi" içerdiğine hiç kuşku yoktu. Ancak "Parnas Dağı'nın şahikası"ndan inildiğinde, başka kimler dahil

edilmeliydi? Doktor ya da rahip olarak mesleğini mükemmelen icra etmek ya da aslında kişiyi emsallerinden farklı kılmayan, övgüye değer herhangi bir eylem yeterli değildi. Kişinin diğerlerine göre ayrıksı bir noktada durması gerekiyordu. Duruma bir nebze açıklık getirmek isteyen Lee, ansiklopediye dahil edilmesi gerekenlerin oranının 17. yüzyılın sonunda 6.250 kişiye 1'den, 19. yüzyılın sonuna kadar 4.000 kişide 1'e yükselmiş olduğuna işaret ediyordu.

Lee'nin tanımı her yönüyle ulusal biyografinin tipik öznesinin eğitilmiş ve ayrıcalıklı bir erkek olacağına dair toplumsal cinsiyetli kabul ve inanışlarını vurgular. Bu koşullarda orijinal *UBA*'daki maddelerin %3'ünden azının kadınlarla ilgili olduğunu görmek hiç de şaşırtıcı değildir. Lee bu çalışmayı yayına hazırladığı ve kendi yönergelerini belirlediği dönemde bile kadınların dahil sorusu gündeme geliyordu ve bu onda açıkça rahatsızlık uyandırıyor. İstatistiki analizini cinsiyet alanına da dahil eden Lee, o zaman Londra Kontluğu'nda "ulusal biyografinin tam kaydı için kabul edilebilecek yaklaşık 600 yetişkin" olmasına rağmen "bunların yaklaşık 20'sinin kadın olması gerektiğini" ileri sürüyordu. "Beklenmedik ve öne çıkan davranışlar sergilediği anlaşılan kadınlar arasında son zamanlarda açığa çıkmış enerjiyi yeterince dikkate almamış" olabileceğini kabul ediyordu. Fakat "eskiden, kadınların öne çıkma fırsatının çok daha az olduğunu" göstermek için hiçbir istatistiğe gerek yoktu ve bu fırsatlar erkeklerle kıyaslandığında hâlâ o kadar azdır ki, kadınlar "maalesef gelecekte çok uzun bir süre ulusal biyografi yazarlarının ilgisine pek mazhar olamayacaktır" (272). İfadesinin münasebetsizliği rahatsızlık yaratmaktadır. Ancak açık olan; biraz farklı kriterlerle daha fazla kadının dahil edilebilme olanağını topyekûn reddetmesi ya da kabul edememesidir.

Lee'nin bu soruyu ele almasından bu yana geçen yıllar içinde, tarihe yeni yaklaşımlar ve emek ve kadın biyografileri ansiklopedileri gibi alanında özelleşmiş biyografik çalışma derlemeleri, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başındaki ulusal biyografisi ansiklopedilerinde asla akla gelmemiş bireyleri içermiştir. Keith Thomas bu

çalışmaların eski *UBA*'nın son derece sınırlı ve eski görünmesine neden olduğunu ve ona cepheden bir saldırıda bulunan, oldukça yeni bir biyografi adabı getirdiğini belirtir. 1990'ların başında alınan mevcut pek çok maddenin yeniden yazıldığı ve 16.000 kadar yeni maddenin eklendiği yeni ve güncellenmiş bir *UBA* oluşturulması kararının arkasında yatan buydu. Tarih yazımındaki değişim, popüler kültürün tarihsel öneminin yeni kabulü ve hepsinden önemlisi, ulusun iç çeşitliliğini ve diğer uluslarla bağlantısını kabul etmeye dayalı yeni ulus anlayışı, Oxford *UBA*'da yapılan büyük değişikliklerin bazılarında açıkça görülür. Örneğin, kadınlarla ilgili maddelerin sayısı üç katına çıkıp artık %10'a tekabül etmeye başladı –hâlâ acınacak düzeyde ama ilk halindeki %3'e göre bir gelişmedir– ve dışarıdan daha fazla ziyaretçi ve kayda değer sayıda siyah içermektedir. *UBA* kendini ulusal başarının manzarası olarak sunmaktansa, ulusa dair “akışkan, pratik ve kapsayıcı” bir düşünceyle çalışır.¹³ Gel gelelim hem yeni bir ulus hem de böyle bir ansiklopedi üretmenin neler içerdiğine dair yeni bir fikir yaklaşımı geliştirmek istemesine rağmen çalışmanın ilk haline dahil edilen kişilerin hiçbirisi çıkarılmamıştır. Bu kişilerin yaşamları, 19. yüzyılın sonlarında kabul edilebilir olandan hem daha fazla eleştirel yorum hem de özel yaşamlara, ailevi ve toplumsal ilişkilere dair daha çok bilgi içerecek biçimlerde yeniden yazılmıştır. Ancak yeni *Oxford Dictionary of National Biography*, yaşamların önemli görülmesi ve yeni ve çok farklı bir anlayışla seçilmesinin yanı sıra 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarındaki İngiltere'nin ulusal karakterini neyin oluşturduğuna dair fikirler ile birlikte, hâlâ hem eski hem de yeni yaklaşımı içermektedir.

Eski bir ulusal biyografi ansiklopedisini İngiltere'de mevcut belli başlı ilgi alanlarıyla kaynaştırmaya çalışırken ortaya çıkan belirli sorunlar, ulusal biyografi ansiklopedisinin nispeten yakın zamanlarda oluşturulduğu ülkelerin karşılaştığı sorunlar değildir. Bununla birlikte, yerlilere, kadınlara ve popüler kültüre artan ilginin bir sonucu olarak meydana gelen daimi odak kaymaları, bu çalışmalarını nispeten her durumda biraz zor duruma sokar. Bunların bazıları tarihe daha kapsayıcı bir yaklaşımı ifade eder. Gel gelelim

çalışmaya dahil edilenlerin tarihsel önemine göre açık bir hiyerarşi oluştururlar, bu da maddelerin uzunluğuna yansır. Hem kapsayıcı olma kaygısı hem de bu hiyerarşi anlayışı, mesela *Australian Dictionary of Biography*'de netleştirilmiştir. Girişinde, “ansiklopedinin siyaset, iş, din, toprak, meslekler ve sanatın geleneksel alanlarını kapsamasına rağmen, her toplumsal grubun ve uğraş alanının temsilcilerini içererek, Avustralya’nın zengin yaşamının çeşitliliğini de yansıtmaya çalıştığı” açıklanmaktadır, önem hiyerarşisi madde uzunluğu vurgulanarak belirtilir: “ABA’da, Avustralya tarihinin en seçkin insanlarına ayrılan makaleler 2000 ila 6000 sözcükten oluşmaktadır, diğer önemli figürlerin maddeleri 500 ila 2000 sözcük uzunluğundadır. Temsilci niteliğindeki bu kişilerle ilgili maddeler genellikle 500 ila 750 sözcük uzunluğundadır.”¹⁴ Benzer bir sözcük dağılımı *Oxford UBA* ve ulusal nitelikteki muadillerinde de belirgindir.

19. yüzyıla ve 20. yüzyıl başlarına ait ulusal biyografi ansiklopedilerindeki aleni milliyetçilik, sonraki ansiklopedi edisyonlarında iyice kısılmasına rağmen, ulusal biyografi ansiklopedileri ulus oluşturma projesindeki önemini sürdürmüştür. Örneğin, 1995’te apartheid’ın sona ermesi ve Nelson Mandela hükümetinin seçilmesinden yalnızca bir yıl sonra, *New Dictionary of South African Biography* yayımlandı. Özellikle Afrika milliyetçiliği tarihindeki en önemli beyaz erkek liderlere en yüksek mevkiyi veren önceki Güney Afrika biyografi ansiklopedileri yeni Güney Afrika’da artık kabul edilebilir değildi ve hükümet ile toplumda ön plana çıkmaya başlayanların çoğu, Afrika Ulusal Kongresi ya da yeraltı direnişinde yer alanların bulunduğu belirli gruplar dışında pek tanınmıyordu. Mandela bu ansiklopediye yazdığı önsözde, “Güney Afrika’nın ilk demokratik olarak seçilmiş hükümeti iktidara geldikten hemen sonra” ortaya çıkan bu çalışmanın önemine dair düşüncesini açıkça belirtiyordu. “Bu dizi sayesinde, geçmişteki azim ve mücadeleleriyle ulusumuzun geleceğine bunca katkıda bulunan ama şimdiye kadar takdir edilmemiş birçok insanın rolünü hem kayda geçirmek hem de anmak mümkün olacaktır.”¹⁵

Kadınlar ve Kolektif Biyografi

Klasik zamanların kolektif biyografilerinde büyük ölçüde bulunmasa da, en azından 17. yüzyılın sonlarından itibaren bazı kadınlar genel biyografi ansiklopedilerine girmeyi başardı. Örneğin Bayle'in *Dictionnaire historique et critique* isimli kitabı, fikirleri ve faaliyetleri kadar görünüm ve kişisel çekiciliklerine de dikkat etmesine rağmen, az sayıda tanrıça, kadın yönetici, fahişe, din kadını ve hatta birkaç âlime ve edibeyi içeriyordu. Ancak kadınlar genel biyografi makale derlemelerinde çok sınırlı biçimlerde ön plana çıksalar da, 18. yüzyıldan itibaren tamamen kadınlara ayrılmış bazı kolektif biyografiler de vardı.

Bu biyografilerin ilklerinden biri, George Ballard'ın *Memoirs of Several Ladies of Great Britain Who Have Been Celebrated for Their Writings or Their Skill in the Learned Languages, Arts and Sciences*'ıydı (1752).¹⁶ Ballard yazıştığı geniş insan çevresi aracılığıyla gayretle peşinden koştuğu güçlü antikacılık merakı olan, kendi kendini yetiştirmiş bir adamdı. Ballard önsözünde, biyografiye o dönem belirgin biçimde artan ilgiye işaret ediyor ancak İngiltere'deki kadınların yaşamlarına yeterince ilgi gösterilmemesini eleştiriyordu. "İngiltere'nin, Avrupa'daki diğer ülkelerden daha çok edebiyat başarısıyla meşhur kadın yarattığı" gerçeğine rağmen, kadınların yaşamlarını kaydetmek Avrupa genelinden daha az önemseniyordu. Ballard bu durumu düzeltmek için öncelikle muhafazakâr siyasi görüşleri ve örnek davranışlarını makul gördüğü kişileri seçerek, elli kadar kadına dair taslak ve anı yazısı oluşturdu. Şaibeli yaşamı ve yabancı eserlerini sevmediği Aphra Behn gibi tanınmış yazarları tamamen dışarıda tutan Ballard, aristokratik ve dindar kadınlar ile sadık eşlere özel önem verdi.¹⁷

Bu çalışma Ballard'ın eserini genişletip edebiyatın yanı sıra siyaset ve dinde de öne çıkan kadınları kapsamına dahil eden ve Avrupa'ya daha genel olarak yer vermek amacıyla İngiltere sınırlarını aşan Mary Hays gibi sonraki yazarlar için bir temel oluşturdu. Altı ciltlik *Female Biography: Or Memoirs of Illustrious and Celebrated Women, of All Ages and Countries* (1803) isimli kitabında

Hays, birçoğu düşünce özgürlüğü ve siyasette bir tür söz hakkı isteyen 288 kadar kadının yaşamlarının kısa bir incelemesini yazdı.¹⁸ Örneğin kadın yöneticilerin arasına Rusya'dan II. Katerina'yı dahil etmenin yanı sıra Fransız Devrimi sırasında yaşamını yitiren, kahraman gözüyle baktığı Madame Roland gibi Fransız kadınların yaşamlarını da tasvir etti. Hays hem eğitim hem de ahlak derisi verme arzusuyla, bariz biçimde kadın okurlara hitap ediyordu. Ünlülerin yaşamlarına çok geleneksel bir yaklaşım benimseyen ancak şimdi bunu kadınlara yönelten Hays, arzusunu "yetenekleri ya da davranışları cinsellik parıltısını yansıtan kadınların (...) özellikle ahmaklık içinde büyümemiş yeni neslin anılarını" sunarak, "dikkate değer bir öykünme duygusu uyandırma" arzusunu ifade ediyordu (I, iii).

Kadınların ev yaşamları ve erdemlerine olan ilgisi ve hayranılık uyandıran kadınların üstlendikleri tüm toplumsal rollerle uygun kadınsı nitelikleri birleştirme biçimlerine önem veren Hays, 19. yüzyılda yaygın hale gelecek gelişmeleri önceden haber veriyordu. Rohan Maitzen onun *Female Biography* isimli kitabının, Victoria Dönemi kadın yazınında kendine özgü bir tür haline gelen ilk örnek olduğunu savunur.¹⁹ Tarih kadınlar için yararlı bir çalışma olarak addedilmesine rağmen, zihinsel güçlerinin yazmalarına olanak tanıyacağı bir alan olarak kabul edilmiyordu. Aksine, "biyografinin mütevazı yürüyüşü", "kadın gücü" açısından biçilmiş kaftan gibiydi.²⁰ Ayrıca, aslen önemli kamusal olaylarla ilgilenen mevcut tarih modellerine kıyasla biyografi, özellikle de kolektif biyografi, kadınların hem geçmişteki hem de mevcut faaliyetlerini incelemenin ve içinde yaşadıkları koşulları tanıtmanın çok daha iyi bir yolunu sunuyordu.

Biyografi yazımıyla uğraşan kadınlar, çalışmalarının genellikle kişisel ve özel niteliklerini vurgulayarak, onları tarih yazımının dışında bırakan sınırlamalara boyun eğiyorlardı. Birçok kadın, tarihsel figürlerin ve özellikle kadınların özel, ev içi ve gündelik yaşamlarıyla ilgili anılarını, kadınların özne olarak elverişliliğini destekleyecek biçimde üretiyordu. Ancak bunu yaparken, diğer tarih çalışmalarında nadiren rastlanan ev ve toplumsal yaşam tartışma-

larını kapsayacak şekilde tarihin kapsamını genişletmeye çalışıyorlardı. Kraliçelerin yaşamları, hem özel hem de kamusal konuların tartışılmalarına izin verdiği için özellikle tercih ediliyordu. Kraliçe Victoria'nın 1838'de tahta çıkışı bu eserlerin üretimini teşvik etti. Örneğin Agnes Strickland'ın 1840 ile 1848 arasında yayımlanan çok popüler on iki ciltlik *Lives of the Queens of England from the Norman Conquest* kitabı, Kraliçe Victoria'nın taç giymesinden kısa süre sonra ortaya çıktı.²¹ "Kraliçenin ihtişamını, eşine bağlılığını ve annenin sevgisini eşit derecede gösterme" (I, Önsöz) sözü veren Strickland, İngiliz tarihinin 19. yüzyıl orta sınıf değerleriyle bağdaşan yerli bir versiyonunu sunuyordu. İngiliz aristokrasisinin muhtelif üyeleriyle yakın akrabalığı, el altında olmayan belgelere ve özel evraklara erişimini kolaylaştırmış ve çalışmasının salahiyyetine de katkıda bulunmuştu. Strickland'ın İngiltere kraliçeleriyle ilgili çalışmasını, *Lives of the Queens of Scotland* (1850-9) ve nihayetinde *Lives of the Last Four Princesses of the House of Stuart* (1872) gibi diğer toplu eserleri izledi.²²

Strickland büyük ölçüde hane içi kadın çevresiyle sınırlı kalırken Julia Kavanagh, kolektif biyografileri *Woman in France during the Eighteenth Century and Women of Christianity: Exemplary for Acts of Piety and Charity*'te çok daha feminist bir yaklaşım sunuyordu.²³ İkincisi eserde, doğrudan kadınların "erkeklerin tarihindeki" payı meselesinin üzerine eğiliyor ve cevabı Carlyle ve Macaulay gibi meşhur 19. yüzyıl tarihçilerinin eserlerinde kadınların herhangi bir şekilde tanınmadığına ya da faaliyetlerinin bir şekilde kaydedilmediğine işaret ediyordu. Kavanagh meramını vurgulamak için, yaşamöykülerini yazdığı kadınların özne olarak varlığını ve önemini göstermek istiyordu. Ayrıntılı çalışmalarının her biri, kadınların herhangi bir kraliyet hanedanı ya da hükümet yapısındaki önemine dair genel ısrarı ve hem kamusal hem de özel alanlarda sahip oldukları güç ve nüfuza dair ısrarı çerçevesindeydi. "Bu güç" diye belirtiyordu, "her zaman saf ve iyi değildi; çoğu kez mayası bozuk, sonuçları kötü ve vahimdi; ancak yine de güçlü."²⁴

Prozopografi

Kolektif yaşamları tarihsel olarak ele alma yollarının herbirinin, biyografinin farklı formlarını oluşturup oluşturmadığı meselesi, özellikle prozopografi söz konusu olduğunda sık sık gündeme gelir. Lawrence Stone'un "yaşamlarına dair kolektif bir inceleme aracılığıyla tarihteki bir grup aktörün ortak köken özelliklerinin araştırılması" diye işe yarar bir şekilde tanımladığı prozopografi, 20. yüzyılın başları ve ortalarında hem İngiliz hem de Amerikan tarihinin gelişiminde önemli rol oynadı.²⁵ Charles Beard prozopografiyi; Amerikan Federal Anayasası'nın yürürlüğe girmesini Amerika'nın kurucularının ortak sınıfsal kökenleri, ekonomik çıkarları ve toplumsal görünüşlerine dair sıkı bir analiz vasıtasıyla açıklamaya çalışırken, çok etkili bir biçimde kullandı. İngiltere'de prozopografi, 1929'da Namier'in *Structure of Politics at the Accession of George III* adlı kitabının yayımlanmasıyla, yirmi yıl kadar sonra ortaya çıktı. Onu on yıl sonra Symes'in *Roman Revolution* adlı kitabı izledi. Beard'ın önceki eseri gibi sonraki çalışmaları da, önemli siyasi olayları ve bilhassa hususi siyasi kararların nasıl alındığını daha iyi anlamak amacıyla siyasi elitler arasındaki ortak köken ve ekonomik koşullar ile ailevi, toplumsal ve siyasal bağlantılara ilişkin anlayışını keşfetmekle ilgileniyordu.

Prozopografi ulusal biyografi ansiklopedilerinde yer alan yüksek miktardaki biyografik veriye ciddi ölçüde tabidir ama bana kalırsa bunu biyografi teşebbüsü olarak kabul etmek imkânsızdır. Bu kesinlikle Namier'in görüşüydü. Çalışmasına kısa biyografik taslaklar dahil etmişti ancak çağdaş psikoloji kuramları ve bunların bireylerin yaşamlarını anlamaya yardım etme yollarına yoğun ilgi duyan biri olan Namier, kendi eseri ve biyografi arasındaki farklılıkların epey bilincindeydi. Bireyler hakkında verdiği bilgiler, yaygın olarak benimsenen ve paylaşılan tutum ve inançları göstermeyi amaçlıyordu. En bilindik kitabının başında, "Burada, yolları boyunca uzun sıralar halinde aceleyle yürüyen insan karıncalardan oluşan bir karınca yığını var; bizi ortak başarıları ya da topluluklarında meydana gelen

değişiklikler değil, üzerinden geçilmiş izlerin ardından iç parçalayan bir azimle, görünüşe göre bilinçli bir biçimde koşan bireyler ilgilendiriyor” diye yazıyordu.²⁶ Namier, siyasi parti fikri net biçimde oluşmadan çok önce, 18. yüzyıldaki siyasi örgütlenme, bakış açısı ve parlamenter davranışın doğasını açıklama yolu bulmakla özel olarak ilgileniyordu. Parlamenteoya girenlerin kökenleri, inançları, beklentileri ve davranışları üzerine odaklanmak ve ortak bakış açılarının siyasi davranışlarına, hangi biçimlerde katkıda bulunduğunu araştırmak, bunu yapmanın bir yolunu sunuyordu. Bu nedenle ortak davranış özelliklerine sahip “türler” bulmak isteyen Namier, parlamento üyelerini askerler, denizciler, memurlar, avukatlar vb. gibi mesleklerle göre farklılaşan daha küçük gruplarla bir araya getiriyordu. Bunu yaparken, esasında bir biyografi biçimi oluşturan tüm kişisel ve bireysel öyküleri, hususiyet ve ilişkileri görmezden geliyordu.

Tarih çalışmasında Lawrence Stone’un beklediği kadar baskın olmasa da, prozopografi Ortaçağ tarihi çalışmalarında ve aynı zamanda antik tarihin bazı alanlarında çok önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Prozopografi özellikle Avrupa çapında belirli bölgelerin sosyal ve kültürel yapısını incelemek isteyenler tarafından kullanılmaktadır. Ancak kendi başına önemli olmasına rağmen, biyografiye ve kuşkusuz grup biyografisine yaklaşmamaktadır. Bilakis prozopografiyle uğraşanların bazılarının biyografi ve prozopografi arasında bir örtüşme olduğunda ısrar etmelerine rağmen bunun bir grup biyografisi biçimi olduğu fikrini tamamen reddetmektedirler: “Yaşamöyküleri üzerine grup çalışması değil (Aslında, grupların biyografisi de değil.), daha ziyade bireyler hakkındaki toplu biyografik ayrıntılar üzerine çalışmadır.”²⁷ Amacı hiçbir şekilde bireylere, güdülerine ya da yaşam deneyimlerine dair daha iyi bir kavrayış oluşturmak değildir. Tersine “birçok birey hakkındaki veri toplamının analizinin, birbirleri arasındaki farklı bağlantının türleri ve dolayısıyla, zamanlarının –toplumsal, siyasi, hukuki, ekonomik, düşünsel– kurumlarda nasıl iş gördüğü hakkında bize söyleyebilecekleri” ile ilgilenir.²⁸

Çağdaş Biyografi Ansiklopedileri

Geniş ölçekli toplu biyografiler 20. yüzyıl boyunca pek çok farklı biçimde ve alanda sahneye çıktı ve bugün de öyle olmaya devam ediyor. Bu ansiklopedilerden bazıları önceki çerçeve ve odak kalıplarının izinden gider: Çeşit çeşit şair, sanatçı, yazar, hükümdar, asker, akademisyen ve meslek erbabının biyografi ansiklopedileri, 18. ve 19. yüzyıllarda dini figürler ile tanınmış ve muteber kadınları ele alanların oluşturduğu ansiklopediler gibi, bugün de arzıendam etmeyi sürdürür. Ancak sosyalist ve işçi biyografisi, iş biyografisi, radikal ve aktivist siyasiler, çevreciler, feminist teorisyen ve aktivistler ve farklı birçok biçimde popüler kültüre bağlı kişilere dair ansiklopediler de dahil olmak üzere, bu çalışmalara 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılda bazı önemli eklemeler de yapılmıştır.

Selefleri gibi bu çalışmaların amacı da bazı kişiler hakkında biyografik bilgi ihtiyacını karşılayanın yanı sıra belirli insan grupları hakkında genel bilgi sunmaktır. Bu yeni ansiklopediler çoğu zaman öznelere önemi ile hem kamusal hem de tarihsel açıdan tanınma haklarına sahip çıkmayı kendilerine dert edinmişlerdir. Birçok durumda, yeni tarihsel araştırma ve soruşturma alanlarının ortaya çıkışıyla da sıkı sıkıya bağlantılı olmuşlardır. İşçi tarihinin ortaya çıkışının işçi biyografisi ansiklopedileri ihtiyacını beraberinde getirmesi gibi, 1970’lerde feminist tarihinin ortaya çıkışı ile kadın biyografisi ansiklopedileri ve 1990’larda çevre tarihi ile açık bir çevre kaygısına sahip “doğacılar” dair ansiklopedilerin ortaya çıkışı arasındaki sıkı bağı da görmek mümkündür.

Biyografik ansiklopediler çoğu durumda halihazırda gelişmekte olan bir alana kaynak sunmalarına rağmen, bazı durumlarda yeni alanların oluşturulmasında önemli rol oynamışlardır. Örneğin Radcliffe Üniversitesi (ABD’de bir kadın üniversitesi), 1950’lerde Amerikalı kapsamlı bir kadın biyografileri ansiklopedisine sponsor olma kararı aldı. Bu karar aslında Amerikan tarihinin genelinde olduğu gibi, mevcut Amerikan ulusal biyografi ansiklopedilerinde de kadınlara yer verilmeyişini önleme girişimi olarak, bilhassa alınmıştı. Tamamlanması yaklaşık yirmi yıl süren eser, kadın tari-

hi ve tarihe feminist yaklaşım talebinin dile getirilmeye başlandığı 1970'lerin başında tesadüfen ortaya çıktı. 1.359 madde içeren ve 1607 ile 1950 arasında ölmüş olan kadınları kapsayan ilk baskı 1971'de yayımlandı;²⁹ ikinci baskı ise 1951 ile 1975 arasında ölmüş olan 442 kadının kısa yaşamöykülerini içeriyordu;³⁰ 1972 ile 1999 arasında ölmüş olan 483 kadının biyografilerini içeren son baskı ile proje son bulmuş oldu.³¹

Kadınlara ilişkin bu ölçekte bir projeye hiçbir zaman sahip olmamış İngiltere'de, genel olarak seçkin kadınlarla ya da daha özel olarak feministler, siyasi aktivistler, yazarlar ya da hayırseverleri ele alan daha küçük çaplı birçok biyografi ansiklopedisi tümüyle kadın tarihinin yükselişinin ürünleriydi ve 1980'lerde ortaya çıkmaya başlamıştı. Jenny Uglow *Dictionary of Women's Biography* adlı kitabının ilk baskısının önsözünde, kadın çalışmaları dersini verirken kendisi için belirgin hale gelen, kadınlar hakkında daha fazla biyografik bilgi ihtiyacına ve ansiklopedi derleme merakının altında yatan "kadınların eylemdeki gücüne bakma" arzusuna oldukça açık bir biçimde işaret etmektedir.³² *Dictionary of Women's Biography*, "Eva Braun'dan Marie Curie ve Dorothy Parker'a kadar tanınmış kadınlar hakkında kısa biyografiler" vaadini gerçekleştirmişti ve zaman içinde uluslararası kapsam oluşturmaya hedefliyordu. Asyalı, Afrikalı ve Güney Amerikalı kadınlara nazaran Avrupalı ve Amerikalı kadınlar söz konusu olduğunda kaçınılmaz biçimde daha geniş bir seçim yapılabileceğini fark etti. Ancak 1980'lerde tanınmış *tüm* kadınları tek bir ciltte toplamanın girişilebilir bir iş olması, o zaman kadınlar hakkında genel olarak ne kadar az bilgi sahibi olunduğu ya da tarihsel veya kadınların ulusal biyografi çerçevelerine ne kadar dahil edildiğini doğrulamaktadır. Uglow'un ansiklopedisini iki ya da üç yıl sonra, Olive Banks'ın *The Biographical Dictionary of British Feminists* takip etti.³³ Aradan geçen süre içinde, diğerleri uluslararası odağa sahipken, çoğu artık ulusal olarak veya önemleri, özel ilgileri ve faaliyetleri bakımından düzenlenen, kelimenin tam anlamıyla onlarca kadın biyografileri ansiklopedisi ya da derlemesi yayımlanmıştır.

Kolektif Biyografiden Grup Biyografisine

Biyografi ansiklopedileri bireysel yaşamlar üzerine odaklanmaya devam etmesine rağmen teferruatlı biyografi çalışmalarında ortaya çıkan grup biyografisi kavramını, ansiklopedilerin birçoğunun kendisini sunma ve tanııtma biçimlerinde görmek mümkündür. Biyografi ansiklopedilerinin erişim ve kullanım biçimlerini dönüştüren yeni teknolojilerin icadıyla, bu hareket kolaylaşmıştır (Aslında sadece mümkün hale gelmiştir.). Buradaki önemli gelişmeler, sayısallaştırma ve dijital arama imkânlarıdır. Ansiklopediler alfabetik olarak oluşturulmaya devam etmesine karşın, bu gelişmeler ansiklopedilerde konu ve anahtar kelimeler aracılığıyla arama yapılmasını mümkün kılmıştır. Böylece okurların, belirli grup ya da teşkilatların esas mensupları ya da gruba karşı olanlardan ziyade kıyıda köşede kalanların isimleri ve onlara dair ayrıntılar da dahil olmak üzere, tüm mensupları ile ilgili malzeme bulmalarına olanak sağlamıştır. Mesela bu sayede eğer çevrimiçi *Oxford Dictionary of National Biography*'ye konu olarak "Bloomsbury Grubu" girilirse, yalnızca Virginia Woolf'un "Eski Bloomsbury" adını verdiği grubun çekirdeği (Woolf'un kendisi, kız kardeşi Vanessa Bell ve kocası Leonard Woolf'un yanı sıra Lytton Strachey, Maynard Keynes, Clive Bell, Roger Fry, Duncan Grant vb.) hakkında biyografik bilgilere ulaşmakla kalmaz, ayrıca daha genç bazı kişilerden oluşan grubun önemine ve uluslararası bazı bağlanmalarına işaret eden bilgilere de erişilir. Aynısını örneğin kadınlara oy hakkı verilmesini savunan erkekler ve militan kadınlar ya da pasifistler ile ilgili tüm malzemeyi bulmak için, çok sayıda konu ve anahtar kelimeyle yapmak da mümkündür. Grupları bir araya getirmek, ansiklopediyi yayına hazırlayan ve onun nasıl kullanılacağına dair bilgileri güncelleyenler için büyük önem arz eder ve düzenli olarak yeni gruplamalar ortaya çıkar. En son gruplamalar, Agincourt Savaşı'na (1415) katılanları, Auden grubunu (1930-1939), Benediktin reformcularını (960-1000) ve Bluestocking grubunu (1755-1795) içermektedir. Ayrıca *Oxford Dictionary of National Biography* "konular" başlığı altında artık belirli gruplarla, bunların faaliyetleriyle ve üyelerinin yaşamlarıyla ilgili makalelere de yer vermektedir.

Grupların ve biyografik bilgi havuzunun en gelişmiş hali *Oxford Dictionary of National Biography*'de bulunmakla birlikte, aynı yaklaşım diğer biyografi ansiklopedilerinde de belirgindir. Örneğin *Dictionary of Canadian Biography Online* anahtar kelimeler, coğrafi konum ya da dini, etnik kimlikten, belirli siyasi, edebi ve sanatsal grup ve hareketlerle bağlantılara kadar uzanan çok geniş bir kategori olan “kimlik” temelinde gruplamalara imkân tanıyan çok gelişmiş bir arama motoruna sahiptir.³⁵ Grupları listelememesi ya da bu şekilde bir araya getirmemesine rağmen, *Australian Dictionary of Biography* cinsiyet, dinsel etkiler, kültürel miras ve meslek gibi belirli kategoriler temelinde arama yapılmasına imkân verir. Bu anahtar sözcükler belirli bir yer ve zamanda yaşayan, aynı kültürel miras ya da dinsel inancı paylaşan kişilerin, örneğin belirli bir dönemde Avustralya'da faaliyet gösteren feminist aktivistlerin tümünün bir arada gruplanmasına olanak tanır.

Kişileri birbirine bağlama veya ortak bir köken ya da bir dizi inancı paylaşmaktan veya siyasi, sosyal ya da kültürel bir örgütlenmeye mensubiyetten ötürü birbirleriyle doğrudan ilintili olanları tespiti verilen bu önem, bu biyografi ansiklopedilerinin tarihsel bir kaynak olarak faydasını açık bir biçimde artırmayı amaçlamaktadır. Böylece hem gruplar ve grup biyografisine artan ilgiye hem de biyografi ve tarihin değiştiği gözle görülen ilişki kurma biçimlerine işaret edilir çünkü tarihçiler bireysel yaşamları inceleyerek, kendine özgü yaşamları ve daha geniş toplumsal kalıpları giderek daha fazla restmetmek istemektedirler.

Grup Biyografisi

1970'lerden bu yana biyografi yazımındaki en önemli yeni gelişmelerden biri, aile ve kardeşler, sosyal ve kültürel gruplar ve bazen düşünsel ağlara odaklanan grup biyografisinin ortaya çıkışı olmuştur. Grup biyografisi özellikle, onu yaşamöykülerini daha geniş tarihsel süreçlerle ilintilendirmek ve belirli tarihsel gelişimleri veya dokuları göstermek için kullanmakla ilgilenenleri cezp etmiştir. Ancak bu tür biyografi düşünsel biyografiye yeni yaklaşımlar

getirmek isteyen birçok kişinin de ilgisini çekmiştir, çünkü yalnızca toplumsal ve kişisel bağlantıları değil, belirli ölçüde dikkat çeken siyasi gelişmeleri ve kişisel etkileşimin belirli fikirlerin oluşumunda ne denli önemli olduğunu göstermenin de bir yolunu sunmaktadır.

Grup biyografisinin büyük avantajı, tek bir kişiye yoğun biçimde odaklanmaya kaçınılmaz bir biçimde eşlik eden ve diğer kişilerin tartışma konusu esas figüre kıyasla ikincil durumda kaldığı yapay izolasyondan kaçınmasıdır. Çok az birey yaşamını bu şekilde sürdürmektedir. Bireyin yaşamındaki samimi ilişkileri, aile ve arkadaşların anlamını belirlemek mümkün olmakla birlikte, bunlar bir tür arka plan olarak kalır. Grup biyografisi ise aksine bir grup insan arasındaki ilişkileri esas konusu yapar: İster duygusal ister düşünsel olsun, kişilerin birbirleri için arz ettikleri önemi, tartışmanın ana konusu haline gelir. Aile biyografisi burada özellikle değerlidir, zira ebeveynler ve çocukların kendi aralarındaki etkileşimin ve bu dinamiklerin ya aynı kalma ya da zaman içinde değişme biçimlerinin süregiden analizine izin verir. Fakat arkadaş grupları ve ağların biyografileri, kişilerin birbirleriyle nasıl ilintili olduğuna ve bu bağların zaman içinde değişen niteliğinin önemine dair bir analizi de olanaklı kılar.

Tüm feminist biyografi kuramcılarının işaret ettiği gibi çoğu kadının yaşamı, ebeveyn ve kardeşlerin ya da koca ve çocukların yaşamlarıyla sarmalanmıştır. Bu nedenle grup biyografisinin ilk örneklerinin kadınlar olması şaşırtıcı değildir. 1980'lerden itibaren kız kardeşlerini konu alan kadın grup biyografilerinin sabit bir akışı vardır. Kendi kitabım *Destined to be Wives: The Sisters of Beatrice Webb* bunlardan biriydi ve kız kardeşliğin doğasının yanı sıra dokuz Potter kardeşin çocukluktan yetişkinliğe ve yaşlılığa geçme biçimlerindeki benzerlik ve farklılıklara önemli ölçüde odaklanıyordu. Beatrice Webb harika bir günlük yazarı olmanın yanı sıra çok önemli bir toplumsal araştırmacı, Fabian Derneği ve İngiliz İşçi Partisi ile birlikte Londra Ekonomi Okulunun kurulmasında önemli rol olan bir kadına yakışacak biçimde, birçok biyografiye konu olmuştur. Kız kardeşlerinden bazıları ilginç ve hatta hazin yaşamlar sürmüş olmalarına rağmen hiçbir bireysel biyografiye

uygun bir özne olarak görülmemiştir. Ancak birlikte ele alındıklarında, bu biyografiler Victoria Dönemi üst orta sınıf kadınlarının yaşamları ve yaşam biçimleri hakkında harika fikirler verir. Bu kız kardeşlerin en büyüğü ile en küçüğü arasında yirmi yılı aşkın aralık olması; çocukluğun, ergenliğin ve evliliğin yaşanma ve anlaşılma biçimlerinde zaman içinde meydana gelen değişimleri tek bir aile içinde göstermenin mümkün olması anlamına geliyordu. Kişilikteki ve deneyimlerin niteliğindeki farklılıklar, farklı kadınların baskılayıcı yapıların üstesinden ne ölçüde gelebildiklerini ve 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarında tüm kadınların karşı karşıya kaldığı hukuki ve siyasal ayrımcılığı göstermeyi de mümkün kıldı.

Stella Tillyard'ın büyük beğeni toplayan *The Aristocrats*'ına konu olan Lennox kız kardeşler gibi önemli bir kadının kız kardeşleri ya da önde gelen kız kardeşlerden oluşan bir aile, kız kardeşlere dair grup biyografilerinde ön plana çıkmış olmalarına rağmen,³⁶ diğer durumlarda belirli bir biçimde göze çarpmayan kadınlar da grup biyografilerinin öznesi olmuştur. Bunların arasında, M. Jeanne Peterson'ın incelediği Paget kadınları ve Judith Flanders'ın kısa süre önce hakkında yazdığı McDonald kız kardeşler vardır.³⁷ Tüm bu eserler, birçok kadının yaşamına hâkim olan kişilerarası kardeş ilişkilerinin yoğunluğunu araştırmanın yanı sıra yaşamlarının daha geniş toplumsal ve tarihsel dokuları aydınlatma biçimlerine de işaret eder. Bazı yazarlar, ayrıntılı biyografik çalışma ve geniş toplumsal doku arasındaki bağlantıyı vurgulamak amacıyla her kişinin yaşamını izlemek ya da çalışmayı kronolojik olarak düzenlemek yerine grup biyografilerini çocukluk, eğitim, toplum önüne çıkma, evlilik ve annelik konuları etrafında düzenlemeyi tercih etmişlerdir. Bu tematik düzenleme, aynı ailenin sergilenecek üyelerinin deneyimlerindeki benzerlik ve farklılıklara olanak tanır. Bazen daha geniş bir tarihsel değişimin de özelliğidir bu; örneğin Stracheyler gibi büyük Victoria Dönemi ailelerinde, en büyük ve en küçük çocuk arasında neredeyse otuz yıllık bir yaş farkı vardı. Bu yalnızca çocukların ebeveynleriyle çok farklı ilişkilere sahip olmalarına yol açmakla kalmıyor, aynı zamanda en küçük çocukların (özellikle kızların) bazen büyük kardeşleri yetişirken mevcut olmayan, üni-

versite gibi eğitim kurumlarına erişim sahibi olmaları anlamına geliyordu.³⁸ Tematik yaklaşım, aile üyelerinin ailevi ve toplumsal inançlar ile baskılara farklı tepki verme biçimlerine, örneğin ailenin imparatorluk mirasına ya da hâkim kadınlık kavramlarına odaklanmaya da katkıda bulunur.

Tüm aile biyografileri tematik olarak düzenlenmemektedir. Bazılarında daha çok kız kardeşlerin ya da erkek kardeşlerin yaşamlarını ardışık olarak yan yana koyma kaygısı vardır, böylece her birinin genel deneyimi diğerlerini aydınlatmaya yarayacaktır. Örneğin, kız kardeşlerin yaşamlarının birbirleriyle ne kadar bağlantılı olduğunu göstermesine rağmen, bir kız kardeşin hikâyesinden diğerine geçerek Nancy Astor ve kız kardeşlerinin yaşamlarını inceleyen James Fox'un *The Langhorne Sisters*'ında durum böyledir.³⁹ Benzer bir yaklaşım Anne de Courcy'nin Lord Curzon'ın kızlarına dair çalışmasında⁴⁰ ve Mary Lovell'in Mitford kız kardeşler ile ilgili son kitabında da benimsenmiştir.⁴¹

Kız kardeşler kadar popüler bir konu olmasa da, erkek kardeşler de kesinlikle göz ardı edilmemiştir. Aslında örneğin Wilbur, Orville Right ve Rockefeller'lar biyografileri, bugün büyük miktarda olan grup biyografilerinden bir süre önce ortaya çıkmıştır.⁴² Siyaset, iş, sanat ve edebiyat dünyasında öne çıkan erkeklere odaklanma eğilimi, grup biyografisinde de devam etmiştir. Bu nedenle kız kardeş biyografilerinin aksine, erkek kardeş biyografileri, bu belirli kardeşlerin kendi sınıflarındaki diğer erkeklerle paylaşabilecekleri ortak örüntüleri nadiren ortaya koymaktadır. Kardeşlerin rekabet ya da tabiiyeti ile şahsi ve ortak girişimlerine destek yahut köstek olmakta oynadıkları roller daha ziyade ilgi unsurudur. Kennedy kardeşler tarihçiler ve biyografi yazarları için muhtemelen en ilgi çekici özneler olmuştur, ancak birçok başka erkek kardeş de ilgi odağıdır. ABD söz konusu olduğunda, 19. yüzyılda Emerson kardeşler, Dodge kardeşler ve otomobil sektöründeki başarılı faaliyetleri ile tabii ki Marx kardeşlerin tümü, son zamanlardaki biyografi çalışmalarına özneleri olmuşlardır. İngiltere'de bu tür özneler arasına Knox kardeşler ve Wellington Dükü ile erkek kardeşleri dahildir.⁴³

Göreceğimiz gibi, beraber olan iki insanın hem erken dönem yaşamı hem de evlilik ilişkilerinin doğasının izini süren biyografi yazarları için evlilik, büyük ilgi kaynağıydı. Ancak birçok biyografi yazarı bunun ötesine geçip, çoğu kez birden fazla kuşak boyunca bütün aileleri kapsamayı tercih etmişlerdir. Bu yaklaşım; eğitim, toplumsal tutum ve yaşam deneyimindeki kuşak farklılıklarını göstererek, zaman içindeki değişime çok daha geniş bir bakış olasılığı sunmaktadır. Strachey ailesinin iki kuşağını kapsayan kendi çalışmam gibi çalışmalarda, aile isminin değişen anlamı ya da yankılanışı keşfedilebilir. Strachey'lerin durumunda 19. yüzyılda Hindistan hükümetinde önemli bir role sahip olan bir imparatorluk ailesi temasından, bu ismin Bloomsbury, estetik ilgileri ve cinsellik hakkındaki yeni fikirleriyle yakın bağlantısına doğru bir değişim söz konusuydu. Gladstone'lar ve Stevenson'lar gibi siyasette ön planda yer alan İngiliz aileleri ve Godwin'ler ve Shelley'ler gibi edebiyat ve düşün alanında öne çıkan aileler biyografi yazarlarına çok çekici geliyordu.⁴⁴ Rothschild'lar ve Warburg'lar gibi çok uluslu faaliyetleri olan önemli bankacı aileler ve Wittgenstein'lar gibi mensupları arasında sanayiciler, müzisyenler ve önemli entelektüel figürler bulunan aileler de biyografi yazarlarının ilgisini epey çekiyordu.⁴⁵

Ailelerle başlayan grup biyografisi kısa süre sonra bunun ötesine geçti. Arkadaşlık önemli bir alternatif odak sağladı. Norma Clarke'ın Jane Carlyle ile arkadaşları Jewsbury kız kardeşler ve Felicia Hemans ile ilgili yazma, arkadaşlık ve sevgi temalarını incelediği eseri, bu türün öncü çalışmasıydı.⁴⁶ Ancak Mary Todd Lincoln'un uzun yıllar boyunca en samimi arkadaşı olan terzisi ve eski kölesi ile arasındakine benzer ırklar arasındaki arkadaşlıklar; keza, feministler ve üniversiteli kadınlar arasındaki arkadaşlık çevreleri de biyografi çalışmalarının konusu olmuştur.⁴⁷ Arkadaşlık biyografileri kadınlarla sınırlı değildir; John Adams ya da Abraham Lincoln'un kiler gibi siyasi arkadaşlıklar, Brahms gibi önemli bes teciler arasındaki arkadaşlıklar, Coleridge ve Wordsworth arasındakine benzer edebi arkadaşlıklarla ilgili eserlerde olduğu üzere, erkek arkadaşlıkları üzerine de son zamanlarda pek çok biyografik çalışma yapılmıştır.⁴⁸

Belirli bazı kişilerin fikir ve faaliyetlerini yakın kişisel ilişkileriyle ilintilendirmenin yöntemini sunan grup biyografileri, toplumsal, siyasi, düşünsel ve kültürel ağlar hakkında da yazılmıştır. Norman ve Jeanne Mackenzie'nin *The First Fabians* ve Leon Edel'in *Bloomsbury House of Lions* isimli kitapları, bu türün ilk eserleri arasındaydı.⁴⁹ Bu eserlerin her ikisi de, ortak yakın arkadaşlıklara sahip olan ve fikirlerini ve ilgilendikleri edebi ve sanatsal çalışmalarını geliştirmekte kişisel bağlantıların ne kadar önemli olduğunu göstermenin mükemmel bir yolunu sağlayan, pek meşhur siyasi ve kültürel grupları ele almaktadır. Ancak diğer gruplar ve ağlar da incelenmiştir ve hem Fransa hem de İskoçya'daki Aydınlanma düşünürlerinin ve Louis Menand'ın *The Metaphysical Club* isimli kitabının öznelere olan, Amerikan pragmatizminin gelişiminde önemli yere sahip bulunan ve Amerikan İç Savaşı'nın kendileri için belirleyici bir deneyim olduğu bir grup erkeğin grup biyografileri de artık mevcuttur.⁵⁰

Son on yılda, önemli biliminsanları ve sanayicilerin birbirleriyle ilintili yaşamları ve öyküleri ile keşifleri ve yeni fikirlerinin temelini oluşturan ortak değerler, inançlar ve toplumsal ağlara da yakın ilgi gösterilmiştir. Jenny Uglow'un *Lunar Men* isimli kitabı, Birmingham çevresinde yaşayan ve bilimsel tartışma ve deneyler yürütmek için bir kulüp kuran biliminsanları ve sanayicilerden oluşan küçük bir grubun yaşam, ilgi ve faaliyetlerinin izini sürer.⁵¹ Uglow'un yaklaşımı, bu erkeklerin dostluklarına olduğu kadar, ortak bilimsel heyecanlarının yalnızca ticari ve endüstriyel girişimlerinin değil, kişisel yaşamlarının ve ev içi ilişkilerinin içine sızma biçimlerine de vurgu yapar. Daha yakın zamanlarda, Richard Holmes'un *The Age of Wonder: How the Romantic Generation Discovered the Beauty and Terror of Science* isimli kitabı, biliminsanları ve kâşifler Joseph Banks ve Mungo Park ile romantik şairler Coleridge, Wordsworth, Byron, Keats ve Shelley'nin duyumsadığı doğal ve fiziksel dünya anlayışını ortak biçimde önemli ölçüde genişletme arzusuna odaklanan bir grup biyografisi ortaya koyar.⁵² Ian MacCalman, Charles Darwin'in etrafında oluşan birbirine kenetlenmiş biliminsanları grubu ve doğacılar olarak uzun deniz yolculukların-

daki deneyimlerinin hem bilimsel eğitimlerini hem de dostluklarını nasıl etkilediğini incelediği yakın zamanlardaki çalışması *Darwin's Armada*'da biraz farklı bir yaklaşım sunmaktadır.⁵³

Richard Holmes'un görüşüne göre, grup yaşamlarına ve özellikle bilimsel gruplara yönelik bu ilgi, yalnızca biyografinin halihazırdaki güçlü yönlerinden biri değil, aynı zamanda geleceğe dönük en büyük vaatlerden bazılarına omuz veren bir gelişmedir. Kadınlar hakkında grup biyografileri ve aile biyografileri ile ilgili öncü çalışmaların önemini daha fazla vurgulamayı istesem de bu görüşün temelde doğru olduğunu, grup biyografisinin yaşamlar hakkında yazma ve düşünmenin zorlu yollarını sunduğunu ve biyografi ve tarihi bir araya getirmenin muhtemelen en iyi yolu olduğunu düşünüyorum.

Oto/biyografi ve Yaşamöyküsü Yazımı

Giriş

Farklı kişisel yazım biçimlerinin geniş bir yelpazesini ifade etmek ve kapsamak için “yaşam yazımı” teriminin icadı, beşeri ve sosyal bilimlerde çok önemli bir gelişme olmuştur. 1970’lerde ortaya çıkan bu terim hem konusu hem de biçimi bakımından daha önceki biyografi yaklaşımların oldukça katı ve kısıtlayıcı niteliğine yönelik açık bir eleştiri içeriyordu. Yaşam yazımı düşüncesi, yerleşik edebi kaidelerde çok az yer tutan mektuplar ve günlükler gibi, farklı yazım türlerine bakmanın yeni bir biçimine de izin verdi. Üniversite bölümlerinde okutulan külliyat tiyatrosu, şiir ve kurgu gibi, en önemli türler olarak görülenlerden oluşuyordu. Gayriresmi ya da yayımlanmamış çalışmalara hiç yer bırakılmıyordu. 1970’lerde feminist akademisyenler, kadınların da uğraştıkları bu yazım biçimlerinin kabul görmesini istediler. Diğerleri ise aynı dönemde yazın alanının hem otobiyografi hem de biyografiyi kapsayacak şekilde daha da genişletilmesini talep ediyordu. “Yaşam yazımı” bireysel yaşamlara dönük ilgileri ve ifşaatı vasıtasıyla, tüm bu farklı yazım biçimlerini birbirine bağlayıp kapsayacak bir şemsiye terim sunuyordu.

“Yaşam yazımı” teriminin icadı, tireli oto/biyografiyle aynı zamanda ortaya çıktı. Bu yeni terim, otobiyografi ve biyografinin biçim-bakımından yakından bağlı olduğunu ve ayrıca üstü kapalı olarak, biyografi yazımının genellikle yazar açısından bir tür otobiyografik çalışmayı içerdiğini ileri sürerek, biyografi hakkındaki daha önceki tanım ve düşüncelerin sorgulanmasına da hizmet etti. Bu iki yaşam yazma biçimi arasında yakın bir bağlantı olduğu düşüncesi bütünüyle yeni değildir. 1970’lere kadar başka birinin biyografisini yazmanın genellikle kişinin kendi otobiyografisini yazmasından oldukça ayrı olduğu kabul ediliyordu. Bununla birlikte 18. ve 19. yüzyıllarda yakın arkadaşların ve aile üyelerinin biyografi yazımına dahil edilmesi ve Freud’un biyografi yazarlarının öznelerine duygusal ilgi duyduklarına dair ısrarı, kesinlikle ikisi arasında bir tür bağlantıya işaret ediyordu. Bu durum aynı anda hem otobiyografi hem de biyografi olan bir dizi çalışmada özellikle belirtilmiştir. Birçok eleştirmen ve edebiyat teorisyeni artık tüm biyografilerde otobiyografi unsuru olduğunu ve “tüm yaşam yazımı biçimlerini ele almak için aynı analitik aracın gerekli olduğunu” savunmaktadır.¹

Otobiyografiye duyulan ilgili, son kırk yılda biyografiye duyulan büyük denk olmuş hatta onu geride bırakmıştır. Bunu yalnızca halihazırda yayımlanan otobiyografi ve anıların sayısında değil, otobiyografiye gösterilen muazzam teorik ve eleştirel ilgide de görmek mümkündür. Bir yanda otobiyografinin farklı öznellik biçimlerini ortaya koyma tarzına, diğer yanda marjinal ve daha az önem arz eden grupların üyelerinin otobiyografilerini toplumsal tanınma amacıyla kullanma tarzına özel ilgi gösterilmiştir. Yayımlanan otobiyografi ve anıların çoğu, yaşamlarını hem önemli hem de sıradışı görenler tarafından yazılmış olmasına rağmen, evrensel nitelik kazanamamıştır. En azından 18. yüzyıldan bu yana zenginlik ya da siyasi güce pek erişemeyen birçok kişi kendi biyografisini yazsa da bunların hepsi yayımlanmamıştır. 18. yüzyıl otobiyografilerindeki “öznellik politikasını” biraz ayrıntılı olarak araştıran Felicity Nussbaum otobiyografi yazımının, kadınlar ve yoksullar gibi eskiden cahil ve ayrıcalık tanınmamış grupların kendilerine

kimlik oluşturmalarına ve mevcut toplumsal hiyerarşi ve değer klişeleri ve düşüncelerine meydan okumalarına olanak tanıdığını savunmuştur. Regenia Gagnier da benzer bir şeyi 19. yüzyıl için savunmuştur.² Aynı şekilde köle anlatıları ve yazdırılan otobiyografiler, kölelerin acılarını yalnızca etraflıca göstermenin ve duygularını aktarmanın değil, ayrıca eşit insan olarak kabul edilme ihtiyaçlarını vurgulamanın yöntemlerini de sağlamıştır.

Yaşam yazma kavramı, birçok ve aslında muhtemelen tüm yaşamların ilginç, okunmaya ve üzerine yazılmaya değer olduğu mefhumuna olanak tanıyıp bunun kabulünü teşvik ederek, otobiyografi yazımındaki daha demokratik eğilimden hiç şüphesiz yararlanır. Bu çerçevede, bir yaşamı anlamaya değer kılan her zaman o yaşamın sıradışı niteliği değil, çoğu zaman bireyin deneyim ve sorunlarını diğerleriyle ne ölçüde paylaştığıdır. Bu yüzden çok sıradışı yaşam deneyimlerine odaklanan öyküler varlığını sürdürmekle birlikte, bireylerin özellikle zorlu siyasi ve ekonomik durumlarda ve savaşlarda bizzat yaşadıkları zorluk ve acıları incelemek ya da ortaya çıkarmak amacıyla son on yirmi yılda otobiyografi ve anıya yönelme yaşanmıştır. Bazen sanki kamusal kayıt tutmanın giderek daha kapsamlı ve yoğun hale geldiği bir dönemde özel şahsi kayıt tutulmasını sağlamak istercesine, kamusal ve siyasi olayların özel hayat ve ev hayatı üzerindeki etkisi bu yazılarda vurgulanmıştır. Bu çalışmalar birçok kişinin acılarına tanıklık etmek kadar, belirli bir bireysel yaşam ve kişilik kavrayışını sunmanın yolu olarak da hizmet etmektedir.

Bireyin önemli bir tarihsel (ve genellikle yıkıcı) durum, hadise ya da olaylardaki deneyimine dair doğrudan bir tasvir sunma kaygısı barındırmaları ve kurbanlara yönelik yaygın bir acıma duygusu yaratmaları bakımından bu otobiyografi ve anılardan bazıları, köle anlatıları geleneğini takip etmektedir. Ancak çoğu, doğrudan ve bireysel bir içgörünün önemli olaylara dair özellikle oturaklı bir kavrayış olasılığı sunduğunu ileri sürerek, bu hadise ya da olayların tarihini anlatma görevini de üstlenir. Travmatik olaylara dair bu kişisel açıklamalar son on yirmi yılda büyük ilgiye mazhar olmuştur, ancak örneğin İngiliz İç Savaşı ya da Fransız Devrimi

gibi tarihsel değişim ve kopuşun yaşandığı önceki dönemlerde otobiyografik dürtü çok daha belirgindir. Gerçekten de Fransız Devrimi'ne ilişkin bilinen 1500'ü aşkın otobiyografi ve anı vardır. Bu, kadınlarla ve Fransa'nın hem toplumsal hiyerarşisi hem de coğrafyasına yayılmış insanlarla karşılaştırıldığında erkeklerin olayları anlama ve yaşama biçimlerindeki bazı farklılıkları tarihçilerin saptamasına izin verir.

Otobiyografi ve tarih yazımı arasındaki ilişki sorunu, son zamanlarda tarihin geleneksel olarak sırtını dayamış olduğu bazı temel varsayımlara meydan okuyacak şekilde, biraz farklı bir biçimde ele alınmıştır. Görmüş olduğumuz üzere tarihin akademik bir disiplin olarak kurulması, belirli bir tarihsel yöntemin ve nesnelliğin önemini, tarihçilerin bunları anlamalarını sağlaması için verilecek özel eğitimin rolünü vurgulamayı da içeriyordu. Kurulu akademik tarihin nesnelliği, 1970'lerde ve 1980'lerde tarihin geçmişi dar bir bakış açısıyla ele almasına ve erkek sesi ve deneyimlerine ayrıcalık tanıyıp, kadınları ihmal etmesine işaret eden feminist araştırmacılar tarafından sorgulanmıştı. Bu eleştiri, özellikle postkolonyal ve madun çalışmalarıyla ilgilenen ve pek çok farklı alt ya da madun grubun ses, deneyim, faaliyet ve direnişinin tarih çalışmasının nasıl dışında bırakıldığını gösteren diğer araştırmacılar tarafından genişletildi. Bu yorum ve eleştiriler, tarih alanında muazzam bir genişlemeyi ve yeni tarihsel araştırma biçimlerini beraberinde getirdi. Bunlar tarihçilerin yazmaya yönelik bakış açılarını kabul etmenin önemine dair yeni bir anlayışı da doğurdu.

Son yirmi yılda, tarihçilerin mutlak tarafsızlığının sorgulanması, onların kökenlerinin, inançlarının ve ilgilerinin anlaşılmasına yönelik ihtiyaç Fransız tarihçi Fierre Nora'nın "*ego-histoire*" adını verdiği ve Fransa'da gelişmesine önayak olduğu yeni bir alan ya da yaklaşımın ortaya çıkışıyla farklı bir biçimde dile gelmiştir. Anı çalışmalarında önemli bir figür olan Nora'ya göre bir tarafta anıya gösterilen mevcut ilgi ve onun tarihle olan ilişkisi varsa, diğer tarafta da tarihçinin kendi yaşamı ve araştırmasıyla bağının önemi arasındaki yakın ilişki vardır. Nora'ya göre tarihçinin, toplumdaki yeri gibi oynadığı rol de "eskiden basitti":

Tarihçinin rolü, kendini geçmişin sesi kılmak ve bu sesi geleceğe aktarmaktır. Bu rolü yerine getirirken kişiliği işlevinden daha az önem arz ediyordu: Bilge bir saydamlıktan, bir iletim aracından daha fazlası değildi (...) Son tahlilde, nesnelliği takıntı haline getirmiş bir ortada olmama hali... Anı olarak tasavvur edilmiş tarihin yükselişinden ise yeni bir şahsiyet ortaya çıkar, seleflerinin aksine, öznesiyle sağladığı yakın, samimi, kişisel baği sahiplenmeye hazır biri.³

Tarihçi ve çalışmasının nesnesi arasındaki ilişkinin bu kabulünün ışığında Nora bir grup meslektaşını ve arkadaşını, kendi yaşamları hakkında yazmaya ve yaşamları ile yürüttükleri tarihsel araştırmalar arasındaki baği keşfetmeye teşvik etti. Bu baği tartışma fikri İtalya’da Luisa Passerini, İngiltere ve ABD’de de önde gelen bir dizi tarihçinin aralarında olduğu bazı tarihçiler tarafından da dile getirilmiştir. Kişisel deneyim ile bilimsel yaklaşım arasındaki yakın baği vurgulama görevi gören tarihçilerin otobiyografilerinin çoğalmasına bu gelişme eşlik etmiştir.⁴

Bu bölüm, tarihçilerin otobiyografi hakkındaki değişen düşünme tarzlarına daha yakından bakmadan önce, yeni terimler olan “yaşam yazımı” ve “oto/biyografinin” ortaya çıkışını ve bunların tarihçiler açısından önemini inceleyecektir.

Yaşam Yazımı

“Yaşam yazımı” terimi nadiren net biçimde tanımlanır ve aslında, terimi kullanan birçok kişi için kesin bir tanım yapmak isabet-siz olur çünkü terimi çok cazip ve kullanışlı yapan şey, genişliğidir.⁵ Yaşam yazımı belirli bir edebi biçim oluşturmaktan çok, yalnızca günlükler, anılar, mektuplar, otobiyografi ve biyografiyi değil, gezi yazısı ve aslında benliğin inşasını içeren başka herhangi bir yazı biçimi de dahil olmak üzere, bireysel bir yaşamı kaydeden ya da açıklayan birçok farklı yazım türünü kapsayan geniş bir kategoridir. Hatta bazen terim yazılı kaynakların ötesine geçip, yaşamların fotoğraflar ve maddi nesneler vasıtasıyla kaydedilebilme ya da temsil edilebilme biçimlerini de içerecek şekilde kullanılır.

“Yaşam yazımı” teriminin, diğerlerini yok sayarken ya da se-sini kısırken, akademik disiplinler ile bazı yetkili ses ve öykülerin altında yatan gizli cinsiyet, etnik ve emperyal hiyerarşiler ile temel varsayımları eleştirmeye epey odaklanıldığı 1970’lerde kullanılma-ya başlanması hiç de şaşırtıcı değildir. Birçok alandaki biliminsanı sıradan, marjinal ve ezilen insanların yaşam, deneyim, inanç ve ka-bullerini incelemenin, popüler ve kişisel yazımın değerini kabul et-menin ve daha önce baskın edebi ya da kültürel kaideler arasında kabul görmeyen kültürel biçimleri kabullenmenin önemini vurgu-luyordu. Bu yeni ilginin ifadesi, tarihte toplumsal tarihin muazzam genişlemesinde ve genellikle “aşağıdan tarih” olarak anılan avam yaşamı çalışmasında belirgindi. Bu gelişmeler, kamusal siyaset dünyasına ve maaşlı işe her zaman ayrıcalık tanımış olan bir disip-linde, kadınların yaşam ve deneyimlerini kapsayarak ve mahrem alan ile ev yaşamının önemini vurgulayarak, tarihin niteliğiyle il-gili mevcut fikirlere feminist meydan okuma girişimlerini pekiştir-di. Edebiyat alanında da bu taleplerin bir benzeri söz konusuydu: Kadınların yazdıklarının önemine, yerli ve ezilen gruplara –ve ede-biyat dünyasında yalnızca kabul görmüş roman, şiir, tiyatro türle-rinin kapsamına giren eserleri değil, daha önce edebi incelemeye değer görülmemeyen mektup ve günlük gibi özel yazıları da kapsama ihtiyacına– yeni bir vurgu yapılmaktaydı. Bu yazım biçimlerini ge-nellikle kadınlar kullanıyordu ve feminist edebiyat araştırmacıları, hem kadınların yaşamlarına sundukları kavrayışlar hem de daha fazla kadının yazılarını bir şekilde edebiyat araştırması ile bir ara-ya getirmeyi başarmaları nedeniyle, kadınları incelemenin önemini ön plana taşıyorlardı.

Genellikle yaratıcı yazarlık ve edebiyat çalışmaları ile ilişkilen-dirilmesine karşın, “yaşam yazımı” teriminin sağladığı esnekliğin, pek çok tarihçi, özellikle de edebiyatçı meslektaşları ile yakın ça-lışanlar açısından cazip olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin David Amigoni editörlüğünü yaptığı derlemesi *Life Writing and Victo-rian Culture*’ın başlığında “biyografi” yerine neden “yaşam yazı-mı” terimini seçtiğini açıklar: Amigoni, “dergiler, günlükler, anılar, hayali portreler ya da yalnızca kısa konuşma notları tarzındaki

ifade biçimleri” ile biyografi arasındaki ilişkiyi belirginleştirme ve bu ikisi birbirinden ayırma konusunda Nigel Nicolson’ın 1920’lerde dile getirdiği endişeye mesafe alır; istikrarsızlığı, melezliği ve karmaşıklığıyla bir form olarak biyografinin kolektif yaşamlar ve ölüm ilanları gibi yaşam anlatılarının diğer biçimlerine yakın olduğunu vurgular.⁶ Amigoni, “yaşam yazımı” teriminin sunduğu geniş kapsamın farklı türdeki birçok yaşamöyküsü ve birçok farklı yazım biçimini bir araya getirdiğini savunur; bunlara, nutuklar ve methiyeler, aile üyeleri için üretilip, özel olarak yazılmış parçalı yaşam taslakları da dahildir. Böylece, geçmiş toplumlardaki yaşamların üzerine nasıl yazıldığına, bu toplumların nasıl görülüp anlaşıldığına dair tarihsel kavrayış büyük ölçüde genişleyebilmekte, bireysel yaşamlara yönelik bu yaklaşımların dönemin daha geniş kültür için ne kadar önemli olduğu gösterilebilmektedir. Amigoni’nin bahsettiğimiz makale derlemesi, edebiyat uzmanlarının yanı sıra tarihçilere de yer veren disiplinlerarası bir çalışmadır ve “yaşam yazımı” teriminin bu tür bir çabayı ne ölçüde teşvik ettiğine özellikle dikkat etmek gerekir. Buna karşılık, bireysel yaşamların yerini kendi tarihsel dönemleri içinde yeniden düşünmekle ilgilenen tarihçilerden bazıları, bu terimi görmezden gelmiş ve çalışmalarında biyografi terimini kullanmayı sürdürmüşlerdir.⁷

Oto/biyografi

Birleşik bir terim olan “oto/biyografinin” ne anlama geldiğini kesin olarak tanımlamakta, “yaşam yazımındakine” benzer, belirgin bir zorluk vardır. Çünkü bu birleşik terim hem otobiyografi ve biyografi arasındaki ilişkiyi sorunsallaştırır hem de aralarındaki her ayrımı yok ediyormuş gibi görünür. “Oto/biyografi” teriminin son yirmi yıldır yaygın biçimde kullanılmasına rağmen, başkasının yaşamını yazmanın kişinin kendi yaşamını yazmasından bütünüyle ayrı tutulamayacağı düşüncesi kuşkusuz daha önce gündeme gelmiştir.

Özellikle kendi aile üyeleri hakkında biyografiler kaleme alan bir dizi yazar, kendi yaşamlarını başkaları hakkındaki tartışmalara

oldukça açık bir biçimde dahil etmiştir. Edmund Gosse'nin *Father and Son*'ı (1909), Victoria Dönemi'nin dini ve ahlaki varsayımlarının değersizliğini ortaya koyması ve aile ve baba-oğul ilişkisine özgü körlük ve acıya dair keskin kavrayışında Strachey ve Woolf'un yeni biyografisini önceden sezen, bu türdeki muhtemelen ilk çalışmadır. Daha yakın zamanlarda, Carolyn Steedman'ın çok okunan ve tartışılan *Landscape for a Good Woman*'ı, Kim Chernin'in *My Mother's House* isimli kitabındaki gibi, bu tecrübeyi bir anne ve kızı örneğinde tekrarlamıştır. Bu konuya başka yaklaşımlar da getirilmiştir: Philip Roth'un kendisi ve babasının portresini çizdiği *Patrimony* ve Mikal Gilmore'un suçu kanıtlanmış bir katil olan erkek kardeşi Gary Gilmore ile paylaştığı aile yaşamının ayrıntılarını anlatan *Shot in the Heart*'ı örnek verilebilir.⁸

Biyografi yazarı ve öznesi arasındaki ilişki sorunu, yaklaşımları psikanalizden beslenenlerin ilgisini özellikle çekmiştir. Freud 20. yüzyılın başlarında, biyografi yazarlarının çoğu zaman öznelirine yaptıkları duygusal yatırımın, onlar hakkında eleştirel biçimde yazma olanağını sınırladığını ileri sürüyordu:

Birçok durumda, çalışmalarının öznesi olarak kahramanlarını seçmişlerdir, çünkü –kişisel duygusal yaşamları nedeniyle– en başından itibaren ona özel bir duygulanım içindedirler. Sonrasında ise enerjilerini, kendi çocuksu modellerindeki büyük adamı kayda geçirmeyi –belki de onda çocuğun babasına dair düşüncelerini canlandırmayı– amaçlayan bir idealleştirme vazifesine adanır.⁹

1960 ve 1970'lerdeki biyografi çalışmalarının duayeni Leon Edel, Freud'un izinden giderek tüm biyografi yazılarının özünde **aktarımın** bulunduğunu savundu.¹⁰ Bu bazen öznenin aşırı biçimde idealize edilmesine yol açar, ancak bazen de bunun tersini yapıp dengesiz bir yergi biçimi de üretebilir. Edel, başarılı bir biyografi yazmak için biyografi yazarlarının kendilerini öznelirinden ayırmaları ve onlar hakkında serinkanlı ve objektif bir biçimde yazmaları gerektiğini savunur. Edel bu genel resme, kendini pek çok yıl birlikte yaşamış gibi hissettiği ve sırasıyla "baba figürü, anne figürü ve ayrıca erkek kardeş figürü" olarak gördüğü Henry James'in biyografi yazarı olarak kendi deneyimlerinden yola çıkarak varıyordu. Ancak James hakkında yazabilmek için,

onunla ilişkisine dair hislerinin üstesinden gelmesi gerekiyordu ve başkalarına, biyografi öznelere duydukları “aşkı bitirmeyi öğrenmeleri” gerektiği tavsiyesini veriyordu.¹¹

Aktarımın daha eski kanıtları da vardır. Örneğin, Stuart Feder, Samuel Johnson’ın çalışmasında –ve dolayısıyla, modern biyografinin doğuşunda– aktarımın önemine işaret eder. Feder, Johnson’ın bazen ilk modern biyografi olarak kabul edilen *Life of Savage*’ın sempati ve gücünü, Johnson’ın kendisini Richard Savage ile sıkı biçimde özdeşleştirmesine ve yaşamlarının bazı yönlerindeki, en önemlisi anneleriyle olan zorlu ilişkilerindeki benzerliklere dair hislerine borçlu olduğunu savunur.¹²

Oldukça farklı biçimde dile getirilmiş olmasına rağmen, aktarım sorunu 1970 ve 1980’lerde bazı feminist tarihçiler ve biyografi yazarları için önemli bir meseleydi. Görmüş olduğumuz üzere bu isimlerden birkaçı, daha yaşlı bir feminist liderin yaşamını araştırırken idealize edilmiş bir anne figürü ya da bir rol model aradıklarını ve biyografi araştırmalarının kendi yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları zorlukları anlamının yeni yollarını sunduğunu itiraf etmişti.¹³

Biyografi yazarı ve öznesi arasındaki çok yakın bağ ya da ilişkiden kaynaklanan sorunlara işaret edenler yalnızca psikanalize ilgi duyanlar değildir. Çeşitli edebiyat teorisyenleri de, biyografi yazarı ve öznesi arasındaki sınırlar ihlal edildiği takdirde ortaya çıkan etik meseleleri gündeme getirmiştir. Bu sorunlar özellikle, bir çocuğun ebeveyninin hikâyesinin anlatımında gizliliğin ihlal edilip edilmediği, ya da güvenin sarsılıp sarsılmadığına dair soruların gündeme geldiği, aynı anda hem otobiyografi hem de biyografi olan eserlerde ön plana çıkmaktadır. Bazı durumlarda da müşterek otobiyografiyi yazan kişinin, otobiyografik ilişkideki edilgen ortağın sesini temelli olarak kendine mal etme biçimleri –ki bunlar her iki taraf için de zararlı olabilir– hakkında sorulacak sorular vardır.¹⁴

Anlatının sesine ve kime ait olduğuna dair bu etik soru ve meseleler, yerlilerin yaşamlarını yazarken ve kaydederken özellikle önemli olmuştur. Son birkaç onyılıda birçok akademisyen, özellikle

tarihçiler ve antropologlar yerlilerin yaşam anlatılarını, çoğu zaman bakış açılarını ve dünya görüşlerini görüp anlamak; tarihlerini, onları bağımsız ve özgün bir biçimde ifade etmek amacıyla kaydetmek istemişlerdir. Ancak bu çabaların çoğu, beyaz akademisyen ya da görevlilerin yerliler adına veya onlar hakkında konuşmalarını değil de yerlilerin kendi adlarına konuşabilmelerini sağlama arzusuyla güdülenmekle birlikte, emperyalist çerçeveyi tamamen kaldırmak güç olmuştur. Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada'daki tüm akademisyenlerin belirttiği üzere, yerlilerin çoğu yalnızca okuma yazma bilmemekle kalmaz, yaşamöyküsünün nasıl anlaşıldığı ya da anlatıldığı ile ilgili Batılı hiçbir geleneği paylaşmayan kültürlerden gelmektedirler. Bunların birçoğu bu tür öykülerin dayandığı –doğum ve eğitim hakkındaki kesin bilgiler, yaşam boyunca kariyer yapmanın ya da bir yol kat etmenin gözler önüne serilmesiyle ilgili önemli noktalar gibi– temel verilerden yoksundur ve üstelik bu tarihlere önemi atfetmemektedirler. Kimliğin alametifarikası olarak çoğu zaman, dini düşünceler ya da totemlere daha çok önem verilir; tıpkı sözlü anlatıdansa dansın bir yaşamı özetlemenin daha önemli bir biçimi olabilmesi gibi. Basil Sanson bu süreci, “özgün otobiyografi” olarak sunulan şeyin aslında beyaz kitleler için kabul edilebilir hale getirilmiş, ama Avustralyalı Aborijin kültüründe yaşamın nasıl anlaşıldığıyla pek ilgisi bulunmayan bir yaşamöyküsü olduğunu söyleyerek son derece iyi biçimde açıklamaktadır. “Çoğu durumda” diye yazar;

Aborijin yaşamöyküleri, önceden sözlü olarak anlatılan kişisel anlatıların ikinci şahıslar aracılığıyla yazıya dökülmesiyle meydana getirilen eserlerdir. İlk elden aracılık tercüme ya da “İngilizceye benzetme” ile yapılır; peşinden düzenleme ve editörlük çalışması gelir; ancak anlatılan yaşamın bütünüyle anlaşılır olması için sahte yazar, dürtüsünü devreye sokar ve bu Batılı edebi mirasın kaçınılmaz bir parçasıdır (...) “Biyografideki” biyo- ile -grafi terazisinde ağır basan taraf (yazarlığı ve yetkiyi orijinal öznenen modern röportajcıya aktarmasıyla) genellikle -grafi'dir.¹⁵

Tarih ve Otobiyografi

Tarih ve biyografi arasındaki farklılıklar en azından Plutarkhos'un zamanından bu yana açık bir biçimde dile getirildiyse de bunlar, Jeremy Popkin'in savunduğu üzere, çok daha sonraki bir döneme kadar pek net değildi. Otobiyografik unsurlar 18. yüzyıla kadar tarihsel yazımın çoğuna dahil edilmiştir, çünkü bir dizi tarih yazarı anlattıkları olaylara tanıklık etmiş ve hikâyelerinin doğruluğunu desteklemek için çoğu zaman kişisel bilgi ve deneyimlerini kullanmıştır. Örneğin Thucydides, *History of the Peloponnesian War* adlı kitabının doğruluğu hakkındaki iddialarını güçlendirmek için savaşa bizzat katıldığından ve aktardığı konuşmaların çoğunu duyduğundan bahseder. Aslında olayların tarihçesi ya da kroniğinin söz konusu olaylara dair ilk elden bilgi ve deneyime sahip bir kişi tarafından tutulabileceği –ve muhtemelen en iyi şekilde tutulabileceği– düşüncesi 19. yüzyılın başlarına kadar sürdü. Bu düşünceye son veren şey, tarihin belirli bir eğitim ve yöntem biçimi gerektiren akademik bir disiplin olarak tesis edilmesi oldu. Bu gerçekleşir gerçekleşmez, anılar gibi görgü tanığı hikâyeleri tarihçilerin yararlandıkları kaynaklar olarak görülmeye başlandı. Bu andan itibaren bir yandan tarihçinin, öte yandan tarihsel olaylardaki aktörlerin rolleri net biçimde farklılaştı. Pierre Nora'nın belirttiği gibi, artık “kaynak toplamak ve geçmiş olaylara yönelik kesin hüküm vermek tarihçilere düşerken, tanıklık etmek ve sorumluluklarını etraflıca açıklamak tarihteki aktörlerin ve devlet memurlarının işiydi”.¹⁶

19. ve 20. yüzyılların büyük bölümü boyunca, otobiyografiler yalnızca tarih olarak görülmemekle kalmıyor, tarihsel kaynaklar olarak onlara büyük bir şüpheyle de yaklaşıyordu. Tarihçilerin her belge ile ilgili sormak için eğitildikleri temel sorular (Belgeyi kim, nerede, hangi koşullar altında ve hangi amaçla oluşturdu?) her şeyden önce belgesel kaynaklardaki “tarafgirlik” ve “yanlışlık” sorunlarına karşı koruma sağlaması için tasarlanmıştı. Tanım gereği olayların ve gelişmelerin belirli bir bireyin bakış açısından anlatıldığı otobiyografiler ve anılar, muhtemelen özellikle taraflı olarak görülüyordu, bilhassa eğer yazar açıklanan olayların bir

parçasıysa ve kendi eylemlerini kaydetmeyi ve haklı göstermeyi istemişse. 20. yüzyılın ortalarında önde gelen İngiliz tarihçi G. Kitson Clark'a göre "tüm kişisel kayıtlar arasında en az inandırıcı olanların meşhur kişiler tarafından yazılan anı ve otobiyografilerdir" ve bu görüşü meslektaşları tarafından yaygın olarak paylaşılıyordu da.¹⁷

Ancak son birkaç onyılıda tarihçiler, otobiyografi ve onun tarihsel değeri hakkında oldukça farklı düşünmeye ve otobiyografilere epey benzersiz ve önemli kaynaklar olarak değer vermeye başlamışlardır. Bu yeni yaklaşım biraz da, otobiyografinin kapsamının ve kendi yaşamları hakkında yazdıkları şeyler tek kayıtları olan mütevazı veya marjinal çok çeşitli insanın yaşam ve deneyimlerine sağladığı erişimin takdir görmesini yansıtmaktadır. Bunlar arasında köleler, çalışan erkek-kadınlar, hatta yoksullar ve manevi yaşamlarını kayda geçirmekle ilgilenen dini bütün pek çok kişi de yer alır. Hem tarihçiler hem de edebiyat uzmanları bu çalışmayı derlemeye ve okumaya son derece ilgi göstermeye başladılar, çünkü bu çalışmalar genellikle tarihsel kaydın dışında bırakılan –ya da en fazla, istatistiki biçimde ve başkalarının yorumları aracılığıyla bu kayda dahil edilen– insanların sesleri, görüşleri, bakış açıları ve deneyimlerine dair bir kavrayış sunmaktadır. 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında ortaya çıkan toplumsal tarihin gelişimi ve "aşağıdan tarihe" yönelik ilgi, bu eserleri birçok tarihçi için özellikle ilginç ve önemli kılmıştır.

Ancak bu çalışmalar Kitson Clark'ın, belirli olaylara dair hatıralarının doğruluğunu değerlendirmek için 20. yüzyılın başlarında yaşamış önemli insanların anılarını okuması gibi değil, genellikle farklı biçimlerde okunmaktadır. Artık pek çok tarihçi bu otobiyografileri yazarlarının inançları, düşünceleri ve öznelliği hakkında ortaya çıkardıkları ve insanların kendilerini ve dünyalarını nasıl görüp anladıklarına dair sundukları kavrayışlar için okunmaktadır. Otobiyografiler özel olaylar hakkında bilgi elde edilmek için değil, daha ziyade din, topluluk, kader, cinsiyet, çalışma, sınıf, aile hayatı ve benliğin doğası gibi konuların nasıl anlaşıldığı ve yazarlarının zihinsel ve ahlaki ufuklarıyla ilgili ortaya koydukları için okun-

maktadır. Otobiyografileri kullanan ya da hakkında yazarların pek çoğu için kurgu unsurları, edebi mecazlar, ahlaki yorumlar, içinde barındırdıkları önsezilere yapılan başvurular; en az yazarlarının çalışmaları, aile kurmaları ya da günlük yaşamları hakkında sunulan herhangi bir bilgi kadar önemlidir. Bu durum, tarihçilerin otobiyografinin doğruluğu ya da gerçekliği ile artık ilgilenmemelerinden değil, bilakis kişinin bir olayı nasıl ve neden belirli bir açıdan görmüş olabileceğini anlamak ya da anılarının veya kurguladıklarının kendi zihniyetleri ya da dünya görüşleri hakkında neleri ortaya koyduğunu keşfetmekle de en az bu doğruluk kadar ilgilenmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bu yaklaşımı kullanan ilk tarihçilerden biri, öncü çalışması *Women on the Margins*'de üç 17. yüzyıl kadınının otobiyografik yazılarını tartışan Natalie Zemon Davis'ti. Davis bu çalışmasında, bu kadınların kendi dünyalarını nasıl gördüklerini ve kendi yaşamlarına yön verirken karşı karşıya kaldıkları sınırlamalar içinde nasıl çalıştıklarını keşfetmeyi istiyordu. Dinin kadınların yaşamlarında yol açtığı farklılıkları incelemek ve hem neye olanak tanıdığını hem de neyi engellediğini görmek için bir Yahudi, bir Katolik ve bir Protestan hakkında yazmayı seçti. Davis bu kadınların otobiyografik yazılarında birçok yerin atlandığını kabul etmiştir. Hepsî çalışmaları ve yaşamlarının bazı yönleri hakkında konuşmalarına rağmen, "hassas olaylar anneye gölge düşürecek ya da çocukları utandıracak ayrıntılar olmadan, üstü kapalı olarak anlatılıyor ve bazı konular tamamen atlanıyordu".¹⁸ Ancak bu atlamaların ve ketumlukların yanı sıra ağıtlar ve tavsiyeler ile bu otobiyografilerde bol miktarda bulunan masallar ve ahlak öyküleri de Davis'in anlattığı hikâyenin önemli bir parçasıdır. Çünkü Davis bu kadınların kendi manevi ve dinsel yaşamlarını dile getirip açıklama ve çocuklarına bütün bunları öğretip izah etme biçimlerini keşfetmek kadar, yaşamlarının seyrini takip etmekle de ilgilidir. Kadınların, yaşamlarını açıklama ve ele alma yolu olarak hikâye anlatımına başvurmaları kendi başına yoğun ilgi ve önemi haizdir ve hem dinsel inançları hem de kendi dünyalarını nasıl anlamlandırmak istedikleri üzerine ilave kavrayışlar getirir.¹⁹ Davis "19. yüzyılın

sonundan bu yana yayımlanan eserlerde ‘Glückel von Hameln’ olarak bilinen” Yahudi kadınların otobiyografilerine dair incelemesinde ne bulmaya çalıştığını özetlerken, kendi yaklaşımını da çok açık bir biçimde dile getirmektedir.

Onun diyaloglarını, iç çekişmeler etrafında dönen yaşamını ve bütün bunların kendisinin ve diğerlerinin başına neden geldiğine dair açıklamasını dinleyeceğiz (...) Hristiyanların Yahudilerin kıyıda köşede, gettolarda olmaları ya da tamamen dışlanmaları gerektiğini düşündükleri bir dünyada, Glikl kendisini ve insanlarını nasıl konumlandırıyordu? Ve 17. yüzyıl Avrupa’sında Yahudi bir kadın için hangi kültürel kaynaklar; kullanması mantıklı gelen, kendi sesini bulabileceği notaları sağlayacak olan hangi kaynaklar bulunuyordu?

Davis, Glikl’in otobiyografisinde geleneksel öykülerin kullanımını eleştirmekten çok, türleri kaynaştırma ve öykülerle anıları harmanlama biçimlerini anlamamıza imkân tanıyan, Yahudi ve Hristiyan otobiyografileri arasındaki zıtlıklara işaret eder.

James O’Donnell, Augustinus’un İtirafı’ndan hem çokça yararlandığı hem de bu esere çokça bel bağlamak konusunda uyarıda bulunduğu yakın tarihli Augustinus biyografisinde, bu yeni yaklaşım türünün biraz farklı bir örneğini sunar. “Augustinus’un eserleri arasında en çok okunan bu kitap, olağanüstü bir hüner ve güç eseridir” diye yazar:

Eğer Augustinus’un bu kitabını ve diğer kitaplarını onun yaşamını kafamızda canlandırmak için kullanırsak, çağdaşlarının düştüğü tuzağa düşebiliriz: Onun gücünün etkisinde kalmak, sanatının cazibesine kapılmak, sözlerini onun istediği gibi kabul etmeye sürüklenmek, dünyasını onun tarzında ele almak. Bu ünlü itirafı yazarak, onun öyküsünü öğrenmemizi istiyordu; bizim onun tamamen masum olduğunu düşünmemizi istiyordu. Kimse hikâyenin tamamını anlatmaz. Kendi hikâyemizi tamamen anlatamayız, 1600 yıl önce yaşamış ve ölmüş birine dair çok az şey anlatabiliriz. Ancak Augustinus’un bize anlattığından daha fazlasını, bazen bildiğinden de fazlasını anlatabiliriz. Eğer onun ve çağdaşlarının sözlerini direnc ve hayal gücü ile okursak, bunlar Augustinus’u bizim için birçok biçimde ortaya çıkaracaktır.²⁰

O'Donnell daha sonra yalnızca Augustinus'un İtirafı'nda bulunduğu hikâyeyi değil, aynı zamanda anlatmadığı ancak diğer kaynaklardan derlenebilecek olan hikâyeyi de incelemeye devam eder ve her ikisini de Augustinus'un yaşamı, istekleri, arzuları, acıları ve duygularına dair mümkün olan en derin kavrayışı elde etmeye çalışmak için kullanır.

Vincent Carretta son zamanlarda yazdığı, 18. yüzyılda özgürlüğüne kavuşan köle Olaudah Equiano'nun biyografisinde benzer bir yaklaşımı kullanmıştır.²¹ Bir dizi başka kaynağın yanı sıra Equiano'nun meşhur otobiyografisini de okuyan Carretta, Equiano'nun Afrika'daki çocukluğu, kaçırılması ve köle gemisindeki yolculuğunu anlattığı sarsıcı ve korkunç hikâyesinin tamamen gerçektir olduğu sonucuna vardı. Afrika'da bulunduğu dair hiç kanıt yoktur; aksine Amerika'da doğduğu görülmektedir. Ancak Equiano'nun açıklaması ve diğer kaynaklardan derlenebilecek olanlar arasındaki büyük uçuruma işaret etmesine rağmen Carretta, Equiano'nun yalancı olduğunu ileri sürmekle ilgilenmez. Onu ilgilendiren daha ziyade, bu hikâyeyi yazmanın Equiano için neden bu kadar önemli olduğu sorusudur. Carretta bunu, kölelik karşıtı hareketin o dönemde duyduğu belirgin bir ihtiyaca, köleliğin dehşetini bizzat yaşamış birinin anlatacağı "sahici" bir hikâyeye duyduğu ihtiyaca işaret ederek anlatır. Böyle bir hikâye, kölelik karşıtı harekete güç vermeye ve davalarının tanıtımını yapmaya büyük ölçüde yardım edecektir. Equiano bu hikâyeyi hareketin ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılayacak bir biçimde sunar. Carretta'ya göre bu, hem kendi zekâsını hem de kendini ne kadar yetiştirmiş bir adam olduğunu etkileyici biçimde göstermesini sağlamaktadır. Carretta daha sonra Equiano'nun biyografisine, hikâyenin inandırıcılığını çürütmenin bir yolu olarak değil, bilakis Equiano'nun kendi dönemindeki kölelik karşıtı davaya ve baskın siyasi akımlara ne kadar gönülden bağlı olduğunu göstermenin bir yolu olarak Equiano'nun çocukluğuna dair kendi açıklamasını dahil eder.

Geçmişte otobiyografi yazınına yönelik bu ilgi, çağdaş anı otobiyografilere verilen büyük önemde karşılığını bulmakta

Son on beş yılda Kay Ferris ve Sidonie Smith'in işaret ettikleri gibi anı ve otobiyografi yazımında ve yayımlanmasında yalnızca Batı'da da değil, küresel çapta olağanüstü bir patlama yaşanmıştır: Dünya genelinde İngilizce konuşan ülkelerde, Avrupa çapında ve Asya ve Afrika'nın büyük kısmında da...²² Eskiden de olduğu üzere Çin, Kamboçya, Ruanda, Bosna, Güney Afrika ve İran gibi büyük acılar yaşayan ve önemli siyasi ve sosyal değişimler geçiren ülkelerde otobiyografik yazım özellikle yaygın görünmektedir. Acı çekme ve hayatta kalma genellikle esas odak noktasıdır ve artık şiddet, işkence, mülksüzleştirme, köleleştirme, zorla yerinden edilme, soykırım ya da başka bir biçimde tarihsel ya da çevresel felaketten kurtulmuş olanların yaşamöykülerini anlatan yüzlerce, hatta binlerce eser vardır. Bu çalışma, 20. yüzyılda çokça dile getirilen aşırı şiddet iklimini yansıtır. Bu çalışmaların çoğunda merkezde duran acı çekme ve korkunç olaylara tanıklık etme vurgusu, birçok eleştirmen ve edebiyat kuramcısını şu yargıya varmaya sürükler: Gördükleri zümü, yaşadıkları acı ve travmaların öykülerini anlatan yazarlar daha az zulüm görmüş okuyucular ile aralarında bir itiraf ve tanıklık kültürü yaratmak istemektedirler.²³

Bu çalışmaların çoğu çağdaş olayları yansıtmaya rağmen, büyük bir bölümü 1930 ve 1940'lara ve Holokost denen Nazi soykırımı sırasında Yahudilerin çektiği korkunç acılara geri dönüp bakmaktadır. Aslında Holokost ve ondan kurtulanların yaşamöyküleri ve tasvirleri, 20. yüzyıldaki otobiyografi ve anıları arasındaki en büyük grubu oluşturmaktadır ve tartışma ve kuramlara en fazla konusu olanlar da onlardır. Holokost, birçoğunun gözünde 20. yüzyıldaki soykırım ve acılar ile hayatta kalanların deneyimleri hakkında yazma biçimleri için paradigma haline gelmiştir. Holokost anıları ve otobiyografilerinin önemli özelliklerinden biri, "Holokost" teriminin Nazi soykırımı sonucunda Yahudilerin acılarını aktarıp açıklayan bir terim olarak kabul edilmesinin ardından pıtrak gibi çoğalmalarıdır. Toplama kamplarından kurtulanların bazıları II. Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen sonra bunun hakkında konuşsa ve hikâyelerini yazsa da, çok az kişi bu konuyu duymak ya da okumak istiyordu. Ancak insanların Almanya'da

Yahudilerin başlarına gelenler hakkında konuşmaları ve buna Holokost adını vermeleri; 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında soykırımın faillerinin, en önemlisi Adolf Eichmann'ın kamuya açık mahkemelerinin ardından gerçekleşmiştir. Terimin varlığı ve yol açtığı tartışma bu kişilerle ilgilenen bir kitle oluşturarak, insanların kendi hikâyelerini anlatmalarını; hem kendilerinin hem de getto ve toplama kamplarından kurtulamayanların acı ve deneyimlerini ifade etmelerini kolaylaştıran bir çerçeve sunmuştur. Özellikle ABD'de, anılarını yazmamış ya da yayımlamamış olan kurbanların yaşamlarını ve tanıklıklarını kaydetmeyi ve bunların yazılı biçimin yanı sıra dijital ve video biçiminde de var etmeyi isteyen birçok önemli proje oluşturulmuştur. "Holokost" terimi giderek daha yaygın halde kullanılmaya başladıkça Nazi rejimi altındaki Yahudilerin acıları da, bunlara doğrudan maruz kalmayanlar için hem anlaşılır hem de önemli olabilecek arketipik bir travma örneği olarak görülmeye başladı.²⁴

Bundan da anlaşılacağı gibi, travma kavramı Holokost anıları ve otobiyografilerine ilişkin pek çok tartışmada çok merkezi konumdadır. Freud'un fizikselden çok psişik bir yara içerebilecek bir şey olarak ilk kez tanımladığı travma kavramı öncelikle cinsel istismar kurbanı çocuklar için kullanılmıştır. Daha sonra aşırı ve korkunç zulüm, şiddet ya da işkence biçimlerine maruz kalanlar için kullanıldığında travma kavramı, özellikle hafızlayla, yani travmatik dönemlerin hatırlanıp hatırlanamayacağı ve nasıl hatırlanabileceğiyle ilgili sorularla olan önceki bağını korumuştur. Freud'un hastalarına binaen belirttiği gibi, travma tam olarak hatırlanabilecek bir şey değildi. Bilakis rüyalarda sürekli ve kısmen geri dönme eğilimindeydi. Cathy Caruth, en genel tanımıyla, "Travma, olaya tepkinin çoğu zaman gecikmiş ve kontrolsüzce tekrarlayan halüsinasyonlar ile diğer müdahaleci olguların ortaya çıkmasıyla meydana gelen, ani ya da yıkıcı olaylara dair çok güçlü bir deneyimi tarif eder. Örneğin çevresinde ani ve kitlesel bir ölümle karşılaşmış görüntü karşısında hissizleşen ve yalnızca daha sonra tekrarlayan kâbuslarda bunu yeniden yaşayan askerin deneyimi, yüzyılımızda travmanın önemli ve tekerrür eden bir görüntüsüdür" diye yaz-

maktadır.²⁵ Dominick Lacapra gibi birçok eleştirmen ve yorumcu, travmatik olayların tam olarak hatırlanamaması halinde, anı ve otobiyografilerde de kesin ve eksiksiz biçimde aktarılamayacağını ve bu otobiyografilerin basit gerçek ayrıntılar için değil, özellikle travmatik olaylardan kurtulanların bu travmayı nasıl ve ne şekilde hatırladıkları, açıkladıkları ve başa çıktıklarını anlamak için okunduklarını savunmaktadır.²⁶

Gel gelelim travma teorisyenleri, bireylerin bazı olayları neden tam olarak doğru hatırlayamadıklarının gerekçelerini ileri sürmüş olmalarına rağmen bu, son dönemdeki bazı ünlü otobiyografik çalışmalarda travmanın gerçekliği ya da eksikliği hakkındaki şiddetli tartışmaları durdurmamıştır. Edebiyat teorisyenleri otobiyografinin istikrarsızlığına ve onun kaçınılmaz parçaları olan kurgu unsurlarına sürekli işaret ederler fakat bu mesele tarihçilerin kolayca kabul edebileceği bir mesele değildir.²⁷ Rigoberta Menchú'nun otobiyografisinin neden olduğu muazzam uluslararası tartışmaların gösterdiği üzere, yalnızca olgusal doğruluğa değil, otobiyografilerin yazılma biçimlerine de hâlâ büyük önem verilmektedir. Guatemalalı insan hakları savunucusu ve Nobel Barış Ödülü sahibi Rigoberta Menchú, *I, Rigoberta Menchú*'da yerli olan kendisi ve ailesinin baskıcı bir hükümet ve ordunun boyunduruğunda çektiği korkunç acıları anlatıyordu. Kitap teybe alınmış görüşmelere dayanıyordu ve hikâyeyi iki kişinin anlatması sebebiyle her zaman karmaşıktı. Daha sonraki araştırmalar, Menchú'nun ailesinin kökeni ve mali durumunu anlatışında ciddi hatalar olduğunu ve bizzat şahit olmadığı olaylara (erkek kardeşine işkence edilmesi gibi) şahit olduğunu iddia ettiğini ortaya koydu.

Tanıklığına dair yanlış iddialarda bulunduğu, pek çok insan tarafından ısrarla belirtilse de Menchú'nun anlattıkları genellikle doğru kabul edilir; ancak bu çalışmanın, Latin Amerika'daki yerli nüfusun çektiği acılara ve sürdüğü hayata dair önemli içgörüler sunduğunu düşünen bazı tarihçiler, onu öğrencilerine önermekten vazgeçmişlerdir.²⁸

Kısmen farklı bir tartışma, zamanında ünlenmiş bir başka eser olan Binjamin Wilkomirski'nin *Fragments*'ı ile ilişkili olarak vuku

buldu. Toplama kampına gönderilmeden önce Polonya’da saklanan küçük bir Yahudi çocuğun acıklı ve korkunç çocukluğunu tasvir etmek iddiasında olan *Fragments*, 1995’te ilk kez yayımlandığında çok okunmuş ve takdir edilmişti. Ancak doğruluğu hakkında sorular neredeyse hemen sorulmaya başlandı ve hikâyedeki –Wilkomirski’nin Yahudi olmadığı, Polonyalı değil İsviçreli olduğu ve hiçbir zaman hapse atılmadığı gerçeğiyle başlayan– bir dizi yanlışlığı gösteren, kitap uzunluğunda en az beş çalışma ve daha kısa birçok çalışma mevcuttur.²⁹

Bu çalışmalar etrafında dönen tartışmalar otobiyografi, anı ve tarih arasındaki ilişki hakkında bir dizi sorunu gündeme getirdi. Özellikle Wilkomirski etrafındaki fikir ayrılığı, tanıklık ve otobiyografinin belirgin özgünlüğüne son yıllarda verilen ağırlığı sorgulamaya hizmet etti. Bu durum önde gelen birçok tarihçinin, tarih ve anı arasındaki farklılıkların ve tarihçilerin bireysel seslerinin önceliğini kabul etmektense, geleneksel titizliklerini ve kaynaklara dair dikkatli analiz ve sorgulamalarını koruma ihtiyaçlarında ısrarcı olmalarına neden oldu. Wilkomirski’nin hikâyesinde mutlak doğruluğun olmayışı onu savunan yalnızca birkaç kişinin kalmasına neden olsa da, Rigoberta Menchú için bu söz konusu değildi. Ancak burada tarihçiler ve diğer disiplinlerdeki biliminsanları arasındaki yaklaşım farklılıklarını görmek mümkündür. Tarihçiler bu yüzden kitap hakkındaki rahatsızlıklarını ifade etmelerine rağmen, bazı edebiyat uzmanları *I, Rigoberta Menchú*’nun yalnızca tek bir kişinin biyografisi olarak değil, daha ziyade bir kişinin yaşamının bütün bir grubun deneyimlerini göstermeye imkân veren bir tanıklık biçimi olarak okunması gerektiğini savunmuştur.

Otobiyografinin bireyin öznelliğine dair sunduğu kavrayışlardan ziyade belirli bir hayatı siyasi ve toplumsal gelişim ve değişimlerle bağlantılandırması bakımından önem arz ettiği fikri, postkolonyal otobiyografi üzerine düşünme sürecinde giderek artan bir ehemmiyet kazandı. Hem Asya hem de Afrika’daki sömürgecilik karşıtı ve bağımsızlıkçı hareketlerin liderlerinin otobiyografileri bu açıdan özellikle dikkate değerdir ve bunların birçoğu sömürgeci iktidarın nasıl sona erdiği ve yeni ulusun nasıl kurulduğuna dair

anlatı üretme konusunda ayrıcalıklı bir statü edinmiştir. Philip Holden'ın savunduğu gibi birçok ulusal liderin, özellikle de Nehru, Nkrumah, Sukarno ve Mandela'nın otobiyografilerinin amacı, başta "ulusu biçimlendirmek, kendilerini yeni ulusun vatandaşları olarak görsünler diye için sömürge vatandaşlarını uyarmak ve ulus anlatısını daha geniş bir kişisel kendini gerçekleştirme anlatısı içine yerleştirerek tanıtmak üzere uluslararası kitlede farkındalık uyandırmaktır."³⁰ Holden, belirli mecaz ve motiflerin türlü sömürgecilik karşıtı otobiyografiler boyunca tekrarlanmasına ve kahraman otobiyografilerindeki eski hikâyelerin bazen bunların içinde yer alma biçimlerine dikkat çeker. Bireysel bir öyküyü yeni bir ulusun inşasıyla birleştiren otobiyografiler arasında en bilineni kuşkusuz, 1994 sonrası yeni Güney Afrika'nın nüfuzlu kurucu anlatısı haline gelen, Nelson Mandela'nın *Long Walk to Freedom*'üdür.³¹ Bu kitap, Güney Afrika'daki apartheid rejiminin sert hapisane sisteminin yol açtığı ucu bucağı olmayan ıstırapı açıklayan, Mandela ve mahkûm yoldaşlarının Robben Adası'ndaki yaşamlarının, hapishanenin üniversiteye dönüştürülmesinin ve nihayet serbest bırakıldıklarında çok ırklı, yeni bir Güney Afrika'nın kurulmasının ayrıntılarını anlatan, ırkçılığın ve ırkçılık karşıtı direnişin epik hikâyesidir. Bu kitap, geleneksel kabile kültürünün değeri ve bunun bir siyah kimliği duygusuna olumlu biçimde katkıda bulunmasına dair güçlü bir anlayış da sunar. Mandela'nın otobiyografisi hapishanenin hem içinde hem de dışında dikkatle hazırlanmış, anlattığı hikâyenin partinin liderleri tarafından kabul edilebilir olmasını sağlamak için ANC'nin birçok kıdemli üyesi tarafından incelenmiş ve son olarak dışarıdan katkı sağlayan bir yazarın yardımıyla kitaplaştırılmıştır. Ancak kurucu ulus öyküsü olarak taşıdığı önemin yanında, içerebileceği herhangi bir yanlışlık neredeyse hiç önem taşımamaktadır.

Tarihçilerin Otobiyografileri

Otobiyografi yazma dürtüsünden tarihçiler de muaf olmamışlardır. Aksine, giderek artan sayıda tarihçi özellikle son yirmi yılda

anı ve otobiyografiler yazmıştır. Tarihçilerin otobiyografik nitelikli yazılarını, daha geniş otobiyografi başlığına sokmaktansa, özel ya da en azından diğerlerinden farklı bir şeyler barındırdığı düşünceyle, benzerlerinden ayrı tutma eğilimi söz konusudur. Bunun nedeni tarihçilerin aldıkları eğitimde yatmaktadır: Bazıları bu eğitim sayesinde tarihçilerin yaşadıkları tarihi dönemi incelemek ve onun hakkında kayda değer şekilde yorum yapmak için diğer yazarlardan çok daha fazla yeteneğe sahip olduklarını savunur. Paul John Eakin'in ileri sürdüğü gibi, bireysel yaşam ve kişinin içinde yaşadığı daha geniş tarihsel çerçeve arasındaki ilişki çoğu zaman hafife alınsa da, otobiyografi yazımında her zaman önemlidir. Eakin'e göre, eğitilmiş bir tarih şuuruyla sahip otobiyografi yazarları "bu ilişkiyi kendine özgü bir tarzda inceleyip sorunsallaştırabilir ve tarihte yaşamının ne anlama geldiğini açıklayabilir".³² Otobiyografi yazan tarihçilerden bazıları bu yaklaşımı hem destekler hem de bunun kendileri için ifade ettiği öneme işaret eder. Örneğin Eric Hobsbawm, kendi otobiyografisi *Interesting Times: A Twentieth Century Life*'in bazı açılarından 20. yüzyıla dair geniş ölçüde takdir edilen tarih kitabı *The Age of Extremes*'in "öbür yüzü" olduğunu ileri sürer. Bu kitap Hobsbawm'ın tartıştığı bazı olay ve sorunlara dair doğrudan deneyiminden ve angajmanından yararlanmıştır. Diğer kitabı ise, "bir bireyin deneyimlerinden yola çıkarak dünya tarihinin resmedilmesi değil, ancak o deneyimi şekillendiren ya da daha ziyade değişmekle birlikte her zaman bir dizi sınırlı seçenek sunan dünya tarihidir".³³

Tarihçilerin otobiyografilerinin belirli nitelikleri ve İngiliz, Amerikalı, Avustralyalı ve Fransız tarihçilerin yazdıkları otobiyografiler arasındaki benzerlik ve farklılıklar Jeremy Popkin tarafından yakın geçmişte uzun uzadıya tartışıldı.³⁴ Ona göre, tarihçilerin son yıllarda yayımladığı biyografilerin sadece hacmi bile, yazdıklarının yalnızca kişisel kaygıların ürünü olmadığını, daha ziyade "belirli bir disiplin topluluğunun üyeleri olarak" yazdıklarını ortaya koymaktadır. Eakin'in iddiasının peşinden giden Popkin, tarihçilerin kendi tarih eğitimleri ve anlayışlarının, yaşamları hakkında yazma biçimlerine etkisini incelemek ve farklı tarihçilerin kendi bireysel

yaşamlarını, tarihin daha yoğun süreçlerinde yaşanan ve bunlardan etkilenen yaşamlar olarak nasıl gösterdiklerini belgelemekle ilgilidir. Aynı zamanda otobiyografinin ve tarihyazımının talepleri arasındaki farklılıkları vurgulayan Popkin, özellikle otobiyografinin kaçınılmaz öznelliği ve kişisel odağıyla, belgelemenin diğer biçimlerine kıyasla anıya öncelik verdiğini belirtir. Bu nedenle otobiyografinin talepleri, tarihyazımın gerektirdiği metodoloji ve yaklaşıma ters düşebilir. Bu aykırılık tarihçilerin yayımlanmış otobiyografilerinde zaman zaman hem gerilim hem de bir huzursuzluk hissi yaratır.

Çağdaş tarihçiler otobiyografi yazımına özellikle meyilli gibi gözükseler de bu türde ilk yazarlar onlar değildir. Tarihçiler, nereden bakılsa Hume ve Gibbon'ın otobiyografilerinin ortaya çıktığı 18. yüzyıldan bu yana otobiyografi yazmaktadırlar. Bazı eserler, bu erken dönem çalışmaların iyi bilinenleri, gelecekteki çalışmalar için model oluştururlar. Popkin, Edward Gibbon'ın *Memoirs*'ı (1796) ve Henry Adams'ın *The Education of Henry Adams*'ı (1918) arasındaki çarpıcı benzerlik ve zıtlıklara işaret etmekle özellikle ilgilenmektedir. Gibbon kendi tarihsel araştırmasını hayatının merkezine koyar. Adams bunu yapmaz ama bireysel bir yaşamı daha derin tarihsel gelişmelere bağlamanın çok daha sofistike bir yolunu sunar. Gibbon'ın kendi tarihyazımı ve *Memoirs*'ı arasındaki yakın bağa dair kanısı, bu çalışmanın en başında kendini gösterir. Gibbon bu işe girişmesinin bir nedeninin kendi düşünce ve eğitiminin tarihini yazma konusunda herkesten daha nitelikli olması olduğunda ısrar eder ve tarihe ilgisinin gelişimini ve bunu nasıl en önemli uğraşı kıldığını uzun uzadıya tartışır. İç dünya ya da duygulara dair çok az ayrıntı sunup kamusal hayata odaklandığı *Memoirs*'ında tarihyazımının taleplerine dair düşüncesi kendini belli eder.³⁵

Henry Adams, Gibbon'ın başarı duygusunu ya da seçtiği meslektenden duyduğu keyfi paylaşmıyordu ve belki de bu nedenle bunu otobiyografisinin merkezine koymadı. *The Education of Henry Adams* (1918), Gibbon'ın eğitimindeki ve daha sonraki tarihyazımındaki başarı ve zafer öyküsünün yerine, bir başarısızlık ve çöküş öyküsü sunar. Başkan olan atalarına nispetle kişisel önemsizliğinde

açığa çıkan başarısızlık duygusu ile, Amerika'daki cumhuriyetin şaşaalı başlangıç günlerinden sonraki iniş arasında paralellik kurar. Adams'ın sunduğu eleştirel ve hatta vahim Amerika portresi ile kahramanlık çağından bozuk ve materyalist bir çağa gerilediği düşüncesi, yayımlandığı zamanda birçok kişi tarafından tartışılıyordu. Ancak kendi yaşamını ulusal tarihteki önemli daha geniş eğilim ve motiflerden hem etkilenen hem de bunları gösterecek biçimde tasvir etme tarzı, yaşamöyküsü yazımına dair yeni bir biçim sundu ve gelecekteki birçok tarihçi-otobiyografi yazarı için etkili olmayı sürdürdü.³⁶

Tarihçilerin 18. yüzyıldan bugüne kadar çoğunlukla biyografi yazma biçimlerinde, özellikle özel yaşamdan ziyade dış gelişmelere, kamusal yaşama ve kariyere yönelik vurgularında, süreklilik kesinlikle söz konusu olmuştur. Örneğin Hobsbawm otobiyografisinin girişinde, kitabının “özel insandan çok kamusal insanla ilgili olduğunu” belirtir ve diğer birçok tarihçinin otobiyografi yazıları için de bu geçerlidir. Ancak bununla birlikte 20. yüzyıl tarihinin büyük kısmının dramatik, vahşi doğası ve bir dizi tarihçinin siyasete yoğun ilgi göstermesi, onların çalışmalarını 19. yüzyıldaki meslektaşlarının çalışmalarından anlam bakımından çok farklı kılmaktadır. Henry Adams Amerika'yı çok eleştirmiş olabilir, ancak Amerika'daki konumu oldukça sağlamdı. Buna karşılık birçok önemli 20. yüzyıl tarihçisinin otobiyografileri, Yahudi olarak Nazizm ve Holokost'un yükselişine ya da pek konuksever olmayan bir dünyada mülteci ve göçmen olmaya dair deneyimlerini ele almaktadır. Soğuk Savaş ve McCarthy dönemi, solcu siyasi bağlılıklarını ve tutkulu ancak azınlık siyasi aktivizmine katılmaya dair düşüncelerini Avrupalı Yahudi emsallerinin çoğuyla paylaşan pek çok Amerikalı tarihçinin otobiyografi yazılarında ağır basmaktadır. Bazı durumlarda, otobiyografiler kesinlikle bu siyasi katılım ve meşguliyet sorununu ele almaktadır. Birçok yorumcunun o zamandan bu yana belirttiği üzere Hobsbawm da kendi otobiyografisinin, kendisine “gazetecilerin ve ömrünü adamış ancak müstesna bir komünistin biraz sıradışı durumuyla ilgilenen diğerlerinin en sık sordukları” sorulara yanıtlar içerdiğini ifade eder.³⁷

Tarih mesleğine kayda değer sayıda kadının katılması burada da önemlidir. Bazı kadın tarihçiler de otobiyografi de yazmıştır ve bunların çoğu, mesleğin seçilip sürdürülmesi, tarihin anlaşılma ve yazılma biçimleri konularında erkek emsallerininkilerden epey farklı tasvirler sunar. Tarihin özel değil, layıkıyla sadece kamusal dünya ile uğraşması gerektiğine dair hâkim fikre meydan okuyuş burada da belirgindir. Buradan hareketle örneğin *Fireweed: A Political Autobiography*'sinde Gerda Lerner 1920 ve 1930'ların Viyana'sındaki ilk yıllarını etraflıca anlatır. Siyasete girmesini ve siyasal angajmanını, bir Yahudi burjuva evindeki yaşadıklarıyla, babasının ailesinin durumu ve etraflarında olup bitenleri anlamayı reddetmeleri nedeniyle duyduğu hayal kırıklığıyla sıkı sıkıya bağlantılandırır. Lerner siyasi mücadelelerini, 1930'ların ortalarında Avusturya'ya hükmetmeye başlayan Nazi rejimine karşı olduğu kadar ailesine karşı da sürdürüyordu.³⁸ Kaldı ki toplumsal cinsiyet ve kadınlar için neyin münasip olduğu hakkındaki baskın kabullerle bir noktada başa çıkmak zorunda kalmayan çok az kadın tarihçi vardır. Bu, üniversite ve akademik kurumlarda her zaman açık bir ayrımcılık biçimini almadı. Bilakis örneğin kadın olduğu için diplomatlar heyetine girişi reddedilen Jill Kerr Conway üniversiteye geri döndü.³⁹ Kamusal ve özel yaşam ayrımı, çoğu evliliklerinin ilk yıllarında ya da küçük çocuklarına baktıkları için kendi kariyerlerini erteleyen kadınlar için genellikle daha da zordur. 20. yüzyılın genelinde tarihçi olmak isteyen pek çok kadın için, erkeklere ayrıcalık tanıyan ve kadınları dışlayan toplumsal, kurumsal ve disiplinci uygulamalara karşı verilecek bir savaş ya da en azından mücadele vardı.

Bu mücadele, Amerikalı kadınların yazdığı *Voices of Women Historians: The Personal, the Political, the Professional* adında bir ciltte yayımlanan, bir dizi otobiyografik makalede günlük tarih haline getirilmiş ve ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Bu makalelerin toplanması açıkça feminist bir çabaydı. Kitabın tüm katılımcıları, Tarihteki Kadınlar İçin Koordinasyon Konseyinin yönetim kurulunda bulunan ve böylece tarih mesleği içinde kadınlar adına kampanya yürütmekle bilfiil uğraşan kadınlardı. Kişisel anlatıları, "geleceği şekillendirenler için kayıt bırakmak üzere kadınların

tarihinin geçmiş ve bugünü ile tarih mesleğindeki kadınları” birbirine bağlayacak şekilde kullanmak isteyen bu kitap, hem otuz yıllık feminist aktivizmi ve bilimi anıtsallaştırmanın hem de bu kadınların tarih disiplini üzerindeki etkisini incelemenin bir yolu olarak amaçlanmıştı.⁴⁰ Kitapta yer alan kadınların çoğu yalnızca tarih mesleğine girebilmeyi değil, ayrıca bir disiplin olarak tarihin kadınları dışlama biçimlerine işaret etmeyi –ve açıkça toplumsal cinsiyeti ele alan ve kadınların deneyimlerinin daha kapsamlı bir analizine olanak tanıyan yeni tarih yaklaşımları ve türleri sunmayı da– amaçlamıştı.

Bu yaklaşım, tarihçilerin içinde yaşamış oldukları dönem hakkında nasıl düşündüklerine değil, daha ziyade kendi ilgi ve bakış açılarının, araştırmayı ve yazmayı seçtikleri tarih türünü etkileme biçimlerine odaklanarak, tarihçilerin otobiyografilerine Popkin’in önerdiğinden biraz farklı bir biçimde bakmayı önerir. Bu, *Essais d’ego-histoire*’ında, kendi yaşamları ve çalışmaları arasındaki bağlantıyı ortaya koyarak, meslektaşlarının otobiyografik makalelerini toplamak isteyen Pierre Nora’nın ortaya koyduğuna benzer bir çaba olmuştur. İşin garip yanı, Jeremy Popkin’in belirttiği gibi, Nora’nın koleksiyonu için makale yazarlardan birkaçı, onun tarihçinin yaşam, inanç ve bağlılıklarının çalışmalarını etkilediği ya da etkilemesi gerektiğine dair düşüncesini reddediyordu. Gel gelelim onun yaklaşımı ve bu örnek, her ikisi de siyasi deneyimleri ve inançları ile tarihsel yazıları arasındaki yakın bağlantı üzerine kapsamlıca yazmış Luisa Passerini, Annie Kreigel ve benzerleri için özendirici olmuştur.⁴¹ Bu meselenin tartışılması, hafıza, doğruluk ve bireyin hikayesi veya bir dizi hatıra ile kolektif hikayeler ve hatıralar arasındaki ilişkiye dair benzer soruların doğmasına yol açarak, kaçınılmaz biçimde tarih ve anıya dair daha kapsamlı bir meseleye açılmıştır.⁴² Hem otobiyografinin hem de anının, tarihin anlaşılması bakımından ne ölçüde geçerli ve önemli olduğuyla ilgili tarihçiler arasında var olan görüş farklılıkları elbette devam edecektir, ancak tek başına bu tartışmanın mevcudiyeti bile, 19. ve 20. yüzyılların büyük kısmında pozitivist tarihçiler için çok önemli olacak biçimde, tarihi artık biyografiden de otobiyografiden de ayırmanın imkânsızlığını göstermeye giderek daha çok hizmet etmektedir.

Yaşamların Yorumlanması ve İnşası

Giriş

“Tanrım, insan nasıl bir biyografi yazar?” diye sormuştu Virginia Woolf 1938’de yakın arkadaşlarından birine, yaklaşık dört yıl önce ölmüş bir başka çok yakın arkadaşı olan Roger Fry’ın yaşamöyküsünü yazma sorunuyla boğuşurken.¹ Woolf günlüklerinde ve mektuplarında bu görevde karşılaştığı zorluklardan sık sık söz ediyordu: Günlerce durmadan olgu temelli malzemeye gömülmüş olmanın sıkıcılığından, kimi mektupları okumanın ıstırabından, Fry’ı anlamamanın ayrılmaz bir parçası olan cinsel ve duygusal yaşamının farklı yönleriyle uğraşırken Fry’ın kız kardeşleri ve arkadaşlarının onu engellemesinden, Fry kadar karmaşık ve çok boyutlu kişiliği olan birini tek bir eserde betimlemenin imkânsızlığından... Woolf’un söz konusu biyografiyi yazmak için çabalarken karşılaştığı sorunlar ve biyografinin ne kadar farklı, kurgu yazımından ne denli daha sınırlı ve dar olduğuna dair düşüncesi, daha önce 1920’ler boyunca ve 1930’ların başında bir dizi makalede tartışmış olduğu düşünceleri net biçimde yansıtmaktadır. “Biyografi sanat mıdır?” diye soruyordu Woolf bunlardan birinde, İngiltere’de

nispeten yeni bir edebi biçim olarak biyografinin bir sanat biçimi olarak kabul edilme şansının hiç olmadığını savunarak. Aynı zamanda mektuplar, günlükler ve diğer belgelerle uğraşma ve gerçeklere uygun bir betimleme ya da yaşamöyküsü yaratma ihtiyacının biyografi yazarının sırtına ister istemez bindirdiği kısıtlamalar, ona göre bu türün sanatsal olanaklarını kısıtlıyordu. Romancının aksine biyografi yazarı bir karakter yaratamıyordu, ancak mevcut malzemeyi yansıtan birini ortaya koymalıydı. Ayrıca Woolf, biyografi yazarının anlaması ve birleştirmesi gereken gerçeklerin “bilimin gerçekleri gibi” olmadığına, “bir kez keşfedildikten sonra hep aynı” kalmadığına işaret ediyordu.² Biyografi yazarının gerçekleri, görüş değişikliklerine ve yeni düşünce ve inançların etkisine tabiydi: “Bir zamanlar günah olduğu düşünülen şey, psikologların bize kazandırdığı gerçeklerin ışığında, artık belki de bir talihsizlik (...) (ya da) önemsiz bir zaaf olarak kabul ediliyor.”³

Üstelik Strachey ve diğerlerinin “yeni biyografisi” ile biyografinin bizzat niteliği değişmişti. Daha önce gördüğümüz üzere Woolf’un nazarında yeni biyografinin esas kaygısı, bireyin eylemlerinden çok “iç yaşamı” ile ilgiliydi. Dolayısıyla bu, biyografi yazarının “ruhun karanlık kanalları boyunca anlaşılması güç ve gizli bir biçimde akan düşünce ve duygunun” farkına varmaya çalıştığı anlamına geliyordu. Bu da hayal gücü gerektiriyordu ve büyük ölçüde romancının alanına giriyordu.⁴ Zor olmasına rağmen, biyografi yazarına yeni özgürlükler sağlıyor ve dolayısıyla çalışmasının doğasını değiştiriyordu: “Biyografi yazarı seçer, sentezler, kısacası bir kronik yazarı olmayı bırakmış, bir sanatçı olmuştur.”⁵ Ancak Woolf’a göre, biyografi değerli olmasına rağmen, biyografi yazarının hem sahip olduğu özgürlük hem de uğraştığı sanat türü, kayıtlı olgularla olan ilişkisiyle sınırlı kalıyordu.

Woolf biyografi yazımıyla uğraşanlar için çok etkili bir figür olmaya devam etmektedir.⁵ Ancak onun yazdığı zamandan bu yana birçok başka biyografi yazarı, edebiyat kuramcısı, psikanalist ve tarihçi de biyografinin doğası ve yaşamöyküsünün en iyi biçimde nasıl araştırılması, yorumlanması ve yazılması gerektiğiyle ilgili düşüncelerini yayımlamıştır. Bu bölümde, psikanaliz ve biyografi

meselesine ve daha sonra bazı çağdaş biyografi yazarlarının edebiyat ve toplumsal cinsiyet çalışmalarından türetilen son kuramsal yaklaşımları kendi biyografik yazılarıyla birleştirme tarzlarına dönmeden önce, biyografi hakkında son zamanlardaki bazı edebi tartışmalara göz atmakla başlayacağız.

Biyografi Yazarının Ustalığı

Lytton Strachey'in *Eminent Victorians*'ında ortaya koyduğu satirik yaklaşım sonraki yıllarda biyografiye hâkim olmamasına rağmen "yeni biyografinin" diğer yönleri, özellikle kişilik ve iç yaşamla ilgilenmesi, malzemenin dikkatli seçimi ile biyografi yazarından bağımsız eleştiri ve analiz ihtiyacı üzerindeki ısrarı, 20. yüzyılın genelinde çoğu biyografi yazarının yaklaşımını tarif etmeyi sürdürdü. 20. yüzyılın ortalarında en meşhur biyografi yazar ve kuramcılarının biri olan Leon Edel, 1980'lerde bile kendi yaklaşımını tanımlamak için "Yeni Biyografi" başlığını kullanarak bunu göstermektedir.⁷

Strachey ve Woolf'un kapsamlı bir tartışmasını sunmasına rağmen, Edel yeni biyografinin temel ilkeleri olduğuna inandığı şeyi kurmak amacıyla onların yorum ve önerilerinin ötesine geçme ihtiyacı hissederek, 1950'lerden 1980'lere kadar bu ilkeleri özetleyen birçok ders verdi, makaleler yayımladı.⁸ Kurulu akademik disiplinler alanına Strachey ve Woolf'tan çok daha yakın çalışan Edel biyografiyi bir edebiyat biçimi olarak kabul etmenin önemini vurgularken, biyografinin diğer disiplinlerle ciddi bağına da işaret etti. Biyografi yazarının araştırma yöntemlerinin tarihçilerinkilerle aynı olduğunu ve tüm tarihçilerin yaptığı gibi biyografi yazarlarının da kaynaklarına eleştirel yaklaşımda bulunmaları gerektiğini savunuyordu.⁹ Ancak biyografi bireysel ruhun incelemesiyle ilgilenen hem antropoloji hem de sosyal bilimlerle de çok şey paylaşıyordu.

Edel'e göre iyi bir biyografi yazımının dört temel ilkesi vardır. Bunların üçü biyografi yazarının yaklaşım ve tutumuna odaklanır ve Edel'in psikanalize ilgisini açıkça gösterir. İlk ilke, biyografi yazarının "insanın hayal kurma, düşünme ve muhayyilesini kullan-

ma biçimlerini anlamayı öğrenme” ihtiyacıyla ilgilidir. Edel, biyografi yazarının herhangi bir psikanalize teşebbüsüyle ilgilendiğini öne sürmediğini, ancak daha ziyade birtakım **psikanalitik** kavrayış ve yaklaşımların biyografi için gerekli olduğunu savunduğunu, çünkü biyografi yazarlarının “ bilinçsiz olanın akılcılaştırmalarını, tavırlara yansıyışını, kendi kendini kandırma ve aldatmalarını (...) yani tek kelimeyle bilinçli eylemlere tercüme edildiği haliyle bilinçdışının tezahürlerini kavramaları” gerektiği konusunda ısrar eder. İkinci ilke, biyografi yazarının kendini öznesiyle özdeşleştirme ya da ona tapma ve ona karşı eleştirel mesafeyi koruyamama eğilimiyle ilgili Freud’dan mülhem kaygıyla ilgilidir. Edel, biyografi yazarlarının “özneleri tarafından ele geçirilmemek ya da onlara âşık olmamak için sürekli mücadele etmeleri gerektiği” konusunda ısrarcıydı. Üçüncü ilke –ki bu bazı bakımlardan ilkine benzenmektedir– “biyografi yazarının öznelerinin derin hakikatine açılan kapının anahtarlarını bulmak için malzemelerini analiz etmesi” ve “şahsa özel mitolojiyi” anlamak için onun kamusal faaliyetlerini ya da edebi çalışmalarını analiz etmesi gereğidir. Bu mitolojiyi “kişinin çalışma biçimlerinde ve tarzlarında” bulmak mümkündür; biyografi yazarının ayrıca, kamusal uğraşta örtük halde bulunan gizli özel mitolojiyi de keşfetmesi gerekir. Son olarak dördüncü ilke, biçim ve yapıyla ilgilidir: Biyografi yazarının söz konusu yaşama en iyi oturan ideal ve benzersiz edebi biçimi bulması gerekir. Buna ayrıntıların dikkatlice seçimi ve edebi tarz ve zarafet biçimi de dahildir.¹⁰

Edel’in göreviyle ilgili belirlediği özel biçim; örneğin, araştırmacıdan belgeleri okurken ve öznesi hakkındaki gizli gerçeği ortaya çıkaracak yalanları ve bahaneleri bulmaya çalışırken şüphe duyması yönündeki ısrarı, biyografi yazarının öznesinin gerçek yüzünü ortaya çıkarıp onu gerçekte olduğu gibi –ve genellikle öznenin farkına varamayacağı biçimlerde– göstermesi gerektiğine dair belli başlı varsayımlarıyla birlikte ele alındığında, biyografinin onun için ne ölçüde **modernist** bir proje olduğunu ortaya koyar. Biyografi yazarlarının, öznelerinin sahip olmadığı bilgileri ve içgörülerini gerektiren davranışlarını yorumlama yolları aradıkları ve genellikle

buldukları açık olmakla birlikte, belki postmodern diyebileceğimi sonraki pek çok biyografi yazarı bunun her zaman mümkün olup olmadığını sorgular. Bu kişiler biyografi yazarlarının, okudukları belgelerin ya da öznelarının kendi yarattıkları temsillerine genellikle nüfuz edemediklerini ve dikkatlerini daha çok öznenin benlik duygusu canlandırma ya da yaratma biçimlerine odaklayarak, bilgilerinin sınırlarını kabul etmeleri gerektiğini savunurlar.¹¹

Ancak Edel'in bazı diğer varsayımları da eleştiri konusu olmuştur. Virginia Woolf'u uzun uzadıya tartışmasına rağmen kendi çalışması ve değindiği örnekler, hem biyografi yazarının hem de biyografi öznesinin, kafasında aslında erkek bir özne olduğunu açığa vurur. Tarihin öncelikle kamusal yaşam ve kurumlarla ilgili olduğu ve tarih araştırması ve yazımının nesnellğine ve kişisiz niteliğine olan inancından kuşku duymadığı bir zamanda biyografiyi tarihe benzetmesi, bu varsayımların toplumsal cinsiyetli niteliğini vurgulamaya hizmet eder. Edel biyografi öznesinin, belgelerin dikkatlice okunmasıyla kavranabilecek ve sonra hakkında uygun bir edebi biçim kullanılarak yazılabilecek, güçlü ve birleşik bir benlik duygusu sergileyebileceğini varsaymıştır. Edel, önem atfettiği iç yaşamı önemli ya da önde gelen kamusal bir bireyin geride bırakması beklenen kâğıtlar, mektuplar ve diğer belgelerden oluşan kapsamlı derlemeler aracılığıyla ortaya konan bir şey olarak görür. Daha sonraki pek çok biyografi yazarı için onca soruna neden olan boşluk ve sessizliklere burada yer yoktur artık; ne de bir yanda ev içi sorumluluklarla uğraşıp diğer yanda kendi cinsiyet, sınıf ya da etnisitesine normalde açık olmayan bir dünyada kendine yer edinmeye çalışırken düşülen anlaşmazlıklara yer vardır.

Edel'in biyografi ile ilgili en son ve en muhteşem eseri *Writing Lives: Principia Biographica* 1984'te yayımlandı. Yayımlanmasından bile önce varsayımlarının çoğu, 1970'lerde yazılmaya başlanmış pek çok kadın biyografisi tarafından pratikte sorgulanıyordu ve kısa süre sonra daha yaygın biçimde ve teorik açıdan sorgulanacaktı. Carolyn Heilbrun'un *Writing a Woman's Life*'ta savunduğu gibi bu dönem, yalnızca yayımlanmakta olan kadın yaşamöykülerinin sayısının değil, aynı zamanda kadınların öykülerinin artık

yeni anlatılma biçimlerinin de sonucu olarak kadın biyografisi yazımında yeni bir dönemin başlangıcıydı. Ya Jane Austen ve Charlotte Brontë gibi yazarlar ile diğer başarılı kadınların kadınlığını vurgulayan ya da Kraliçe I. Elizabeth gibi kadın hükümdarların olağanüstü ve hatta korkunç doğasına işaret eden daha önceki biyografilerin yerine, bu yeni biyografiler daha ziyade pek çok kadının kadınları susturan ve alt statüleri ve ev içi kaygılarını doğal karşılayan hâkim kalıp ve varsayımlara karşı bağımsızlıklarına ya da kendi seslerini ararken karşı karşıya kaldıkları mücadelelere odaklanıyordu. Meşhur kadınlar hakkında yazan biyografi yazarları için önemli olan, Edel'in vurguladığı akılcılaştırmaları ya da yaşam mitlerini ayırt etmek değil, daha ziyade engellerin üstesinden gelmeye ve belirli bir hedefe ulaşmaya çalışan kadınların yaşamöykülerinin, onlara özgü arzu, ilgi ve mücadelelerin keşfine olanak tanıyacak biçimde nasıl inşa ve formüle edileceği idi. Bir diğer önemli husus da kadınların yaşamlarını kadın olarak tecrübe etme ve önlerine koydukları beklentiler ve karşılarına çıkan kısıtlamalarla başa çıkma biçimlerine layıkıyla değinilmesi idi.¹² Linda Wagner-Martin, kadınların tüm yaşamlarının eş ya da anne kavramıyla açıklanabileceği ya da kapsanabileceğini varsayan basmakalıp görüşlerin, kadınların yaşamöykülerinin kendi bakış açlarından anlatılabilmesi için bir kenara bırakılması gerektiğine dair tartışmasında, bu argümanı daha da ileriye taşıyordu.

Heilbrun'ın çalışması ise yaklaşımı ve tarzı kadar içeriği bakımından da Edel'inkinden farklıdır. Edebiyat tarihinde “zaman ve koşulların biyografiye kendini ve ilkelerini beyan etme çağrısı yaptığı” bir döneme ulaşıldığında ısrar eden Eden, biyografinin geneli ve biyografi yazarları adına konuşmak istiyordu.¹³ Diğer kadınların çalışmaları ile kendi deneyimlerinden yararlanan ve kendi çalışmasının ne kadar izlenimci ve tecrübeye dayalı olduğunu belirten Heilbrun ise, çok daha kişisel ve izlenimci bir üslupla yazıyordu. Edel'in herkesin uyması gereken genel ilkeler dizisini dile getirmesinin aksine, Heilbrun biyografi üzerine son dönem çalışmalarının çoğunda, bir ölçüde diğer biyografi yazarlarının yöntem ve yaklaşımları üzerine düşünme ve bunlardan nasıl genel önermeler çıkarılabileceğini görme çabası belirgindir.

Biyografinin ilkelerinin yalnızca günümüz biyografi yazarlarının halihazırdaki uygulamalarına bakarak çıkarılabileceği düşüncesi, son zamanlardaki bir dizi genel çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Linda Wagner-Martin'in *Telling Women's Lives: The New Biography*'sinde¹⁴ sergilediği yaklaşımda olduğu gibi, Paula Backscheider'ın *Reflections on Biography*'si ve David Ellis'in *Literary Lives: Biography and the Search for Understanding*'inin de merkezinde görülen bir düşüncedir bu. Biyografi yazarları tarafından olduğu kadar okurları tarafından da tanınabilecek herhangi bir açık estetik ilkenin ya da biyografiyle ilgili teorik bir tartışmanın yokluğundan hem Hem Backscheider hem de Ellis, tıpkı Edell gibi yakınmaktadırlar.¹⁵ Ancak her ikisi de çok sayıda biyografi yazarının ne yaptığına bakarak, bu eksiklikle kuralcı olmayan ama gayriresmi bir yöntemle başa çıkmaya çalışırlar. Elbette bu yazarların her birinin okudukları biyografilere yönelttiği sorular, biyografiyi tasvir etme biçimlerinin sınırlarını çizmekte ve hatta belirlemektedir. Ellis yorum sorusuyla ailenin kökeninin, psikik oluşumları belirleyen "ilksel sahnelerin" ve yaşamın şekillendiği bedensel sağlık ya da hastalığın önemiyle çok daha ilgilidir. Öte yandan Backscheider biyografi yazarının ses ve yorum ile ilgili yaptığı seçimlerle çok daha ilgilidir. Ancak hiçbirisi eksiksiz eserler oluşturmaya çalışmaz. Bilakis Backscheider'ın sözleriyle, "biyografi yazarlarının verdikleri kararların bazı sonuçlarını" göstererek, "bu kararların etrafında dolanmakla" uğraşırlar.¹⁶

Biyografi yazarlarının görevleriyle nasıl başa çıktıklarına dair daha geniş bir tartışma sunan Backscheider burada daha ilginç bir noktadadır ve tartışmak istediğim de zaten onun görüşleridir. Backscheider kitabına dört ilkeyle değil, aksine biyografi yazarlarının hepsinin dikkate alması, okurun da biyografi okurken düşünmesi gereken dört temel soruyla başlar. Bunlar, biyografi yazarının sesi, biyografi yazarı ve öznesi arasındaki ilişkinin doğası, kanıtların anlaşılma ve ele alınma biçimleri ve son olarak, öznenin kişiliğinin nasıl anlaşıldığı, temsil edildiği ve yaşama şekil vermekte nasıl kullanıldığına odaklanan sorunlardır. Backscheider bu sorulara yanıt vermekten çok, soruların en iyi nasıl anlaşılabileceği üzerinde du-

rur ve daha sonra onları yanıtlamanın farklı yollarını arar. Bunu son biyografik çalışmalarda görmek mümkündür. Mesela biyografi yazarının sesi konusunda, yazarın okurlarla ilişkisini oluşturan ve okurların biyografi yazarına güvenip güvenmeyeceğini ve özneyi anlayıp tanımalarını sağlayacak uzman birinin ellerinde olduklarını kabul edip etmeyeceklerini belirleyen biyografi yazarının sesi olduğunu belirtir.¹⁷ Gel gelelim bu sesi oluşturmak karmaşık bir konudur ve öncelikle biyografi yazarının eserde görünüp görünmemesi gerektiği, sesin hakimane –büyük 19. yüzyıl romanının kadirimutlak yazarının sesi gibi– olup olmaması gerektiği ve yazarın görünmesine olanak tanıyan kişisel düşünceye yer olup olmadığı gibi birkaç soruyu yanıtlamayı gerektirir. Güçlü bir feminist bağlılık ve ilgiyle yazan Backscheider, kadın biyografi yazarlarının önsöz ve girişte kişisel ayrıntılara yer vermelerinin daha muhtemel olduğuna işaret ederek, kadınların biyografilerinin erkeklerinkilerden farklı bir etkiye sahip olup olmadığı ya da olması gerekip gerekmediği sorusunu da gündeme getiriyordu.

Araştırma sorunu ve biyografiyi oluşturacak kanıtları ele almaya gelince, Backscheider kesin bir formülün var olduğu fikrini reddeder. Araştırma karmaşık bir meseledir: İnsanlar buna genellikle farklı şekillerde yaklaşır ve çok farklı duygulara sahiptirler. Aslında Backscheider biyografi yazarlarının üzerinde çalışmak zorunda oldukları kanıtlara yönelik tutumlarının, özneleri kadar *kendilerinin* de psikolojilerini açıkladığını ileri sürer. Örneğin, uğraşması gereken olgusal veri yığını Virginia Woolf'a bunaltıcı gelmiş ve Fry'ın tasviri işini onun için daha zor kılmıştı. Ancak başka yazarlara göre, zengin ana malzemeler biyografi yazımında en büyük zevklerden birini sunmaktadır. Ayrıca, elbette, yetersiz malzeme sorunu vardır; örneğin, bilgili ve edebiyatçı kişiler bile mektupsuz ya da günlüksüz yıllar geçirebilmişlerdir; cahil, yoksul ya da seyyah olan ve dolayısıyla kapsamlı kayıt tutmayanlardan geriye çok kıt kaynak kalmıştır.¹⁸ Backscheider, ya malzemelerin tahrip edilmesi ya da aile üyeleri veya vasilerin reddetmesi halinde var olana erişim sağlamanın imkânsız olması nedeniyle, biyografi yazarlarının genellikle kısıtlı malzemelerle çalışmak zorunda olduklarına işaret

eder. Bu nedenle, birçok kişi eksik bilgiyle çalışmak durumundadır ama bütün malzemeler mevcut olsa ve okunsa bile, yine de bunların birleştirilip yaşamöyküsünün yaratılması sorunu vardır. Fikirlerini sergilemek için genellikle yaptığı gibi Woolf'a dönen Backscheider, Woolf'un Roger Fry'a dair sorduğu soruyu alıntılar: "Terzi faturaları, aşk mektupları ve eski resimli kartpostallarla dolu altı karton kutudan nasıl bir yaşamöyküsü çıkarılabilir? Bir bütünü oluşturması gereken öyle bir ıvr zıvır yığını ki..."¹⁹ Burada yine biyografi yazarları için, "birleştirme, özümseme, ayıklama, düzenleme, çıkarımlarda bulunma ve zincirler oluşturmanın" ne kadar karmaşık bir sorun olduğunu vurgulamayı tercih eden Backscheider soruna kesin bir cevap sunmaya kalkışmaz.²⁰ Onun nazarında bu süreç rehberlik etmesi gereken iki önemli kavram vardır. Birincisi, kendisinin ötesine işaret eden ve yorumu zenginleştirerek yeni çıkarım ve öneriler doğuran "verimli gerçeği" bulma ihtiyacıdır. İkincisi ise bireyin kişiliği ve yaşam şekli ile yaşamlarının kurucu yapılarına yönelik kavrayış sunan "duygusal merkezleri" keşfetme ihtiyacıdır.

Backscheider başa çıkması en zor meselenin, öznenin kişiliğinin nasıl en iyi anlaşılıp tasvir edileceği ve bir yaşamı tasvir etmek için uygun şeklin nasıl bulunacağı ile ilgili olduğunu ileri sürer. Bu sorun ile ilgili olarak, başkalarının çalışmalarını okudukça görüşlerinin değiştiğini ifade eder: Yola tüm biyografi yazarlarının, gelişim psikolojisinden kavrayışlar içeren bir kişilik teorisine sahip olması gerektiği varsayımıyla başlamış, sona geldiğinde bu düşüncüyü reddetmiştir. Edebi bir çalışma olarak biyografinin talepleri, biyografi ve özne arasındaki ilişkinin dinamik doğası, buradan kişiliğe dair pek çok kavrayış türetebilme olanağı ve bir yaşamın sayısız biçimde okunup yazılabilmesi, Backscheider'ın önceki görüşlerini reddetmesine neden oldu. Çünkü tek bir gelişim teorisinin, biyografinin beraberinde getirdiği tüm talepleri karşılamak için yeterli olduğunu düşünmeye başlamıştı. Biyografiler öznelere kimliğini oluşturmaya ihtiyaç duyduğu doğrudur, ancak biyografilerin kendi dünyalarının kişinin oluşumuna olanak tanınmasına dair çok sayıda toplumsal ve tarihsel mesele için içine girdiğinden kişiliğe tek yönlü bir odaklanma yetersiz kalıyordu.²¹

Biyografi ve Psikanaliz

Backscheider, özel bir kişilik teorisinin biyografi için gerekli olduğu düşüncesinden nihayetinde vazgeçmekle birlikte, psikanalistler kendi disiplinleri ve biyografi arasında bilhassa yakın bir bağlantı olduğu düşüncesinden kesinlikle vazgeçmemişlerdir. David Hodgeson, psikanaliz dergisi *American Imago*'nun biyografiye ayrılan özel sayısında, "Yaşam tarihçeleri oluşturmanın en önemli iki yolu olan psikanaliz ve biyografi arasındaki koşutluk, yakın ilişkilerini kaçınılmaz kılmaktadır" diye yazıyordu: "Hastalarının vaka geçmişlerini yeniden inşa edip kaydederken psikanalistlerin yaptıkları her zaman bir biyografi faaliyetidir ve çağdaş biyografi yazarları öznelerinin psişik yaşamını açıklamakla adeta yükümlüdürler."²² Analist olmadan önce hem Anna Freud hem de Hannah Arendt'ın bir hayli beğenilen biyografilerini yazan Elizabeth Young-Bruehl, psikanaliz ve biyografi arasındaki ilişkiye bazı yeni yaklaşımlar sunmuştur.²³ Young-Bruehl modern biyografinin gelişimini psikanalizin gelişimiyle, bazen de eğri büğrü biçimde iç içe geçirmiştir. Onun nazarında, vaka çalışmalarının biyografik iskeletinin oluşturulması 20. yüzyılın başlarından başlayarak biyografinin gelişimini etkilemiştir, fakat analistlerin kendi başına biyografiyle ilgilenmeleri ve birçok durumda, psikanaliz tarihini psikanalizin ana figürlerinin biyografik çalışmaları aracılığıyla yazmaya başlamaları çok daha sonra, 1950'lerde olmuştur. Young-Bruehl burada, psikanalitik teorisinin pek çok yönünün ve özellikle Freud kökenli olan ancak o zamandan beri sorunlu olarak görülmüş olan teorilerin – Freud'un kadınlık hakkındaki düşünceleri gibi– biyografi açısından nasıl incelendiğiyle ilgilidir. Biyografi yazarları psikanalizden türetilen çocukluk ve gelişim teorilerinden ister istemez yararlanmalarına rağmen bu teorilere yaklaşım, genellikle onları ilk bulmuş kişilerin biyografi çalışmaları aracılığıyla sergilenmektedir.

Psikanalizin biyografiye katacak özel bir şeye sahip olduğu düşüncesi yeni değildir. Freud çalışma hayatının erken bir evresinde, özellikle biyografinin sanatçıların karmaşık yaşamlarını içermesi halinde psikanalizin biyografi yazımında gerekli olduğunda ısrar ediyordu. Leonardo da Vinci'ye ömür boyu süren bir hayranlık duydu

ve “Da Vinci’nin karakter bilmecesi” dediği şeye kafa yorarak uzun yıllar geçirmişti. Bilmeceyi 1901’de birdenbire çözdü. Leonardo da Vinci’yi yalnızca kendisinin anlayabildiği düşüncesi, onu “biyografi alanı da bize ait olmalıdır” yolundaki genel inanca götürdü.²⁴

Freud psikanalizin sunabileceklerini, yalnızca biyografi öznelrinin yorumlanması açısından değil, aynı zamanda biyografi yazarları ve özneleri arasındaki ilişkiye dair gündeme getirebileceği sorular açısından da düşünür. 4. Bölüm’de gördüğümüz üzere, Freud bir biyografi yazarının kendini özne ile aşırı özdeşleştirme- sinin tehlikelerine ve biyografi yazarlarının özneyi idealize etme sürecinde gerçeği yanılsama uğruna feda edip “çocuklukla ilgili uygulamalar uğruna, insan doğasının en büyüleyici sırlarına nüfuz etme fırsatını kaybetme” olasılığına işaret ediyordu.²⁵

Tüm bunların üstesinden gelebileceğini düşünen Freud, Da Vinci’nin hem yaşamında hem de sanatında ortaya koyduğu ve epey analiz gerektiren paradoksları incelemeye devam etti. Bunları onun sanatında, çalışmalarını tamamlarken ya da –sanatsal dehasına rağmen– kendini sanatına adarken karşılaştığı zorluklarda görmek mümkündü. Sonuçta Da Vinci sanatsal çalışmalarını bırakıp yüzünü daha çok bilimsel uğraşlara döndü. Kişisel yaşamını da, bariz cinsel ilgi eksikliğini anlamak da eşit derecede zordu. Freud Mona Lisa’nın esrarengiz gülümsemesini Da Vinci’nin esrarengiz yaşamının bir tür simgesi olarak görüyordu ve bilmeceyi Da Vinci’nin çocukluğunun altında yatan nedenleri arayarak çözmeye çalıştı. Da Vinci’nin yaşamının bu kısmı hakkında çok az bilgi sahibi olduğunu kabul eden Freud, aradığı ipucunu Da Vinci’nin son dönem yazılarından birinde anlattığı bir çocukluk anısında buldu. “Beşiğimdeyken, bir akbaba bana yaklaşıp kuyruğuyla ağzımı açtı ve kuyruğuyla dudaklarıma defalarca vurdu” diye yazıyordu Da Vinci.²⁶ Da Vinci’nin eşcinsel olduğuna dair düşüncesi göz önünde tutulursa, Freud bu fanteziyi onun annesi tarafından emzirildiği, ancak annesinin yerine bir akbabayı –hem erkek hem de dişi olarak algılanan, dolayısıyla Da Vinci’nin arzusunda anne memesinden penise kaymayı akla getiren bir kuşu– koyduğu bir fantezi olarak yorumladı.

Daha sonra birçok yorumcunun işaret ettiği gibi, Freud'un Da Vinci'nin bilmecesini çözdüğüne dair inancı temelsiz çıktı.²⁷ Analizi ciddi hatalara dayalıydı: Bu anının İtalyanca orijinal versiyonunda Da Vinci, akbabadansa uçurtma anlamına gelen *nibio* sözcüğünü kullanıyordu. Ancak uçurtmalara ilişkin, Freud'un akbaba-balarla ilgili ısrarına benzer, hiçbir sembolizm yoktur. Bu nedenle, bu mesele Freud'un ortaya koyduğu yorumların tamamı tartışmaya açar. Ayrıca Da Vinci'nin öz annesi, üvey annesi ve babası ile ilişkilerine dair Freud'un bilgi ve tasvirinde pek çok yanlış varsayım ve hata vardır; bu da Da Vinci'nin çocukluğu ve çocukluğunun yetişkin yaşamı üzerindeki etkisine dair analizinin daha da zayıflamasına yol açmaktadır. Freud'u eleştirenlere göre o hem biyografiye psikanalitik yaklaşımların indirgeyciliğine hem de sözde teorik kavrayışlarına titiz ampirik araştırmalardan daha fazla ağırlık verenleri bekleyen tehlikelere örnek teşkil etmektedir. Fakat onu destekleyenlere göre Freud'un Da Vinci üzerine makalesi, hatalarına rağmen tüm biyografi yazarlarının karşı karşıya kaldığı zorluk ve sorunları göstermekte ve önemini korumaktadır. Freud, Da Vinci üzerine çalışırken klinik uygulamadan elde ettiği ve kendine yorumsal çerçeve oluşturan kavrayışları, bulabildiği ampirik malzeme ile birleştiriyordu. Bunu yaparak bir yandan, Da Vinci'nin yaşamını çocuk cinselliği ve yetişkin nevrozuna dair paradigma aracılığıyla tutarlı ve anlaşılır kılarken bir yandan da onun bireyselliğini ve benzersiz kişiliğini korumayı gözetiyordu. Malcolm Bowie, bu çatışma merkezinde Freud'un psikanalizin "modern biyografi yazarının sürekli karşılaştığı paradokslardan birini yeniden" nasıl "dramatize ettiğini" gösterdiğini ileri sürer: "Çalışmanıza dikkat çekici bir hikâye kurmak ve çalışmanın yalnızca bir ayrıntılar yığını haline gelmesini önlemek için, basitleştirici bir modele, bir yaşam biçimi şemasına ihtiyacınız vardır."²⁸ Gel gelelim model çok katı olursa, iç ve dış koşullar arasında hareket eden insan yaşamının tüm duyguları yitip gider.

Daha sonraki birkaç analist de biyografi yazımındaki özel uzmanlık ve kavrayışlar üzerine önemli iddialarda bulundu. Özellikle 1950 ve 1960'larda ABD'de çok etkili bir figür olan Erik Erikson, bunların ilkiydi. Freud'un hem çocukluk hem de cinselliğe

verdiği ağırlıktan uzaklaşan Erikson, bunun yerine çocukluk yıllarının ötesine geçen ve ergenlik ve yetişkinliğe giden psişik gelişimin öneminde ısrar ediyordu. Erikson'ın kişilik gelişimi teorisi, bebeklikten geç erişkinliğe kadar, her biri belirli zorluk ve gelişmeleri içeren, yaşamın yedi ayrı aşaması olduğunu ileri sürüyordu. Ona göre en önemli aşama ergenlikti. Bu durumda genç bir kişinin yön ve amaç duygusu yaratmaya çalışırken ortaya çıkan kimlik krizi ihtimaliyle beraber kimlik sorunları ön plana çıkıyordu; bu yön ve amaç duygusu aynı zamanda genç kişinin çocukluğu ve öngörülen yetişkinliği arasında bir birlik hissine olanak tanıyordu.

Erikson'ın yaklaşımı bireylerin yanı sıra toplumun da analizini içeriyordu. Farklı toplumsal kurumların, aile düzeninin ve âdetlerin, bireylerin gelişimin önemli aşamalarını yaşama ve bunlarla ilgilenme biçimleri üzerinde etkiye sahip olduğunu savunuyordu. Erikson'ın birey, grup ve tüm toplumları analizinde kapsama kaygısı, projesini açıklarken kullandığı, “birey (ve grup) ruhunun gelişimini şekillendiren toplumsal koşulları ve toplumsal koşulları oluşturan psikolojik faktörleri anlamak” anlamına gelen “psikotarih” teriminde açıklığa kavuşuyordu.²⁹ Freud gibi Erikson da kendi teorik çerçevesini belirli bir bireye uygulamak istiyordu ve 1958'de en çok okunan ve tartışma yaratan biyografik eseri *Young Man Luther*'ı yayımladı. Yine Freud gibi, Erikson kendi biyografik çalışmasını psikanalize yaslanmayan tarihçiler ile biyografi yazarlarının körlüğü ve bilinçdışı duygusal yatırımlarına dair eleştirel yorumlarla birleştiriyordu. Tarihçiler, tarihsel sürece eleştirel yorum getirebilmek uğruna, “tarihsel sürecin maskeleri, akılcılaştırmaları ve idealleştirmelerine” çoğu zaman fazlaca gömülüyorlardı. Dolayısıyla, Freud'un nazarında eğitilmiş klinisyenlerin tarihsel ve biyografik araştırmaya dahil olmaları zorunluydu.³⁰ Ancak Erikson tarihte yer etmiş bir bireyi ve olayı araştırmakla kalmak istemiyordu; ayrıca geçmişteki önde gelen figürler için ne kadar önemli olduğunu göstererek, tüm toplumlarda genç erkekler için merkezi ve biçimlendirici bir sorun olan kimlik krizi sorununa dair tartışmasını genişletip iletirmek için tarihi kullanmak istiyordu. Erikson'ın Freud'la son benzerliği ise, analizinin odağına Luther'in

yaşamının belirli bir dönemini almasıdır. Erikson asıl olay olarak, yirmili yaşlarının ortalarındaki Luther'in bir gün kilisede avaz avaz bağırıp bayılmasıyla sonuçlanan çok ciddi bir nöbeti seçti. Bu krizin Luther'in ruhsal ıstırabını ve kinlik krizini tam olarak yansıttığını savunuyor ve bunu Luther'in önceki aile deneyimleri ile sonraki dinsel eylem ve inançlarına istinaden analiz ediyordu.

Burada da Erikson, Freud ile ilgili olarak daha öncekine benzer bir sorunla karşı karşıya kaldı: Luther'in kimlik krizini gösteren can alıcı dönemin net hiçbir kaydı yoktu ve Erikson bunun gerçekten meydana gelip gelmediğinin kesinlikle açık olmadığını bizzat kabul ediyordu. Luther'in çağdaşlarından birkaçı olayı doğruluyordu ama Luther'in kendisi bundan hiç söz etmemişti. Erikson için, kanıtların eksikliği çok az öneme sahipti.³¹ Daha ziyade önemli olan, bu nöbetin Luther'in babasıyla ilişkisinin zorlukları, manastır deneyiminin niteliği ve iç çatışmasını çözmenin bir yolu olarak gördüğü ruhsal çözümle ilgili tüm soruları kapsıyormuş gibi görünmesiydi.

Erikson'ın ampirik kanıtlara biraz ukalaca yaklaşımı her ne kadar bir dizi reformcu akademisyen tarafından kıyasıya eleştirilse de, onun genel yaklaşımı ve önemli dini ve siyasi figürlerin analizine yönelik psikanalitik teori ve kavrayışı getirme ihtiyacı konusundaki ısrarı birçok kişi tarafından takdir de ediliyordu ve bu durum Erikson'ı onyıllar boyunca tarih ve biyografi yazımında önde gelen bir figür haline getirmişti. 1950 ve 1960'larda, önde gelen bazı üniversitelere psikotarih dersleri konuldu ve önemli birçok biyografi projesi Erikson'ın yöntemi izlenerek yürütüldü.³² Ancak Erikson'ın etkisi 1970'lerde hızla azaldı.³³ Ayrıntılı arşiv ya da birincil araştırmadan yoksun oluşu ve bu tür tetkiklere ihtiyacı gereksiz kılan içgörüyü kendi klinik uzmanlığının sağladığını kabul etmesi giderek daha çok eleştiriyi karşılaştı ve çalışmasının son derece amatörce görülmesine yol açtı. Aynı zamanda, cinsiyet hakkındaki sorulara hiç ilgisinin olmaması –keza Erikson'ın yaşam aşamaları ve kimlikle ilgili düşüncelerinin ne ölçüde kadınlara uygulanabileceği meselesi– onun sıkı feminist eleştirilere uğramasına ve bu onyılda çok önem teşkil eden kadın tarihine filizlenen

ilgiye ayak uyduramamasına yol açtı. Benzer şekilde, Erikson'ın teorilerinin kültürlere evrensel uygulanabilirliği hakkındaki ön kabullerinin doğruluğu da, bunların hassaten Batı toplum ve değerleri için geçerli olduğu öne sürülerek sorgulanıyordu.

Erikson'ın ABD'de kazandığı önemin de gösterdiği gibi, psikanaliz, biyografi ve tarihi ilintilendirmeye yönelik en derin ilgi bu ülkede ortaya çıkmıştır. Psikanalizin önemi hakkında hem biyografi yazarları, hem de tarihçiler arasındaki tartışma bugüne kadar devam etmiştir. Hem Freud hem de Erikson'a minnettarlıklarını açıkça kabul etmelerine rağmen son tartışmalara dahil olanlar, yaklaşımlarını değiştirme ve biyografi yazımında kapsamlı ampirik araştırma ve tarihsel yöntemin esas olduğunu kabul etme ihtiyacını haklı bulmuşlardır. Tarihsel araştırmanın önemine yapılan bu vurgu, psikanalizin ne ortaya koyabileceği ile ilgili bir dizi varsayıma çok farklı bir tonda eşlik etmiştir. Hem analist hem de tarihçi olan Thomas A. Kohut, 1980'lerin ortalarında psikotarihi yeniden formüle etmeye çalışırken, tarihe psikanalitik yaklaşımların uygulanmasında ciddi zorluklar bulunduğunu ve önceki girişimlerin ciddi ölçüde kusurlu olduğunu kabul ederek yola koyulmuştur. Ona göre tarihi bir figürü tek bir dar yorumsal formülasyon üzerinden anlamayı hedefleyen psikanalitik kuram “hem psikolojik olarak basit hem de tarihsel olarak indirgemeci” olma eğilimindeydi.³⁴ Psikanalizin mevcut olanla meşguliyeti tarihe yaklaşımını sorunlu hale getirmiştir, ancak Kohut analizin tarihçiler ve biyografi yazarları için yararlı kavrayışlar sağladığında ısrar etmiştir. Onun nazarında aktarım kavramı bilhassa önemlidir. Analistin hastanın karşılanmamış çocukluk ihtiyaçlarını ve ket vurulmuş çocukluk arzularını anlamasını sağlayan, analitik tedavi sırasında hasta ve analist arasında kurulan aktarımdır, çünkü ihtiyaç ve arzular analiz sırasında yeniden harekete geçirilir ve hastadan analiste “aktarılır”. Tarihçi elbette, bu tür bir aktarımdan yararlanmaz ama eğer aktarımın nasıl çalıştığını anlarsa, bunu biyografi yazımında kullanabilir. Tarihsel kayıt ve ampirik veriler çoğu zaman araştırmacının biyografi öznesinin kendi yaşamındaki önemli figürlerle ilgili yaşadığı aktarımları görmesine imkân sağlar. Fakat önemli olan yalnızca

çocukluk değildir: “Bireyin yaşamının tümü kişinin psikolojik özünü, yani “onun ihtiyaç ve arzularını, amaç ve ideallerini, sevgi ve nefretlerini, çatışmalarını (...) kendi benliğinin temel dokusunu” ifade eder.³⁵ Kohut psikanalizin, tarihçinin ya da biyografi yazarının, öznelere yaşamı ve bunun neyi ortaya koyduğu hakkında düşünmesine yardım edebileceğini ileri sürmüştür.

Kohut, farklılıklarına rağmen tarih ve psikanalizin insani duygu, düşünce ve eylemleri anlamak için ortak bir kaygıya sahip olduklarını savunur. Ayrıca “Filozof Wilhelm Dilthey’in insan bilimlerinin metodolojisi olarak tanımladığı şeyi paylaşırlar, yani empatik anlayışla bilme (...) Her iki disiplinde de araştırmacı diğerini anladığında, onun deneyimine nüfuz edecek bir yolun var olduğunu hisseder, hatta o yolu bulur.” Empati burada acıma ya da merhamet değil, daha ziyade “öznel tepkileri aşma ve ister istemez seyreltilmiş bir düzeyde olmasına rağmen, başkasının deneyimini tecrübe etme yeteneği” anlamına gelir. Analist kendi yorumları aracılığıyla hastaya kendisiyle empati kurması için yardım etmeyi ve –geçmişi ve bugünü göz önüne alındığında– neden böyle hissettiğini, düşündüğünü ve davrandığını anlamasını sağlamayı istemesine rağmen tarihçi, yorumları aracılığıyla okurun tarihsel özneyle empati kurmasını sağlamayı ve okura –tarihsel öznenin deneyimleri ve koşulları göz önüne alındığında– yaşananların niye yaşandığını göstermeyi ister.³⁶

Kohut aktarım sorununu ele alan tek kişi değildir. Aksine, aktarımın biyografi yazımındaki önemi birçok tartışmanın konusu olmuştur. Bir dizi Amerikalı biyografi yazarı, kendileri analist olmayı istemeseler de öznelere yaşadıkları aktarım biçimlerini açıklamanın bir yolu olarak ve kendi malzemeleriyle uğraşırken eğitilmiş bir klinisyenin kavrayışlarını elde etmek amacıyla, George Moraitis gibi analistlerle yakın mesai içinde çalışmıştır.³⁷ Aktarım sorunu, psikanaliz dergisi *American Indigo*’da yayımlanan, biyografi ve aktarım ile ilgili son zamanlardaki bir sempozyumda da kapsamlı biçimde incelenmiştir.³⁸

İngiltere’de ise durum oldukça farklıdır. Psikanalitik teoriyi doğrudan biyografiye uygulama girişimleri rağbet görmemiştir. Garibaldi ile ilgili son çalışmasında tam da bunu yapan Daniel

Pick'in savunduğu üzere, psikotarih, hem daha eski hem de daha yeni biçimleriyle İngiltere'de kayda değer şüphe yaratmıştır.³⁹ Ona göre düşünce tarihinde ya da tarihyazımının herhangi başka bir biçiminde, bunu bir yaklaşım olarak kabul etmek mümkün değildir. Aynı şey biyografi alanında da geçerlidir. Buna karşılık Barbara Taylor'ın son zamanlarda savunduğu üzere, yeni biyografilerin çoğu yeni ve farklı bir edebi cüret sergilemesine rağmen, işin psikolojik boyutunda buna uygun benzer herhangi bir değişiklik olmamıştır.⁴⁰ Hem biyografi yazarları hem de tarihçiler psikolojiyi kullanır: "Onsuz insanlık tarihini yazmak imkânsızdır, ancak çoğu tarihçinin kullandığı psikoloji, genellikle Freudcu tınlara sahip, insan motivasyonu ile ilgili yaygın varsayımları popüler psikoloji parçalarıyla birleştiren, seçmecelerdir."⁴¹ Bizzat Taylor, örneğin Mary Wollstonecraft ile ilgili son çalışmasında olduğu gibi, hem tarihsel hem de biyografik olarak psikanalitik yaklaşım ve kavramları kullanmakla ilgilenen az sayıda önemli tarihçiden biridir. Fakat çok küçük bir azınlığın parçasıdır.⁴²

Metinler ve Performanslar

Psikanalistler ve bazı biyografi yazarları öznelerinin iç çekirdeğini ya da psikolojik özünü ararlarken, diğerleri yalnızca iç çekirdeğe erişim sağlamanın mümkün olup olmadığını değil, aynı zamanda çekirdek aramanın biyografiye en iyi yaklaşım biçimi olup olmadığını dahi sorgulamışlardır. Edebiyat ve cinsiyet çalışmalarında ortaya çıkan bazı yeni teorik gelişmelerden yararlanarak, daha çok bireylerin kimliklerini ya metinlerde ya da bir dizi farklı türde performansta temsil etme, kurma ya da biçimlendirmelerinin farklı yollarına odaklanmak istemişlerdir. Bu temsillerin biyografî yazarının gerçekte uğraşması gereken tek şey olduğunu ve son derece önemli olduğunu savunmuşlardır. Yalnızca bireylerin nasıl görünmek istediklerini değil, ayrıca toplumlarında hâkim olan ve genellikle uymak zorunda oldukları toplumsal yapıları ve cinsiyet, sınıf ve etnik köken hakkındaki varsayımları nasıl müzakere ettiklerini de gösterirler.

Bazı durumlarda, bireylerin kendilerini inşa ya da temsil etme tarzlarına bu ilgi, tüm biyografi yazarlarının, bireylerin kendilerini tanıyanlar tarafından çok farklı görülme ve anlaşılma biçimlerinin en iyi nasıl kapsanması gerektiğini çözmeye çalışırken karşı karşıya kaldıkları sorunlardan birine yönelik tepkidir. Daha da zor bir sorun, bazı bireylerin kendilerine, deneyimlerine, duygularına ve kendi yaşamlarına dair ortaya koydukları belirli olayların çelişkili anlatımlarının nasıl ele alınması gerektiğine odaklanır. Bazı alıcılara gönderilen mektuplarda belirtilen anlatımlar karşılaştırıldığında ya da mektuplar, günlükler ve bunları yazanlar söz konusu olduğunda; otobiyografiler ve diğer edebi metinlerde ortaya konulan anlatımlar arasındaki farklılıklara bakıldığı takdirde, bu farklılıkları çoğu zaman görmek mümkündür. Anı ile ilgili dikkate alınması gereken sorunların bulunduğu açıktır. Ancak olayların farklı versiyonlarını yazan ya da kendilerini ve duygularını tamamen farklı açılardan tarif eden bireylere dair birçok örnek; aynı günde yazılan mektuplar ve diğer ifade biçimlerinde bile mevcuttur. Zıt ve çelişkili açıklamalarla uğraşma ihtiyacı tarihçiler için yeni bir şey değildir. Kaynakların ne zaman ve neden yazıldıklarını ve belirli bir belgenin gerçekten nasıl sapabileceğini yahut gerçeğin nasıl yalnızca bir kısmını sunabileceğini tespit etmek isteyen tarihçiler, kaynakları sorgulama ve onlara dikkatle ve aslında şüpheyile muamele etme ihtiyacında her zaman ısrar etmişlerdir. Örneğin, Leon Edel gibi eski biyografi teorisyenleri, biyografi yazarlarının kaynaklarını aynı şekilde sorgulamaları gerektiğinde ısrarcı olmuşlardır. Gel gelelim bu şüphecilik ve kaynakların tarihçiler tarafından eleştirel okunması, çoğunlukla her belgenin ortaya koyabileceklerinin altındaki gerçeği belirleme ihtiyacına dayalıydı. Buna karşılık, birçok çağdaş edebiyat teorisyeni ve akademisyen, metni yazan kişinin “gerçek” amaçları, niyetleri ve düşüncelerini ortaya koymak için metnin “arkasına” ya da “altına” geçilebileceği düşüncesini reddeder. Yapılması gereken tek şeyin metinle uğraşmak olduğunu ve önemli olanın metnin nasıl en iyi şekilde okunabileceğini; onun yapısına, diline, belirgin ihmallerine ve belirli metinlerin diğer metinlerden yararlanma ya da onlara atıfta bulunma biçimlerine

yakın ilgi gösterildiğinde, metnin hangi anlamları ortaya koyabileceğini görmek olduğunu savunurlar. Mektup, günlük ve otobiyografi gibi çeşitli yaşamöyküsü yazım biçimlerine uygulandığında, bu yeni edebi yaklaşım bireyin iç benliğini dışa vurduğu özgün kişisel yazılar anlamındaki mektup ve günlük fikrinin reddine ve görünüşte kişisel belgelerde bile bireylerin bir dizi farklı biçimde kendilerini inşa ederek, temsil ederek ve kendi hikâyelerini anlatarak, edebi bir çalışmayla meşgul olduklarının kabulüne yol açar. Birçok biyografi yazarı kaynaklarındaki belirgin çelişkileri uzlaştırmayı ya da bir kişinin tutarlı iç çekirdeğini bulmayı istemektense, artık bu temsillerin tümünü kapsamayı ve varyasyonlarını incelemeyi önemli görmektedir. Bireylerin hitap ettiği belirli okur kitlelerine ya da temsilin bir türünü diğerinden daha uygun kılan belirli bir anın ihtiyaçlarına bakmak genellikle işe yarar.

Biyografi yazarları, bireyin imge ve temsillerini okumakla ilgilenen yegâne yazar ya da biliminsanları değildir ve bir yaklaşım olarak buna yeni ilgileri, siyasi analiz ya da kültürel çalışmalarla ilgilenen diğerlerinin çalışmalarıyla örtüşür. Garry Wills'in *Cincinnatus: George Washington and the Enlightenment*'ı böyle bir örtüşmenin ilginç bir örneğini teşkil eder.⁴³ Bu çalışma, Washington'un konuşma ve mektuplarında kendini temsil edişi ile başkalarının kendisine dair tasvirlerini hem görsel hem de yazılı biçimde birleştirmektedir. Wills, önemli olanın "gerçek" bir tür Washington bulmak amacıyla görüntülerin derinine inmekten ziyade Washington'ın çağdaşlarına nasıl tezahür ettiğini görmek ve anlamak için bu imgeleri incelemek olduğunu ileri sürer. Wills, bunu yapmak için Washington'ın kariyerinden üç önemli anı seçmiştir: Kıta Ordusu Başkomutanlığından istifası, Anayasa Kongresindeki başkanlığı ve başkanlığının sonundaki veda konuşması. Bunların tümü bir ölçüde aşamalardan oluşmaktadır ve tümü Washington'ın cesareti, görev duygusu ve her türlü kişisel hırstan arınmışlığını güçlendirmeye yaramıştır. Artık kendisine ihtiyaç duyulmadığını gördüğünde komisyondan istifa etmek ve kamusal yaşamı bırakmakta ısrar eden Washington, Roma'yı korumak için göreve çağrıldığında çiftliğinden ayrılmaya razı olan, ancak çözmesi istenen

kriz sona erdiğinde çiftliğine dönmekte ısrar eden Romalı kahraman Cincinnatus'un imgesinden yararlanmıştır. Wills'in çalışması, Washington'ın şahsında somutlaşan ve bunun için kendisine saygı duyulduğu 18. yüzyıl cumhuriyetçi değer ve erdemlerin niteliğini çok iyi bir biçimde resmetmeye yarar. Bazı eleştirmen ve yorumcular bu çalışmayı biyografi olarak görmelerine ve Washington'ın yaşamı hakkındaki önceki biyografik anlatımlar Wills'in çalışmasının odağı olmasına rağmen, kendi anlatımını biyografi olarak sunmaz. Bilakis Washington'ı siyasi bir lider olarak incelemek ve özellikle onun idaresi ve kendini temsili ile Aydınlanma'nın cumhuriyetçi ideal ve değerleri arasındaki uyumayı görmekle ilgilidir. Ancak bunun gerçekten tanıyabileceğimiz Washington olduğunu ve Washington'ın karakterine dair bu çalışmanın onun özel yaşamına daha yakından odaklanmayı isteyen biyografik çalışmaların yerini aldığını ileri sürmektedir.

Bireyin kendisiyle ilgili ürettiği farklı temsillere dair bir çalışmanın biyografi oluşturup oluşturmadığı sorusu, Toril Moi'nin Simone de Beauvoir ile ilgili son çalışmasında özellikle ilginç bir biçimde gündeme getirilmiştir. Moi, kitabı *Simone de Beauvoir: The Making of an Intellectual Woman*'da, De Beauvoir'ın entelektüel gelişimini araştırmak ve nasıl hem entelektüel bir kadın hem de 20. yüzyıl sonlarındaki edebiyat uzmanları ve feministlerin çoğu için çok önemli bir figür olabildiğini görmekle ilgileniyordu. Başlangıçta Moi biyografi yazmadığını savunuyordu: "Simone de Beauvoir ile entelektüel bir kadın olması hasebiyle ilgilendiğimi söylediğimde, daha çok biyografiyle ilgileniyormuşum gibi anlaşılabilir. Oysaki çalışmam yaşam ve metin arasında hiçbir *metodolojik* ayrım olamayacağı varsayımına dayanmaktadır" diye açıklıyordu. *Rüyaların Yorumu*'nda Freud'un ruh ve metin arasında ayrım yapmaktan aciz göründüğünü savunuyordu: Bize yorum sağlarken, zihnin haritasını sunmaktaydı. Bu yaklaşım, kitapları haricinde yüzlerce mektup ve günlük bırakan De Beauvoir ile özellikle ilgiliydi. Birçok durumda yaşamındaki olayları; romanları, otobiyografisi ya da mektuplarındakinden daha ayrıntılı biçimde tasvir eder ya da bunlar üzerinde düşünür. Moi'yi ilgilendiren, De

Beauvoir'ın yaşamında gerçekte olanları belirlemek amacıyla bu farklı anlatımları en iyi ne şekilde bir araya getirmek gerektiği değil, daha ziyade farklı metinlerin birbirini nasıl kışkırttığını, bir-biriyle nasıl çeliştiğini ve aslında bazen birbirinin dengesini nasıl bozduğunu görmektir. Onu ilgilendiren kişi değil, yazardır: “Bize bıraktığı kurgusal, felsefi, otobiyografik ve mektuplardan oluşan metinlerin metinlerarası ağı, bizim Simone de Beauvoir'mızdır” diye ısrar eder.⁴⁴

Moi'nin kendisinin biyografi yazmadığına dair ısrarı, hem edebi ve düşünsel sorulara yönelik öncelikli ilgisinden hem de çalışmasının De Beauvoir'ın yaşamını bütünüyle tasvir etmektense, yaşadığı belirli olaylara odaklandığına dair düşüncesinden ileri geliyordu. Ancak elbette pek çok biyografi yazarı artık yaşamın bütününden çok parçalarına odaklanmaktadır. Paula Backscheider, De Beauvoir'ın yaşamının kitabın kesinlikle odağı bulunduğunu ve Moi'nin yaşamı yazılarla birleştirmeye olan ilgisinin “kişinin yaşamının sadece bir parçasını ele alan ya da entelektüel biyografi ile kültürel çalışmaların karması ideolojik yeni biyografilerin” bir çoğunda bariz şekilde var olan ilgiye benzer olduğuna işaret etmişti. Moi, “genellikle farklı yöntemler de kullanarak, farklı açılardan yaklaşarak, De Beauvoir'ın yaşamının ve yazılarının farklı yönlerinin anlamını ve yankılarını” ortaya çıkarmaya çalışırken, kitabının ikinci baskısında Backscheider'dan alıntı yapıp çalışmasının gerçekten bir biyografi olduğunu kabul ederek, kendi yaklaşımını bu yorumun ışığında yeniden gözden geçiriyordu.⁴⁵

Bir yaşamı araştırmanın yolu olarak belirli metinlere ve olaylara bu şekilde odaklanma, aslında son dönemdeki birçok biyografide belirgindir. Moi gibi bazıları en çok farklı metinleri nasıl okumak gerektiği ile ilgilenmesine rağmen, diğerleri daha çok performans fikrine ve bazı bireylerin farklı rolleri ve kendilerinin farklı versiyonları biçimlerine dönmüştür. Performans ve özsununun teatral biçimlerine ilgi, erkeklerden ziyade kadınların yaşam öyküleri yazılırken çok daha belirgin olmuştur. Kadınlığın hüküm süren kaidelerine uymak için kadınların konuşmalarını, giyimlerini ve davranışlarını değiştirmelerinin beklenme biçimlerinin yaygın

kabulü açısından, bu şaşırtıcı değildir. Pek çok kadının kadınlığı edimselleştirdiği (performe ettiği) düşüncesi böylece toplumsal cinsiyet çalışmalarında yaygın hale gelmiştir. Burada kullanılan “performans” kavramı, genel biçimde dilsel antropolojiden, ama aynı zamanda daha doğrudan Judith Butler’ın cinsiyet kimliğini belirlemede **performativitenin** önemi ile ilgili düşüncelerinden türetilmiştir. Butler’ın nazarında toplumsal cinsiyet, kişinin ne *olduğundan* çok ne *yaptığına* odaklanır. Bu, öğrenilmiş ya da provası yapılan, genellikle kadınlardan öğrenmeleri beklenen toplumsal cinsiyet senaryolarından elde edilen eylemleri içerir. Bu toplumsal cinsiyet performanslarına çoğu zaman hâkim ya da egemen uygulamaların kabulü ya da yeniden ifadesi de dahildir ve dolayısıyla kadınların içinde yaşadıkları toplumların varsayımlarını ne ölçüde kabul ettiklerini göstermeye yarar. Ama aynı zamanda hâkim ideolojilere meydan okuyan kasıtlı eylemleri de içine alabilir.

Son birkaç yılda hem edebiyat teorisi hem de performans fikri bir dizi biyografide etkin biçimde kullanılmıştır. Angela John’un Edward Dönemi’nde kadınların oy hakkını savunan kadın oyuncu Elizabeth Robbins biyografisi buna örnek sunmaktadır. Robbins’in kendi yaşamöyküsünü günlüklerinde, defterlerinde ve anılarında pek çok farklı biçimde yazdığına işaret eden John, ona katı bir şekil dayatmanın imkânsız olduğunu ve daha ziyade onun hakkında onun yaşamının yaratmış olduğu çeşitli versiyonlarını kullanarak yazmanın gerekli olduğunu savunuyordu. Robbins, sahnenin yanı sıra kendi yaşamında da farklı rolleri kabul ederek, kendisinin bir takım versiyonlarını üreten profesyonel bir oyuncuydu. ABD’den İngiltere’ye ve bir toplumsal dünya ve bir dizi faaliyetten diğerine taşınırken farklı isimler kullandı. John’un üzerinde odaklandığı şey ise kesinlikle, Elizabeth Robbins’in yaşamını farklı olarak hem yaratma hem de sahneleme biçimleriydi. John “onun mükemmel benliğinin örtüsünü açmaya” girişmekten ziyade, “çok sayıda, yer değiştiren kimliklerin belirli zaman ve farklı mekânlarda kendisi tarafından ve kendisi için nasıl inşa edildiğine” bakmaktadır.⁴⁶ Lisa Merrill’in 19. yüzyıl Amerikalı kadın oyuncu Charlotte Cushman biyografisinde gösterdiği üzere, elbette erkek ve kadın oyuncular bu yaklaşıma özellikle çok uygundur. Robbins gibi Cushman’ın

performansları da hem özel hem de kamusal yaşamında işe yaradı, çünkü her ikisi de erkek karakterlerin teatral temsillerinden ve geniş kamusal üründen faydalanan, kendi yaşamının özel bir görüntüsünü yaratmayı ve lezbiyen ilişkilerinin kabulünü sağlamayı amaçlıyordu.⁴⁷

Bu “sahneleme” ve “performans” kavramları, sahneye hiç adım atmamış olan, ancak kadınlıklarını toplumsal görünümün son derece bilinçli ve kendini bilen bir biçimi olarak performe eden kadınların biyografilerinde de kullanılmıştır. Kadınlığı performe etmenin önemi 1970’lerde Hartmann’ın *Victorian Murderesses*’inde incelenmiş ve cinayetle suçlanan bir kadının suçlu mu yoksa masum mu bulunduğunu belirlemekte önemli bir konu olduğu gösterilmiştir. Daha yakın zamanlarda, Jo Burr Margadant *The New Biography: Performing Femininity in Nineteenth-Century France* başlığıyla düzenlenmiş makale derlemesinde, 19. yüzyıl Fransa’daki kadınların sınırlı alanından dışarı çıkmak isteyen, elit kökenden gelen pek çok kadının “en azından bazı etkili çevrelerde de kabul görebilecek, halk için anlaşılır ve kendileri için muteber, kadınsı bir benliği ustalıkla yaratmaları gerektiğini” savunuyordu.⁴⁸ Bu benlik yazı aracılığıyla olduğu gibi, özel ya da kamusal yaşamda girilen eylemler aracılığıyla da oluşturulabilirdi ve genellikle kadınların aksi takdirde imkânsız olacak faaliyetlerde bulunmasını sağlıyordu.

Kadının genellikle kadınlar için kabul görmez sayılan faaliyetlerde bulunmayı isterken kabul ve meşruiyet kazanmasının bir biçimi olarak performansın önemi, 19. yüzyıl Fransız sosyalist ve eylemci Flora Tristan ile ilgili olarak Susan Grogan tarafından açıkça gösterilmiştir.⁴⁹ Sosyalist bir toplum kurma görüşüne sahip siyasi bir aktivizmde bulunacak bir sendikaya üye olma çağrısı yaptığı işçi erkek ve kadın grubu ile askerler arasındaki tartışmayı izlerken, günlüğünde bir vesileyle kendisini “prensesi oynadım” diye tanımlayan Tristan, çeşitli rollerini oldukça bilinçli bir biçimde oynuyordu. Ama kendini ancak zaman zaman bu şekilde hareket ediyormuş gibi görmesine karşın, Grogan performans fikrinin Tristan’ın neredeyse tüm hayatını kucaklıyormuş gibi görülebileceğini

belirtir. Tristan'ın kamusal bir role ve içinde yaşadığı toplum üzerinde nüfuza sahip olma arzusu, kendi toplumunun "Erdemli kadınlar kendilerini evsel alanla sınırladılar" şeklindeki varsayımını aşmak zorunda olduğu anlamına geliyordu. Tristan'ın, yalnızca ev hayatı ve kadınlık arasındaki bağlantı ile ilgili hâkim varsayımlara meydan okumanın değil, aynı zamanda siyasi tartışma ve faaliyete etkin bir biçimde katılabilmesi için ihtiyaç duyduğu yetkiyi kendisine verecek alternatif bir kadınsı model oluşturmanın da yolunu bulması gerekiyordu.

Tristan'ın kendisine, davasını halka ilan edişini meşru kılacak ve onaylayacak diğer kadınlık modellerini bulması ve bunları sahneye koyması gerekiyordu, bunu bazen alternatif annelik modelleri ortaya koyarak, zaman zaman da kendi performansını kamusal görünümünü kabul gören üst sınıf kadınlara dayandırarak bulmuştu.

Yaşama bakıp, öznenin kendini temsil ediş biçimi ve performansları açısından bir biyografi yazmak diğer disiplinlerden gelen bir yaklaşım olmakla birlikte, bu esasen, biyografi yazmanın tarihçiler için özel değere sahip bir biçimidir. Çünkü kişinin yaptığı roller ve sunduğu temsilleri seçmesi onun kişiliğine dair bir şeyi açıkça yansıtsa da hem kendini temsilin belirli biçimlerine yönelik ihtiyaç hem de mevcut imkânlar yelpazesi, belirli bir toplum ve zaman dilimi tarafından belirlenir. Bu temsillere bakan son zamanlardaki tüm kadın biyografilerinde, kadınlıkla ilgili belirli varsayımların bir dizi kadının benimsedikleri rolleri benimsemeleri ve sürdürdükleri biçimlerde yaşamlarını idame ettirmelerini gerekli, ya da en azından avantajlı kılma biçimine önemli vurgu yapılmıştır. Bu nedenle performans odaklanma, kadınların karşı karşıya kaldıkları toplumsal cinsiyetli beklentilerini ve yaşamlarını sürdürmek için bunları aşma biçimlerinden bazılarını hem ayrıntılı hem de zekice göstermelerine yaramaktadır.

Değişen Biyografi Pratikleri

Giriş

Çağdaş biyografide bazı yeni ve deneysel çalışmalar açıkça yapılmasına rağmen, bunların ne kadar kapsamlı oldukları ve biyografi pratiğindeki değişikliklerin niteliğini ve miktarını en iyi nasıl ölçmek gerektiği hakkında belirgin görüş farklılıkları vardır. Bazı yazarların nazarında, çoğu biyografinin biçimindeki süreklilikler değişim eksikliğine işaret eder. Örneğin çağdaş roman, 19. yüzyıldaki seleflerinde sık rastlanılan kronolojik yapıyı ve birleşik anlatıyı büyük ölçüde terk etmiştir, ancak biyografi aynısını yapmamıştır. “Yeni biyografi yazarlarının” ayrıntı ve boyut ekonomisini seçme talepleri reddedilmesine rağmen, “19. ve 20. yüzyıl biyografileri giderek daha çok birbirine benzemektedir. Destekleyici malzemelerle doldurulan kitaplar yığını, Victoria Dönemi atalarına benzeyerek artmıştır”.¹ Ancak burada bile, Richard Holmes’un belirttiği gibi, bir nebze gelişme söz konusudur: “Geleneksel büyük yaşam ve zaman biyografileri biçiminin, genellikle iki cilt halinde, hâlâ yazılmakta olduğu doğrudur” diye kabul eder,

Oysaki çağdaş biyografilerde açıkça bir şeyler oluyor. Geleneksel biçimler ve kronoloji yaygın bir biçimde sorgulanıyor ve daha kısa ve deneysel çalışmalara hayranlık duyuluyor. Marjinal ve huzur bozucu malzemelere yeniden ilgi duyulmaya başlandı. “Yekpare” tek yaşam, yerini grupların, arkadaşlıkların, aşk ilişkilerinin, “zaman noktalarının” (mikro biyografiler) yahut sanat, edebiyat ya da bilimde ortak akımların biyografilerine bırakıyor.

Holmes değişikliğe neden olanın, yeni öznelere ve önceden ihmal edilmiş yaşamlara ve tarihsel bir an için ortak bir çaba, yer ya da ideal tarafından bir arada tutulan insan gruplarına duyulan ilgi olduğunu ifade eder. Onların hikâyeleri sıklıkla geleneksel “beşikten mezara hikâyesine” sığmamaktadır ve dolayısıyla sıradışı anlatı biçimlerinin gelişimine yol açmıştır.²

Bu meseleye oldukça farklı bir yaklaşım, kadın biyografilerine odaklanan yazarlar arasında belirgindir. Onların nazarında, biyografi pratiğindeki en dikkate değer değişiklikler 1970’lerden beri belirgindir çünkü artan sayıdaki biyografi yazarı, kadınların yaşamlarını yazmanın beraberinde getirdiği zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Sidonie Smith, Carolyn Heilbrun, Paula Backscheider ve Linda Wagner-Martin, bu soruyu uzun uzadıya tartışmıştır.³ Hiçbiri, kadınların yaşamlarını yazmanın, anlatının ya da öyküyü inşa etmenin ve düzenlemenin radikal tarzda farklı bir biçimini içerdiğini ileri sürmez. Bilakis Wagner-Martin’in savunduğu fikre göre biçim; kavramsallaştırma ve yaşamın tüm karmaşıklığıyla anlaşılması ve tasviri kadar önemli değildir. Burada, kadın biyografilerindeki bariz değişikliklerin görülebileceğini ileri sürmektedir: Bu değişiklikler bireysel bir yaşamdaki kişisel ve duygusal çatışmaları daha fazla keşfetme, dikkati ev ve aile yaşamına daha fazla verme ve kadına dair basmakalıp fikirlere daha fazla bel bağlama eğilimindeki eski varsayım ve yorumları sorgulamaya yol açan farklı bir biyografik bakış açısını benimseme ihtiyacının getirisiidir.⁴ Bu kadın biyografilerinin çoğu, geleneksel biyografide bariz biçimdeki toplumsal cinsiyetli varsayımları göstermeye ve bir dizi önde gelen erkeğin kabul görmüş anlatımlarının sorgulanmasına olanak tanımıştır.

Bir biçim olarak biyografinin muhafazakârlığını ve yazılma biçimlerindeki süreklilikleri vurgulayanlar, muazzam biyografi yığını söz konusu olduğunda kesinlikle haklıdır. Son otuz kırk yıldır kadınların yaşamlarına duyulan tüm belirgin ilgiye rağmen, biyografi yazımının hâkim öznesinin, önde gelen ve önemli erkekler olduğuna hiç kuşku yoktur. Yeni *Dictionary of National Biography*'de bariz olan oranlar –şu anda dahi maddelerin yalnızca yaklaşık yüzde onu kadındır– biyografi yazım ve yayınının genel resminin hayli doğru, bir göstergesidir. Siyasi ve askeri liderler bu sayının epey büyük bir yüzdesini oluşturmaktadır. Edebi figürler bunu yakından takip etmektedir, ancak son yıllarda biliminsanları ve kâşifler de bayağı rağbet görmektedir. Bu biyografilerin çoğu; biçim, kavramsallaştırma ve içerik bakımından gelenekseldir ve öncelikle öznelerinin kamusal yaşamlarına ve başarılarına odaklanmaktadır. Bu kişilerin mahrem özel yaşamlarına dair biraz daha tartışmaya, kişiliklerini keşfetmeye ve güçlü yanlarının yanı sıra zayıf yanlarına da dikkat çekmeye muhtemelen, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında görüldüğünden daha fazla ihtiyaç vardır. Ancak temel kaygı yine de önemli birinin olağanüstü yeteneklerini ve tarihsel önemini gösterecek şekilde bir yaşamöyküsü anlatmaktır. Gel gelelim bu çalışmalar arasında bile, önde gelen ve önemli bireylerin yaşamlarının anlaşılma ve anlatılma biçimleriyle ilgili “çağdaş anlayışta” oldukça önemli değişiklikler olmuştur. Bazı durumlarda bu, söz konusu kişilerin ilişkiye girdikleri kadınları biyografi yazarının daha çok odak noktası kılmasının sonucu, diğer durumlarda ise bağlamın öneminin yeniden değerlendirmesi ve bu kişilerin içinde yaşadıkları dünya ile bağlarını daha yakından inceleme ihtiyacı olmuştur.

Güçlü erkekler biyografide baskın olmaya devam etmelerine rağmen, biyografi öznesi yelpazesinde son kırk yılda yine de önemli bir genişleme olmuştur. Önde gelen erkeklerin anneleri, eşleri, kızları ve kız kardeşleri ile ilgili bir sürü kitap, önceki onyıllarda biyografi için yeterince önemli addedilmeyen birçok insanın yaşamına duyulan mevcut ilginin bir örneğidir. “Sıradan insanların” biyografi için uygun özneler oldukları düşüncesi tamamen yeni

değildir. Virginia Woolf 1920'lerde, "yalnızca büyük insanların yaşamlarının kaydedilmesinin gerekip gerekmediğini" sormuştu: "Bir hayat süren ve o yaşamın –başarıların yanı sıra başarısızlıkların, gösterişli olanın yanı sıra mütevazı olanın– kaydını bırakan herhangi biri, biyografisi yazılmaya değer değil midir? Peki ya büyüklük nedir? Aleladelik nedir?"⁵ Woolf bir köpeğin çok eğlenceli yaşamını yazmasına rağmen, çok az tanınan bir kişinin biyografisini yazarak bu soruları yanıtlamaya kalkışmadı.⁶ Tarihçilerin ve biyografi yazarlarının bu olasılığı ciddi bir biçimde araştırmaları ancak 20. yüzyılın son onyıllarında söz konusu oldu. Sıradan ve sönük yaşamlara yönelik bu yeni ilgi, yalnızca sıradan insanların yaşamlarını ve deneyimlerini inceleme değil, aynı zamanda dünyaya onların penceresinden bakma ve kendi adlarına konuşmalarına olanak tanıma kaygısı güden tarihçi ve biyografi yazarlarının 1970'lerin yeni toplumsal tarihlerinin demokratikleştirme dürtülerine yakından bağlıdır. Bunu en açık biçimde İngiltere'de ve ABD'de kadın tarihinin ortaya çıkışına bağlı olan kadın biyografilerine artan ilgide ve mikrotarihin gelişiminde görmek mümkündür. Daha sonra göreceğimiz üzere yeni biyografi öznelerine yönelik ilgi, aynı zamanda biyografiye yeni birtakım yaklaşımların getirilmesini de gerektirdi. Bu yaklaşımlardan bazıları, daha az kaynakla çalışmak ve geleneksel biyografinin varsaydığı tam dokümantasyon olmaksızın yaşamöykülerini anlatma yollarını bulmak durumunda kalmanın sonuçlarıydı; diğer yaklaşımlar, sönük yaşamlarla uğraşanların, öznelerini yaşadıkları dış dünyayla ilintilendirme ve öykülerini daha geniş tarihsel kalıpları göstermek için kullanmak isteme tarzlarından ileri geliyordu.

Bu bölüme, biyografinin toplumsal cinsiyetlendirilmesine ve kadınların mevzuaya dahil olmasının geleneksel varsayım ve düşüncelere önemli meydan okuma biçimlerine bakarak başlayacağız. Daha sonra, yaşamları uzun süredir gizli kalmış ya da unutulmuş olan yeni biyografi öznelerinin mevzuaya dahil olmaları sonucu gelişen, değişen bazı biyografi pratiklerini incelemekle devam edeceğiz. Son zamanlardaki bazı biyografi çalışmalarında kişilerin geniş dünyayla ilişkisini yeni görme ve anlama biçimlerine dair bir tartışmayla bölüme son vereceğiz.

Biyografinin Toplumsal Cinsiyeti

1960'ların sonundaki ve 1970'lerdeki **feminizmin** teşvik ettiği yeni biyografi yaklaşımı, önceki biyografi pratiklerinde belirgin olan **toplumsal cinsiyetli varsayımlar** ve basmakalıp düşüncenin eleştirisiyle başladı. 1970'lerde geçmişteki kadınların yaşamları hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler, bunu yapmanın ne kadar zor olduğunu hemen fark ettiler. Geçmişte kadınların yaşamları hem tarihçiler hem de biyografi yazarları için ilgiye pek mazhar olmamıştı. Kraliçeler ve kadın hükümdarlar gibi, önemli kadın yazarlar, özellikle önde gelen entelektüeller, aktivistler, siyasete katılan kadınlar, toplum ve siyasette önde gelenlerin eşleri ve hatta bazı kötü şöhretli fahişeler hakkında da muhakkak kalem oynatılmıştı. Ancak yerel siyaset, sendikalar, eğitim, hayırseverlik, toplumsal aktivizm ve feminizmle uğraşan ama ulusal bir lider mevkiine gelmemiş pek çok kadının yaşamıyla ilgili pek az biyografi bulunuyordu ve kamusal bir yaşamın peşinden koşmayan sıradan kadınları ele alan hemen hiç biyografi yoktu. Üstelik mevcut çalışmaların çok azı kadınların özel ve ailevi yaşamıyla ya da kamusal yaşamla uğraşanların kadınlık sorumluluklarını diğer ilgi ve faaliyetlerle birleştirme biçimleriyle ilgili bir kavrayış sunuyordu.

Kadınların çoğu tarih çalışmasının dışında bırakılma biçimlerinin, kadınların genelde dışlandıkları dünyayla meşgul olduklarını yansıttığına dair feministlerin yaptıkları vurgu biyografi için de geçerliydi. Önemli siyasi ya da askeri katkılarda bulunanlara ya da hâkim edebi ve sanatsal düzende yer tutanlara biyografide özellikle dikkat çekilmesi, kadınların münasip biyografi öznelere olmaya "hak kazanmalarını" neredeyse imkânsız kılıyordu. Hak kazandıkları zaman bile, standart biyografi tarzı onlara uymuyordu. Çocukluk, okul ve sonra çoğu zaman üniversite eğitimi, askerlik ve ardından da kariyer ya da kamusal faaliyetler şeklindeki akış, çok yakın zamana kadar kadınların dışlandığı kurumlarla sürekli bir etkileşimi içeriyordu. Üstelik bu modelde evlilik, aile sorumlulukları ve ev içi yaşam genellikle çok küçük bir rol oynuyordu. Ancak ev içi yaşam ve aile ilişkilerinin erkekler için olduğundan genellikle

çok daha fazla önem arz ettiği kadınlar için durum nadiren buydu. Kamusal hayata yoğun katılımları takdir edilen 19. yüzyıldaki ve 20. yüzyılın başlarındaki kadınlar bile –örneğin, 19. yüzyılda Josephine Butler ve Elizabeth Cady Stanton ve 20. yüzyılda Eleanor Roosevelt– yaşamlarının büyük bölümünde kamusal faaliyetlerinin önüne geçen ev ve aile sorumluluklarının ağına takılmış haldeydi. Bir kadın evlenmese bile muhtemelen ebeveynler, kardeşler ve akrabalarla yakın bağlar kuruyor ve onlar için sorumluluk duyuyor ve belki de ayrıca yakın bir arkadaşıyla beraber yaşıyordu.

Biyografilerin birçoğu bir şekilde erkek öznelere evliliği, aile yaşamı ve evlilik dışı ilişkilerini ele alır, ancak bu ele alış çoğu zaman, bir nebze baştan savmadır. 1970’lerden önce yazılan bir biyografinin, erkeğin karısı ve kadın akrabaları ile ilgili davranışlarının üzerine çok düşmesi ya da erkeği kendisinin yerine kadınların penceresinden görmeye yeltenmesi nadirdir, özellikle eğer ev içi ilişkilerde herhangi bir zorluk ya da gerilim söz konusu ise. Froude Carlyle’ın Jane Welsh Carlyle’a davranışı ile ilgili tartışmayı ve onun buna dair yorumlarını Carlyle biyografisine dahil etmesinin 19. yüzyılda yarattığı sansasyonu daha önce görmüştük. Erkeğin yaşamöyküsü anlatılırken kadınların nispeten az öneme sahip oldukları varsayımıyla birlikte kadınlar onlarca yıl susturulmaya devam etti. Bu nedenle biyografi yazarının en çok ağırlık verdiği görüş ve yargılar, esas öznelere aynı edebi, siyasi ya da bilimsel çevreye dahil olanlardan ve genellikle erkek arkadaşlarından alınıyordu.

Toplumsal cinsiyete dair yeni farkındalığın biyografi yazımını nasıl etkilediği sorusuna geri dönüp bakıldığında, 1970’lerden bu yana iki çok önemli değişiklik görmek mümkündür. Birincisi, seçkin erkeklerin biyografilerinden bazılarına, onların annelerinin, eşlerinin ve kızlarının yaşamlarına ve ailevi ilişkilerine ilginin artmasıyla kadınlara davranışlarına dair daha fazla tartışmaya yer verilmesidir. Bu ayrıca, seçkin erkeklerin eşleri ve bazen kızlarını da içeren yeni bir biyografi öznesi yelpazesini yansıtır. Bunların ilklerinden biri, Scott Fitzgerald’ın karısına bakan ve bu süreçte, Scott Fitzgerald’ın çok farklı bir resmini sunan *Zelda*’ydı. Bu yeni kadın biyografileri akını, Jennie Churchill, Emma Darwin, Jenny

Marx, Frieda Lawrence ve Martha Freud ile ilgili çalışmaları içerir. Tüm bu çalışmalarda önemli olan, evli kadınları yalnızca eş olarak görevlerini ne ölçüde yerine getirebildikleri açısından değerlendirmektense, kendi haklarına, kendi ilgilerine, arzularına ve çelişkilerine sahip insanlar olarak görme ihtiyacının kabul edilmesidir. Bu kadınların çoğu kamusal bir yaşam peşinde koşmuyordu ve kendilerini kocalarına ve ailelerine adamaktan memnundu, ancak biyografi yazarları için önemli olan bunun gerçekte neyi içerdiğini, ünlü kocalarının beklenti ve taleplerini karşılamak için çoğu zaman gereken zekâ, beceri, fiziksel ve duygusal çaba ile omuzlamaları gereken ev ve aile sorumluluklarının ağırlığını göstermekti.

Eşlerin ve kızların biyografileri kolektif olmanın yanı sıra bireysel de bir biçim almıştır. Örneğin, ABD’de, halihazırda başkanların eşleri üzerine birkaç yeni kolektif biyografinin yanı sıra Roosevelt kadınları gibi belirli aile gruplarına yönelik çalışmaları da bulunmaktadır.⁷ İngiltere’de de, önemli bir erkekle ilintili kadınların biyografileri vardır: *Viceroy’s Daughters*, Lord Curzon’un üç kızının yaşamlarını inceler; *Freud’s Women*, öğrenci ya da çevirmen olarak Freud’a yakından bağlı birkaç kadın üzerine biyografi yazıları sunarken, *Dr. Johnson’ın Kadınları*, Samuel Johnson’ın yakın kadın arkadaşlarını ele alır.⁸ *Dr. Johnson’s Women* hem Johnson’ın yaşamına daha önceden ihmal edilen bir unsur ilave etmeyi hem de 18. yüzyıl kadınlarının yaşamlarının diğer yönlerini aydınlatmak için bu kadınların Johnson’la yazışmalarını kullanmayı amaçlamıştır. Norma Clarke kitabın girişinde, Johnson’ın edebiyatçı kadınlarla geçirdiği zaman ve bu ilişkiler hakkında yazarken onlara açıktan ilgi duymasına ve arkadaşlıklarından aldığı keyfe rağmen, kadın yazarların Boswell’in biyografisinde hemen hiç ön plana çıkmadığına işaret etmektedir. Clarke, bu ilişkiler üzerine yazarken bu öyküyü yalnızca Johnson’ın yaşamına dair bilgiye ilave etmek değil, aynı zamanda bu kadınlarla yazışmasının 18. yüzyılda bir kadın yazar olmanın ne anlama geldiği konusunda ne zengin kavrayışlar sunduğunu göstermek de istiyordu.⁹

Kamusal figürlerin iç ilişkilerini, özellikle de evliliklerini detaylarıyla incelemeye yönelik yeni bir ilgi de söz konusudur ve bu

da, *The Biography of Marriage* başlıklı bir dizi çalışmanın yayımlanmasına yol açmıştır. Bu çalışmalardan bazıları bilhassa sıradışı evlilikleri incelemek kadar, evliliğin parçası bireylere yeni bir ışık tutmayı da amaçlamıştır. Örneğin Nigel Nicolson'un *The Portrait of a Marriage*'ı (1973), her iki tarafın da rızasının olduğu eşcinsel ilişkiler hakkında tam bilgi sahibi olarak, yakın ve sevgi dolu bir evlilik yürüten ebeveynleri diplomat Harold Nicolson ve yazar Vita Sackville-West'in sıradışı ilişkisini inceliyordu.¹⁰ Diğerleri, Leonard ve Virginia Woolf'un gibi, yaratıcı ve işbirliğine dayalı ortaklıkların ya da örneğin Victoria Dönemi piskoposu Mandel Creighton ve onun akıllı ve esaslı eşi Louisa gibi, birbirinden çok farklı olsalar da evli olan kişiler arasındaki ortaklığın niteliğini incelemeyi istiyordu.¹¹ Abraham ve Mary Lincoln ile Franklin ve Eleanor Roosevelt'in evlilikleri konusundaki biyografi çalışmalarında görülebileceği üzere, evliliğin önemini ve önem arz eden erkeklerin yaşam ve çalışmalarına eşlerinin katkılarını vurgulamakla ilgilenenler de vardır.¹² Ayrıca, bestecilerin ve edebiyatçı erkeklerin evliliklerine dair de artan sayıda araştırma vardır: Alman besteci Richard Wagner ve İngiliz karısı Cosima, D. H. ve Frieda Lawrence ve yine Thomas ve Jane Welsh Carlyle örnek verilebilir.¹³

Toplumsal cinsiyet ve bu mahrem ilişkilere dahil olan tüm insanlara duyulan bu ilginin ikinci bir sonucu, ileri gelen bazı erkeklerin yeniden değerlendirilmesi olmuştur çünkü kendilerine en yakın kadınlarla ilişkileri, yaşamlarının ihmal edilemeyecek yönleri olarak görülmeye başlanmıştır. Biyografi yazarlarının öznelarini iç yaşamları ve ilişkileri açısından nasıl değerlendirdikleri sorusu, elbette epey karmaşık bir sorudur. Zamanımızın değişen ahlaki ve cinsel standartları, hem duygusal yaşamlara ve cinsel yönelimlere daha büyük bir ilgi hem de çok daha fazla hoşgörü yaratmıştır ve burada yeni bir ahlaki dönemecin biyografinin özelliği haline geldiğine dair hiçbir önerme yoktur. Bununla birlikte ailevi ve cinsel ilişkiler bazı durumlarda, kişinin kamusal ve toplumsal yaşamına yoğunlaşarak elde edilebilecek resmin sorgulanmasına olanak tanımıştır.

Carlyle söz konusu olduğunda evlilik ya da aile içi geçimsizliğe dair her tartışmaya yaptığı muhalefet göz önünde tutulduğunda,

Leslie Stephen'ın onun yaşamını ailesindeki kadınlara yönelik davranışlarının ışığında değerlendiren ilk kişilerden biri olması ironiktir. Stephen'ın 1904'teki ölümünden kısa süre sonra Stephen'ın biyografisini, aynı zamanda yakın bir arkadaşı ve evlilik yoluyla akrabası olan saygın Ortaçağ tarihçisi Frederick Maitland yazmıştı. Maitland Stephen'ı, bazen depresyona giren ve şüpheye kapılan fakat her zaman cana yakın bir arkadaş ve onu tanıyan herkes tarafından çok sevilen, akıllı ve çok duygusal bir erkek olarak göstererek, onu çok anlayışlı bir biçimde betimlemişti.¹⁴ Gel gelelim Stephen'ın kızı Virginia Woolf, *Deniz Feneri* (1927)'nde Bay Ramsay'ı tasvirinde ve daha sonra birkaç otobiyografi yazısında açıkça ortaya koyduğu üzere babasının çok farklı bir yönünden haberdardı. Woolf, Stephen'ın arkadaşlarına karşı güler yüzlü olmasına karşın, aile içinde duyarsız, sadece kendini düşünen ve çekilmeyecek derecede talepkâr olduğunda ısrar ediyordu. Duygusal desteğe sürekli ihtiyaç duyması karısına ağır bir yük bindiriyordu ve bu ihtiyacı karısının ölümünden sonra kızlarından ve üvey kızından aşırı miktarda ihtimam ve destek talep ettikçe artmıştı. Yalnızca kendisine tam sevgi, sempati ve bağlılık duyulmasını değil, aynı zamanda çevresindeki tüm kadınların onun duygularını paylaşmasını ve hissetmesini istiyordu: “Kendisi üzgün olduğu zaman o da üzgün olmalıydı; o, kendisinden çek istediğinde dönem dönem olduğu gibi, kızgın olduğu zaman, gözyaşı dökmeliydi” diye açıklıyordu Vanessa'ya.¹⁵ Üvey kızı Stella Duckworth'ın evlenmesini yokuşa sürdü, ardından çok kısa süren evlilik yaşamını zehir etti. Stella'nın ölümünden sonra, Stephen büyük kızı Vanessa'ya da aynı şekilde davranmaya çalıştı.

Woolf'un edebi şöhreti ve babasına dair eleştirel görüşlerinin yayımlanmış olması, ne kadar isteksizce de olsa, Leslie Stephen'ın müteakip biyografi yazarlarının bu görüşleri irdelemeleri gerektiği anlamına geliyordu. Stephen'ın en önemli biyografi yazarı olan Noel Annan, bunu iyi biçimde resmeder. Annan, 1950'lerde ve Woolf'un “Anılar'ının” yayımlanmasından önce yazdığı Stephen ile ilgili ilk kitabında, karısının ölümünden sonra duyduğu acıyla bağ kurarak ve önce Stella sonra da Vanessa'nın Stephen'a ihtiyaç

duyduğu tüm hane içi ihtimam ve rahatlığı sunarmış gibi yapmasından zevk alarak, Stephen'ı tasvirinde Maitland'ı izledi. Açıkça vazifeshinas Victoria Dönemi kızlarının davranması gerektiği gibi davranıyorlardı! Annan'ın daha sonraki biyografisi, *Leslie Stephen: The Godless Victorian*'da (1984) çok farklı bir resim görü-lüyordu. Annan bu çalışmada Stephen'a dair farklı görüşleri, Woolf'un babasına dair eleştirel betimlemelerini tartıştığı "Gerçekte Nasıl Biriydi?" başlıklı bölümde bir araya getirmeye çalışmaktadır. Woolf'un babasıyla yaşamının "vahşi bir canavarla aynı kafese kapatılmak gibi" olduğu yorumunu alıntıl原因an Annan, görüşlerinin diğer birçok kanıtla da desteklendiğini belirtir; bu kanıtların tümü Stephen'ın üvey kızına olan davranışlarının ne kadar yıkıcı olduğunu ve kızlarının yaşamlarını ne kadar zorlaştırdığını göstermektedir. Stephen'ın kaygılı ve duygusal açıdan savunmasız davranışlarına açıklama getirmek isteyen Annan, Stephen'ın kendisini atıl kılma riski taşıyan aşırı duyarlılık ve zayıflıktan kurtulmak istediğini vurgular.¹⁶ Annan'ın Stephen'a karşı devam eden düşkünlük ve hayranlığına hiç şüphe yoktur, ancak bu biyografide Stephen hem daha karmaşık ve daha kusurlu hem de evdeki davranışları kendisine dair herhangi değerlendirmenin ayrılmaz bir parçası sayılması gereken bir erkek olarak tasvir edilmektedir.

Thomas Jefferson ve anlaşılan ona birkaç çocuk da doğuran kölesi Sally Hemings arasındaki ilişki hakkındaki tartışmalar da da görülebileceği üzere, çok takdir edilen kamusal figürlerin tartışmalı ev içi ya da cinsel davranışlarını onların yaşamlarıyla bütünleştirmek biyografi yazarları için her zaman kolay olmamıştır. Jefferson'ın kayınpederi John Wayles ve onun kölesi Elizabeth Hemings'in kızı olan Sally Hemings, Jefferson'ın karısı Martha Wayles'in üvey kız kardeşiydi ve evliliğinden kısa bir süre sonra Jefferson'ın hane halkının bir üyesi oldu. Annelerinin Fransa'da ölümünden sonra kızlarına baktı ve akabinde çocuklarının doğduğu Jefferson'ın memleketi Monticello'da yaşadı. Jefferson'ın Hemings'in çocuklarının babası olduğu iddiası, ilk önce 1802'de Cumhuriyetçi muhalifleri tarafından gündeme getirildi ve 19. ve 20. yüzyıllar boyunca zaman zaman yeniden su yüzüne çıktı, an-

cak az sayıda tarihçi ya da biyografi yazarı bunu kabul etmeye hazırdı. Elbette, kölelik meselesi burada önemli bir sorundu. Merrill Peterson, *Jefferson and the New Nation* (1970) isimli ustalık dönemi eserinde bunu, sonuçsuz ve son derece dolaylı kanıtlara dayalı, “Jefferson’ın düşmanlarını Monticello mahallesinde yıllarca heyecanlandıran bir masal” olarak görüyordu. “Jefferson gizli anlarda karaktersizce davranmadığı sürece, onun ırklar arası bir ilişkide yakalanmış olduğunu düşünmek zordur” diye yazıyordu, “İrkların böyle bir karışımı, efendi-köle ilişkisinin böylesine acımasız bir sömürüsü, onu tüm varlığından iğrendiriyordu.”¹⁷

Sally Hemings’in oğlu Madison Hemings’in anılarından ve Jefferson’ın yazılarının psikanalitik bir okumasından büyük ölçüde yararlanan Fawn Brodie, Jefferson ve Sally Hemings arasındaki ilişkiyi yeniden inşa etmeye çalıştı.¹⁸ Ancak, Brodie’nin psikanalitik yaklaşıma güveni, zaman zaman gerçeklerle ilgili hataları ve doğrudan kanıtın çok az olduğu bir ilişkinin iç dinamiğini yeniden oluşturma girişimi, hem kitabının ağır biçimde eleştirilmesine hem de argümanının reddedilmesine yol açtı.¹⁹ Gel gelelim son on yıl içinde Annette Gordon-Reed’in itinalı çalışması, Jefferson ve Hemings’in DNA’larını incelemesi ve Jefferson’ın Hemings’in her çocuğunun doğumundan dokuz ay önce Monticello’da olduğu gerçeğinin kabulünün sonucunda, durum reddedilemez hale geldi. Gordon-Reed o zamandan bu yana Jefferson’ı da dahil ettiği, Hemings ailesinin genişletilmiş hikâyesini yazdı.²⁰

Bu öyküyü doğru kabul etmek Jefferson biyografi yazarları için kolay olmadı.²¹ Gerçekten de son birkaç yılda dahi, Jefferson’ın Sally Hemings ile ilişkisinin inkâr edildiği biyografiler yayımlandı.²² Ancak Jefferson’a dair bu yeni görüş, artık onun hakkındaki biyografi çalışmalarında yer almaktadır. Örneğin, Joyce Appleby’nin *Thomas Jefferson*’ında (2003) buna kayda değer bir yer verilmiştir. Bunun nedeni yalnızca Jefferson’ın bir köleden cinsel hizmet talebinde bulunurken diğer birçok köle sahibi gibi davranıp davranmadığı sorusunu gündeme getirmesi değil, aynı zamanda bunun kölelik hakkındaki kararsızlığını vurgulama ve doğal haklara bağlılığının niteliğini sorgulama biçimidir.²³

Yeni Biyografi Özneleri

Son on yirmi yılda biyografi yazarlarının dikkatini çeken yeni özneler arasında farklı tipte kadınların yanı sıra siyasi ve toplumsal muhalifler, adi suçlular, mütevazı işçiler, köleler ve etraflarına pek faydası dokunmayan diğer birçoğu gibi, bir dizi marjinal ve sıradan erkek bulunmaktadır. Çoğu durumda, bu insanlar geride çok az belge bırakmıştır ve yaşamları genellikle ipuçları ve parçaları kullanarak bir araya getirilmiştir. Bazı durumlarda ise yaşamlarının bir dönemi hakkında ayrıntılı bilgi sağlayan, gizli bir yerde saklanmış mektuplar ya da bir günlük de olabilir. Ancak daha geleneksel biyografilerde görülebileceği üzere, yaşam seyirlerini doğumdan ölüme kadar takip etmek genellikle zordur.

Biyografi ve mikrotarih arasındaki örtüşmenin en çok dikkat çektiği ve onları ayırmanın zorluğunun en çok dile getirildiği yer burasıdır. Çünkü mikrotarihçiler az bilinen ve sıradan insanların yaşamlarını incelemeye de özel ilgi göstermişlerdir ve bir dizi seçkin eseri hem biyografi hem de mikrotarih olarak sınıflandırmak mümkündür. Mikrotarihçilerin bireysel yaşamlara ilgisi, sıradan insanların, özellikle geçmişte seslerini duyuramayan köylü ve işçilerin iç yaşamlarına, düşünce ve inanç biçimlerine, duygularına ve seslerine ulaşma kaygılarından kaynaklanmaktadır. Yine burada da, belirli bir günlük ya da bir dizi mektubun beklenmedik keşfi ya da mahkeme kayıtlarında veya zaman zaman anılarda ya da raporlarda üzerinde uzun uzadıya uğraşılan bir dönem, tarihçilerin dikkatlerini belirli yaşamların ve yaşamöykülerinin incelenmesine yöneltmiştir. Natalie Zemon Davis'in, 16. yüzyılda başka bir kişinin kimliğine bürünmekle suçlanan bir adamın mahkemesini konu eden *Return of Martin Guerre*'i, bu tür çalışmanın ilk ve en çok takdir edilenlerinden biriydi. Bu olayın savcı raporunu, davanın ayrıntılarını ve bir dizi başka parçayı kullanan Zemon Davis, olaya dahil olan herkesin, yani dolandırıcı, Martin Guerre ve onun karısının yaşamlarını yeniden yaratmak istiyordu. Davis için burada önemli olan nokta, duruşma hâkimlerinden birinin bu olayla ilgili raporunun "bizi köylü duygusu ve özleminin gizli dünyasına

yönlendirme” biçimiydi.²⁴ Mesele ne kadar sıradışı olursa olsun olaya karışan üç genç köylünün maceralarının, komşularının duygu ve beklentilerine dair kavrayış sunabileceğini de ileri sürüyordu. Yaşamlarının bilinmeyen birçok yönü vardı. Gel gelelim 16. yüzyıl köylü yaşamı ve âdetleri ile ilgili diğer kaynakların yanı sıra geldikleri köyle ilgili mevcut kaynaklar, olaya karışanların yaşamlarına ilişkin bir şeyi yeniden yaratmanın temelini oluşturunuyordu. Davis’in çok etkili çalışmasını, belirli bir kaynaktan sıradan bireylerin yaşamlarını yeniden yaratmak isteyen diğerleri izledi. Laurel Ulrich’in *A Midwife’s Tale: The Life of Martha Ballard Based on her Diary, 1785– 1812*’i, 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında sıradan Amerikalı bir kadının günlük yaşamını incelemek ve evde ve yerel piyasa ekonomisinde kadının rolü, evlilik ve cinsel ilişkilerin niteliği ve tıp pratiğinin bazı yönleri gibi, çağdaş toplumsal yaşamın birçok yönüne ışık tutmak için kadının günlükünü kullanan bu tür başka bir çalışmadır. Daha yakın zamanda, Martha Hanna’nın *Your Death Would Be Mine: Paul and Marie Pireaud in the Great War*’u, I. Dünya Savaşı’nda ayrı düşmüşken birbirlerine yazdıkları mektuplar aracılığıyla temas kuran genç bir asker ve karısı arasındaki ilişkiyi ele alır. Davis gibi Hanna da, özneleri Paul ve Marie Pireaud’un önceki ve sonraki yaşamları ile kişilikleri hakkında bazı tartışmalara yer verir. Ancak yazışmalarının kapsadığı döneme yoğunlaşır ve onların hikâyesini “daha önce yalnızca geniş açılı bir mercekten incelenmiş olan I. Dünya Savaşı’nın veçhelerini yeni biçimlerde anlamak” için kullanmaya ve askerlerin savaş sırasında aile ya da eve dair kaygılara yabancılaşmadıklarını savunmak için bu yazışmaların samimiyetini vurgulamaya yoğunlaşır. Buna karşılık bu kişiler kendi deneyimleri hakkında pek çok şeyi sevdikleriyle paylaşırken, evde olanlara yakın ilgi göstermeyi sürdürmüşlerdir.²⁵

Belirli yaşamlara odaklanmalarına rağmen tüm bu çalışmalar yazarları tarafından biyografiden çok, tarihçe olarak görülmektedir. Dertleri, bu yaşamları daha geniş toplumsal kalıpları göstermek ya da içinde yaşadıkları topluma ışık tutmak için kullanmaktır. Bununla birlikte, çalışmaları biyografiyle birçok ortak özelliğe sahiptir ve başkaları tarafından genellikle biyografi olarak okunur.

Öznelerinin yaşamlarında yalnızca belirli bir olay ya da döneme odaklanma tarzları, burada bir sorun teşkil etmez. Aslında Richard Holmes'un biyografide yeni yönelimler ile ilgili yorumunun ortaya koyduğu üzere, bu yazarların kritik önemdeki bir olay ya da döneme yoğunlaşmaları, biyografinin öznesinin tüm yaşamını kapsayabileceği, bunun yerine o yaşamın özellikle önemli bir bölümüne yoğunlaşabileceği ve bazen bunu bütünü aydınlatmak için kullanabileceği olasılığı ile ilgili yeni düşünce biçimlerinin oluşmasına olanak tanımıştır. Dikkati bir yaşamın yeterli kaynak malzemenin bulunduğu bölümleriyle sınırlı tutma ihtiyacı, daha önceki biyografi yazarlarının sırtını yasladığı özel ve kamusal belge tomarlarını nadiren miras bırakan yeni biyografi öznelerinin yaşamlarını ele alırken önem kazanan yeni yaklaşımlardan yalnızca biridir.

Jill Lepore, yakın zamanda mikrotarihte bir yaşamı belirli bir tarihsel biçim ya da gelişmeyi göstermek için kullanmaya verilen ehemmiyetin, biyografi yazarının öznesinin benzersizliğine olan inancından farklı olduğunu belirtmiştir.²⁶ Mikrotarihte daha geniş tarihsel kaygıları irdelemeye dair bu düşüncenin, aynı zamanda tarihçiyi öznenen uzaklaştırmaya ve çoğu biyografinin ayrılmaz bir parçası olan yazar ve öznenin yoğun müdahalesini azaltmaya da eğilimli olduğunu ifade etmiştir. Ardında kişisel ve kamusal belgelerden oluşan kapsamlı bir arşiv bırakan önemli bir bireyin biyografisi ile ardında çok sınırlı malzeme bırakan birinin biyografisi karşılaştırıldığı takdirde, bu farklılıkların sürmesi de mümkün olabilir. Ancak çok sayıda insan az bilinen bireylerin biyografilerini yazma ve yaşamlarını bölük pörçük kanıtlara dayanarak oluşturmaya kalkıştığı zaman, bu farklılıkların sürmesi güçleşmektedir.

Sonuçta, biyografi ve mikrotarih arasındaki benzerlikleri kabul etmek, kesin herhangi bir farklılık aramaktan daha yararlı görünüyor bana. Her iki terimin de bazı çalışmalarda kullanılabileceği gerçeği, ikisi arasındaki örtüşmeye işaret eder; mikrotarih ile günlük tarihsel biyografinin çeşitli araştırma ve yorumlama yöntemlerini paylaştıklarını vurgular. Bu paylaşımın diğer bir boyutu da bireysel yaşamların bir bireyin hikâyesini anlatırken, daha geniş tarihsel biçimleri gösterdiği düşüncesidir.

Bu örtüşmeyi, biyografi olarak tanıtılan yeni birçok eserde görmek mümkündür. Martha Hodes'un *The Sea Captain's Wife*'ı bunun için iyi bir örnek teşkil eder. Daha önceden tanınmayan Amerikalı bir kadın olan Eunice Merrill'in mektuplarının tesadüfen bulunmasına dayalı olan bu biyografi, Merrill'in 19. yüzyılın ortalarında Afrika Karayipleri'nden bir deniz kaptanı ile evlenerek, aşırı yoksulluktan nasıl çıkış yolu bulduğunu incelemektedir. Hodes, Merrill'in önceki yaşamının çoğunu tasvir etmeyi ve evliliği boyunca onu takip etmeyi başarmaktadır. Ancak ne yaptığı ile ilgili hiçbir mektup ve bilginin bulunmadığı yıllar da olmuştur ve mektuplarını yazdığı ailesine dair bilgilerde önemli boşluklar vardır. Bu mektupların çok azının yanıtları mevcuttur. Bu nedenle, dikkate değer ve önemli boşluklara sahip bir biyografidir. Ayrıca daha geniş bir hikâye anlatmak için tasarlanmış bir biyografidir de. Hodes'un esas ilgilerinden biri, Merrill'in ırklar arası evliliğini incelemek ve bunu 19. yüzyıl ırkçılığının giriftliğini tasvir etmek için kullanmaktır. Bu ırklar arası evliliğe bir yanda Merrill'in beyaz Amerikalı ailesinden, diğer yanda yerleştikleri Cayman'deki yerel topluluktan gelen farklı tepkileri incelemekle özellikle ilgilidir. Gerçekten de mikrotarihçiler için olduğu gibi kendisi için de, bu yaşamın betimleme kapasitesi, bizzatihi o yaşam üzerine olan çalışmasından daha önemlidir.

Benzer bir hususu, Linda Colley'nin *The Ordeal of Elizabeth Marsh: A Woman in World History*'si hakkında da belirtmek mümkündür. Marsh'ın hikâyesi kuşkusuz merak uyandırıyor. 1735'te Batı Hint Adaları'nda doğan ve muhtemelen karışık ırktan ebeveynleri olan Marsh, Fas'a gitti, fakat 1756'da İngiltere'ye dönerken, Faslı korsanlar tarafından kaçırıldı. Sağ salım kurtulup ardından kendisi ve çocukları için para toplamaya uğraşırken çektiği çile hakkında yazdı. Ancak Marsh daha sonraki evliliği, Hindistan ve çevresine seyahati ve çocuklarıyla yeniden bir araya gelmek için İngiltere'ye dönmesi hakkında hiçbir şey yazmadı. Marsh'ın kendine ya da duygularına dair hisleri için doğrudan kavrayış sunan herhangi bir mektup ya da belgenin eksikliğini duyan Colley, yalnızca yedi yıl savaşı sırasında Jamaika, Portsmouth, Menorca, Cebeli-

tarık ve Fas'ın durumunu değil, ayrıca Deniz Kuvvetleri Ofisi ve gemi hayatı da dahil, Marsh'ın içinde yaşadığı karmaşık toplumsal durumları da inceler. Kaçakçılık, Hindistan'da tuz üretim süreçleri ve pamuk ticareti hakkında detaylara yer verir. Bunların tümünde, Colley hem bir yaşamı yeniden yaratmak hem de bireylerin emperyal genişleme tarzlarına ve şiddetine yakalanma biçimlerini göstermekle ilgiliydi.²⁷

Birçok mikrotarihte olduğu gibi, bu çalışmada da sınırlı malzeme, yazarın kanıtların ipuçları ve izlerini kovalamasını ve bunların belirli biçimlerde okunmasını gerektirir. Bu çalışmaların çoğunda araştırmamanın hikâyesi, özneye dair bir anlayış oluşturulması ve yaşamı oluşturma girişimine dahil olan sorunlar metne katılır, böylece biyografi yazarı ya da miktotarihçi kendi yaklaşım ve yöntemlerini açıklayarak metnin tamamında var olur. Kayıttaki boşluklar hayal gücünün çalıştırılmasını gerektirir ve hem mikrotarihçiler hem de bazı biyografi yazarları eserlerini yaratmak için hayal gücünden yararlanma gereğini vurgulamışlardır. Burada hayal gücü kullanımının eseri bir kurgu haline getirdiği ileri sürülmemektedir. Aksine Zemon Davis ve diğerleri, belgelerin ve kaynakların içinde hayal gücü kullanımına da yer olduğunu ve bunun tartışma konusu olan dönem ve yere dair ayrıntılı bilgilerden beslendiğini vurgulamaktadır.

Tüm bu konular, 18. yüzyılda yaşamış bir Fransız ebeye dair olan Nina Gelbart'ın biyografisi *The King's Midwife: A History and Mystery of Madame du Coudray*'inde gündeme getirilmiş ve tartışılmıştır. Bu çalışma birçok bakımdan mikrotarihe benzemesine rağmen, ısrarla biyografi olarak tanıtılmıştır. Gelbart, Du Coudray'e 18. yüzyıl Fransa'sıyla ilgili araştırma yaparken rastlamıştır. Gelbart'ın çalışmasının başlığının belirttiği üzere Du Coudray, 18. yüzyılın ikinci yarısında Fransa genelinde doğum hizmetlerinin geliştirilmesi ve bebek ölümlerinin azaltılması amacıyla ebe olarak görevlendirildiği için, kendi döneminde çok meşhurdur. Ancak biyografi için mevcut malzeme çok kısıtlıydı. Du Coudray ebelikle ilgili kitaplar yayımlanmasına ve işiyle ilgili geride birçok mektup bırakmasına rağmen, özel bilgi veren hiçbir evrak bulunamamıştı.

Gerçekten de Matmazel du Coudray'ın yüzlerce mektubunun içinde, ebeveynleri, çocukluğu, kardeşleri, eğitimi, genç yetişkinliği, öğrenimi, evliliği, çocukları ya da arkadaşlarıyla ilgili tek söz yoktu. Gelbart, Coudray'ın peşinden giderek, bazı ayrıntıları tamamlamak ve onun yaşam biçimine dair bir anlayış sağlamak istiyordu.

Kaldığı zaman zarfında eskiden nerede yaşadığını öğrendim, mahallesinde dolaştım, bebekleri vaftiz ettiği kiliselerin mum kokusunu içime çektim, su arabalarının bazen bagajlarını taşıdığı nehirlerin yanından geçtim; bölgeye özgü, onun da hoşlandığını düşündüğüm yiyecekleri yedim, ana salonlarında ders verdiği çok sayıda *hôtels de ville*'i (belediye binasını) araştırdım (...) Bunlar, bugün görebildiğim ve Henry James'in "ziyaret edilebilir geçmiş" adını verdiği şeyi Du Coudray'ın kılan şeylerdi. Gerisini hayal etmem gerekti.²⁸

Gelbart tüm özel kayıtların Du Coudray tarafından tahrir edilmesinin, onun açısından, "sanki erkek davranışlarının imtiyazlarını benimsemenin karşılığında, kendi kadın varlığının özünü susturmayı seçmişçesine" kasıtlı olduğunu düşünmeye başlar. Öte yandan, Gelbart kamusal hikâyenin yanı sıra özel hikâyeyi de anlatmak istiyordu; Du Coudray'ın ve onun, "genel olarak tarihçinin ustalığının doğası, biyografi yazarı ile biyografi öznesi arasındaki ilişki ve benim özel öznem, geride hem bu kadar dolu hem de bu kadar kıt bir kayıt bırakan kadın" hakkında kafa yormasını gerektirecek bir mücadeleyle hapsoldüklerini düşünüyordu (15). Burada da, malzeme kıtlığı yaşam yazımına yeni yaklaşımları beraberinde getirdi. Tematik bir yaklaşım kullanan Gelbart, Du Coudray'ın yaşamının arka planını doldurmayı isterken ve sözü edilen tüm kişilerin kesin kimliklerini oluşturmaya ve kendi yaşamında ve hikâyesinde onların önemini yerleşik kılmaya çalışırken ortaya çıkan soruları tartışarak, kronolojik nitelikli her türlü teşebbüsü bir kenara bıraktı.

Bir zamanlar çok önemli olan, ancak halihazırda üzerine çok az kaynağın bulunduğu bir kadının biyografisini yazmak için bu kararlılığa benzer bir kararlılık, Nell Irving Painter'ın 19. yüzyıl

Afrikalı-Amerikalı feminist ve kölelik karşıtı eylemcisi Sojourner Truth ile ilgili çalışmasında bariz biçimde görülebilir. Truth, ölümünün ardından 19. yüzyıl feminizm ve kölelik karşıtlığı tarihinde çok önemli bir figür olarak epey meşhur olmuştu. Truth her ne kadar bu hareketlerin tarihindeki bazı çarpıcı anlarda ortaya çıksa da, yaşamının ayrıntıları hakkında çok az şey biliniyordu. Okuma yazma bilmediği için mektup bulma olasılığı da yoktu. Yaşamöyküsünü anlayışlı beyaz bir dinleyiciye anlatıp yazdırmıştı; metin 1850’de *The Narrative of Sojourner Truth* olarak yayımlandı. Ancak birtakım bilgiler sunmasına rağmen, bu anlatı en az verdiği yanıtlar kadar yeni soru doğurur ve çok dikkatli kullanılması gerekir.²⁹

Painter biyografi yazarlarının geleneksel yazılı kaynakların yokluğundan ötürü cesaretlerinin kırılmaması ve çalışmak için alternatif malzeme bulmaları gerektiğini savunur. Sojourner Truth hususundaki biyografik problemle ilgili şunları söyler:

Problem, Tarih’te yeri olan ancak, tarihçilerin ve biyografi yazarlarının normalde dönüp bakmadıkları türden malzemeleri geride bırakmış kişilerin nasıl ele alınacağı gibi daha geniş bir meseleye dönüşür. Biyografiyi, bildik biyografilerin bildik kaynaklarını bırakmalarını mümkün kılacak eğitimleri edinecek imkanlara sahip öznelere teslim etmemek için, yeni bir biyografik yaklaşım oluşturmamız gerekir.³⁰

Painter, Sojourner Truth’un ve dahil olduğu dini toplulukların ona dair sunduğu pek çok açıklama ve öyküyü sembolleştirmeye olanak tanıyan fotoğraf ve diğer görsel malzemeleri kapsamlı bir biçimde kullandı. Çeşitli psikolojik ve psikanalitik kavrayışlara baş vuran Painter anlatıp yazdırılan anlatıda sunulan öyküyü derinlemesine araştırmayı ve Truth’un iç yaşamına dair bir anlam bulmayı da istedi. Truth’un yaşadığı pek çok kayıp, fiziksel ve cinsel istismar ve zorluklarla nasıl başa çıktığını anlamaya çalışmakla bilhassa ilgiliydi. Sojourner bunu yaparken Truth’u, yalnızca bir dizi önemli davanın simgesi olmaktan çok, yaşayan bir birey olarak görme ve anlama ihtiyacında ısrar

ediyordu. Davis ve Gelbart gibi Sojourner de, bu yaklaşımın hiçbir açık kanıtın kesinlikle bulunmadığı duyguları ve olası hadiseleri ele alırken biraz hayali serbestliğe ihtiyaç duyduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Birey ve Dış Dünya

Bireysel bir öznenin kendine has kişiliğini ve deneyimlerini esas ilgi konusu kılan çoğu biyografi yazarının aksine, pek çok tarihçi, bireyin ötesine uzanan olaylarla, “içinde yaşadıkları ve anlam verdikleri toplumsal, siyasi ve kültürel dünya ile diyalektik biçimde ilişkili” yaşamları incelemekle ve birey ile toplumun kesişme biçimleri ya da noktalarını keşfetmekle ilgilendiklerini vurgularlar. David Nasaw, biyografi yazan tarihçinin daha kapsamlı amacının “yalnızca bir yaşamöyküsü anlatmak değil –ki bunu çoğu zaman hakıyla yaparlar– bireyi kendisinin dışındaki dünyaya dair çalışmada konumlandırmak ve özeline kamusal, kamusalın da özeli nasıl şekillendirdiğini keşfetmek” olduğunu belirtir.³¹

Nasaw’un nazarında büyük tarihsel resim üzerine odaklanmak, bireysel kişilik ve karaktere mal olur. Ona göre “kanıtlarına farklı bir biçimde bağlı olan yazarlar için geçerli olan karakter derinliği ve yoğunlukla insan tasvirleri yapmak konusunda” tarihçiler ne donanımlı, ne de yeteneklidirler; ne de hatta bunu enteresan bulurlar”.³² Bu iddia bana tamamen yanlış geliyor. Bunu kendi çalışmamda kabul etmem, başka pek çok kişi de kabul etmeyecektir. Örneğin Blanche Wiesen Cook tarihçi olarak çalışırken, Eleanor Roosevelt’in içinde yaşadığı dünya hakkında açık bir biçimde hem bilgili hem de ilgili olması sebebiyle, onu eşsiz ve samimi bir biçimde betimler. Cook’un belirttiği üzere yaşadığı zorluk, “Eleanor Roosevelt gerçekte kimdi? Gücünü nereden alıyordu? Gerçekte ne düşünüyordu? Yazıları hangi yelpazedeydi? Günlerini nasıl geçiriyordu?” sorularını yanıtlamaktı. Onun çalışması elbette, bir yaşamı tanımlamayı sağlayan olayların ve olayları tanımlamaya yarayan bir yaşamın yeniden gözden geçirilmesini sunan, “hayatı ve dönemi” başlıklı bir çalışmaydı. Bununla birlikte Roosevelt’in duygusal yaşa-

mı ve gelişimi, kişiliği ve karakteri, evliliği, ailevi zorlukları ve ilişkileri ile arkadaşlıklarına dair, bireyin yaşamını ele alan herhangi bir biyografide bulunabilecek kadar ayrıntılı bir tartışma sunar. Resme fazladan derinlik kazandıran şey elbette, Cook'un tarihsel bilgisi kadar feminizme duyduğu ilgi ve bağlılıktır, ancak çevredeki dünyaya ilgisini, öznesine yakından odaklanarak bir araya getirmektedir.

Bireyi dış dünyayla en iyi nasıl ilişkilendirmek gerektiği sorusu, son zamanlarda bir dizi tarihçi biyografi yazarı tarafından ele alınmış bir sorudur. Bireylerin fikirlerini, faaliyetlerini, duygu ve inanışlarını anlamlandırmak ve yaşamlarını tam manasıyla tasvir edebilmek için, içinde yaşadıkları dünyayı anlamak gerektiğiyle ilgili bir kabul zaten söz konusuydu. Burada yeni olan şey, bunun da ötesine geçmek, dış dünyanın önemi üzerinde dururken bunu, belirli bir yaşamın nasıl olanaklı kılındığı, iktidar icrasının nasıl gerçekleştiği ve hatta belli bazı fikirlerin nasıl gelişebildiği bağlamında yapmaktır. Bağlama dair bu yeni yaklaşım, son yıllarda bazı biyografi çalışmalarının dönüşmesini sağlamıştır.

Burada diğer biyografi yazarlarının bağlam konusunu ele almadığını ileri sürmek istemiyorum. Bilakis bunun önemi bir yüz-yılı aşkın süredir ciddi biyografik yazılarda sürekli vurgulanmıştır. Leslie Stephen 19. yüzyıldaki çoğu biyografide bireyin yaşadığı ve çalıştığı zamana ve yere dair anlayıştan yakınıyordu. UBA'ya katkıda bulunanların çoğu, öznelerinin eylem ve düşüncelerini uygun toplumsal, düşünsel ya da siyasi bağlama yerleştirdikleri ve bunun yaşamlarının ve düşüncelerinin herhangi bir alanında tarihsel bilginin mevcut durumunu gösterdiği konusunda ısrar ediyordu. Leon Edel *Principia Biographica*'sında, bağlamı anlama ve özneyi bağlama yerleştirme ihtiyacı hakkında aynı şekilde ısrarcıydı. Ayrıca pek çok büyük çağdaş biyografi yazarının çalışmalarındaki uygun bağlam anlayışının ölçüsü ya da derinliği hakkında şüpheye yer yoktur. Örneğin, Richard Holmes, Victoria Glendinning, Michael Holroyd ve Clare Tomalin'in hepsi, eklenen derinliğin insanların yaşadığı dış dünya anlayışının onların iç yaşamlarına getirilebileceği derinlik biçimleri için de kavrayışlar sunarak, biyografi öznelerini kendi toplumsal ve edebi dünyalarına büyük bir beceriyle yerleştirmektedir.

Bağlama yönelik bu yaklaşım, bağlamın daha derin bir anlam ve öneme sahip olduğu Ian Kershaw, Richard Bosworth ve Janet Browne gibi tarihçilerin yaklaşımından yine de çok farklıdır. Bağlam kullanımları mikrotarihte olduğu gibi, kadınların yaşamları ile ilgili yazıların çoğuna benzer. Ancak bu tarihçilerin çalışmalarında bağlam önemli ve güçlü bireylerin yaşamlarında yeni bir önem arz eder. Bu tarihçiler, önemli siyasi figürleri ve önde gelen bilim insanlarını her bakımdan fevkalade müstesna bireyler olarak tasvir etmek yerine, biyografilerinde öznelarının kendi toplumlarında yaygın kabul gören değer, inanç ve tutumları ne ölçüde paylaştıklarına ve benimsediklerine işaret ederler; toplumun, istisnai bireylerin en önemli uğraşlarıyla meşgul olmasını sağlamak ya da buna olanak tanımaktaki rolünü vurgularlar.

Hitler'in en çok okunan iki İngilizce biyografisi Alan Bullock'un *Hitler: A Study in Tyranny*'si (1952) ve Ian Kershaw'un *Hitler: A Biography*'si (2008) kıyaslandığında, bu yeni bağlam yaklaşımının hem önemini hem de yeniliğini görmek mümkündür.³³ Bullock kitabının önsözünde, her ikisi de Nürnberg Mahkemelerinde gündeme getirilen meselelerden kaynaklanan, kitabın yanıtlamak istediği iki soruyu açıklar:

İlki (...) Hitler'in Üçüncü Reich tarihinde ne kadar büyük bir rol oynadığını, Goring ve diğer sanıkların Nazi rejiminde bir ve sadece tek bir kişinin iradesinin belirleyici olduğunu iddia ederken abartıp abartmadıklarını keşfetmekti. Bu, ikinci ve daha kapsamlı bir soruyu beraberinde getirdi: Eğer Nürnberg'de çizilen Hitler resmi büyük ölçüde doğru ise, Hitler'in önce böyle bir güce sahip olup, sonra onu koruyabilmesini sağlayan yetenekleri nelerdi?³⁴

Bullock, bunu yapmak adına çözüm olarak Hitler'in yaşamını doğumdan ölüme kadar yeniden inşa etmeyi önerdi, bunun onun muammalı kariyerine açıklama getireceğini umuyordu. Kariyerine dair ipuçları sağlamaya çalışırken, hemen Hitler'in doğumu ile çocukluk ve gençlik yıllarını araştırmaya başladı. Tüm çalışmanın temelinde Hitler'in gücü, kudreti ve iradesine; onu böyle büyük ve kötücül bir yönetici kılan özelliklere dair düşünceler yatar.

Kershaw bu yaklaşımı tamamen reddeder. Geleneksel biyografi yazımında örtük olan “tarihsel büyüklük” düşüncesini tamamen reddedip, bunu “dikkat dağıtıcı” bulur ve: “yanlış yorumlanmış, önemsiz ve apolojitik eğilimi yüksek” olduğunu savunur. Bireyin eylemlerini vurgulayan ve yönetimini teşvik eden, sürdüren ve destekleyenlerin önemini en aza indiren bir düşüncedir bu. Uzun önsözünde açıkladığı üzere en önemli derdi, Weber’in “karizmatik otorite” kavramını kullanarak ve dolayısıyla Hitler’in destekçileri üzerinde sahip olduğu nüfuzun önemine duyduğu inancı vurgulayarak, Hitler’in gücünün doğasını araştırmaktır. Hitler’in gücünü anlamak için, Almanya’nın onun bu gücü kullanmasına olanak tanıyan siyasi ve toplumsal dünyası ile hesaplaşmak gerekir. Esas meselenin şunu açıklamak olduğunda ısrar eder:

Bu kadar az düşünsel yeteneğe ve sosyal niteliğe sahip biri, siyasi yaşamının dışında boş bir tenekeden öteye geçemeyen biri, en yakın arkadaşları için bile yanına yaklaşılmaz ve anlaşılmaz olan biri (...) yüksek makam bahsedecek bir geçmişe, Reich şansölyesi olmadan önce herhangi bir hükümet deneyimine bile sahip olmadan, böyle muazzam bir tarihsel etkiye nasıl sahip olabiliyordu?

Ona göre Hitler, hakkında geleneksel bir biyografi yazılabilecek türden birisi değildir. Siyasi olaylar dışında kişisel yaşama ya da tarihe hemen hiç sahip olmayan, “bakmaya değmez bir kişiydi”. Onun bütün varlığı “Führer” rolünde toplanmıştı. Dolayısıyla gerçekten incelenebilecek olan, yalnızca gücünün niteliğidir ve bu da “takipçilerinin Hitler’i donattığı toplumsal bir ürün (...) toplumsal beklentilerin ve motivasyonların bir ürünüydü”. Kişiliği ve eylemleri, gücü elde etmesinde ve korumasında muhakkak önemliydi ancak bunlar Alman toplumunun beklenti ve motivasyonlarından daha önemli değildi. Bu nedenle Kershaw’ın çalışması, pek çok kişinin Hitler’in kişiliği ve iktidarı için kilit nokta olarak gördüğü çocukluğunu kuşkusuz tartışırken, Almanya’nın durumunu ve Hitler’in önünü açıp ona fırsat ve destek verenleri çok daha fazla vurgulamaktadır.³⁵

Richard Bosworth, son biyografisi *Mussolini*'de Kershaw'ın yaklaşımını değiştirdi. Kershaw'ın yaklaşımı ilgisini çekse de, Mussolini'ye uygun görmüyordu. Mussolini 1914'ten önce gerçekten de özel bir yaşama ve başarılı bir kariyere sahipti ve görevdeyken de dikkatli ve insafli bir yöneticiydi. 1922'de başbakan olduğunda Hitler ile bazı benzerlikleri ortaya çıksa bile, Mussolini'yi aynı şekilde karizmatik olarak görmek ya da İtalya'nın Mussolini'nin sınır tanımadan yönettiği faşist "devrimi" yaşadığını kabul etmek imkânsızdır. İtalya Almanya gibi değildi: Almanya'da çok önemli olan ulus ve ideolojinin hâkimiyetini kabul edecek aileler ve bölgede bulunan çok fazla insan ve çok fazla "İtalyan" vardı. Bosworth, Mussolini ve takipçileri arasında Almanya'da görülenden farklı türde bir ilişkiye işaret etmek adına Mussolini'nin karizmatik bir lider olduğuna dair düşünceyi reddeder. Mesele İtalyanların Mussolini'nin arzusunu yerine getirmeye çalışmaları değildi; aksine Mussolini İtalyanların kalbini fethetmeye, popüler ve uzlaşmacı olmaya çalışıyor ama her zaman başarılı olamıyordu. Bosworth, Mussolini'nin nihayetinde dayatmacı bile olmadığını, ancak onu taşradan göz kamaştırıcı ancak kırılğan bir zafere taşıyan ve sefil ve müstehak bir ölümle sona eren bir kaderin pençesine düştüğünü savunur: "Bir erkek ve faşist bir 'düşünür' olan Mussolini mutlak özgür iradeye sahip olduğundan son derece emindi. Ancak pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da hatalıydı."³⁶

Bağlamın önemine dair biraz farklı bir vurgu, Judith Brown'ın *Nehru: A Political Life*'inde (2003) görülebilir. Diğer biyografi yazarlarının yaptığı gibi, Nehru'yu iktidara getiren ve siyasi yaşamı ile faaliyetlerini belirleyen kendine has aile geçmişini, eğitimi ile kişisel yetenek ve özelliklerini vurgulamaktansa, ait olduğu ve tutkularını göstermelerine olanak tanıdığı kuşağa işaret eder. "Asya tarihinde kritik rol oynayan bir kuşağa ait olan ve dolayısıyla yaşamı çoğu çağdaşının yaşamını aydınlatan bir adamdı. Bu da, yoğun ve alışılmadık biçimde hızlı bir geçiş döneminde karşılaş-tıkları önemli sorunların çeşitliliğini ve karmaşıklığını gösterir."³⁷ Bu yaklaşım doğrultusunda Nehru ve çağdaşlarının karşı karşıya kaldıkları durumu, sorunları ve fırsatları göstermek adına Brown,

biyografisine, 20. yüzyılın başında emperyal yönetim ve Hint toplumunun karmaşık doğasını incelediği “India and the British Raj: Opportunity and Challenge” bölümüyle başlar. Bu başlangıç Nehru’nun şahsi ve ailevi yaşamının, eğitiminin ve düşünce yapısının, Hindistan’a, katıldığı siyasi savaflara ve vardığı anlaşmalara dair vizyonunun ve genellikle çevresindekilerle anlaşmazlık içinde olmasına neden olan kişisel mücadelelerinin detaylı analizine arka plan sağlamaktadır. Brown, Nehru’nun yaşamının siyasi mesele ve ilgilerin sarıp sarmaladığı kesinlikle siyasi bir yaşam –hatta Nehru’nun bizatihi fark ettiği gibi, derin ve samimi aile ilişkilerinin genellikle siyasete kurban edildiği bir yaşam– olduğunda ısrar eder. Ancak mesele baştan sona, aynı anda Nehru’nun yaşamını incelemek ve incelerken kendi kuşağının erkek ve kadınlarının iç dünyasına dair kavrayış sunmaktır.

Bağlamın yeniden önem kazanmaya başlaması yalnızca siyasi liderlerin biyografilerinde değil, önde gelen biliminsanlarını konu eden biyografilerde de mevcuttur. Bunu özellikle 19. yüzyılın hâkim bilimsel figürü olan Charles Darwin’in biyografilerinde açıkça görmek mümkündür. Burada da daha önceki yaklaşımlarla, mevcut olanlar arasında karşılaştırma yapmak yararlı olur. Oldukça yakın zamana kadar Darwin’in biyografileri, en önemli bilimsel çalışmasının büyüklüğü ve önemi üzerinde yoğunlaşıyordu: Evrim teorisini geliştirmesi. Tuhaf ifadesine rağmen Leonard Huxley’in 1921’de yayımlanan kısa Darwin biyografisi, önceki yaklaşımların iyi bir örneğini sunar. Huxley, Darwin’in doğum yılı olan ve “doğdukları dünyayı derinden değiştiren” diğer birçok kişinin de doğumuna tanıklık eden 1809 yılına dair kısa bir tartışmayla işe başlar.³⁸ Huxley, onun biyografisinin “Eski evrim düşüncesine bu yeni ve verimli yaşamı nasıl bir adam adapte etti? Doğuştan ve ilk eğitimi onu bu görev için nasıl donanımlı kıldı?” sorularının peşinden gideceğini açıklar (2).

Huxley’in yaklaşımı, Janet Browne’un tanınmış son Darwin biyografisinde benimsediği yaklaşımla taban tabana zıttır. Browne çalışmasının başında Huxley’in sorusunu, bütünüyle farklı bir yantı işaret eden biçimlerde yeniden dile getirir. “Tüm zamanların en sıradan kişinin” nasıl 19. yüzyılın en radikal kitaplarından

birini yazdığını ve aslında birçok açıdan bu kitabın figürü haline nasıl geldiğini sorar. Darwin'in kendisi de bunu açıklayamamıştır. Browne buna yanıtın, “muhakkak ki, bir adamın düşünceleriyle ve halkla olan karmaşık ilişkilerinde yattığını” ileri sürer. “Darwinizmi meydana getiren, Darwin *ve* Victoria Dönemi toplumdur.” Browne, Darwin'in bu bağlantıyı bizzat göremediğinde ısrar eder. Victoria Dönemine has karakter ethosuna “aklın nevişahsına münhasır üstünlüğüne” inanan biri olarak, 19. yüzyıl yaşamının çok büyük bir parçası olan önemli adamlar ve halk kahramanları kültürünü bilinçsizce onaylar:

Kendisi gibi figürlerin zamanın hareketi sonucu kişilik ve fırsatın karmaşık bir biçimde iç içe geçmesinin ürünü olduğunu düşünmüyordu, düşünemiyordu. Bilimsel düşünceler ve bilimsel şöhret, Darwin'in biraz ummuş olduğu üzere, çok çalışan ve böcek toplayan insanlara kendiliğinden gelmiyordu. Doğal tarih sevgisi kendi başına, bir mürebbiyeyi ya da değirmen işçisini 19. yüzyıl düşünce ağacının tepesine taşıyamazdı.³⁹

Burada Browne için önemli olan konu yalnızca Darwin'in aile bağlantılarını, zenginliğini ve toplumsal ayrıcalığını doğal karşılama ihtiyacı değil, aynı zamanda bunların doğa bilimleri alanında çalışmaya başlamasını ve kendi ilgilerinin peşinden koşmasını sağlamaktaki önemini vurgulamaktır. Bunun ötesinde, Darwin'in çalışmasının başlı başına “toplumsal bir süreç” olduğunda ısrar eder. Victoria dönemi toplumunun ortasında, çağın ağır basan konularını hatmederek, oturmamıştı:

Aksine, onu kendisi kılan Victoria toplumdur. Teorilerini başkalarından fiziksel olarak elde ettiği bilgilerle inşa ediyordu. Nasıl çekici olacağını, insanları kendisine nasıl yardım ettireceğini biliyordu. Açgözlü bir örümcek gibi davranarak, şuraya ip fırlatıp kendine sinek avlayan Darwin için işbirliği her zaman hiyerarşikti (...) *Köken* hiçbir şekilde şahsi bir zafer olarak görülemez.

Browne'un buradaki ana kaygısı Darwin'in onsuz büyük çalışmasını yapamayacağı destekleyici dünyanın kendisi için öneminde ısrar etmek ve dolayısıyla yalnız yaşayan ve çalışan bir birey düşüncesinden uzaklaşmak olmasına rağmen, kendi biyografi yaklaşımını tartışma biçimi biyografi pratiğindeki başka bir değişikliğe işaret eder. Önde gelen bireylerin aile kökenlerine dair bir tartışmayla başlayan standart biyografileri, öncelikle kişilerin hikâyelerini anlatmakla ilgili olmuştur. Çabalarının doğası, yaklaşım ve kaynaklarının niteliği ile biyografileriyle ne yapmak istedikleri hakkında düşünmek, yeni konularla uğraşanların özel alanı olmuştur. Bu kişilerin çoğu, kendilerini seçimlerini açıklamak ve konularına neden önem atfettiklerini göstermekle yükümlü hissetmişlerdir. Ancak şu anda baskın erkekler hakkında yazarlar ve özellikle biyografiye geleneksel yaklaşımları reddedenler arasında bile genel olarak biyografiye, özel olarak da bu konuya yaklaşımını sergilediği mütefekkir bir giriş ya da bölümle başlama eğilimi vardır. Bu düşüncelerde, artık biyografiye verilen önem ve tarihle yeni yakın bağ anlayışını en açık biçimde görmek mümkündür.

Sonuç

Bu kitapta biyografi ve tarih arasındaki ilişkinin değişen doğasını inceleyerek, bu ilişkiyi hem tarihteki gelişmelere hem de değişen biyografi yaklaşımlarıyla ve pratiğiyle ilintilendirmek istedim. Bu süreçte açıklığa kavuşan birkaç nokta vardır. Birincisi, bu ilişkinin yüzyıllar boyunca ne ölçüde ilgi ve bazen de merak konusu olduğudur. Biyografinin tarihteki önemi son zamanlarda çok daha fazla kabul görmekle birlikte, ikisi her zaman bazı yönlerden irtibatlı olarak görülmüştür, bu bağlantının niteliği zaman içinde belirgin biçimde değişmesine rağmen. Esas itibarıyla, biyografi geçmişini inceleme ve açıklama kapasitesi bakımından tarihten daha basiretsiz addedilmiştir. Birey yaşamına odaklanması, önemli kamusal olaylar ve siyasi ve kurumsal değişim ile toplumsal ve ekonomik yapılara gösterdiği ilgi sayesinde, tarihin geleneksel olarak sunduğundan daha dar, daha küçük ölçekli ve genellikle daha kişisel bir açıklama getirir. Ancak bazı dönemlerde, örneğin 18. yüzyılda ve hem 19. hem de 20. yüzyıllarda bazı yazarlar nezdinde, biyografinin iddiaları çok daha güçlü bir biçimde ileri taşınmıştır. Biyografinin okuyucular için bir başka cazibesi de daha büyük ölçekli çalışmalarda idrak edilmesi daha zor olan geçmişin veçhelerini açıklama kapasitesi olmuştur.

Bu tarihsel analizin açıklığa kavuşturduğu ikinci genel nokta, biyografinin tarihsel olarak nasıl görülüp anlaşıldığı konusunda oldukça yakın zamanda meydana gelen dikkate değer değişimdir. Esas itibarıyla, klasik zamanlardan 20. yüzyılın sonlarına kadar biyografi öznelere, çoğu önemli bireylerdi ve biyografi ile tarihi ilintilendiren önemli sorulardan biri, o bireyin doğası ve tarihsel rolünün önemiyle ilgiliydi. 19. ve 20. yüzyıllarda tarihçilerin biyografiden bu kadar rahatsızlık duymalarının sebebi, bireyin rolünün önemine vurgu yapılmasıydı. Önemli bireylere duyulan bu ilgi devam etmesine rağmen, bireyin yaşamının toplumdaki daha büyük ölçekli kalıpları yansıtabilme ya da toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimin sıradan insanlar üzerindeki etkisini gösterebilme biçimiyle ilgili çok farklı bir ilgi, son zamanlarda yapılan birçok çalışmayı gölgede bırakmıştır. Biyografi hakkındaki bu düşünce, toplumsal tarihten ve azınlıklar ile marjinal ve güçsüz kılınmış grupların yaşamlarıyla ilgili diğer tarih tarzlarından türemiştir. Onlara göre biyografinin ya da bireyin yaşamının incelemesinin önemi, belirli bir bireyin tarihsel gelişmeleri tecrübe edişini ve üzerinde yarattığı etkiyi ayrıntılı olarak gösterme ve bu çalışma aracılığıyla toplumsal ve tarihsel değişime dair daha geniş bir anlayış getirme yeteneğinde yatar.

Biyografi ve tarih arasındaki ilişkiye odaklanmak, tarihçilerin biyografi yazımı görevine nasıl yaklaştıkları ve bunu diğer biyografi yazarlarından farklı biçimlerde yapmalarını sağlayan özel ilgi ve merakla sahip olup olmadıklarıyla ilgili başka bir soruyu gündeme getirmiştir. Bu yanıtlanması zor ama bu kitapta farklı şekillerde yanıtladığım bir sorudur. Tarihçilerin nasıl biyografi yazmak gerektiği üzerinde sıklıkla düşünmeye başlaması daha yeni yeni gerçekleşmektedir ve bu soru üzerine yazdıkları aslında hâlâ çok sınırlıdır. Tarihsel tartışmanın bu kısıtlılığı, genel edebi çalışma alanında çoktan bariz biçimde görülmekte olan yoğun biyografi yazma analizi ve biyografi üzerine düşünme miktarı ile taban tabana zıttır. Bu edebi çalışmaların çoğu, biyografi yazarlarının kendi otoritelerini nasıl kurdukları, öznelere, karakterini nasıl yorumladıkları ve bilgi kaynaklarını oluşturan, yayımlanmış ve yayımlanmamış

malzemeleri nasıl okuyup, analiz ettikleri hakkında ortaya sorular koyması sebebiyle, bana tarihçiler açısından çok değerli görünmektedir. Edebi çalışmalarda da, biyografinin demokratikleşmesi ve yeni “yaşam yazımı” alanının ortaya çıkışına eşlik eden edebi nizamın çöküşü hakkında birçok tartışma yaşanmıştır. Tarihte de benzeri olan bir süreçtir bu ve iki disiplindeki gelişmeler arasındaki yakınlık edebi çalışmanın değerine katkıda bulunur. Benzer bir hususu, birleşik bir terim olan “oto/biyografide” görülen biyografi ve özne bağlantısı açısından belirtmek mümkündür. Burada da hem otobiyografi yazımı hem de tarihçilerin otobiyografilerini kendi tarihsel ilgi ve araştırmaları ile ilintilendirme biçiminde bir benzerlik söz konusudur. Tarihçilerin edebi çalışmalardan büyük ölçüde yararlanabileceklerine hiç kuşku yoktur ve bazıları bireylerin yaşamlarını nasıl kurduklarını, temsil ettiklerini ve performe ettiklerini anlamak amacıyla yaklaşımlarında doğrudan edebiyat teorilerine yönelmişlerdir. Aynı zamanda, tarihçilerin tarihsel bağlamı ve bir birey ile içinde yaşadığı dünya arasındaki ilişkinin niteliğini anlama ve analiz etme biçimleri vardır ve bunlar da onların eğitimlerini yansıtır; bu bazen de bağlama pek çok diğer biyografi yazarında görülenden daha fazla vurgu ve bireye daha az bir vurguyu beraberinde getirir.

Biyografi ve tarih arasındaki ilişkiye dair bu çalışmanın kendisi, biyografinin hem sıradan hem de akademik okurlar arasındaki muazzam popülerliğinin ispatıdır. Biyografi, akademik yazarların genel kitlelere ulaşabildiği en önemli yazınsal biçimdir; pek çok tarihçinin aksi takdirde benimsemeyi akıllarından geçirmeyecekleri biyografik bir yaklaşımı benimsemesini kesinlikle teşvik eden bir şeydir. Biyografi bir biçim olarak o kadar popülerdir ki, artık insani ve canlı dünyanın ötesine geçip cansız ve kavramsal âlemi kucaklamaktadır. Böylece artık kıtaların, ülkelerin ve şehirlerin; modanın, evlerin ve bir dizi başka maddi nesnenin; gıda maddelerinin ve mutfakların ve hatta $E = mc^2$ denklemi gibi matematiksel teoremlerin biyografilerini okumak mümkündür. Elbette bazı durumlarda biyografiyi okurlar için “tarihten” daha ayartıcı bir yafta olarak gören pazarlama departmanları “biyografi” teriminin metaforik kul-

lanımını teşvik eder ve başlığında “biyografi” teriminin yer aldığı yeni çıkan birçok kitap bu terimi “tarih” ile münavebeli kullanılır. Diğer durumlarda biyografi fikri nesneler ve modaya istinaden, doğumdan ölüme kadar süren bir tür yaşam seyrinin bulunduğunu ve biyografi tarzının hem anlatının önemi hem de belirli bir hikâyenin nasıl anlatılabileceğine dair yeni düşünme biçimlerini vurguladığını ortaya koyar. Daha önce ileri sürdüğüm gibi tazelenmiş bu biyografi ilgisi, tarihe yapısalcı yaklaşımlardaki düşüşe çok şey borçludur. Anlatıya dair tazelenmiş bir ilgiye ve geçmişi betimleme ve açıklamanın tarzı olarak hikâyelerin değer ve öneminin kabulüne işaret eder. Gel gelelim anlatıya mevcut ilgi elbette ciddi teorik ya da tarihsel kavrayışlardan ziyade, artık geçmişin belirli bir versiyonunu sunan “büyük anlatılar” olarak görülen pek çok büyük ölçekli tarihsel teori ve açıklama hakkında ortaya konan kapsamlı eleştiriyle aynı zamanda ortaya çıkmıştır. Onlara bu çerçeve içinde değer veren, kesinlikle biyografinin küçük ölçeği ya da bireyin yaşam öyküleridir. Çünkü bireyin yaşamının açıklayıcı ve yansıtıcı kapasitesine dair dile getirilen iddialar çoğu zaman bireyin bir hayli ötesine geçmesine rağmen, her zaman belirli bir çerçeve içinde kalır ve yer ve zaman, cinsiyet ve sınıf, etnik köken ve din, aile ve bireysel kişilik ve yeteneklere dair konularla yakından ilişkilidir. Böylece biyografi her zaman koşullu bir anlatı biçimidir ve tarihe ilginin ulusal ve hatta emperyal olandan ulusötesi ve küresel olana uzandığı bir dönemde kendine özgü bir çekiciliğe sahiptir.

Sözlükçe

Aktarım Daha önce (çocuklukta) başka bir kişiye ya da nesneye yöneltilen ve o zamandan beri bastırılmış ya da unutulmuş olan yeniden uyandırılmış ve güçlü duyguların hasta tarafından analiste aktarılması anlamına gelen, psikanalizde kullanılan bir terim. Daha genel olarak bu tür duyguların başkalarına aktarılması anlamına da gelir.

Annales Ekonomi, toplum ve uygarlığın uzun ve orta vadeli evrimini gözlemlemek isteyen Lucien Febvre, Marc Bloch ve Fernand Braudel gibi tarihçilerin dahil olduğu, başlangıçta *Annales* dergisinin etrafında toplanan Fransız sosyal tarihçiler ekolü.

Annalist Annales ekolünün bir üyesi.

Edimsellik Performansla ilişkili olan bu terim konuşma ve eylemlerin bir tür performans olarak görülüp anlaşılabilceğini ileri sürer.

Etnografik İnsanların mümkün olan en geniş kapsamda en iyi şekilde anlaşıldığı fikri üzerine kurulan, toplumların açıklamalarını sağlamak için kullanılan metodolojik bir strateji.

Feminizm Toplumsal cinsiyet farkı meselesiyle ilgilenen ve kadınlar için eşitliğin savunucusu olan ya da kadınların hakları ve çıkarları için mücadele veren çeşitli inanç, teori, felsefe ve hareketler bütünü.

Holokost 1939-45 savaşı sırasında Yahudilerin Naziler tarafından katledilmesi.

İçsellik Zihnin gizli halleri, derin ve genellikle dile getirilmeyen duygular ve arzular.

Karizmatik Max Weber'in belirli bir kişinin özelliklerine uyguladığı bu terim bir insanı diğerlerinden ayıran doğüstü, insanüstü veya en azından belirgin biçimde olağandışı bireysel güç ve niteliklere sahipmiş gibi davranılan kişi anlamına gelir.

Materyalist Başlangıçta, madde ile hareketleri ve değişiklikleri dışında hiçbir şeyin var olmadığına inananlar için kullanılan terim. Bu terim tarihte daha çok tarihsel değişimi, insan ihtiyaçları ve yetenekleri ile belirli zamanlarda toplumların mevcut maddi koşulları ve üretim araçları arasındaki diyalektik aracılığıyla bir ilerleme olarak kavrayan, Marksist tarihsel gelişim anlayışını ifade eder.

Mentalitéler Dünyaya bakışları ve dünyadaki yerlerine dair kavrayışları da dahil olmak üzere, kişi ya da insan grubunun inançları, görüşleri, değerleri ve tutumları.

Methiye Bir kişi ya da şeyi metheden açık konuşma ya da yayımlanmış metin; övücü, söylem, sitayiş, kaside.

Mikrotarih İlk olarak 1970'lerde ortaya çıkan mikrotarih, geçmişin çok küçük bir ölçekte incelenmesidir. Çoğunlukla buna küçük bir kasaba ya da köyün incelenmesi dahildir ancak az bilinen bireylerin incelenmesini de içerir.

Modernist Kelimenin tam anlamıyla bu terim modern zamanların karakteristik özelliği olan usul, düşünce kipleri ve tarzın ifade edilmesi ya da özellikleri anlamına gelir ancak yapısalcılık gibi bazı teorileri de içermeye başlamıştır.

Öznellik/özel Şeyleri yalnızca kişinin kendi zihni ya da bireyselliği vasıtasıyla görme niteliği ya da durumu; kişinin kişisel duyguları, düşünceleri, kaygıları ve benzerlerinin esiri olması ya da tüm dikkatini bunlara verme durumu; dolayısıyla bireysellik, kişilik.

Postmodernist Modernizmin ötesindeki sanatlar ve benzerlerinde tarihin aşamasını tarif eden bu terim, aynı zamanda genellikle ironi, mesafe ve evrensel teoriler ya da "büyük anlatılar" hakkında şüphe içeren belirli bazı niteliklere sahip olarak görülmektedir.

Postyapısalcılık 1960'larda Fransa'da ortaya çıkan ve toplumun belirli davranış, tutum ve kural yapıları ve biçimleri bakımından anlaşılabilirliğine dair yapısalcı görüşü reddeden düşünce hareketini açıklar.

Psikanaliz/Psikanalitik İnsanın psikolojik işleyişinin incelenmesiyle ilgilenen, Sigmund Freud tarafından geliştirilen ve diğerlerinin sürdürdüğü bir düşünce bütünü.

Toplumsal cinsiyet Biyolojik farklılık olarak tanımlanan cinsiyetin aksine, toplumsal açıdan inşa edilmiş kadınlık ve erkeklik kavramları.

Toplumsal cinsiyetli varsayımlar Toplumsal cinsiyet hakkında belirli inançları bünyesinde barındıran düşüncelerin, bunun meydana geldiği fark edilmeden kullanılma biçimleri.

Travma Anısı bastırılan ve tedavi edilmeden kalan, genellikle duygusal bir şokla meydana gelen psişik hasar.

Ek Okumalar

1. Bölüm

Biyografi ve tarih arasındaki ilişki ve diğer disiplinlerden gelenlerle karşılaştırıldığında tarihçilerin biyografi yazma biçimleri arasındaki farklılıklar hakkındaki mevcut ilginç tartışma için, bkz. “Roundtable: Historians and Biography”, *American Historical Review*, 114 (Haziran 2009). Bu konuda çok yararlı başka bir makale derlemesi Lloyd Ambrosius (ed.), *Writing Biography: Historians and their Craft*’dır (Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 2004). Tarihte biyografinin önemine dair çok sağlam bir ifade; Ludmilla Jordanova, *History in Practice*’te (Londra: Arnold, 2000) bulunmaktadır; çok daha sınırlı bir anlayışı Ian Kershaw, “Personality and Power: The Individual’s Role in the History of Twentieth-Century Europe” *Historian*’da (Sonbahar 2004) görmek mümkündür. Zamanda geriye gidildiğinde, Mark Salber Phillips, *Society and Sentiment: Genres of Historical Writing in Britain, 1740–1820* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000), s. 103-140’ta, 18. yüzyıl İngiltere’sinde biyografinin tarih nezdindeki statüsüne ilişkin dört dörtlük bir tartışma yer alır. Carlyle’in Cromwell’e yaklaşımı, Blair Worden, “Thomas Carlyle and Oliver Cromwell” (1999 Raleigh Tarih Konferansı), *Proceedings*

of the British Academy, cilt 105'te (British Academy için Oxford University Press tarafından yayımlanmıştır, 2000) iyi biçimde ele alınmıştır. İngiltere'de üniversite tarihinin kurulmasıyla ilgili bkz. Reba N. Softer, *Discipline and Power: The University, History, and the Making of an English Elite, 1870– 1930* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1994). Kadınların üniversite tarihinden dışlanmasıyla ilgili bkz. Bonnie G. Smith, *The Gender of History: Men, Women, and Historical Practice* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998).

2. Bölüm

Edebi biyografinin standart birtakım tarihleri olmasına rağmen öznenin hiç kapsamlı tarihi yoktur ve çok az genel çalışma vardır. Ian Donaldson, Peter Read ve James Walter, *Shaping Lives: Reflections on Biography* (Humanities Research Centre: Canberra, 1992) geniş bir dönemi kapsar ve kusursuz birkaç makale içerir. Mark Longaker'ın *English Biography in the Eighteenth Century*'si (Pennsylvania, PA: University of Pennsylvania Press, 1931), Donald A. Stauffer, *The Art of Biography in Eighteenth Century England*'ın (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1941) yanı sıra 18. yüzyılı kapsarken, Richard Altick'in *Lives and Letters: A History of Literary Biography in England and America*'sı (Westport, CT: Greenwood Press, 1979) 18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar edebi gelişmelerin parlak bir tartışmasını sunar. Bu konunun belirli yönlerine dair kusursuz bir dizi çalışma bulunmaktadır. Mark Salber Phillips, *Society and Sentiment: Genres of Historical Writing in Britain, 1740-1820*'de (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000) 18. yüzyılda biyografinin önemine dair kusursuz bir tartışma sunar. Boswell ve Johnson biyografisini yazma biçimi için bkz. Adam Sisman, *Boswell's Presumptuous Task: The Making of the Life of Dr Johnson* (New York: Penguin, 2000). 19. yüzyıldaki gelişmenin genel hatları, A. O. J. Cockshut, *Truth to Life: The Art of Biography in the Nineteenth Century*'de (Londra: Collins, 1974) belirtilmiştir. Ancak çok farklı bir görüş

ve biyografinin toplumsal cinsiyetli niteliği ile birçok kişinin buna dair karşılaştığı sorunların analizi için bkz. Trev Broughton, *Men of Letters, Writing Lives: Masculinity and Literary Auto/biography in the Late-Victorian Period* (New York: Routledge, 1999). Biyografiye yönelik değişen yaklaşımlar ve “yeni biyografiye” dair en iyi yaklaşımlardan biri Laura Marcus, *Auto/biographical Discourses: Theory, Criticism, Practice*’tir (Manchester, Manchester University Press, 1994). Biyografiye feminist yaklaşımlar için bkz. Carolyn G. Heilbrun, *Writing a Woman’s Life* (New York: Norton, 1988) ve Linda Wagner-Martin, *Telling Women’s Lives: The New Biography* (New Brunswick, NJ: Rutgers’s University Press, 1980), s. 5-20.

3. Bölüm

Bu bölümde belirtildiği üzere kolektif biyografi hakkında henüz çok az yazılmıştır. Keith Thomas, *Changing Conceptions of National Biography: The Oxford DNB in Historical Perspective* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), Ulusal Biyografi Ansiklopedisi’nin tarihine kısa, zarif ve bilgilendirici bir giriş sağlar. Rohan Maitzen, “‘This Feminine Preserve’: Historical Biographies by Victorian Women” *Victorian Studies*, 38 (3) (ilkbahar 1995), 19. yüzyıl kadınlarına dair çalışmalara dair kusursuz bir açıklama sunar. Yine de prozopografiye en iyi giriş, Lawrence Stone, “Prosopography”, *Daedalus*’tur 100(1) (1971).

4. Bölüm

Otobiyografi ve yaşam yazımı ile ilgili son zamanlarda muazzam bir literatür vardır. En iyi yaygın çalışmalar arasında James Olney, *Metaphors of the Self: The Meaning of Autobiography* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1980), Paul John Eakin, *Touching the World: Reference in Autobiography* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1992) ve Laura Marcus, *Auto/biographical Discourses: Theory, Criticism, Practice* (Manchester,

Manchester University Press, 1994) yer almaktadır. Daha önceki otobiyografi yazımı için Felicity A. Nussbaum, *The Autobiographical Subject: Gender and Ideology in Eighteenth-Century England* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1989) 18. yüzyıl söz konusu olduğunda mükemmeldir. 19. yüzyıl için bkz. Regenia Gagnier, *Subjectivities: A History of Self-representation in Britain* (New York: Oxford University Press, 1991) ve Trev Broughton'ın *Men of Letters, Writing Lives: Masculinity and Literary Auto/biography in the Late-Victorian Period*'in (New York, Routledge, 1999) tümü mükemmeldir. Jeremy D. Popkin'in *History, Historians and Autobiography*'si (Chicago, University of Chicago Press, 2005) tarihçi otobiyografilerinin en kapsamlı değerlendirmesini sunar.

5. Bölüm

Günümüzde biyografiye birtakım edebi yaklaşımlara dair bir tartışma için bkz. Paula R. Backscheider, *Reflections on Biography* (Oxford: Oxford University Press, 1999), Eric Homberger ve John Charmley (ed.), *The Troubled Face of Biography* (Basingstoke; Macmillan, 1988), David Ellis, *Literary Lives. Biography and the Search for Understanding* (New York: Routledge, 2000). Psikobiyografi ve psikotarihe ilişkin bir tartışma için bkz. psikanaliz ve biyografi meselesine Amerikan yaklaşımları için iyi bir giriş sunan George Moraitis ve George Pollack (ed.), *Psychoanalytic Studies of Biography* (Madison, WI, International Universities Press, 1987) ve Thomas A. Kohut, "Psychohistory as History", *American Historical Review* 91 (2) (Nisan 1986), s. 336-54. Psikanaliz dergisi *American Imago*'nun biyografiye ayrılan iki özel sayısı: 54 (4) (Kış 1997) ve 55 (2) (Yaz 1998), biyografi yazımında aktarıma dair çok iyi bir tartışmasını sağlar. Biyografide edebiyat teorisi ve performativite sorunu için bkz. Jo Burr Margadant (ed.), *The New Biography: Performing Femininity in Nineteenth-Century France* (Berkeley, CA: University of California Press, 2000).

6. Bölüm

Biyografide süreklilik ve değişim sorunu üzerine bkz. Joe Law ve Linda K. Hughes, “And What Have You Done? Victorian Biography Today”, *Biographical Passages* içinde (Columbia, MO, University of Missouri Press) ve Linda Wagner-Martin, *Telling Women’s Lives. The New Biography* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1980). Jefferson meselesi ve Sally Hemings ile ilişkisinin ışığında yaşamının yeniden değerlendirilmesi sorunu üzerine bkz. Annette Gordon-Reed, *Thomas Jefferson and Sally Hemings: An American Controversy*. (Charlottesville, VA: University Press of Virginia, 1997) ve dört dörtlük bir tartışma için bkz. Jan Pilen Lewis ve Peter S. Onuf (ed.), *Sally Hemings & Thomas Jefferson* (Charlottesville, VA, University of Virginia Press, 1999). Jefferson ve Hemings ailesini bir araya getiren daha sonraki bir çalışma için bkz. Annette Gordon-Reed, *The Hemingses of Monticello: An American Family* (New York, W. W. Norton & Co., 2008). Biyografi ve mikrotarih ilişkisi üzerine bkz. Jill Lepore, “Historians who Love Too Much: Reflections on Microhistory and Biography”, *Journal of American History*, 88 (2001) s. 129-144. Nell Irvin Painter; Nell Irvin Painter, “Sojourner Truth in Life and Memory: Writing the Biography of an American Exotic”, *Gender and History* 2 (1) (Bahar 1990), s. 3-17’te araştırmasının içerdiği zorluklara dair mükemmel bir tartışma sunar. Ayrıca bkz. Nell Irvin Painter, *Sojourner Truth: A Life, A Symbol* (New York, W. W. Norton & Co., 1997).

Kershaw’ın yaklaşımı için bkz. “Personality and Power: The Individual’s Role in the History of Twentieth-Century Europe”, *Historian* (Sonbahar 2004) ve *Hitler: A Biography* (New York ve Londra: W. W. Norton & Co., 2008), Giriş.

Janet Browne görüşlerini, *Charles Darwin Voyaging*’in (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1995) Önsöz’ünde açıklar.

NOTLAR

GİRİŞ

(Sayfa IX-XVI)

- 1 Prue Chamberlayne, Joanna Bornat ve Tom Wengraf (ed.), *The Turn to Biographical Methods in Social Science* (Londra: Verso, 2000). Bkz. özellikle 1. Bölüm, Michael Rustin, "Reflections on the Biographical Turn in Social Science," s. 33-52.
- 2 Arthur M. Schlesinger, Jr., "Editör Notu" Joyce Appleby, *Thomas Jefferson* (New York: Henry Holt & Co., 2003), s. xvi.
- 3 *age*.
- 4 3 Barbara Merrill ve Linden West, *Using Biographical Methods in Social Research* (Londra: Sage, 2009), s. 2.
- 5 Ian Kershaw, "Power and Personality", *The Historian*, 83, Sonbahar 2004, s. 8-20.
- 6 Bkz. Örneğin, James O'Donnell, *Augustine: A New Biography* (New York: Ecco, 2005); Janet L. Nelson, "Writing Early Medieval Biography", *History Workshop Journal*, 50, 2000, s. 129-136; Ian Kershaw, *Hitler, 1889-1936: Hubris* (Londra: Allen Lane, 1998) ve *Hitler, 1936-1945: Nemesis* (Londra: Allen Lane, 2000); R.J. B. Bosworth, *Mussolini* (Londra: Arnold, 2002).
- 7 Barbara Caine, *Destined to be Wives: The Sisters of Beatrice Webb* (Oxford: Oxford University Press, 1986).

TARİHÇİLER VE BİYOGRAFİ MESELESİ

(Sayfa 9-34)

- David Nasaw, "Introduction to AHR Roundtable: Historians and Biography", *American Historical Review*, 114, Haziran 2009, s. 573.
- 2 Bkz. Arnaldo Momigliano, *The Development of Greek Biography* (Boston: Harvard University Press, 1993), s. 1-4.
 - 3 Herodotus, *The Histories*, çeviren Aubrey De Sélincourt; Giriş ve notlarla gözden geçiren John Marincola (Londra: Penguin, 1996), s. 3. (*Tarih*, çeviren Müntekim Ökmen [İstanbul, İş Kültür, 2006]).
 - 4 Plutarkhos, *The Age of Alexander: Nine Greek Lives* (Latince) çeviren ve notlar ekleyen Ian Scott-Kilvert; Giriş G. T. Griffith (Harmondsworth: Penguin, 1973), s. 252.
 - 5 Francis Bacon, *The Advancement of Learning and New Atlantis*, Önsöz Thomas Case (Londra: Oxford University Press, 1960), s. 87. (*Yeni Atlantis*, çeviren Çiğdem Dürüşken [İstanbul: Alfa, 2014]).
 - 6 Mark Salber Phillips, *Society and Sentiment: Genres of Historical Writing in Britain, 1740-1820* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000), s. 134'te atıfta bulunulmuştur.

- 7 Edmund Bohan, *The Method and Order of Reading both Civil and Ecclesiastical Histories* (1685), Phillips, *Society and Sentiment*, s. 105'te atıfta bulunulmuştur.
- 8 Bu konuda tartışma için bkz. Phillips, *Society and Sentiment*, s.103-140.
- 9 Phillips, *Society and Sentiment*, s. 103-104.
- 10 David Wootton, "Hume, 'the Historian'" *The Cambridge Companion to Hume*, ed., David Fate Norton (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), s. 281-285.
- 11 Phillips, *Society and Sentiment*, s. 264'te atıfta bulunulmuştur.
- 12 Phillips, *Society and Sentiment*, s. 263'te atıfta bulunulmuştur.
- 13 Thomas Carlyle, *Critical and Miscellaneous Essays* (Philadelphia, PA: A. Hart, merhum Carey & Hart, 1852), s. 219-22.
- 14 Blair Worden, "Thomas Carlyle and Oliver Cromwell" (1999 Raleigh Tarih Konferansı), *Proceeding of the British Academy*, cilt 105 (İngiliz Akademisi için Oxford University Press tarafından yayımlandı, 2000).
- 15 Ralph Waldo Emerson, "History", *Essays* içinde (1841), http://www.age-of-the-sage.org/transcendentalism/emerson/essay_history.html, erişim 12 Aralık 2008.
- 16 Phillips, *Society and Sentiment*, s. 345'te atıfta bulunulmuştur.
- 17 Blair Worden, "Thomas Carlyle and Oliver Cromwell".
- 18 Ralph Waldo Emerson, "History", *Essays* içinde (1841), http://www.age-of-the-sage.org/transcendentalism/emerson/essay_history.html, erişim 12 Aralık 2008.
- 19 Bkz. Scott E. Casper, *Nineteenth-Century America* (Chapel Hill, NC: North Carolina University Press, 1999) içinde *Constructing American Lives: Biography & Culture*, s.
- 20 James Parton, *Life of Andrew Jackson* (New York: Mason Brothers, 1860); *Life and Times of Benjamin Franklin* (New York: Mason Brothers, 1864). Ayrıca bkz. Casper, *Constructing American Lives*, s. 220-45.
- 21 Bu sürece dair bir tartışma için bkz. Bonnie G. Smith, *The Gender of History: Men, Women and Historical Practice* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998), s. 103-130.
- 22 Leopold von Ranke, *History of the Latin and Teutonic Nations (1494 to 1514)*, gözden geçirilmiş çeviri G. R. Dennis, Giriş Edward Armstrong (Londra: G. Bell & Sons, 1909), s. iv.
- 23 Leopold von Ranke, *The Theory and Practice of History*, George G. Iggers ve Konrad von Moltke (ed.) (New York: Irvington Publishers, 1983), s. iv-vii.
- 24 *Cambridge Üniversitesi Komisyon Raporu* (1852), Christopher J. W. Parker, "Academic History: Paradigms and Dialectic", *Literature and History*, 5(2), 1979, s. 170'te atıfta bulunulmuştur.
- 25 David Amigoni, *Victorian Biography: Intellectuals and the Ordering of Discourse* (Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1993), s. 103.
- 26 Amigoni, *Victorian Biography*, s. 97-106.
- 27 Lord Acton, *A Lecture on the Study of History* (Londra: Macmillan, 1896), s. 13.
- 28 Reba N. Softer, "Nation, Duty, Character and Confidence: History at Oxford, 1850-1914", *The Historical Journal*, 30(1), Mart 1987, s. 80. Ayrıca bkz. Reba N. Softer, *Discipline and Power: The University, History, and the Making of an English Elite, 1870-1930* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1994).
- 29 *English Historical Review*, 1(1), Ocak 1886, önsöz niteliğinde not.
- 30 Matt Perry, *Marxism and History* (Basingstoke ve New York: Palgrave, 2002), s. 9. (*Marksizm ve Tarih*, çeviren Gül Tunçer, [İstanbul: İletişim, 2010]). Kershaw,

- Marx'ın *Louis Bonaparte'm 18. Brumaire'i* isimli kitabının girişinden yaptığı bu alıntıyı kendi biyografi yaklaşımını açıklamak için kullanır: Ian Kershaw, "Personality and Power: The Individual's Role in the History of Twentieth-Century Europe", *Historian*, 82, Sonbahar 2004, s. 28.
- 31 G. V. Plekhanov, *The Role of the Individual in History*, Rusçadan çeviren J. Fineberg (Moskova: Foreign Languages Pub. House, 1946), s. 59-60. (*Tarihte Bireyin Rolü Üzerine*, çeviren Nahide Özkan, [İstanbul: Yazılama, 2000]).
- 32 Plekhanov, *The Role of the Individual in History*, s. 60.
- 33 Tamara Deutscher, "Work in Progress", David Horowitz (ed.), *Isaac Deutscher: The Man and his Work* (Londra: Macdonald, 1971), s. 57.
- 34 Deutscher, "Work in Progress", s. 72-3.
- 35 Bkz. André Burgière, "The Fate of the History of *Mentalités in the Annales*", Stuart Clark (ed.), *The Annales School: Critical Assessments* (Londra: Routledge, 1999), s. 408.
- 36 Pierre Nora, *Essais d'ego-histoire*, réunis et présentés par Pierre Nora (Paris: Gallimard, 1987).
- 37 Peter Burke, "Historians revisited. Lucien Febvre, Ecclesiastical Historian?" *Dinsel Tarih Dergisi*, 50(4), Ekim 1999, s. 3'te daha geniş bir kitle için biyografi yazımını içererek, onunla üstlendiği görevin niteliği ile ilgili yorumda bulunur.
- 38 Bkz. örneğin, Derek Beales, *History and Biography: An Inaugural Lecture* (Cambridge: Cambridge University Press 1981).
- 39 Herbert Butterfield, "The Role of the Individual in History", *History*, 40(138-9), s. 1.
- 40 Bkz. örneğin, Peter Burke (ed.), *New Perspectives on Historical Writing* (Cambridge: Polity Press, 1991) ile Peter Lambert ve Philip Schofield (ed.), *Making History: An Introduction to the History and Practices of a Discipline* (Londra: Routledge, 2004).
- 41 E. H. Carr, *What is History?* (Harmondsworth : Penguin, 1964). (*Tarih Nedir?*, çeviren Misket Gizem Gürtürk [İstanbul, İletişim, 2004]).
- 42 G. R. Elton, *The Practice of History* (Londra: Fontana Press, 1967).
- 43 Roland Barthes, "The Death of the Author", *Image, Music, Text*, makaleleri seçen ve çeviren Stephen Heath (New York: Hill and Wang, 1977).
- 44 Roland Barthes, *Michelet*, çeviren Richard Howard (New York: Hill and Wang, 1987), s. 3.
- 45 B. Finkelstein, "Revealing Human Agency: The Uses of Biography in the Study of Educational History", C. Kridel (ed.), *Writing Educational Biography: Explorations in Quantitative Research* (New York: Garland Publishing, 1985), s. 45.
- 46 Kathryn Kish Sklar, *Catharine Beecher: A Study in American Domesticity* (New Haven, CT: Yale University Press, 1973), s. xv.
- 47 Mary S. Hartman, *Victorian Murderesses: A True History of Thirteen Respectable French and English Women Accused of Unspeakable Crimes* (New York: Schocken Books, 1977), s. ix.
- 48 James L. Conyers, Jr (ed.), *Black Lives: Essays in American Biography* (Armonk: M.E. Sharpe, 1999), s. 3'te atıfta bulunulmuştur.
- 49 Carlo Ginzburg ve Carlo Poni, "The Name and the Game", *Microhistory and the Lost Peoples of Europe*, Edward Muir (ed.) (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1991), s. 3. Ayrıca bkz. Carlo Ginzburg, "Microhistory: Two or Three Things that I Know about It", *Critical Inquiry*, 20(1), 1993, s. 10-35.

- 50 Bkz. örneğin Jill Lepore, "Historians Who Love Too Much: Reflections on Micro-history and Biography", *The Journal of American History*, 88(1), Haziran 2001, s. 129-44.
- 51 Natalie Zemon Davies, *Women on the Margins: Three Seventeenth-Century Lives* (Cambridge, MA: Harvard Üniversitesi Yayınları, 1995); Martha Hodes, *The Sea Captain's Wife: A True Story of Love, Race and War in the Nineteenth Century* (New York: W. W. Norton, 1996).
- 52 Ludmilla Jordanova, *History in Practice* (Londra: Arnold, 2000), s. 41.
- 53 Shirley A. Leckie, "Biography Matters: Why Historians Need Well-Crafted Biographies More than Ever" Lloyd Ambrosius (ed.), *Writing Biography: Historians and their Craft* (Lincoln, NE: Nebraska University Press, 2004), s. 20.
- 54 John Tosh, Sean Lang ile birlikte, *The Pursuit of History* (Londra: Pearson, 2006), s. 119-22.
- 55 Kershaw, "Personality and Power", s. 8-20.

BİYOGRAFİNİN TARİHİ

(Sayfa 35-60)

- John Dryden, "Life of Plutarch", *Plutarch's Lives. Plutarkhos'un Yaşamının Çeşitli Eller Tarafından Yunancadan Çevirisi* (Londra: Jacob Tonson, 1683), s. 60-1.
- 2 Donald A Stauffer, *English Biography before 1700* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1930), s. 215-20.
- 3 Dryden, "Life of Plutarch", s. 45'te erkek bireylerin yaşamlarının tarihi ya da bir bireyin yaşamının yazılı kaydı anlamında.
- 4 *Plutarkhos'un Yaşamları. Plutarkhos'un Yaşamının Çeşitli Eller Tarafından Yunancadan Çevirisi* (Londra: Jacob Tonson, 1683).
- 5 Bkz. Mark Longaker, *English Biography in the Eighteenth Century* (Philadelphia, PA, Pennsylvania University Press, 1931).
- 6 Samuel Johnson, *The Rambler*, 60, 13 Ekim, 1750, *Selected Essays* içinde, düzenleyen, Giriş ve notlar ekleyen David Womersley (Londra: Penguin, 2003), s. 131.
- 7 Johnson, *Selected Essays*, s. 129-30.
- 8 *Boswell'in Life of Johnson, together with Boswell's Journal of a Tour the Hebrides Johnson's Diary of Journey into North Wales*, düzenleyen George Birkbeck Hill, gözden geçiren ve daha geniş olarak düzenleyen L. R. Powell, altı cilt halinde (Oxford: Clarendon Press, 1934), *Volume 111: The Life*, s. 155.
- 9 Mark Salber Phillips, *Society and Sentiment: Genres of Historical Writing in Britain, 1740-1820* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000), s. 104-5.
- 10 Samuel Johnson, *Selected Essays*, s. 131-2.
- 11 Richard Holmes, *Dr Johnson and Mr Savage* (Londra: Hodder & Stoughton, 1989), s. 53-61.
- 12 Samuel Johnson, *The Life of Richard Savage, 1748* (Menston: Scholar Press, 1971), s. 2, 181-182.
- 13 *Boswell's Life of Johnson, Volume 1: The Life*, s. 25-26, 29.
- 14 Adam Sisman, *Boswell's Presumptuous Tas: The Making of the Life of Dr Johnson* (New York: Penguin, 2000).

- 15 Carlyle'in bu yorumu J. A. Froude, *Thomas Carlyle* (Londra: Longmans, Green, 1884), cilt 1, s. v.'te alıntılanmıştır.
- 16 Barbara Caine, "Victorian Feminism and the Ghost of Mary Wollstonecraft", *Women's Writing*, 4(2), 1997, 261-75.
- 17 Barbara Taylor, *Mary Wollstonecraft and Feminist Imagination* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), s. 9.
- 18 20 Aralık 1836 tarihli bu mektup, *Preface to his Life of Scott*, John G. Lockhart, *The Life of Sir Walter Scott* (Londra: Dent, 1906), s. xxxvii'ye dahil edilmiştir.
- 19 Bkz. Richard Altick, *Lives and Letters: A History of Literary Biography in England and America* (Westport: Greenwood Press, 1979), s. 146-80.
- 20 Altick, *Lives and Letters*, s. 155'te atıfta bulunulmuştur.
- 21 Elizabeth Gaskell, *The Life of Charlotte Brontë* (Londra: Smith, Elder and Co., 1857).
- 22 Arthur Pollard, *Mrs. Gaskell: Novelist and Biographer* (Manchester: Manchester University Press, 1965), s. 139-71; Amy K. Levin, *The Suppressed Sister: A Relationship in Novels by Nineteenth- and Twentieth-Century British Women* (Lewisburg, PA: Bucknell University Press, Londra, Ortak Üniversite Yayınları, 1992), s. 70-73.
- 23 Bu soruya dair enikonu tartışma için bkz. Trev Broughton, *Men of Letters, Writing Lives: Masculinity and Literary Auto/biography in the Late-Victorian Period* (New York: Routledge, 1999).
- 24 Thomas Carlyle, *Reminiscences*, düzenleyen J. A. Froude (Londra: Longman's, Green and Co., 1881); *Letters and Memorials of Jane Welsh Carlyle*, düzenleyen J. A. Froude (Londra: Longman's, Green and Co., 1883).
- 25 Altick, *Lives and Letters*, s. 235'te atıfta bulunulmuştur.
- 26 Broughton, *Men of Letters*.
- 27 Edmund Gosse, *Father and Son: A Study of Two Temperaments* (New York: C. Scribner's Sons; Londra: W. Heinemann, 1907).
- 28 Lytton Strachey, *Eminent Victorians* (Londra: Chatto and Windus, 1948), Önsöz.
- 29 Bkz. Laura Marcus, *Auto/biographical Discourses: Theory, Criticism, Practice* (Manchester: Manchester University Press, 1994).
- 30 Virginia Woolf, "The New Biography", *Granite and Rainbow: Essays by Virginia Woolf* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1975), s. 149-55. (Granit ve Gökkuşağı, çeviren İlknur Güzel [İstanbul: İletişim, 2010]).
- 31 Paula R. Backscheider, *Reflections on Biography* (Oxford: Oxford University Press, 2001), s. xii.
- 32 Backscheider, *Reflections on Biography*, s. 104.
- 33 Altick, *Lives and Letters*, s. 334.
- 34 Leon Edel, *Henry James: The Untried Years 1843-1870* (Londra: Hart-Davis, 1953).
- 35 Michael Holroyd, *Lytton Strachey: A Critical Biography*, 2 cilt (Londra: Heinemann, 1967-8).
- 36 Phyllis Grosskurth, *John Addington Symonds: A Biography* (New York: Arno Press, 1975).
- 37 Michael Holroyd, *Lytton Strachey: The New Biography* (New York: Farrar, Straus ve Giroux, 1996), s. xv.
- 38 Derek Hudson, *Munby, Man of Two Worlds: The Life and Diaries of Arthur J. Munby, 1828-1910* (Londra: J. Murray, 1972).

- 39 Susan Chitty, *The Beast and the Monk* (Londra, Hodder and Stoughton, 1974).
- 40 Gerder Lerner, *The Grimke Sisters from South Carolina: Pioneers for Women's Rights and Abolition* (Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 2. basım 1998), s. xiv.
- 41 Bell Gale Chevigny, "Daughters Writing: Towards a Theory of Women's Biography", *Feminist Studies*, 9 (1), 1983, s. 79-102.
- 42 Elizabeth Kamarck Minnich, "Friendship between Women: The Act of Feminist Biography", *Feminist Studies*, 11 (2), Yaz 1985, s. 287-305.

KOLEKTİF BİYOGRAFI (Sayfa 61-85)

- 1 Keith Thomas, *Changing Conceptions of National Biography: The Oxford DNB in Historical Perspective* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), s. 3
- 2 Saygıdeğer Bede, *Ecclesiastical History of the English People: With Bede's Letter to Egbert and Cuthbert's Letter on the Death of Bede*, tarihçeyi çeviren Leo Sherley-Price; gözden geçiren R. E. Latham; küçük çalışmaları çeviren, yeni giriş ve notlar yazan D. H. Farmer (Londra: Penguin, 1990).
- 3: Thomas, *Changing Conceptions of National Biography*, s. 3.
- 4 Pierre Bayle (1647-1706), *The Dictionary Historical and Critical of Mr Peter Bayle (...)* buna yazarın yaşamının eklenmesiyle, gözden geçiren, düzelter ve genişleten Bay Des Maizeaux, birkaç orijinal baskıyla dikkatle harmanlanan ikinci baskı; birçok parçası yeniden yazılmış ve tamamı büyük ölçüde genişletilmiş, özellikle çeşitli dillerdeki seçkin yazarlardan alıntılarının bir çevirisi ile (Londra, J. J. ve P. Knapton, D, Midwinter [ve diğerleri] için yayımlanmış, 1734-8).
- 5 Bkz. *A General Dictionary, Historical and Critical: Bay Bayle'inkinin (...)* yeni ve doğru bir çeviri, düzeltme ve gözden geçirmelerin Paris'teki son baskıda yayımlanmasıyla dahil edilmiş ve daha önce hiç yayımlanmamış binlerce yaşam serpiştirilerek (...) Bay Bayle'in şüpheliği ve Maniheizm sistemi destekler gibi görünen parçaları üzerine düşüncelerle. Rahip Bay John Peter Bernard; Rahip Bay Thomas Birch; Bay John Lockman ve diğerleri tarafından. Ve George Sale tarafından Doğu tarihine ilişkin makaleleri... (Londra: G. Strahan, J. Clarke, T. Hatchet; J. Gray; J. Batley; T Worrall, J. Shuckburgh; J. Wilcox, A. Millar, C. Corbet; T Osborne; J. Brindley ve C. Ward ve R. Chandler Fleetstreet için James Bettenham tarafından yayımlanmış, Scarborough'daki dükkânlarında satılmış, 1734-41).
- 6 David Bell, *The Cult of the Nation in France: Inventing Nationalism 1680-1800* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001), s. 108-9.
- 7 Donald A. Stauffer, *The Art of Biography in Eighteenth Century England* (Princeton, NJ, Princeton University Press, 1941), s. 250-1.
- 8 Ernest Renan, "Qu'est-ce qu'une nation?" (1882), çeviren Geoffrey Eley ve Ronald Grigor Suny (ed.), *Becoming National: A Reader* (New York: Oxford University Press, 1996), s. 52.
- 9 Thomas, *Changing Conceptions of National Biography*, s. 14.
- 10 Thomas, *Changing Conceptions of National Biography*, s. 15.

- 11 Leslie Stephen, "National Biography", *Studies of a Biographer* içinde (Londra: Duckworth, 1898-1902), cilt I, s. 12.
- 12 Sidney Lee, "National Biography," *Cornhill Magazine*, 26 Mart 1896, s. 258-79.
- 13 Thomas, *Changing Conceptions of National Biography*, s. 38.
- 14 www.adb.online.anu.edu.au/about.htm, erişim 2 Ekim 2008.
- 15 Nelson Mandela, "Foreword", E. J. Verwey (ed.), *New Dictionary of South African Biography* (Pretoria: HSRC Publishers, 1995), s. v.
- 16 George Ballard, *Memoirs of Several Ladies of Great Britain Who Have Been Celebrated for Their Writings or Their Skill in the Learned Languages, Arts and Sciences*, düzenleyen Ruth Perry (Detroit, MI: Wayne State University Press, 1985), s. ii.
- 17 Ballard, *Memoirs of Several Ladies*, bkz. Ruth Perry' ye ait "Introduction".
- 18 Mary Hays, *Female Biography: Or Memoirs of Illustrious and Celebrated Women, of All Ages and Countries* (Londra: R. Phillips, 1803).
- 19 Rohan Maitzen, "'This Feminine Preserve': Historical Biographies by Victorian Women", *Victorian Studies*, 38(3), Bahar 1995, s. 371-94.
- 20 Maitzen, "'This Feminine Preserve'", s. 388.
- 21 Agnes Strickland, *Lives of the Queens of England, from the Norman Conquest*, 12 cilt (Londra: Henry Colburn, 1840-8).
- 22 Agnes Strickland, *Lives of the Queens of Scotland and English Princesses Connected with the Regal Succession of Great Britain*, 8 cilt (Londra: William Blackwood ve Oğulları, 1850-9); *Lives of the Last Four Princesses of the House of Stuart* (Londra: Bell and Daldy, 1872).
- 23 Julia Kavanagh, *Woman in France during the Eighteenth Century*, 2 cilt (Londra: Smith, Elder and Co., 1850) ve *Women of Christianity: Exemplary for Acts of Piety and Charity* (Londra: Smith, Elder and Co., 1852).
- 24 Julia Kavanagh, *Women in France in the Eighteenth Century* (Londra: Smith Elder & Co., 1864), s. 4.
- 25 Lawrence Stone, "Prosopography", *Daedalus*, 100(1), 1971, s. 46-71.
- 26 Lewis Namier, *The Structure of Politics at the Accession of George III*, 2. bas. (Londra: Macmillan and Co., 1957), s. xi.
- 27 Dion Smythe, "Putting Technology to Work: The CD-ROM Version of the Prosopography of the Byzantine Empire I (641-867)", *History and Computing*, 12(1), 2000, s. 85.
- 28 K. S. B. Keats-Rohan, "Progress or Perversion: Current Issues in Prosopography, an Introduction", 28 Haziran 2003, www.linacre.ox.ac.uk/Linacre/new/prosopographical-research-unit/prosopography, erişim 2 Ekim 2008.
- 29 Edward T. James, Janet Wilson James ve Paul S. Boyer (ed.), *Notable American Women, a Biographical Dictionary*, 3 cilt (Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University, 1971).
- 30 Barbara Sicherman, Carol Hurd Green, Ilene Kantrov, Harriet Walker (ed.), *Notable American Women: The Modern Period* (Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University, 1980).
- 31 Susan Ware (ed.), *Notable American Women: A Biographical Dictionary Completing the Twentieth Century* (Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2005).
- 32 Jenny Uglow, "Foreword to First Edition", Maggy Hendry ve Jenny Uglow, *The*

- Palgrave Macmillan Dictionary of Women's Biography* içinde (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005), s. vii.
- 33 Olive Banks, *The Biographical Dictionary of British Feminists, Volume 1: 1800–1930* (New York, New York University Press, 1985).
 - 34 Bkz. Güncellemeler, Ekim 2009, *Oxford Dictionary of National Biography*, www.oxforddnb.com
 - 35 www.biographi.ca.
 - 36 James Fox, *Five Sisters: The Langhorne Sisters of Virginia* (Londra: Granta, ; Stella Tillyard, *Aristocrats* (Londra: Weidenfeld and Nicolson, 1999).
 - 37 M. Jeanne Peterson, *Family, Love, and Work in the Lives of Victorian Gentlewomen* (Bloomington: Indiana University Press, 1989); Judith Flanders, *Bir Kız Kardeşler Grubu: A Circle of Sisters: Alice Kipling, Georgiana Burne-Jones, Agnes Poynter and Louisa Baldwin* (Harmondsworth: Penguin, 2001).
 - 38 Barbara Caine, *Bombay to Bloomsbury: A Biography of the Stracheys* (Oxford: Oxford University Press, 2005).
 - 39 James Fox, *The Langhorne Sisters* (Londra: Granta, 1998).
 - 40 Anne de Courcy, *The Viceroy's Daughters: The Lives of the Curzon Sisters* (Londra: Harper Collins, 2003).
 - 41 Mary S. Lovell, *The Saga of the Mitford Family* (New York: Norton, 2003).
 - 42 Joe Alex Morris, *Those Rockefeller Brothers: An Informal Biography of Five Extraordinary Young Men* (New York: Harper, 1953); Fred C. Kelly, *The Wright Brothers* (New York: Dover, 1989).
 - 43 John Kenneth Severn, *Architects of Empire: The Duke of Wellington and His Brothers* (Norman, OK: University of Oklahoma Press, 2007); Penelope Fitzgerald, *The Knox Brothers* (Londra: Macmillan, 1977).
 - 44 William St Clair, *The Godwins and the Shelleys: A Biography of a Family* (Londra: Faber, 1989).
 - 45 Ron Chernow, *The Warburgs: The Twentieth-Century Odyssey of a Remarkable Jewish Family* (New York: Random House, 1993); Alexander Waugh, *The House of Wittgenstein: A Family at War* (Londra: Bloomsbury, 2008).
 - 46 Norma Clarke, *Ambitious Heights – Writing, Friendship, Love: Jewsbury Sisters, Felicia Hemans and Jane Carlyle* (Londra: Routledge, 1990).
 - 47 Jennifer Fleischner, *Mrs. Lincoln and Mrs. Keckly: The Remarkable Story of the Friendship Between a First Lady and a Former Slave* (New York: Broadway Books, 2004).
 - 48 Jeffrey O'Connell ve Thomas E. O'Connell, *Friendships across Ages: Johnson and Boswell; Holmes and Laski* (New York: Lexington Books, 2008).
 - 49 Norman ve Jeanne Mackenzie, *The First Fabians* (Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1979); Leon Edel, *Bloomsbury: A House of Lions* (Londra: Penguin, 1988).
 - 51 Frank A. Kafker, *The Encyclopedists as a Group: A Collective Biography of the Authors of the Encyclopédie* (Paris: Voltaire Foundation, 1996), Louis Menand, *The Metaphysical Club* (New York: Farrar, 2001).
 - 51 Jenny Uglow, *The Lunar Men: The Friends Who Made the Future, 1730–1810* (Londra: Faber and Faber, 2002).
 - 52 Richard Holmes, *The Age of Wonder: How the Romantic Generation Discovered the Beauty and Terror of Science* (Londra: Harper Press, 2008). (Merak Çağı:

Romantik Dönem Kuşağı Bilimin Güzelliğini ve Dehşetini Nasıl Keşfetti?, çeviren Mehmet Doğan (İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2017)).

- 53 Iain McCalman, *Darwin's Armada: How Four Voyages to Australia Won the Battle for Evolution and Changed the World* (Melbourne: Penguin, 2008).

OTO/BİYOGRAFİ VE YAŞAM YAZIMI (Sayfa 87-112)

- Liz Stanley, *The Auto/biographical I. The Theory and Practice of Feminist Auto/biography* (Manchester: Manchester University Press, 1992), s. 3.
- 2 Felicity A. Nussbaum, *The Autobiographical Subject: Gender and Ideology in Eighteenth-Century England* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1989); Regenia Gagnier, *Subjectivities: A History of Self-representation in Britain, 1832-1920* (New York, Oxford University Press, 1991).
- 3 *Essais d'ego-histoire*, réunis et présentés par Pierre Nora (Paris: Gallimard, 1987), s. 5.
- 4 Bu bağlantıya dair daha uzun bir tartışma için, bkz. "Academic Autobiography and/in the Discourse of History" ile ilgili *Rethinking History*'nin son sayısı 13(1), 2009.
- 5 Margaretta Jolly tarafından düzenlenen ve yakın zamanlarda yayımlanan *Encyclopaedia of Life-writing*'nde (Londra: Fitzroy Dearborn, 2001) "yaşam yazımını" tanımlamak için hiçbir girişim olmadığını burada belirtmek gerekir.
- 6 David Amigoni, "Introduction: Victorian Life Writing: Genres, Print, Constituencies," Amigoni (ed.), *Life Writing and Victorian Culture* içinde (Londra: Ashgate, 2006), s. 2-21.
- 7 Bkz. örneğin, Jo Burr Margadant, "Introduction: The New Biography in Historical Practice", *French Historical Studies*, 19(4), 1996, s. 1057-1058; David Bates, Julia Crick ve Sarah Hamilton (ed.), *Writing Medieval Biography 750-1250* (Woodbridge, Boydell Press, 2006).
- 8 Leigh Gilmore, "Mikal Gilmore'un *Shot in the Heart*'ı içinde Last Words: Transference and the Autobiographical Demand", *American Imago*, 55(2), 1998, s. 277-98.
- 9 Sigmund Freud, *Leonardo da Vinci and a Memory of his Childhood*, çeviren Alan Tyson, Giriş Brian Farrell (Harmondsworth: Penguin, 1963), s. 177.
- 10 Eva Schepeler, "The Biographer's Transferences: A Chapter in Psychobiographical Epistemology", *Biography: An Interdisciplinary Quarterly*, 13(2), Bahar 1990, s. 111-127.
- 11 Leon Edel, *Writing Lives: Principia Biographica* (New York ve Londra: Norton, 1984), s. 67; ayrıca bkz. Leon Edel, "Confessions of a Biographer", George Moraitis ve George Pollack (ed.), *Psychoanalytic Studies of Biography* içinde (Madison, WI: International Universities Press, 1987), s. 3-29.
- 12 Stuart Feder, "Transference Attended the Birth of Modern Biography", *American Imago*, 54(4), 1997, s. 399-416.
- 13 Bell Gale Chevigny, "Daughters Writing: Towards a Theory of Women's Biography", *Feminist Studies*, 9(1), 1983, ss. 79-102; Elizabeth Kamarck Minnich,

- "Friendship between Women: The Act of Feminist Biography", *Feminist Studies*, 11(2), Yaz 1985, s. 287-305.
- 14 Paul John Eakin, "The Unseemly Profession: Privacy, Inviolable Personality and the Ethics of Life Writing", Jane Adamson, Richard Freadman ve David Parker (ed.), *Renegotiating Ethics in Literature, Philosophy, and Theory* içinde (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), s. 161-81.
 - 15 Basil Sanson, "In the Absence of Vita as Genre. The Making of the Roy Kelly Story", Bain Attwood ve Fiona Magowan (ed.), *Telling Stories: Indigenous History and Memory in Australia* içinde (Sydney: Allen & Unwin, 2001), s. 102.
 - 16 Pierre Nora, "Memoirs of Men of State: From Commynes to De Gaulle", *Rethinking France: Les lieux de mémoire* içinde (Chicago, University of Chicago Press, 2001), s. 411.
 - 17 G. Kitson Clark, *The Critical Historian* (Londra: Heinemann, 1967), s. 67.
 - 18 Natalie Zemon Davis, *Women on the Margins: Three Seventeenth-century Lives* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995), s. 207.
 - 19 Davis, *Women on the Margins*, s. 2-3.
 - 20 James J. O'Donnell, *Augustine, Saint & Sinner: A New Biography* (Londra: Profile Books, 2005), s. 5-8.
 - 21 Vincent Carretta, *Equiano the African: Biography of a Self-made Man* (Atina, GA: University of Georgia Press, 2005).
 - 22 Kay Schaffer ve Sidonie Smith, "Conjunctions: Life Narratives in the Field of Human Rights", *Biography*, 21(1), Kış 2004), s. 1.
 - 23 Annette Wieviorka, *The Era of the Witness*, çeviren Jared Stark (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2006).
 - 24 Bu sürece dair bir tartışma için bkz. Dominick LaCapra, *Writing History, Writing Trauma* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2001).
 - 25 Cathy Caruth, "Unexplained Experience: Trauma and the Possibility of History", *Yale French Studies*, 79, 1991.
 - 26 Dominick LaCapra, *Writing History, Writing Trauma* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2000).
 - 27 Laura Marcus, *Auto/biographical Discourses: Theory, Criticism, Practice* (Manchester, Manchester University Press, 1994); James Olney, *Metaphors of the Self: The Meaning of Autobiography* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1980).
 - 28 I, Rigoberta Menchú : *An Indian Woman in Guatemala*, düzenleyen ve giriş yazan Elisabeth Burgos-Debray; çeviren Ann Wright (Londra: Verso, 1984). Menchú'nun başlattığı tartışma için bkz. Arturo Arias (ed.), *The Rigoberta Menchú Controversy; with a Response by David Stoll* (Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2001).
 - 29 Benjamin Wilkomirski, *Fragments: Memories of a Wartime Childhood*, çeviren Carol Brown Janeway (New York: Schocken Books, 1996). Tartışma için bkz. Stefan Maechler, *The Wilkomirski Affair: A Study in Biographical Truth*, Almanca'dan çeviren John E. Woods (New York: Schocken Books, 2001).
 - 30 Philip Holden, *Autobiography and Decolonization: Modernity, Masculinity, and the Nation-State* (Madison, WI: University of Wisconsin Press, 2008).
 - 31 Nelson Mandela, *Long Walk to Freedom: The Autobiography of Nelson Mandela* (Boston: Little, Brown, 1994).

- 32 Paul John Eakin, *Touching the World: Reference in Autobiography* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1992), s. 145-51.
- 33 Eric Hobsbawm, *Interesting Times: A Twentieth Century Life* (New York: Pantheon Books, 2002), s. xiii. (Tuhaf Zamanlar: Bir 20. Yüzyıl Hayatı, çeviren Saliha Nilüfer [İstanbul: İletişim, 2014]).
- 34 Jeremy D. Popkin, *History, Historians and Autobiography* (Chicago: University of Chicago Press, 2005).
- 35 Edward Gibbon, *Memoirs of My Life*, düzenleyen ve giriş yazan Betty Radice (Londra: Penguin, 1984); ayrıca bkz. Popkin, *History, Historians and Autobiography*, s. 89-105.
- 36 Henry Adams, *The Education of Henry Adams* (Boston: Houghton Mifflin, 1971).
- 37 Hobsbawm, *Interesting Times*, s. xii.
- 38 Gerda Lerner, *Fireweed: A Political Autobiography* (Philadelphia, PA: Temple University Press, 2002).
- 39 Jill Kerr Conway, *The Road from Coorain* (Londra: Heinemann, 1989).
- 40 Eileen Boris ve Nupur Chaudhuri (ed.), *Voices of Women Historians: The Personal, the Political, the Professional* (Bloomington, IN: Indiana University Press, 1999), s. xii.
- 41 Luisa Passerini, *Autobiography of a Generation*, çeviren Lisa Erdberg (Hanover: Wesleyan University Press, 1996); Annie Kreigel, *Ce que j'ai cru comprendre* (Paris: Robert Laffont, 1991); ayrıca bkz. *Histoire*, 3, 2001.
- 42 Bkz. *American Historical Review*, 102(5), Aralık 1997.

YAŞAMLARIN YORUMLANMASI VE İNŞASI (Sayfa 113-136)

- Virginia Woolf'dan Vita Sackville-West'e, Hermione Lee, *Virginia Woolf* (Londra: Chatto & Windus, 1996), s. 1'de atıfta bulunulmuştur.
- 2 Virginia Woolf, "The Art of Biography", Virginia Woolf, *Collected Essays*, ed, Leonard Woolf içinde (Londra: Chatto & Windus, 1967), cilt IV, s. 226.
 - 3 age.
 - 4 Virginia Woolf, "The New Biography", Virginia Woolf, *Collected Essays*, (ed.), Leonard Woolf içinde (Londra: Chatto & Windus, 1967), cilt IV, s. 230.
 - 5 age. s. 231.
 - 6 Herkes bunu iyi bir şey olarak görmez. Bkz. Ray Monk, "This Fictitious Life: Virginia Woolf on Biography and Reality", *Philosophy and Literature* 31(1), 2007, s. 1-40.
 - 7 Bu, Leon Edel, *Writing Lives: Principia Biographica*'nın (New York: W. W. Norton & Co., 1984; ilk bas. 1959) ilk bölümünün başlığıdır. Edel en iyi, Pulitzer Ödülü kazanan Henry James biyografisi ile bilinir.
 - 8 Alandaki önemi, ilk kez 1978'de yayımlanan önemli disiplinlerarası dergi *Biography*'deki rolünün sonucu olarak çok açıkça ortaya konmuştu. Edel yayın kurulunda değildi ama kesinlikle bütün bu girişimin hamisiydi ve ilk sayıda kendisi tarafından yazılan kısa bir manifesto vardı.
 - 9 Edel, *Writing Lives*, s. 25, 93-108.

- 10 age. s. 28-31.
- 11 Jo Burr Margadant (ed.). *The New Biography: Performing Femininity in Nineteenth-Century France* (Berkeley, CA: University of California Press, 2000).
- 12 Carolyn G. Heilbrun, *Writing a Woman's Life* (Londra: The Women's Press, 1989), s. 34-46.
- 13 Edel, *Writing Lives*, s. 23.
- 14 Linda Wagner-Martin, *Telling Women's Lives: The New Biography* (Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1994).
- 15 David Ellis, *Literary Lives: Biography and the Search for Understanding* (New York: Routledge, 2000).
- 16 Paula Backscheider, *Reflections on Biography* (New York: Oxford University Press, 2001), s. xiv
- 17 age. s. 10-13.
- 18 age. s. 70-90.
- 19 age. s. 86.
- 20 age. s. 87.
- 21 age. s. 95-120.
- 22 David Hoddeson, "Biography" üzerine *American Imago*'nun özel bir sayısına giriş 54(4), Kış, 1997, s. 324-5.
- 23 Elisabeth Young-Bruehl, *Hannah Arendt: For Love of the World* (New Haven, CT: Yale University Press, 1982); *Anna Freud: A Biography* (Londra: Macmillan, 1989); "Profile of a Latency Woman: Development for Biographers", *American Imago*, 55(2), 1998, s. 235-53.
- 24 Peter Gay, *Freud: A Life for our Times* (Londra: Papermac, 1988) s. 268'de atıfta bulunulmuştur.
- 25 Sigmund Freud, *Leonardo da Vinci* (Harmondsworth: Penguin, 1963), s. 177.
- 26 age. s. 117.
- 27 Richard Ellman, "Freud and Literary Biography", *American Scholar*, 53, Sonbahar 1984, s. 465-78.
- 28 Malcolm Bowie, "Freud and the Art of Biography", Peter France ve William St Clair (ed.), *Mapping Lives: The Uses of Biography* (Oxford: İngiliz Akademisi için Oxford University Press tarafından yayımlanmıştır, 2002), s. 178-184.
- 29 Bruce Mazlish, "What is Psycho-history?" *Transactions of the Royal Historical Society*, Beşinci Dizi, 21, 1971, s. 82.
- 30 Erik H. Erikson, *Young Man Luther: A Study in Psychoanalysis and History* (Londra: Faber and Faber, 1972), s. 18.
- 31 age. s. 34.
- 32 Bkz. örneğin Fawn Brodie, *Thomas Jefferson: An Intimate History* (New York: Norton, 1974); *Richard Nixon: The Shaping of his Character* (New York: Norton, 1981); Bruce Mazlish, *James and John Stuart Mill: Father and Son in the Nineteenth Century* (Londra: Hutchinson, 1975).
- 33 Lawrence J. Friedman, *Identity's Architect: A Biography of Erik H. Erikson* (New York, Scribner, 1999); Kit Welchman, *His Life, Work, and Significance* (Buckingham: Open University Press, 2000).
- 34 Thomas A. Kohut, "Psychohistory as History", *American Historical Review*, 91(2), Nisan 1986, s. 336-54.

- 35 age. s. 348-54.
- 36 Thomas A. Kohut, "Psychoanalysis as Psychohistory or Why Psychotherapists Cannot Afford to Ignore Culture" *The Annual of Psychoanalysis*, 31, 2003, s. 225.
- 37 George Moraitis, "A Psychoanalyst's Journey into a Historian's World: An Experiment in Collaboration", G. Moraitis ve G. IT. Pollack (ed.), *Psychoanalytic Studies of Biography* (Madison, CT: International Universities Press, 1987), s. 503-554.
- 38 Bkz. psikanaliz dergisi *American Imago*'nun biyografiye ayrılan iki özel sayısı: 54(4), Kış 1997 ve 55(2), Yaz 1998.
- 39 Daniel Pick, "'Roma o morte' Garibaldi, Nationalism and the Problem of Psycho-biography", *History Workshop Journal*, 57(1), 2004, s. 1-33.
- 40 Barbara Taylor, "Separations of Soul: Solitude, Biography, History", *AHR Roundtable, American Historical Review*, 114(3), s. 641.
- 41 age.
- 42 Barbara Taylor, *Mary Wollstonecraft and the Feminist Imagination* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).
- 43 Garry Wills, *Cincinnatus: George Washington and the Enlightenment* (Garden City, NY: Doubleday, 1984).
- 44 Toril Moi, *Simone de Beauvoir: The Making of an Intellectual Woman* (Oxford: Blackwell, 1994), s. 3-4.
- 45 age. s. 2.
- 46 Angela John, *Elizabeth Robbins: Staging a Life, 1862-1952* (Londra ve New York: Routledge, 1995), s. 4-9.
- 47 Lisa Merrill, *When Romeo Was a Woman: Charlotte Cushman and Her Circle of Female Spectators* (Ann Arbor, MI, University of Michigan Press, 2000).
- 48 Margadant, *The New Biography*, s. 4-10.
- 49 Susan Grogan, "'Playing the Princess': Flora Tristan, Performance and Female Moral Authority during the July Monarch", Margadant, *The New Biography* içinde, s. 72-98.

DEĞİŞEN BİYOGRAFİ PRATİKLERİ (Sayfa 137-162)

- 1 Joe Law ve Linda Hughes, "And What Have You Done? Victorian Biography Today" düzenlenmiş koleksiyonlarında, *Biographical Passages, Essays in Victorian and Modernist Biography: Honoring Mary M. Lago* (Columbia, MO: University of Missouri Press, 2000), s. 3-4.
- 2 Richard Holmes, "Biography: The Past has a Great Future", *Australian Book Review*, Kasım, 2008, s. 31.
- 3 Sidonie Smith, *A Poetics of Women's Autobiography: Marginality and the Fictions of Self-Representation* (Bloomington, Indiana University Press, 1987); Carolyn G. Heilbrun, *Writing a Woman's Life* (New York: Norton, 1988); Paula Backscheider, *Reflections on Biography* (New York: Oxford University Press, 2001), Bö-

- lüm 4; Linda Wagner-Martin, *Telling Women's Lives: The New Biography* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1980).
- 4 Wagner-Martin, *Telling Women's Lives*, s. 5-20.
 - 5 Virginia Woolf, "The Arts of Biography", *The Death of the Moth and Other Essays* (Harmondsworth: Penguin, 1965), s. 168. (Güvenin Ölümü, çeviren Zuhâl İnal [İstanbul: Zeplin Kitap, 2014]).
 - 6 Virginia Woolf, *Flush: A Biography* (Londra: Hogarth Press, 1933). Flush, şair Elizabeth Barrett Browning'e ait olan köpeğin adıydı.
 - 7 Betty Boyd Caroli, *The Roosevelt Women* (New York: Basic Books, 1998).
 - 8 Anne De Courcy, *The Viceroy's Daughters: The Lives of the Curzon Sisters* (Londra: Harper Collins, 2003); Lisa Appignanesi ve John Forrester, *Freud's Women* (New York: Basic Books, 1992). Ayrıca bkz. Bernice Kert, *The Hemingway Women?* (New York: W. W. Norton, 1983).
 - 9 Norma Clarke, *Dr Johnson's Women* (Londra: Hambledon and London, 2000), s. 3.
 - 10 Nigel Nicolson, *Portrait of a Marriage* (Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1973).
 - 11 Natania Rosenfeld, *Outsiders Together: Virginia and Leonard Woolf* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000); James Covert, *A Victorian Marriage: Mandell and Louise Creighton* (Londra ve New York: Hambledon & Londra, 2000).
 - 12 Daniel Mark Epstein, *The Lincolns: Portrait of a Marriage* (New York: Ballantine Books, 2008); Joseph P. Lash, *Eleanor and Franklin: The Story of Their Relationship, Based on Eleanor Roosevelt's Private Papers* (Londra: Deutsch, 1972); Doris Kearns Goodwin, *No Ordinary Time: Franklin and Eleanor Roosevelt: The Home Front in World War II* (New York: Simon & Schuster, 1994).
 - 13 Geoffrey Skelton, *Richard and Cosima Wagner: Biography of a Marriage* (Londra: Gollancz, 1982); Brenda Maddox, *D. H. Lawrence: The Story of a Marriage* (New York: Simon & Schuster, 1994); Rosemary Ashton, *Thomas and Jane Carlyle: Portrait of a Marriage* (Londra: Chatto & Windus, 2002).
 - 14 Frederic William Maitland, *The Life and Letters of Leslie Stephen* (Londra: Duckworth & Co., 1906).
 - 15 Virginia Woolf, "Reminiscences", Virginia Woolf, *Moments of Being: Unpublished Autobiographical Writings*, Jeanne Schulkind (ed.) içinde (Londra: Sussex University Press için Chatto & Windus, 1976), s. 65.
 - 16 Noel Annan, *Leslie Stephen: The Godless Victorian* (Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1984).
 - 17 Merrill D. Peterson, *Thomas Jefferson and the New Nation* (New York: Oxford University Press, 1970), s. 707.
 - 18 Fawn McKay Brodie, *Thomas Jefferson: An Intimate History* (New York: W. W. Norton & Co., 1974), s. 32.
 - 19 Annette Gordon-Reed, *Thomas Jefferson and Sally Hemings: An American Controversy* (Charlottesville, VA: University Press of Virginia, 1997).
 - 20 Annette Gordon-Reed, *The Hemingses of Monticello: An American Family* (New York: W.W. Norton & Co., 2008).
 - 21 See Jan Ellen Lewis ve Peter S. Onuf (ed.), *Sally Hemings & Thomas Jefferson* (Charlottesville, VA: University of Virginia Press, 1999).
 - 22 Dumas Malone, *Thomas Jefferson: A Brief Biography* (Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 2002), s. 43.

- 23 Joyce Appleby, *Thomas Jefferson* (New York: Henry Holt & Co., 2003), s. 75-6, 120.
- 24 Natalie Zemon Davis, *The Return of Martin Guerre* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983).
- 25 Martha Hanna, *Your Death Would Be Mine: Paul and Marie Pireaud in the Great War* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2006).
- 26 Jill Lepore, "Historians who Love Too Much: Reflections on Microhistory and Biography", *Journal of American History*, 88, 2001, s. 129-144.
- 27 Linda Colley, *The Ordeal of Elizabeth Marsh: A Woman in World History* (Londra: Pantheon, 2007).
- 28 Nina Rattner Gelbart, *The King's Midwife: A History and Mystery of Madame du Coudray* (Berkeley ve Los Angeles, CA: University of California Press, 1998), s. 14-15.
- 29 Olive Gilbert, *Narrative of Sojourner Truth: A Bondswoman of Olden Time, Emancipated by the New York Legislature in the Early Part of the Present Century, with a History of her Labors and Correspondence Drawn from her Book of life* (Chicago: Johnson Pub. Co., 1970).
- 30 Nell Irvin Painter, "Sojourner Truth in Life and Memory: Writing the Biography of an American Exotic", *Gender and History*, 2 (1), Bahar 1990, s. 3-17. Ayrıca bkz. Nell Irvin Painter, *Sojourner Truth: A Life, a Symbol* (New York: W. W. Norton & Co., 1997).
- 31 David Nasaw, "AHR Roundtable on Historians and Biography" Giriş, *American Historical Review*, 114(3), Haziran 2009, s. 574-577.
- 32 Nasaw, "AHR Roundtable on Historians and Biography" Giriş, s. 578-579.
- 33 Kershaw'un düşünceleri ve yaklaşımı, daha önceki iki ciltlik biyografisi *Hitler, 1889-1936 Hubris* (1999) ve *Hitler 1936-45 Nemesis*'te (2000) dile getirilmişti. Ancak burada ifade edilen görüşler, binden fazla sayfasının hâlâ mevcut olduğu tek ciltlik "yoğunlaştırılmış" biyografidekilerle aynıdır. Yoğunlaştırmanın çoğu içerikten çok, notların ve bilimsel malzemelerin diğer bölümlerinin makaslanması içeriyordu.
- 34 Alan Bullock, *Hitler: A Study in Tyranny* (New York: Harper & Row, 1964), s. 9.
- 35 Ian Kershaw, *Biography* (New York ve Londra, W. W. Norton & Co., 2008), ss. xxxiv-xxxviii.
- 36 Bosworth, *Mussolini* (Londra: Arnold, 2002), s. 10-11.
- 37 Judith Brown, *Nehru: A Political Life* (New Haven, CT: Yale University Press, 2003), s. 3.
- 38 Leonard Huxley, *Charles Darwin* (Londra: Watts & Co., 1921), s. 1.
- 39 Janet Browne, *Charles Darwin Voyaging* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1995), s. x-xxii.

DİZİN

- Aborijin yaşamöyküleri 96
Adams, Henry 108, 109
Afroamerikan biyografisi 31
ailevi ilişkiler 53, 59, 142
Altick, Richard 54, 172
Amerikan karakteri ve değerleri 18
Amigoni, David 21, 92, 93
analistler 27
Annales 25, 26
Annan, Noel 145, 146
Appleby, Joyce 147
Augustinus 4, 100, 101
Australian Dictionary of Biography
70, 79

Backscheider, Paula 53, 54, 119-122,
133, 138, 174
Bacon, Francis 12
Ballard, George 71
Barthes, Roland 29
Bayle, Pierre 64, 65, 71
Beard, Charles 74
Beauvoir, Simone de 132, 133
Bede 63
Biographia Britannica 66
Bisse, Robert 12
biyografi ansiklopedileri 6, 61, 62, 64,
66, 67, 69, 70, 71, 74, 76-79
Blair, Hugh 12
Bloomsbery Grubu 78
Boswell, James 42, 43, 44, 143, 172
Bosworth, Richard 157, 159
Brodie, Fawn 147
Brontë, Charlotte 47, 48, 118
Broughton, Trev 50, 173, 174
Brown, Judith 159, 160
Browne, Janet 157, 160, 161, 162,
175
Bullock, Alan 157
Butler, Judith 134
Butler, Samuel 51
Butterfield, Herbert 27

Carlyle, Jane 49, 50, 83, 142, 144
Carlyle, Thomas 14- 19, 23, 24, 46,
47, 48, 49, 52, 73
Carr, E. H. 28
Carretta, Vincent 101
Caruth, Cathy 103
Cavendish, Margarite 39
Chitty, Susan 57
cinsel ilişkiler 36, 48, 55, 56, 59, 144,
149
cinsel istismar 103, 154
cinsel kimlik 2, 53, 55, 56
cinsel uygunsuzluk 37, 44, 46
cinsel yaşam 47, 55
cinsellik 56, 57, 72, 83
cinsiyet 59, 68, 79, 92, 98, 111, 115,
117, 126, 129, 134, 136, 138,
141, 142, 144, 166
Clarke, Norma 83, 143
Colley, Linda 151, 152
Conway, Kerr 110
Cook, Blanche 59, 60, 155, 156
Cromwell, Oliver 15, 16, 171

Darwin, Charles 22, 51, 52, 84, 85,
160, 161, 162
Davis, Natalie Zemon 99, 100, 148,
149, 152, 155
De Courcy, Anne 82
Deutscher, Isaac 24
Dictionary of Canadian Biography
Online 79
Dictionary of National Biography
(Britanya) 61, 66, 67
Dictionary of Women's Biography 77
Dictionnaire critique et historique
(Bayle) 64, 71
Dryden, John 36, 39

Eakin, Paul John 107, 173
Edel, Leon 55, 84, 94, 115-119, 130,
156
ego-histoire 90

- Ellis, David 119, 174
 Elton, Geoffrey 28
 Emerson, Ralph Waldo 17, 18, 19
 entelektüel ilişkiler 27
 Equiano, Olaudah 101
 Erikson, Erik 124-127
 eşcinsellik 56
 etik 95
 etnografik yaklaşım 31
 ev içi yaşam 50, 53, 58, 72, 84, 141, 142, 146
 evlilik ilişkileri 83, 144
 evrensel biyografi 62, 63, 64
- Febvre, Lucien 26
 Feder, Stuart 95
 feminist biyografi yazarları 60, 80, 95
 feminizm 57, 60, 141, 154, 156
 Ferris, Kay 102
 Flanders, Judith 81
 Fox, James 82
 Franklin, Benjamin 18
 Freud, Sigmund 54, 56, 88, 94, 103, 116, 122-127, 129, 132, 143
 Froude, J. A. 47, 49, 50, 142
 Fuller, Thomas 64
- Gagnier, Regenia 89, 174
 Gaskell, Elizabeth 47, 48, 49
 Geertz, Clifford 31
 Gelbart, Nina 152, 153, 155
 Gibbon, Edward 108
 Gilmore, Mikal 94
 Ginzburg, Carlo 31
 Glendinning, Victoria 156
 Godwin, William 44, 45, 83
 Gordon-Reed, Annette 147, 175
 Gosse, Edmund 51, 94
 Grogan, Susan 135
- Hanna, Martha 149
 Hartman, Mary S. 31, 135
 Hays, Mary 71, 72
 Heilbrun, Carolyn 117, 118, 138, 173
 Herodotos 10
 Hobsbawm, Eric 107, 109
- Hoddeson, David 122
 Hodes, Martha 151
 Holden, Philip 106
 Holmes, Richard 84, 85, 137, 138, 150, 156
 Holokost 102, 103, 109
 Holroyd, Michael 56, 156
 Huggins, Nathan 31
 Hume, David 13, 14, 108
 Hutchinson, Lucy 15
 Huxley, Leonard 160
- iç yaşam 54, 114, 115, 117, 141, 144, 148, 154, 156
 içsel yaşam 53, 54
- Jackson, Andrew 18
 James, Henry 55, 94, 153
 Jefferson, Thomas 18, 56, 146, 147
 Jeffreys, Francis 14, 15
 John, Angela 134
 Johnson, Samuel 36, 40-45, 64, 95, 143
 Jordanova, Ludmilla 32, 33, 171
- kadın tarihi 31, 32, 76, 77, 126, 140
 Kavanagh, Julia 73
 Kershaw, Ian 33, 34, 157, 158, 159, 171, 175
 Kingsley, Charles 57
 kişilik 53, 54, 55, 89, 115, 121, 122, 125
 Kitson, Clark G. 98
 Kohut, Thomas A. 127, 128
 Kreigel, Annie 111
- Leckie, Shirley A. 32, 33
 Lee, Sidney 67, 68
 Lerner, Gerda 58, 110
 Levi, Giovanni 31
 Lockhart, John Gibson 45, 46
 Luther, Martin 26, 125, 126
- Maitland, Frederick 145, 146
 Maitzen, Rohan 72, 173
 Mandela, Nelson 70, 106
 Margadant, Jo Burr 135

Marksizm 2, 23, 25
 McCarthy dönemi 109
 memoirs 108
 Menchú, Rigoberta 104, 105
mentalitéler 26
 Merrill, Lisa 134
 methiye 41
 Michelet, Jules 29
 mikrotarih 3, 26, 31, 32, 140, 148, 150, 151, 152, 157
 modernizm 116
 Moi, Toril 132, 133
 Moraitis, George 128
 Namier, Lewis Bernstein 74, 75
 Nasaw, David 9, 155
 nesnellik 19, 20, 90, 91
New Dictionary of South African Biography 70
 Nicolson, Harold 144
 Nicolson, Nigel 93, 144
 Nora, Pierre 26, 90, 91, 97, 111
 Nussbaum, Felicity 88
 O'Donnell, James 100, 101
 oto/biyografi 87, 88, 89, 90, 91, 93, 165
 otobiyografi
 tarihi 88-91
 tarihçiler tarafından 107-111
Oxford Dictionary of National Biography (Britanya) 69, 78, 79
 özel hayat 89
 Painter, Nell Irving 153, 154
 Parton, James 18
 Passerini, Luisa 91, 111
 Pepys, Samuel 15
 performativite 134
 Peterson, Jeanne 81
 Peterson, Merrill 147
 Phillips, Mark Salber 41
 Pick, Daniel 129
 Plekhanov, G. V. 23, 24
 Plutarkhos 6, 10, 11, 39, 40, 63, 65, 67, 97

Popkin, Jeremy 97, 107, 108, 111
 postkolonyal tarih 3, 31, 32, 90
 postmodern biyografi yazarları 117
 postyapısalcı hareket 29
 prozopografi 74, 75
 psikanaliz 8, 54, 94, 95, 114, 115, 116, 122-128
 psikoloji 26, 53, 54, 74, 121, 125, 129
 psikotarih 125, 126, 127, 129
 Ranke, Leopold von 19, 20
 Renan, Ernest 66
 Roosevelt, Eleanor 59, 60, 142, 144, 155
 Roosevelt, Franklin D. 56, 60, 144
 Roth, Philip 94
 samimi ilişkiler 36, 53, 55, 80, 160
 Sanson, Basil 96
 Scott, Sör Walter 45, 46
 Seeley, J. R. 21
 siyahların tarihi 3, 31
 siyasi biyografiler 4, 28, 34
 siyasi ilişkiler 65
 Sklar, Kish 30, 31, 59
 Smith, Sidonie 102, 138
 Steedman, Carolyn 94
 Stephen, Leslie 50, 61, 66, 67, 145, 146, 156
 Stephen, Sör James 20
 Stone, Lawrence 74, 75
 Strachey, Lytton 37, 51, 52, 55, 56, 78, 81, 83, 94, 114, 115
 Strickland, Agnes 73
 Suetonius 6, 63
 tanıklık 89, 97, 102, 103, 105
 Taylor, Barbara 129
 Thomas, Keith 62, 64, 68
 Thucydides 97
 Tillyard, Stella 81
 Tomalin, Clare 156
 Tosh, John 33, 34
 travma 102, 103, 104
 Tristan, Flora 135, 136

- Troçki, Lev 24
Truth, Sojourner 60, 154, 155
- Uglow, Jenny 77, 84
Ulrich, Laurel 149
ulusal biyografi 62, 65-70, 74, 76, 77
- Vasari, Giorgio 63
Victoria Dönemi değerleri 51
Victoria, Kraliçe 73
Vinci, Leonardo da 122, 123, 124
- Wagner-Martin, Linda 118, 119, 138
Warburg ailesi 83
Washington, George 18, 131, 132
- Webb, Beatrice 59, 80
Wilkomirski, Benjamin 104, 105
Wills, Garry 131, 132
Wollstonecraft, Mary 129
Woolf, Virginia 52, 53, 55, 59, 78, 94, 113, 114, 115, 117, 120, 121, 140, 144, 145, 146
Wootton, David 14
- yaşam yazımı 38, 87-93, 153, 165, 173
yeni biyografi 8, 32, 50, 52, 53, 94, 114, 115, 118, 129, 133, 137, 140, 141, 148, 150, 173
yerli halklar 4, 69, 92, 95, 96, 104
Young-Bruehl, Elizabeth 122